This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på http://books.google.com

Naturen og Menneskelivet,

en

folkelig Jordbeskrivelse

af

A. C. Meinert.

SKANDIN... BIBLIOTHEK

Kjøbenhavn.

C. G. Iversens Forlag.

Trykt hos Louis Klein.

1853.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
531231 A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1931 L

SKANDIN. BIBLIOTHEK

Forord.

Den folkelige Jordbeskrivelse sætter sig som Opgave, at give et, saavidt muligt, livligt og tiltrækkende Sambillede af vor Jord, saaledes som den nærmest fremstiller sig for den umiddelbare Anskuelse, som den, der under en idelig vexlende Mangfoldighed af naturlige Forholde, afgiver Boliger for de utallige, i Sprog og Sæder, Tænkemaade og Leveviis saa forskjellige Folkeslag. Uden at ledes af nogen bestemt, særskilt Interesse, knytter den sig til det, der maa ansees som tiltrækkende for Mennesket som Menneske, det, hvorom den, der ikke søger Belæring over ganske bestemte Forholde, nærmest spørger, naar Talen bliver om Beskrivelsen af et Land eller Folk, nemlig *Livet*, Livet i Naturen og Livet i Menneskeheden, og søger fra dette Standpunct, saavidt muligt, at lade Billeder af de videnskabelige Resultater fremtræde for Læseren. Et saadant Værk er følgelig heller ikke skrevet for nogen enkelt Stand eller Alder; svarer det nogenlunde til sin Hensigt, maa det med Fornøielse kunne læses af Unge og Gamle, Dannede og Udannede; og just dette troer jeg overhovedet er Særkjendet for ethvert, i Sandhed populært eller folkeligt Skrift. Men det er fremdeles en Følge af et saadant Skrifts Natur, at her ikke, saaledes som ved den reent videnskabelige Udvikling, kan være Tale om nogen ligelig Fordeling af Stoffets Behandling; hist spørges der, hvilken Betydning har dette eller hiint i og for sig selv, her hvor man gaaer ud fra den naturlige Bevidsthed hos det Folk, blandt hvilket man lever, faaer det Nærmeste ulige den høieste Betydning, og efterhaanden, som man fjerner sig fra Hjem-

met, kan man nøies med en mere stykkeviis Udvikling, uden at denne dog tør være mindre livlig eller give et mindre afrundet Billede. Jeg haaber, at min Anskuelse af denne Sag vil være klar for mine Læsere, uden at trænge til nogen nøiere Udvikling, og det altsaa vil være indlysende, hvorfor Danmarks Beskrivelse rimeligviis vil komme til at udgjøre en Fjerdedeel af det hele Værk, saafremt det kommer til at see Lyset i den Skikkelse, hvori det er paatænkt.

Skjøndt altsaa nærværende Skrift kalder sig „folkeligt", som det, der ikke er beregnet paa nogen særegen Stand eller Alder, har det dog nærmest sin Oprindelse fra Forfatterens Stilling som Lærer. Vore Lærebøger i de forskjellige Fag, ere i de sidste Aar alt mere blevet videnskabelige, og man har fundet, at Fortidens Indprænten af Ramser, Navne og Aarstal ikke svarede til de Fordringer, der burde gjøres til Underviisningen. Om alligevel Nutidens videnskabelige Lærebøger ikke overhovedet ere en Uting, om de ikke gjøre Deres til at forhutle Barnets Aand ved for tidligt at ville indknibe den i videnskabelige Former, om de ikke tilveiebringe en falsk Skinlærdom, thi en Oversigt over en Ting, hvori Mennesket mangler Indsigt, er og bliver dog noget Kunstlet og Usandt, om de ikke i ethvert Tilfælde bane Veien for en huul Forstandsudvikling paa Hjertelighedens og Livets Bekostning, det er Noget, jeg frygter, uden dog at turde udtale nogen bestemt Dom. Derimod er det min fulde Overbeviisning, at Underviisningen i intet Tilfælde vil kunne undvære, hvad der tiltaler Phantasien og Hjertet, at der ved Siden af det Videnskabelige dog stedse maa være et folkeligt Element tilstede, og enhver i Sandhed dygtig Lærer, maa derfor vistnok lade sig det være magtpaaliggende at tilveiebringe et saadant i sin Underviisning; han maa føle, at han ellers istedenfor Ungdommens Ven og Veileder var Barnlighedens og Hjertelighedens Forstyrrer i Barnet; og Ingen føler det vistnok mere end Lærerne i Almueskolerne; thi jo mindre Livet i Hjemmet er istand til at udfylde Skolens Mangler, eller maaskee retfærdigere, jo mindre Skolen tør forudsætte, at For-

ældrene ved livlig Meddelelse ville være istand til at bidrage Deres til Børnenes aandelige Udvikling, desto mindre tør den lade det beroe med at ordne og forme, desto mere maa den sætte sig det som Formaal i Sandhed at meddele. Idet Forfatteren igjennem en Række af Aar, har bestræbt sig for, fra dette Synspunkt at fyldestgjøre sit Kald som Lærer, fornemmelig for Børn af Almueklassen, har han efterhaanden, med Opoffrelse af Tid og Kraft, samlet de Optegnelser, der ere lagte til Grund ved Udarbeidelsen af dette Værk; det bestaaer væsenlig af Foredrag, der under den geographiske Underviisning ere blevne afholdte; idet han tillige har ladet sig det være magtpaaliggende, ved Siden af, i korte men bestemte Træk, at fordre det saakaldte Skelet lært og gjengivet som et nødvendigt Støttepunct for Meddelelsen, at den ikke skal opløse sig i holdløse, svævende Billeder; thi vísselig, ved Siden af den tørre, aandløse Underviisning, er der Intet saa skadeligt, Intet i den Grad ødelæggende for de Kræfter i Sjælen, som det er Lærerens Pligt at søge at udvikle, som Overdrivelsen af den saakaldte frie Underviisningsmethode, hvor man tilsidst bringer det dertil, at Barnet fordrer Alt af Læreren, Intet af sig selv, kræver at denne skal underholde ham, og tillukker Øret for Alt, hvad der ikke ligefrem er Sandselyst for Aanden. Skulde nogen Lærer finde, at der i Ovenstaaende er Noget, der er værd at lægge Mærke til, er Forfatteren villig til, mundtlig at give en saadan de Oplysninger, som han i saa Henseende kunde ønske sig. For Resten maa jeg bemærke, at det i høi Grad har været mig vanskeligt at forskaffe mig de Oplysninger, hvortil jeg har trængt. Min Hensigt var ikke at tilveiebringe noget nyt Stof for Betragtningen af Naturen og Menneskelivet, men at fremdrage og at forene til et Sambillede, hvad der alt fandtes. Dog dette var meget ofte saare Ubetydeligt; jeg blev derfor nødt til at foretage en besværlig Fodreise igjennem Rigets Provindser, nævnlig for ved Samtale med dygtige og paalidelige Mænd, nogenlunde at supplere det Manglende. Dog den Tid, jeg saae mig istand til at anvende paa denne Reise,

var desværre ikke tilstrækkelig til at give noget fyldestgjørende Udbytte, og heller ikke vare de Oplysninger, der ved Brevvexling blev mig til Deel, altid svarende til mine Forhaabninger, skjønt jeg ikke noksom kan paaskjønne den velvillige Forekommenhed, jeg overalt har mødt, hvor jeg enten personlig eller skriftlig har henvendt mig. Mit Arbeide støtter sig derfor væsenlig paa tidligere Værker, og disses større eller mindre Paalidelighed og Fuldstændighed kan derfor ikke have Andet end indvirket paa sammes indre Værd; jeg har ikke sparet nogen Flid for at gjøre det saa nøiagtigt og indholdsrigt, som de Kilder, jeg har seet mig istand til at benytte, gjorde det muligt for mig; og idet jeg saaledes mener at have gjort, hvad der stod i min Magt, for at udbrede levende Kundskab om vor Jord og dens Beboere, er det tillige mit Haab, derved at have bidraget Noget til at anspore dem, hvem der er forundt Tid og Leilighed dertil, til at gjøre Deres for at oplyse os om de mange interessante Provindseiendommeligheder, som vort lille Land indeslutter. Til Slutningen vil jeg gjøre opmærksom paa, at det er mit Ønske, at dette Værk, enten ved mig eller en Anden, fortsættes saaledes, at det ikke blot kommer til at indeholde Europa, men ogsaa det Vigtigste af hvad der kan bidrage til at oplyse Naturen og Menneskelivet i de andre Verdensdele.

Indhold.

Danmark .... 1—240.
Sjælland .... 4.
Den sydsjællandske Øgruppe .... 31.
Fyen .... 41.
Den fynske Øgruppe .... 62.
Bornholm .... 68.
Nørrejylland .... 77.
Sønderjylland .... 147.
Holsten og Lauenborg .... 184.
Kjøbstedlivet og Fabrikvæsenet .... 196.
Færøerne .... 214.
Island .... 224.
Norge .... 241—281.
Sverrig .... 282—318.
Det britiske Rige .... 319—387.
England .... 319.
Skotland .... 358.
Irland .... 370.

Danmark.

Der var en Tid, siger man, da det Strøg af Jorden, hvor vi *Danske* nu færdes imellem smilende Enge og løvklædte Skove, laae bedækket af Havets Bølger. Det store Sletteland langs Østersøens og Vesterhavets Kyster var dengang en vidtudstrakt Havflade, og Bjergene i Norden hilste over Vandene paa Frænderne i Syden, medens at Bølgerne omskyllede deres nøgne, ufrugtbare Klippekyster. Ikkun i Dybet rørte Livet sig, *der* leirede der sig en Vrimmel af Skaldyr og alskens Kryb, og medens Slægter af disse fremkom og atter forsvandt, afsatte deres Kalkbedækning sig i mangfoldige Lag paa Havets Bund. Nu hævede Kalkmassen sig efterhaanden for den underjordiske Varme i Dybets Ildsvælg, og hvide Klipper steg frem af Vandene. Voldsomme Omvæltninger foregik i Naturen; den haarde Steenbund kunde nemlig ikke i Længden modstaae Hedens Magt, den revnede, Graniten forvandlede sig, idet den opløstes, til Sand og Leer, der blandet med Rullestene, disse Klippebrokker, der i Aarhundreder vare blevet omtumlede og afslebne af Bølgerne, efterhaanden fæstnede sig imellem Kalkskjerene. Saaledes var *der*, hvor Danmark nu ligger, fremstaaet et Sletteland, der som en umaadelig Bro havde lagt sig tvert over Havet; Muldlag havde efterhaanden bedækket det, idet Planter opvoxede, henvisnede og forraadnede; da giennembrød det indre, afsluttede Hav mod Østen den Vold, der adskilte det fra Havet mod Vesten, og da

Vandene nu atter vare kommet i Ro, viste der sig hist en Gruppe af Øer, der gjennemskaares af Sund og Bælte, her en stor Halvø med utallige dybe Fjorde; høie Bakker og dybe Dale vare dannede ved Havets uimodstaaelige Kraft, og paa nogle Steder, navnlig paa Øerne, havde Oversvømmelsen bortrevet Sandet og kun ladet den fede Leerjord tilbage, medens at dette ufrugtbare Havsand laae ophobet Vesten for den lange Landryg, der drager sig igiennem Jylland fra Syd til Nord, hvor nu en uoverskuelig Lynghede bedækker Alt. Der var en Tid, hedder det fremdeles, da Danmark næsten ganske var bedækket med Skove af Fyr og Gran; disse Træer bleve efterhaanden fortrængte af Eg, Egen atter tildeels af Bøg, og Bøgeskovene omsluttede Aartusinder tilbage i Tiden næsten hele Landet, der dengang endnu ikke var bebygget, men kun afgav Boliger for vilde Dyr som Uroxer, Elsdyr, Ulve og Bjørne. Vi have her fremsat Nutidens Forestillinger om Danmarks Oprindelse, og skjøndt vi vistnok aldrig kunne opnaae nogen Vished i disse Ting, der ligge forud for al menneskelig Erfaring, beroe de dog ikke paa løse Gisninger, men paa en nøie Undersøgelse af de forskjellige Jordlag, der bedække hverandre og saaledes aflægge Vidnesbyrd om Landets Udseende i ældgamle Dage. Dog det er ikke Oldtiden, men det nærværende Øieblik, som her nærmest skal sysselsætte os, og kaste vi et Blik paa Landkortet, da er det let at see, at det ere de danske Lande, som adskille Østersøen og Vesterhavet, at gjennem disse smalle Sunde, som affondre de danske Øer, gaaer den store Handelsvei, som forbinder det østlige og vestlige Europa. Danmark er saaledes langtfra noget afsides Land, det er til alle Sider omgivet af mægtige Stater, og dog har dette lille Kongerige, der synes at ligge saa fladt og aabent for enhver Fjende, uden steile Fjelde og uden bratte Havskrænter, det har alligevel holdt sig i Aartusinder; mægtige Riger ere fremstaaede og atter forsvundne, men endnu staaer det lille Danmark; ellers veed man dog gjerne at fortælle om Rigernes Stiftelse; men Danmarks Oprindelse gaaer tilbage til den mørke Oltid; vore Konger udlede derfor

ogsaa deres Herkomst fra Odin og Skjold, fra ham, om hvem Sagnet fortæller, at man vidste ikke, hvorfra han strev sig, da han som et lille Barn kom seilende ind i Isefjorden som en Gave fra Guderne. Er altsaa Danmark et af de ældste Kongeriger, man kjender, et i Historiens Minde ubetvungent Land, da vil man vistnok maatte indrømme, at der maa være Kraft hos det Folk, der saaledes har vidst at bevare sin Selvstændighed i Aartusindernes Løb. Men paa den anden Side maa der ogsaa være Noget i Landets egen Beskaffenhed, der har gjort det muligt for et saa lille Folk, som de Danske stedse have været, at bevare den gamle Fædrenearv. Og vi see da let, at det virkelig forholder sig saa. Vort Fastland, den jydske Halvø, er rigtignok en næsten flad Slette; men det er tillige saare smalt, det er gjennemskaaret af Mosestrøg og vidtudstrakte Heder, og navnlig er dette Tilfældet mod Syd, hvor Slien skjærer sig ind fra Østen, medens at Sumpe og Marskstrækninger indtage Landet mod Vesten Her havde de Danske derfor allerede i Oldtiden anlagt den berømte Vold Dannevirke; og at det er den Plads, hvor det først og fremmest gjælder at forsvare Riget, have vi seet i vore Dage under det berømte Vagthold paa Linien fra Midsunde til Frederiksstad. Men dernæst er det en Lykke for Danmark, at dets Øer som umaadelige Fæstninger drage sig langs Fastlandets Kyster, og vi have derfor ogsaa seet, hvor vanskeligt og farligt det er for en Fjende at trænge op i Jylland, saalænge Øerne, og da navnlig Als og Fyen, endnu ere i de Danskes Hænder. Men den Kraft, der i Forbindelse med Landets Beskaffenhed og lykkelige Omstændigheder fraoven, gjennem Aartusinder har bevaret Danmark, er ikke saameget hiin raske virksomme Driftighed, som snarere en rolig og besindig Udholdenhed, der stedse med Taalmod og urokkelig Standhaftighed har vidst at bevare Haabet, selv da naar Alt syntes tabt; og ligesaavist som det kun har været muligt for en Kraft af den Beskaffenhed at bevare Fædrelandet under Tidernes Storme, ligesaavist er det, at en saadan Sindsretning under almindelige Forholde let frembringer en vis Dorskhed og Sløv-

hed, en Lyst til Magelighed og Mangel paa sand Driftighed, der kun altfor ofte har voldet Folket Fortræd og Tab. Vi ville i det Følgende tidt og ofte faae Leilighed til at see, hvorledes dette almindelige danske Folkepræg afspeiler sig under Livets forskjellige Forholde; her ville vi endnu kun minde om, at der næst efter et Folks Historie Intet gives, der i den Grad tjener til at oplyse Verden om dets Eiendommeligheder, som de Sagn, der leve i Folkemunde; vi skulle derfor ogsaa ved Tid og Leilighed fremdrage adskillige af disse; her ville vi kun lægge Mærke til, at man i de danske Folkesagn Intet finder af den hjerteløse Haardhed, som navnlig gaaer igjennem Nederlændernes Sagnkreds, Intet af den svævende Holdløshed, der afpræger sig i hvad Tydskland eier af slig umiddelbar Folkedigtning, ei heller Noget af Slavernes mægtige Indbildningskraft, men en stille, simpel, ofte sørgmodig Betragtning af Livets skjulte Kræfter, der alligevel ofte viser en sjelden Sands hos vor Almue for det Comiske, som man vistnok ogsaa vil kunne anføre som et Særkjende for det danske Folk. Efter disse Forbemærkninger skulle vi nu gjennemgaae de forskjellige danske Provindser og søge at vise deres Eiendommeligheder med Hensyn til Naturen og Mennesklivet.

Sjælland.

Vi kjende vistnok Alle det ældgamle Sagn om Gefion, der i fordums Tid med sine 4 Stude pløiede Sjælland ud fra Sverrig, saa der paa det Sted blev en Sø, som kaldtes Mælaren. Man tager sig det i Almindelighed vistnok altfor let med Forklaringen af saadanne gamle Sagn; de tale gjerne et Gaadesprog, hvortil Nøglen fattes os; og saaledes er det ogsaa med Sagnet Gefions Ø, der vistnok fortæller langt Mere, end vor Tids Mennesker ere istand til at fatte. Meningen kan vistnok ikke,

saaledes som man i Almindelighed antager, være den, at Sjælland i gamle Dage hang sammen med Skaane, og at der saa kom en Vandflod og adskilte Landene. Thi Oltidens Danske forstode aldeles ikke, hvad der desværre synes os saare begribeligt, at det, at Sjælland blev løsrevet fra Skaane, havde Noget at gjøre med Ploven, som udskar et Stykke af Sverrig og lagde det til Danmark Sagnet indeholder aabenbart et dunkelt Minde, der sætter Mælarens Dannelse i Forbindelse med Sjællands Opdukken af Havet; men hvordan det forresten er gaaet til hermed, derom tier Naturvidenskaben, og derom fortæller kun Sagnet i dunkle Gaader.

Skjøndt Havet fra alle Sider omgiver Sjælland, er det dog paa de fleste Steder, som var det slet ikke det aabne Hav, der beskyller dets Kyster, og det er ikke her som andetsteds, hvor høit optaarnede Bølger under Larm og mægtig Brusen kaste det hvide Sand op mod Strandbredden. Staaer man ved Oresundet, hvor stille Vande sagte slynge sig imellem lave Engstrande, da er det næsten, som var det en af hine Americas mægtige Flodstrømme, der udbredte sig for Oiet, og især frembyder Sundet et uforligneligt Skuespil af fredelig Ynde, naar det en Tid lang har blæst fra Syd, og en Masse af Fartøier, hindrede af Modvinden, imidlertid har samlet sig paa Helsingørs Rhed, men Vinden med Eet vender sig, og nu næsten i samme Oieblik de hvide Seil heises paa alle Skibene, der dernæst sees hurtigt at glide henad de blaae Vande. Seer man fremdeles ud over Isefjorden eller over Præstøbugt, da er det næsten, som befandt man sig ved yndige Indsøer, og en Reisende fortæller, om hvorledes engang, da han reiste til Præstø og just havde naaet Bugten, hans Kudsk pludselig dreiede ud ad Vandet til; han troede nemlig, at det var en Landsø, han havde for sig, og meente, at hans „Bæster" kunde have godt af en Taar Vand. Men hvor Havet saaledes for det Meste er i Rolighed, kunne Søplanterne ret trives; de opkastes nu efterhaanden paa Strandbredden, forraadne og danne derved stedse en Tilvæxt af Land paa Grundene; det gamle Leire laae saaledes

ved Isefjorden, nu ligger det fordums Borgsted et godt Stykke Vei borte fra Strandbredden; ogsaa Strandmarkerne imellem Skovshoved og Kjøbenhavn ere fra de seneste Aarhundreder, ja selve Hovedstaden er for største Delen bygget paa opkastet Grund, og saaledes har der ikke blot i Sjælland, men ogsaa andetsteds ved Østersøens og Kattegattets Kyster, dannet sig en Tilvæxt af Ager- og Eng-Land, som vi senere atter skulle omtale. Imidlertid er det langtfra overalt, at Havet, der omgiver Sjælland, har en saa mild og godd ædig Characteer, og høist mærkeligt er det, naar man fornylig har forladt Øresundets venlige Kyster og nu befinder sig ved Kattegattet, hører den hule Brummen, idet Bølgerne kaste sig mod Kullen, ligeoverfor paa den svenske Kyst, og overalt seer Vidnesbyrd om Havets mægtige Kraft. Her see vi alt de vilde Sandflugtstrækninger, der paa Jyllands Vestkyst spille saa vigtig en Rolle, og den store Arresø skal oprindelig have været en Bugt af Kattegattet, der efterhaanden er tilføget med Sand. Rigtignok er Sandflugten paa Sjælland forlængst dæmpet, som det hedder, og Klitterne staae nu for en stor Deel bevoxede med Skove af Gran og Fyr; men Havet selv har Intet mistet af sin Kraft, og da Regieringen saaledes vilde komme de fattige Fiskere paa Gilleleie til Hjælp, og bekostede dem en Skibsbro, at de ikke skulde behøve hver Aften møisommelig at trække deres Baade op paa Land, hvorved Fartøierne tilmed lede ilde, varede det næppe et Aar, inden Broen var aldeles tildænget med Sand.

Intetsteds frembyder imidlertid Sjællands Kyst saa store Mærkeligheder som mellem Kjøge og Præstøbugt, hvor Stevns-Klint som en lav Formuur strækker sig udad mod Østersøen. Vi see her, hvorledes Kridtet, der for en stor Deel danner Grundlaget for vort Fædrelands Jordbund, træder umiddelbart frem for Øiet. Nærmer man sig Klinten fra Landet af, seer man Husene, navnlig deres Skorstene, samt Gjærderne opførte af Kridtsteen, medens Veiene rundtom ere brolagte med Flintestene og Kalkbrokker og snoe sig som hvidagtige Linier imellem de herlige frugtbare Marker. Flintestenen findes overalt i For-

bindelse med Kridtet; den bestaaer af Kiseljord, der er fremstaaet ved Forsteningen af de lavere Dyrarter, hvis Skaller have dannet Kridten, og man seer den her stedse liggende i særegne Lag som graaagtige Striber i Klintens hvide Masse. Dette er Oprindelsen til de mangfoldige Flintestene, som overalt findes henstrøede i vort Fædreneland, og som Danmarks ældste Beboere saa smukt vidste at benytte til deres forskjellige ofte kunstige Redskaber. Men overalt paa Klinten seer man Vidnesbyrd om Havets Magt, Vindene have efterhaanden udhulet Klippen, det ene Stykke er dernæst styrtet ned efter det andet, og endelig har selve Jordsmonnen, der manglede Underlag, maattet give efter, og man seer saaledes ved Foden af Klinten, imellem Flint og Kridtbrokker, store Stykker Leerjord og Grønsvær, der ere styrtede ned fraoven. Men næsten ved Randen af Afgrunden ligger Høierup Kirke; Sagnet fortæller, at den blev opført af en Skipper, der i Havsnød havde lovet at bygge Gud en Kirke paa dette Sted; de hvide Dødningebeen stikke hist og her frem, idet det ene Stykke af Kirkegaarden falder ned efter det andet, og det hedder, at Kirken selv vilde ufeilbarlig tilsidst styrte i Dybet, hvis den ikke hver Julenat flyttede sig et Hanefjed længere ind i Landet. Her ville vi da ogsaa med et Par Ord omtale Kalkgruberne ved Faxø Nord for Præstøbugt; det er disse Gruber, som forsyne en stor Deel af Landet med Kalk; lodrette drage de sig ned i Dybet, om Sommeren, naar Solen ophеder den, kan Varmen dernede være i høi Grad trykkende, hvorimod Arbeiderne aldrig føle sig uleiligede af Vandet, da dette trækker ned igjennem den utætte Kalksteen; om Vinteren ligge de gjerne fulde af Snee og kunne derfor ikke benyttes, ligesom Kulden da ogsaa binder Stenen og saaledes forhindrer Brydningen.

Allerede Saxo beskriver os Sjælland som det frugtbareste og yndigste Land i hele Danmark, og skjøndt vor gamle Sagamand synes at nære en vel stor Forkjærlighed for denne sin Fødeø, saa maa man dog vistnok, enhver anden Deel af Riget ufortalt, give ham Ret i, at Sjælland virkelig er et af Him-

melen velsignet Land. Ikkun den nordligste Deel ad Kattegattet til, og desforuden enkelte Pletter hist og her, skulle være sandede og derfor mindre frugtbare; Frederiksborgamt er derfor ogsaa fortrinsviis Kartoffelavlens Hjem paa de danske Øer, og mod Syd i Nestvedegnen seer man blandt Andet de mærkelige lyngklædte Sandbanker, hvor kun enkelte Faareflokke søge en tarvelig Næring; det er dem, om hvilke Sagnet fortæller, at de fremstod, da en Jette engang havde faaet i Sinde at ødelægge Nestved By og derfor hentede Sand i en stor Sæk fra Østersøen; men der gik Hul paa Posen, saa Indholdet drysssede ud, og saaledes bleve disse Banker til. Her see vi da, hvorledes ogsaa Sagnet har en Anelse om den store Vandflod fra Østen, vi ovenfor omtalte.

Naar Reisende ville nævne, hvad Naturen har af Herligt og Skjønt, saasom Brasiliens Fuglevrimmel, Italiens Himmel, Provences Dale, da hører man dem ofte med det Samme at berømme Sjællands Bøgeskove. Intet Træ forener ogsaa i den Grad Høihed og Ynde, som Bøgen med sin ranke Vært, sin udbredte fyldige Krone, sit lette svævende Lov, sit liflige Farveskjer og sin klare næsten gjennemsigtige Skyggekreds, og intetsteds findes dette Træ saa hyppigt og saa fuldkomment som just her; Sjælland er Middelpunctet for det snevert begrændsede Bøgebælte i Naturens Rige, mod Syden afgrændses det snart af de nordtydske Egeskove, mod Østen viger det paa Smaalandenes Klipper for de mørke Granestammer, medens at det mod Vesten forsvinder for de barske Havvinde paa den jydske Hede; og denne gamle Skovrigdom maa vistnok ogsaa ansees som Grunden til, at Sjælland endnu i vore Dage fortrinsviis er Svinedriftens Hjem her i vort Fædreland, da man i gamle Dage pleiede at drive Svinene ud paa Olden i Skovene. Naar man har fundet, at der hos Sjællænderne, trods alle Mangler og Ufuldkommenheder, findes noget saare Digterisk, at intetsteds har Folkesagnet en saa inderlig Dybde, intetsteds Kjæmpevisen en saasmeltende Kraft, ligesom ogsaa næsten alle store Danmarks Digtere, saasom Oehlenschläger, Evald, Grundtvig og Baggesen, ere barn-

fødte paa Sjælland, da har man sat dette i Forbindelse med disse herlige Skovstrækninger. Sjællænderen udmærker sig i det Hele ved en sjelden Sands for Naturskjønhed, hans dybe, digteriske Følelse knytter ham til disse hans herlige Skove, de ere hans Stolthed og hans Glæde; selv den simpleste Almuesmand drager ofte milevidt ad Skoven til, berømmer med Begeistring Naturens Skjønhed, og Sjælland er derfor vistnok ogsaa det rette Hjem for Maifesten, som vi snart nøiere skulle komme til at tale om, og hvor det just er det nys udsprungne liflige Bøgeløv, som spiller Hovedrollen. Men paa den anden Side bemærker man ofte hos Sjællænderen en Lyst, til ligesom i gamle Dage at betragte Skoven som en Alminding, hvor Enhver har Lov til at tage, hvad han bruger. Gud har ikke ladet Træerne groe for een Mands Skyld alene, hedder det ofte, og skjøndt Folkesagnet rigtignok hist og her viser en Bog, hvor Skovtyvene falde og brække Benene, tager Menigmand det dog i det Hele ikke saa nøie med at „pille lidt" ude i Skoven eller at „hugge sig en Smule Øxeskaft," der rigtignok ofte er et Træ paa flere Favne Brænde. Sjællands Skove ere imidlertid i vore Dage Intet mod hvad de vare i ældre Tider; for en stor Deel ere de nemlig forvandlede til Agerland, og mangt et Sted, hvor de nu kun findes sparsomt, seer man alligevel nu og da i Jorden Vidnesbyrd om den forsvundne Trærigdom. Dette er saaledes Tilfældet i Holbeks Amt, paa hele den store Strækning mellem Ringsted og Kallundborg, og Broderhevneren Hake kunde saaledes stige i Land ved Hærvig, og dernæst gaae igjennem et sammenhængende Skovland lige til tæt udenfor Sigersted, hvor han som bekjendt lod sine Folk tage Grene ned fra Træerne og holde for sig; saaledes nærmede de sig Borgen ligesom en vandrende Skov, og den gamle Siger blev overrumplet og fældet; men allerede Saxo beretter os, at i hans Dage vare disse Skovstrækninger for største Delen opryddede og forvandlede til Agerland. I den sidste Tid har man begyndt med at omhugge de mægtigste af disse herlige gamle Bøgestammer, og fra Nyttens Side betragtet vil man vel

ikke kunne indvende Stort herimod; thi det skal være det fordeelagtigste, ikke at lade noget Bøgetræ blive ældre end 80 Aar; men skal det ene være Nytten, som har Lov til at komme til Orde, da var det maaskee endnu fordeelagtigere, at hugge det Hele om, og saa at plante Graner, hvor Skovjorden ikke synes at egne sig til Kornavlen, og hvo kan vide, hvor kort Tid det maaskee vil vare, inden man taler om Sjællands Skjønhed som et gammelt Sagn, Ingen mere ret vil troe paa. De vigtigste Skovstrækninger i Sjælland ere beliggende i det Vestlige, i Omegnen af Tiustrup Sø, og i det Nordostlige, i Egnen omkring Esrom Sø. Herfra forsynes en stor Deel af Landet med Brænde, og da Træ er en Gjenstand, hvis Vægt er saare betydelig i Forhold til dens Værdie, har man paa begge Steder gjort Meget for at lette Førselen; hist har man oprydet og udgravet Suusaaen, der efterat have fyldt Tiustrup Sø tager Veien mod Syd ad Nestved til, det er det man har kaldet den Danneskjoldske Canal; her ere Esromsøens Udløb i Kattegattet udvidet til Esromcanalen. Dette sidste Værk gjorde man sig især store Forhaabninger af; det hed, at paa denne Maade kunde Prammen med een Hest for gjøre samme Tjeneste som fordum 50 Vogne og 100 Heste; men det viste sig snart, at naar man først skulde have kjørt Brændet hen til Søen, dernæst staget frem til Canalen, derpaa læsset paa Prammen, saa atter omlæsset, da man nemlig i Mangel af en Sluse maa kaste det ned ad en Skraaplan, og endelig indskibet og ført til Kjøbenhavn, kunde man i Almindelighed med mindre Uleilighed og til den samme Priis lade det kjøre lige til Hovedstaden.

Sjælland er af Naturen et Kornland, de fede leerede Jorde egne sig fortrinlig til Hvede- og Bygavl, og næsten overalt paa Marken seer man, hvad Bonden kalder en „bold“ og „givtig“ Sæd. Alligevel dyrker man just ikke saa synderlig megen Hvede, enten det nu er af Ulyst til at gjøre Forandring i Sædskiftet, eller fordi Sjællænderne, som de Danske overhovedet, finde saa stort Behag i „Grovbrødet“ eller Rugbrød af usigtet syret Meel. Derimod er Byggen den ulige vigtigste

Sædeart paa Sjælland, og naar Bonden taler om Korn eller om Ax, mener han stedse Byg. Den sjællandske Byg nyder stor Berømmelse udenlands, den udføres i overordentlig stor Mængde, og Englænderne betjene sig af den til deres bedste Ølsorter, saa det er ikke nu som for 50 Aar siden, da det danske Korn blev solgt paa Londons Markeder under Navn af Skidensæd, saa uselt og skjødesløst blev det behandlet. Men det er ogsaa næsten utroligt, hvormeget den danske Landbrug er gaaet fremad siden Begyndelsen af dette Aarhundrede; overalt har man indført Forbedringer, Ploven er blevet lettere og mere hensigtsmæssig, Markerne mergles, man sørger for god Saasæd, afleder det skadelige Vand, og Bonden har paa de fleste Steder anskaffet sig Rensemaskiner, for at udrense Kornet, der ogsaa hos Kjøbmanden bliver ordenligt og reenligt behandlet. Vistnok ere der endnu Mangler, og man hører saaledes klage over, at der ikke holdes tilstrækkeligt over Markfreden, at naar Sæden om Efteraaret er indhøstet, slipper man endnu paa mange Steder Kvæget løst, og det faaer da Lov til at løbe omkring paa hver Mands Mark, hvor det kan finde Næring; Vintersæden, der alt „griller" eller er begyndt at spire frem, nedtrampes da, og megen Græsning gaaer tilspilde, idet det overfares af de løsladte Kreaturer. Men det ligger nu engang i Sjællænderens Tænkemaade, at han ikke lider, at der drages altfor skarpe Grændser imellem Mit og Dit, og det er ogsaa vanskeligt at holde over Markfreden, hvor der ikke saaledes som paa andre Steder findes tilstrækkeligt Skjel imellem Jordlodderne. Man ynder ikke de levende Hegn eller tætte Træplantninger, der i Fyen og navnlig i Østslesvig findes i en saa overdreven Mængde; man troer, at de i Virkeligheden skade Agerbrugen, og hvor de tidligere anvendtes, ere de for største Delen atter afskaffede. For Resten gjælder det om Sjælland, hvad der gjælder om hele Danmark, at Klimaets Beskaffenhed under den nordlige Bredegrad og Havets idelige Indvirkning frembyde ikke saa faae Vanskeligheder for Kornavlen. Den idelige Afvexling om Vinteren af Frost og Tø skader ofte Vintersæden; ogsaa om For-

aaret, naar det allerede begynder at „dagmilde," „froster" det dog tidt om Natten, og Sæden lider da meget af de skarpe østlige Vinde. I det Hele taget lægger Veirets Ustadighed mange Hindringer i Veien for de Forbedringer, Landmanden kunde ønske at foretage med sin Jord; han kan aldrig forud beregne den passende Tid til at foretage et Arbeide, og jages ofte ved Forandringer i Veiret bort fra hvad han alt har begyndt; men paa den anden Side skal det ogsaa være det ustadige Klima, der er Skyld i, at vi her i Danmark saa godt som ikke vide af Hungersnød at sige; Regnen udebliver aldrig saalænge, at Plantevæxten aldeles hentørres, og ikke heller tiltager den sig nogensinde saa aldeles Magten, at den i længere Tid hindrer enhver Beskjeftigelse paa Marken. For Resten er Agerdyrkningen en Beskjeftigelse, der til visse Tider kræver store Anstrengelser, medens den til andre ikke giver Synderligt at bestille; den passer derfor ogsaa ganske til Sjællænderens særegne Aandspræg; han er efter Omstændighederne en rask og flittig Arbeider eller ogsaa en dvask og treven Lediggjænger; han viser sig jo, som vi allerede have omtalt, nærmest som et Følelses-Menneske, og en saadan er gjerne i sit ydre Liv et Omstændighedernes Barn; i den travle Tid, naar det kommer an paa at skynde sig, saaledes som ved Pløiningen, Høsletten eller Kornhøsten, skal man have ondt med at finde hans Lige, saa hurtigt og ordentligt han veed at udføre, hvad der bliver ham paalagt, og navnlig naar han da arbeider paa Accord, skal det være næsten utroligt, hvad han i kort Tid formaaer at udrette. Til Jevnshold gaaer Arbeidet derimod gjerne trævent og langsomt, og er Høsten først til Ende, skal man have ondt med at skaffe sig Arbeidere til at tærske, tage Kartofler op eller Sligt; Enhver har da tjent Noget, og det skal først fortæres i Ro og Mag, inden man gider tage fat paa et Arbeide igjen. Sjællænderne vide godt, at det har sig saaledes med dem og spotte i den Anledning gjensidig over hverandre. „Du har nok den sjællandske Syge," siger Husbonden til Karlen, der ikke svinger Leen hurtigt nok. „Nei," lyder Svaret, „dens Tid er ikke kommet endnu."

Vi have seet Sjællænderen paa hver Kornmark; nu skulle vi betragte ham iblandt hans Kreaturer. Man seer da snart, at Kvægavlen ikke staaer paa noget høit Trin blandt Bønderne; navnlig er Koen lille og temmelig høibenet og mager; dens Mælk er gjerne tynd og falder kun sparsomt; tilmed er Besætningen sjælden ret stor, og især pleier det at være kummerligt med Faarene, der hist og her sees at trippe om, hvor Jorden ikke menes at egne sig til Andet, forsultne og magre, med kort, strid Uld. Men Bonden undskylder sig med, at hans Ø af Naturen ikke er noget Kvægland; der findes kun meget faae gode Enge, og Kornet groer bedre end Græsset paa de stive, lerede Jorde, hvor ogsaa Kløveren sjelden ret vil lykkes; han gjør fremdeles opmærksom paa, at den tunge Jordsmon er vanskelig at faae gjennempløiet, derfor maa han holde saa mange desto flere Heste, og maa følgelig affee en Deel af det Hornkvæg, han ellers vilde have kunnet holde, ligesom det ogsaa, da han nu engang ikke kan give Kvæget den rette „Ansning," er fordeelagtigst for ham at have sine nøisomme, haardføre, sjællandske Køer, der ikke ere saa „kjekken" eller kræsne af sig som andet Kvæg, men lade sig nøie med mager Foder, og endda ret ordentlig fylde Bøtten. Imidlertid er det langtfra, at man paa de større Gaarde forsømmer Kvægavlen, og en stor Deel af det fortrinligste Smør, man bruger i Kjøbenhavn, er bekjendt under Navnet sjællandsk Herregaardssmør; Bonden derimod har nu engang ikke den rette Sands for Kreaturer, hverken for Heste eller Hornkvæg; det mærker man strax, naar man seer ham komme jagende hen ad Landeveien, i Eet væk pidskende paa de stakkels „Bæster," eller naar man seer ham sidde inde i Kroftuen uden at ændse Hestene, der staae udenfor i Regn og Slud; og saaledes er det omtrent ogsaa med hans Hornkvæg. Kostalden er gjerne mørk og fugtig, fuld af Dynd og Ureenlighed, man seer Intet til den Iver og Vedholdenhed, hvormed navnlig Jyder bæger om sit Kvæg og sysler om det. Det er ogsaa noksom bekjendt, at sjællandsk Bondesmør ikke har det bedste Ord paa sig; men hvorledes skulde det ogsaa være anderledes; paa mange

Steder staaer Mælkebøtten endnu ligesom i gamle Dage inde i Dagligstuen paa en Hylde under Loftet; her bliver Fløden da tilbørligen gjennemtrængt af Tørverøg, Tobaksdamp samt af Uddunstningen af de mange Mennesker, og vore Bønder have sjælden for Skik at lukke Vinduerne op, saa slig en Dagligstue er gjerne opfyldt af Kvalm og fordærvet Luft; og selv der, hvor man har et særegent Lukaf for Mælken, maa den som oftest dele Pladsen med Sildefjerdingen, Salttønden og de røgede Skinker.

De sjællandske Bøndergaarde bestaae, ligesom det overhovedet er almindeligt her i Danmark, af fire Huuslængder, der ere sammenbyggede i en Fiirkant; og den ene Længde indbefatter da gjerne Stuehuset, de tre andre Udhusene. Man bemærker ved Stuehuset en dobbelt Bygningsmaade, den ældre og den nyere. Ved hiin, der stedse mere gaaer af Brug, seer man altid Ydervæggene opklinede af Leer, og Huset er ofte saa lavt, at man maa vogte sig for at støde Hovedet imod Loftsbjelkerne. Kjøkkenet eller Stegerset ligger fra gammel Tid af stedse for sig selv, for Resten er Bygningen deelt i to Rum, Dagligstuen og Overkammeret. Den første er det almindelige Forsamlingssted for alle Husets Beboere; langs Vinduerne seer man et langt Bord med Bænke rundtom, begge Dele ere fastslaaede i Gulvet og saa massive som muligt; i en Krog staaer Bilæggerovnen, som der fyres i fra Skorstenen af, og op ad den seer man Løibænken, hvor man tilbringer en stor Deel af Dagen navnlig om Vinteren med at løie, det vil sige i sløv Lediggang. Bagerst i Stuen seer man gjerne en Bræddevæg og bag ved denne to Alkover eller affsondrede Rum hver med sin Seng, den ene for Bonden og hans Kone, den anden for Husets Piger, medens at Karlene og Husets Sønner maae søge Nattely i Udhusene. Skal der spises, hentes Smørret ned fra den føromtalte Hylde under Loftet, Osten og Brødet drages frem af Bordskuffen, Kniv og Skee tilligemed Fade og Tallerkener fra Rækken langs Væggen. Men underligt er det, naar man seer sig om, og Øiet møder Hønen, der ligger og „kuer“

eller ruger, som vi sige, i en Krog, medens man hist og her seer Bænken langs Væggen indrettet til Gaasebænk med Rum forneden, hvor Gjæs og Ænder nu og da lade et Kvæk høre til stor Forundring for den, som ikke er vant til en slig huuslig Indretning. Den anden Stue, Ovrestuen, er i saadanne gamle Bygninger sjeldent stort Andet end et Pulterkammer, hvor man langs Væggene seer de store malede Kister, i hvilke vore Bønder gjemme deres Linned og Gangklæder. Men hos de mere Formuende finder man nutildags ikke mere denne simple Bygningsmaade, og det skal være utroligt, hvor meget vore Bønder i de sidste 20 Aar er gaaet fremad i denne Henseende. Husene ere blevet større og høiere, man har indrettet sig særegne Sovekamre, Mælkestue og Spisekammer; Ovrestuen er blevet Stadseværelse og er ofte forsynet med prægtige Meubler, imellem hvilke de gamle Kister rigtignok tage sig ganske besynderligt ud. For Resten staaer man paa de fleste Steder paa Sjælland endnu langt tilbage, hvad Bygningsmaaden angaaer, navnlig ere selv de nyere Gaarde gjerne opklinede af Leer; men alligevel kan et saadant Huus have et ret smukt og venligt Udseende med sine hvide, kalkede Ydervægge, hvor man seer lyseblaae Vindueskarme omgive de store, klare Glasruder; ogsaa indeni er det gjerne ret ordenligt og reenligt, og selv hos Fattigfolk seer man i Almindelighed kalkede Vægge uden Støv og Spindelvæve, ligesom det ogsaa er sjeldent, at ikke Bordet og det øvrige Huusgeraad jevnlig skures og renses. — Det gamle smukke Forhold imellem Husbonde og Tjenestetyende har vedligeholdt sig indtil vore Dage; de ere ganske som Lemmer af den samme Familie, og naar der saaledes spises til Middag eller Aften, seer man dem ogsaa sidde omkring det samme Bord og lange til det samme Fad. Naturligviis byder god Levemaade Karlen og Daglejeren at lade de bedste Stykker blive til Bonden, og undertiden er det vel ogsaa kun til Stads, at man seer denne sidde for Bordenden; men intetsteds vover han dog reent at afsondre sig fra sine Folk, eller at ansee sig at være for god til at færdes i deres Laug. Ligesom den danske Bonde overhovedet, spi-

ser ogsaa Sjællænderne godt og rigeligt; det er „Daarlighed," naar man ikke kan faae varm Mad tre Gange om Dagen og to Gange Smørrebrød; ja der gives Egne hvor dette end ikke kan forslaae. Hovedspisen er overalt i Landet Byggrynsgrød, kogt i Mælk, og desforuden spiller Flesket en vigtig Rolle i Bondens Husholdning; men Folk, som kommer herind fra Tydskland, undre sig ofte over ikke at finde de store Urtegaarde, de ere vante til hjemme fra, udenfor ethvert Bondehuus; dog Sagen er, at den danske Bonde er langt bedre vant; i Tydskland er man i Almindelighed glad, naar man kan faae sig et Bid Kjød til de umaadelige Masser Grønsager, som nedsluges; her i Danmark har Bonden endnu ikke lært at gaae paa Græs, som man udtrykker sig; han holder sig hellere til Kjødet og Grøden, og kun Kartoflerne vinde stedse mere Indgang som Tilmad; men heller ikke de spille hos os den samme Rolle som i mange andre Lande, og vi maa takke Gud, at vi ikke behøve at istemme de Lovtaler, som man paa saa mange Steder yder denne Plante som et fortrinligt Middel, til paa en nem og lidet bekostelig Maade at sultefodre en forhungret Almuestand. Imidlertid vilde det vistnok være ønskeligt, om vore Bønder med større Iver lagde sig efter Havevæsenet, og nu og da seer man dem ogsaa, især i den senere Tid, at lægge Vind paa Blomster, Urter og Plantning af Frugttræer; men i de fleste Egne er en sjællandsk Bondehave dog endnu sjeldent Andet, end et inddiget Stykke Land, omgjærdet af nogle vantrevne Hyldebuske og Piletræer, med en Græsplet til at blege Lærred paa og for Resten bevoxet med Kaal, der synes at være den blandt alle Grønsager, som Bonden har meest Smag for. Den sjællandske Bondekone er i det Hele taget stræbsom; er hun færdig med sin huuslige Gjerning, sætter hun sig gjerne ned ved Spinderokken eller Væven, og Kvindfolket i et Huus forsyner ikke blot sig selv, men ogsaa Manden og Karlene med den fornødne Beklædning baade af Linned og Gangklæder; det er vel sagtens kun grovt, hvad der saaledes frembringes, og det vilde næppe finde mange Kjøbere, naar det skulde sælges; men det er da heller ikke Be-

stemmelsen dermed, det ansees endog for uhæderligt, og hvad der ikke bruges i Øieblikket, gjemmes gjerne til Børnene, at de, naar de engang forlade det fædrene Huus kunne faae med sig „en Kiste fuld af gode Klæder." Idet Hele taget synes det at være urigtigt at forlange, at man i Bondehuset skal lægge sig efter at forfærdige fine Sager til Salg; Bondens Gjerning er det nærmest, at dyrke Marken ordenligt, derved er der nok at tage Vare paa for ham hans Kone og Børn, al anden Haandgjerning bør kun være en Bisag, og som saadan er Huusfliden af den største Betydning; den vænner fra Ledriggang, udfylder Tankerne i de lange Vinteraftener og afholder fra Sviir og uordenligt Levnet. Men desto mere maa man ogsaa beklage, at Mændene paa Sjælland ikke have kunnet finde paa nogen saadan Beskjeftigelse; alle Træsager, der bruges i Huset, kjøbes i Stæderne; thi „Snedkere og Hjulmænd skulde ogsaa leve," og Vinteraftenerne løies gjerne hen paa Løibænken opad den hede Kakkelovn, eller man faaer sig et Slag Kort, eller ogsaa man søger til Kroes; saaledes slæntres Tiden hen, indtil Foraaret atter kommer, da vaagner Bonden med Eet ligesom Bjørnen af sin Dvale, og nu er Alt igjen Liv og Virksomhed.

Den danske Bondes Tilstand staaer for nærværende Tid høit over hans Stilling for hundrede Aar siden. Det ene unaturlige Baand, der hindrede ham i at udvikle sin Kraft, er bristet efter det andet, og navnlig har Afskaffelsen af Stavnsbaandet og Hoveriet været ham gavnlig i høieste Grad. En tredie Indretning fra Fortiden, som man stræber at afskaffe, er Fæstevæsenet; Bonden bør selv eie den Gaard han dyrker, hedder det; thi rigtignok er Fæstebonden, der for sin Livstid har leiet sit Jordlod af Godseieren, i Almindelighed en ligesaa velstaaende Mand som Selveieren; men ikke at tale om, at Fæstebonden, i det Mindste her paa Sjælland, boer langt ringere end Selveieren, da han hellere lægger sine sammensparede Penge paa Kistebunden, end at han derfor skulde opbygge en Gaard, som dog ikke vil komme hans Børn tilgode, maae vi især lægge Mærke til, at mange Forbedringer ved Eiendommenes Drift i Begyndel-

sen kræve store Opoffrelser, der først efter en Række af Aar
atter vindes tilbage; saadanne Grundforbedringer kan man ikke
vente, at Fæsteren skulde have Lyst til at foretage sig, og det er
derfor naturligt, at man paa en Tid, da Agerbrugen Aar for
Aar gaaer frem til det Bedre, ønsker at afskaffe et Forhold,
der hindrer den frie Brug af alle gode Kræfter; blot man tillige
vil erindre, at der have været andre Tider, da Bonden just
trængte til Herremanden og den Beskyttelse, han var istand til
at yde ham, da han derfor vistnok i Almindelighed frivillig gav
sig under ham, og at ingen Stat vil kunne bestaae, hvor ikke
Nutiden agter Fortidens Ret. — Gaardmanden kaldes her paa
Sjælland med Hædersnavnet „Bonde"; men desforuden gives
der en anden Classe af Landboere, hvis Tilstand nutildags be-
skjeftiger Tanken, nemlig Huusmændene. Nogle iblandt dem
ere blotte Arbeidere eller Dagleiere; de ere kun i Besiddelse af
et lille Huus med tilhørende Have, hvor de endog i Alminde-
lighed kun boe til Leie, og for Resten ernære de sig som Mer-
gelgravere, Grøftekastere og ved andet saadant Arbeide; naturlig-
viis ere deres Omstændigheder kun smaae, men kunne ingenlunde
siges at være fortrykte. En anden Art af Huusmænd ere de,
der selv ere i Besiddelse af et Jordlod, der rigtignok ikke er
stort, men dog i Almindelighed er tilstrækkeligt til et tarveligt
Udkomme. Deres Stilling beskrives imidlertid som i høieste
Grad afhængig af Gaardmændene. Da de ikke selv formaae
at holde Heste paa deres ringe Jordlod, siger man, maae disse
hjælpe dem, ved at pløie for dem og ved at kjøre deres Sæd
hjem; de maae da ofte trygle og tigge for at faae Arbeidet ud-
ført; de maae tage Tiden, som den kan falde, enten det saa er
for tidligt eller for sildigt, enten Veiret er skikket dertil eller
ikke. Gaardmanden, hedder det fremdeles, vil ved saadanne Lei-
ligheder gjerne undgaae for stærkt Slid, han tager da sine daar-
ligste Redskaber og tænker kun paa at spare paa sine Heste, saa
Sæden staaer derfor ogsaa gjerne daarlig paa en Huusmands
Mark; dertil maa han dyrt betale den Smule Arbeide, maa
foruden en stærk Tracteren med Kaffe og Brændeviin finde sig

i, at Gaardmanden til Gjengjæld igjen kræver Arbeide af ham i den travleste Tid, saa han stedse maa staae paa Pinde for ham og ofte forsømme sit eget Arbeide for hans Tjeneste. Man har derfor ogsaa søgt at formaae Huusmændene til at kjøre Sæden hjem paa Trillebøre, og at anvende Køerne til Pløining; men disse maatte da jo rigtignok holdes bedre, end det nu nogensinde er Tilfældet, i det Mindste paa Sjælland, og navnlig maatte de daglig have noget Kjerne, de vilde da aldeles ikke have ondt af Arbeidet, og ved forøget Mælk rigeligt erstatte deres Herre den bedre Forpleining; men Huusmanden er endnu stedse uvillig til at lade sit Brødkorn finde Veien igjennem Vommen paa hans Kreaturer.

Sjællænderne ere i Almindelighed smaae af Væxt og kunne i denne Henseende ikke maale sig med Jyderne eller Fyenboerne; de have gjerne blaae Øine, men dertil mørkt Haar og synes overhovedet ikke at sætte megen Priis paa, hvad Digterne kalde gyldne Lokker: „han har Haar som en Ørneklo," hedder det da paa bredt Sjællandsk. Man har sat dette Folkets ydre Præg i Forbindelse med den finske Folkestamme, som i den mørke Oldtid skal have beboet vort Fædreland, og som da ogsaa synes i længere Tid at have kunnet holde sig mod de indtrængende Folkefærd her i de mørke Skove, indtil de efterhaanden sammensmeltede med dem. Andre have henviist til Venderne, der i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede lode de Danske smage Gjengjældelsens Ret for Oldtidens Vikingetog, og i store Flokke hærjede paa vore Kyster, hvor de endogsaa toge faste Boliger; men det er vistnok høist vanskeligt, i saa Henseende at udsige noget Bestemt. Vi have alt oftere havt Leilighed til at tale om det aandelige Præg, som udmærker Sjællænderen; har Følelsen virkelig Overhaand hos ham over Forstanden, da synes den Kjendsgjerning let at forklare, at intetsteds tyngede fordum Adelsvælden i den Grad paa Bondens Nakke som just her paa Sjælland; et Følelsesmenneske er nemlig gjerne let at forknytte. Nutildags, da Bevidstheden om hans Ret og Frihedskrav er er blevet levende hos ham, beskylder man ham for at være lidt

stiv og urimelig, eller som det hedder paa Sjællandsk „dullherrig“; man klager over den Mistænksomhed, hvormed han seer hen til Godseierne, Embedsmændene og Kjøbstedernes Befolkning, idet han paa Lykke og Fromme giver sig den i Vold, som vil paatage sig at lede ham. Jeg vil ikke afgjøre, om det virkelig er saa; men det vilde i ethvert Tilfælde passe ret godt til det Antagende om hans særegne Aandsretning, hvorfra vi gik ud. Vi kunne nævne flere Træk, der alle tyde paa det Samme. Man kan gaae hele Jylland igjennem uden at træffe paa en Tigger; her seer man dem i visse Egne temmelig hyppigt; men faae Steder er Godgjørenheden ogsaa saa stor; det er sjeldent, at Døren lukker sig for den, som beder, og ved Gilder og anden Lystighed betænkes stedse de Fattige. Folk holder meest af, siger man, at afgjøre deres Mellemværende uden Øvrighedens Hjælp; selv Tyvssager seer man dem afgjøre mellem sig selv indbyrdes, og den overbeviste Forbryder maa da gjerne give Noget tilbedste, saa en saadan Undersøgelse gjerne ender med Dands og Lystighed; men for Fremtiden maa ikke blot han, men ogsaa hans Børn og Børnebørn bære paa Tyvenavnet. Sjællænderen er i det Hele taget ofte noget snaksom; har han først begyndt at faae Tungen paa Gled, har man gjerne ondt med at blive af med ham igjen, og saa gjentager han i Almindelighed, hvad han har sagt, en to, tre Gange, for ret at give sine Ord Vægt. „Ja vi ere hele Sprogmestere, vi Sjællændere,“ siger han selv. Den gamle Overtro taber sig efterhaanden for Nutidens Oplysning; men den er dog langtfra udryddet, om den ogsaa kun lever i det Skjulte, og Bonden hverken vil være den bekjendt for sig selv eller Andre. „Det gamle Troldpak er nu uddød,“ siger han, men glemmer alligevel ikke, naar St. Hansdag kommer, at „maie„ Hørren; det vil sige, han stikker en Maigreen ned imellem Hørsæden paa Marken, og dette er fra gamle Dage blevet anseet som et ufeilbarligt Middel til at holde de Underjordiske borte. Ogsaa undslipper det ham vel hændelsesviis nu og da, at hans Kvæg er blevet forgjort, eller han skikker i al Hemmelighed Bud efter en klog Kone, naar han en-

gang selv er syg, at hun kan læse over ham. Nedarvede Forestillinger bevare sig i Aarhundreder hos et Folk, selv naar de have tabt deres sande Betydning for det. Selv den, der sit hele Liv igjennem har levet som en Hedning, længes paa sit sit Sygeleie efter den hellige Nadver, det kunde jo give en Forandring, mener han; endnu i vore Dage tales der om Blodsdraaber, der skulle være flydte ud af Sacramentet, og paa Hvilehøien ved Slagelse, hvor Hellig-Anders vaagnede, da han kom tilbage fra Jerusalem, staaer der et Kors, som det ikke er raadeligt at lade forfalde. Ja Folkets ubevidste Minder af hvad der fordum dybt rørte sig i Hjerterne, gaaer endogsaa Aartusinder tilbage til den ældste Hedenold, og paa flere Steder i Sjælland, saaledes som ved Helenekilden,* tændes der St. Hansnat Blus rundtom paa Høiene, ligesom i Hedenold, da man just paa den Tid af Aaret og paa den samme Maade mindedes, at Balder lagdes paa Baalet. Hvad nu endelig det christelige Liv angaaer, som rører sig i Folket, da klages der paa de fleste Steder over, at det synes at slumre; men vist er det alligevel, at der mangensteds rører sig en kraftig christelig Opvækkelse, der med Guds Hjælp stedse videre skal udbrede sig.

Vi have nu forsøgt at give et almindeligt Billede af Menneskelivet paa Sjælland; men man behøver ikke at gaae langt, for at overbevise sig om, at Sjællænderne langt fra Alle ere som støbte i den samme Form; overalt viser der sig Forskjelligheder, i Sprog og Klædedragt, Udseende og Levemaade, saa man behøver sjeldent at reise mange Miil, inden man træffer paa nye Eiendommeligheder; vi ville kun exempelviis anføre nogle af de meest fremtrædende.

Naar man fra Kjøbenhavn reiser til Frederiksborg, udbrede de store nordsjællandske Skovstrækninger sig snart for Blikket; disse vare alligevel i gamle Dage langt betydeligere, end de nu ere; for 100 Aar siden var nemlig Frederiksborg Amt, med Undtagelse af Egnen mod Vesten, en eneste umaadelig Skov; kun hist og her viste der sig enkelte dyrkede Pletter, hvor Skoven var opryddet, og Landsbyerne i denne Egn ende derfor

ogsaa paa „Rød," som „Søllerød", „Birkerød", „Hillerød." Markerne vare altsaa aldeles omgivne med Skov; ja hist og her vare de endnu bedækkede med Kratvært; men om Sommeren drev Kreaturerne ubevogtede og uændsede omkring i Skoven; og naar nu Køerne bleve drevne ind, overlodes Pladsen til Svinene, der halv vilde løb om og nærede sig af Olden, uden at lade sig gjenne hjem af Frost og Snee. Ogsaa Hestene vare for en stor Deel overladte til sig selv om Vinteren, og man saae disse smaae haardføre og nøisomme Udgangsøg, som de kaldtes, muntre og raske at springe omkring i den dybe Snee, idet de med Fødderne opskrabede det visne Græs eller afgnavede Bladknupperne paa Træerne. Endnu for 50 Aar siden vare der mange Steder, hvor Hestene bleve holdte paa denne Maade; nutildags derimod træffes der kun yderst faae Dyr af denne oprindelige sjællandske Race, de ere nemlig for største Delen blevet afløste af en større og stærkere, men mindre haardfør Slægt. Det er den gamle Kulsviereqn, hvis Udseende vi her have beskrevet. For nærværende Tid har Kulsviervæsenet næsten aldeles tabt sin Betydning, og kun enkelte Huusmænd i Grib Skov Vesten for Esrom Sø drive det endnu, idet de ophobe Kvaset og Stødene, som blive tilovers ved Træernes Fældning, i langstrakte Mile, tildække det Hele med Græstørv og dernæst antænde det. I gamle Dage havde denne Beskjeftigelse derimod noget ganske Andet at sige; og skjøndt de fleste af Egnens nuværende Beboere aldrig have seet en Kulmile, gaae de dog endnu under det fælles Navn „Kulsviere". De gamle Kulsviere havde intet godt Ord paa sig, deres Udseende var skummelt og frastødende, selv indbyrdes vare de kun lidet omgjængelige, de stjal fra hverandre, naar de kunde finde en Leilighed; ligesom de ogsaa vare berygtede for Drukkenskab og Trættekjærhed. Man fortæller, at de paa deres idelige Reiser til Kjøbenhavn altid tog en femte Vognkjep med sig hjemmefra, naturligviis sagde de, at det var, fordi en Vognkjep jo let kunde gaae i Stykker; men ellers var dens egentlige Bestemmelse nok den, i paakommende Tilfælde at kunne bruges som et Vaaben. Men tillige havde de dog

Ord paa sig for Rasthed og Uforfærdethed og udmærkede sig i gamle Dage, da den sjællandske Bonde var trælbunden, ved deres stærke Frihedsfølelse. Saaledes fortæller man, hvorledes et Par unge Herrer engang red udenfor Kjøbenhavn og mødte en lang Række af Bøndervogne; de havde nu deres Løier af, at faae de stakkels Bønder til at krumme Ryg, idet de, alt som de red forbi, gav Enhver et lille Smæk over Nakken med Ridepidsken; men bagerst i Rækken kjørte der to Kulsviere; de sprang, dengang Raden kom til dem, hurtig ned af deres Vogne, bankede de gode Herrer dygtigt igjennem og bad dem saa, naar de næste Gang vilde forsøge den Leg, først at see efter, om der vare Kulsviere tilstede. Det er imidlertid vel næppe rimeligt, at det alene skulde have været Haandteringen, der gav disse Mennesker deres særegne Præg; rimeligviis vare disse umaadelige Skovstrækninger i Oldtiden og Middelalderen Tilflugtstedet for Fredløse og Ildgjerningsmænd, ligesom ogsaa ældre fortrængte Folkefærd kunne have trukket sig tilbage i Skoven, og der en Tid lang drevet om uden at lade sig kue af den seirende Befolkning. Maaskee nedstamme Kulsvierne oprindelig fra saadanne Folk, ligesom de ogsaa synes at have nogen Lighed med de skaanske Skovbeboere, Gyngerne, de ere saa bekjendte i den danske Historie, og ligesom disse ere de den Dag i Dag udmærkede Krigsfolk, især hvor det gjælder at gaae rask paa, og vor 1ste Bataillon i den sidste Krig, med hvilken Rye fra først af udmærkede sig, bestod som bekjendt af Folk fra denne Egn. Men alligevel synes der at have været Noget i selve Kulsviervæsenet, der gjorde dem raae og vilde; thi efterhaanden som det er ophørt, have de mærkelig forandret sig til det Bedre, og beskrives for nærværende Tid som ret skikkelige og ordenlige Folk. De gamle Kulsviere ere for en stor Deel blevet til Nutidens Tørvebønder; igjennem Frederiksborg Amt drage der sig nemlig store Moser, og der er Ingen, der saaledes som denne Egns Beboere forstaaer, at tilberede Tørven. Vi see fuldkomment den sjællandske Aandsretning hos disse Mennesker; hele Vinteren igjennem kjender deres Ladhed og Dovenskab ingen Grændser; men aldrig saasnart er det blevet

Foraar, før man seer disse samme Folk Kl. 2 eller 3 om Morgenen at vaagne af sig selv, kaste nogle Klæder om sig og hurtig faae noget Davre tillivs, hvorpaa de skynde sig ud i Mosen og staae der den hele Dag i Mudder til op over Livet for at sammenælte Tørvemassen. Senere hen paa Aaret seer man dem reise hele Natten igjennem, for betids at kunne være i Kjøbenhavn, hvor de kjøre Gade op og Gade ned, falbydende deres Varer; men naar det er forrettet, og de kjøre hjem igjen, skeer det ogsaa gjerne sovende, og det er et underligt Syn, at see en lang Række Bøndervogne komme sneglende hen ad Veien, uden at man opdager noget Menneske i hele Rækken. Kudsken ligger nemlig nede paa Bunden af Vognen og tager sig en Luur.

En stor Stad som Kjøbenhavn maa nødvendigviis have stor Indflydelse paa sin Omegn. Ikke at tale om, at én Vrimmel af prægtige Landsteder og Lysthaver her paa mangfoldige Steder sees at træde istedenfor Böndernes beskedne Huse og frodige Kornmarker, har Hovedstaden ogsaa en mærkelig Indvirkning paa selve Landbrugen. Vest og Syd for Kjøbenhavn strækker sig et skovløst, men overordenlig frugtbart Sletteland, som man kalder Heden. Stadens Forsyning med Mælk og andre saadanne Fornødenhedsartikler er følgelig ikke vanskelig, og de nærmest boende Bønder have en saa overordenlig stor Indtægt af deres Køer, nemlig 60 Rbd. af hvert Kreatur, at vi nok kunne tænke, de væsenlig kun give sig af med Mælkehandelen og hvad dertil hører. De, der boe noget længere borte, finde derimod meest deres Fordeel ved at forsyne Kjøbenhavn med Halm, og det er en almindelig Klage, at disse for en øieblikkelig Vindings Skyld udpine deres Marker, der Aar for Aar alt mere tabe i Kraft, fordi man bortsælger hvad der skulde tjene til Kvægets Underhold, og saaledes berøver Jorden den fornødne Gjødning. Men de her omtalte Forholde have ogsaa Indflydelse paa Bondens hele Levemaade. Hans Forretninger føre ham saare ofte til Kjøbenhavn, hvor han stedse faaer mere Smag paa det forfinede Liv og dets Forlystelser; i

sit Hjem indretter han sig paa Kjøbstedviis, og hans Bohave, Levemaade og hele Huusorden har kun saare lidet tilfælles med hvad man ellers pleier at see i Bondens Hjem. Mange Steder, fortælles der, seer man Bondens Datter sidde ved Claveret, hendes Fader holder en fransk Gouvernante til hende og klæder hende i det fineste Stads fra de kjøbenhavnske Boder. Man har ført stærke Klager over dette Uvæsen, som man behager at kalde det, skjøndt det skulde synes at være en Sag, der ikke kom Nogen ved; man har sagt, at Bondepigen i Nærheden af Kjøbenhavn aldeles ingen Sands har for stille Huusgjerning, at hun sjelden kan saameget som at strikke en Strømpe; Klæderne, hedder det, blive ikke engang syede hjemme i Huset, endogsaa Skjorten kjøber man færdigsyet i Hovedstadens Boutiker; naturligviis seer man i et saadant Bondehuus aldrig et Stykke hjemmegjort Tøi; Kattun, Fløiel og Silke udgjør ofte Familiens Beklædning fra øverst til nederst. Vist er det, at den smukke gamle Hedebodragt Dag for Dag mere taber sig og afløses af en kjøbstadmæssig Paaklædning, ikkun de kostbare guldbroderede Huer holde sig endnu; Bondepigen synes at sætte sin Stolthed i dette sit Hovedtøi, og veed nok, hvormeget det i Skjønhed overgaaer de nymodens Hatte. Hvad nu denne fuldkomne Mangel paa Huusflid angaaer, som vistnok findes i disse Egne, maae vi imidlertid erindre, at der i de Egne, hvor Mælkehandelen hører hjemme, Dag ud og Dag ind er saa meget at gjøre med Bøtternes og Fadenes Skuring og Rensning, samt med hvad der for Resten hører til, at der ikke bliver megen Tid tilovers for anden Huusgjerning. Derimod kan det vistnok aldrig nægtes, at hele dette Handelsvæsen næppe altid indvirker gunstigt paa Bondens Tænkemaade; han og Kjøbstedsmanden have fra gammel Tid et Horn i Siden paa hinanden og troe sig tilsidesatte paa hinandens Bekostning, og uden at man for Resten maa lægge for megen Vægt paa Talemaader som den, der skal være meget hyppig paa Landet, at det ikke er Synd at snyde Kjøbenhavneren, han har Sit paa det Tørre, er der dog vistnok Intet, der i den Grad hindrer ærlig og redelig Handel imellem Mand

og Vand, som gjensidig Mistænksomhed. En Forfatter, der for nogle Aar siden gav en Skildring af Kjøbenhavns Amt, giver omtrent følgende Beskrivelse, af hvorledes det gaaer til ved Mælkehandelen. Man holder egne Kudske, der besørge Mælken indbragt til Kjøbenhavn og fordeelt til de forskjellige Udsalgssteder. Kudsken maa angive hjemme, hvormeget han næste Dag seer sig istand til at afsætte, og kun naar det er blevet suurt paa Veien, maa han bringe Noget hjem med sig. Allerede i Bondens Huus bliver Mælken ofte blandet med Vand, naar den nemlig ellers ikke vilde kunne slaae til; men Mælkekudskene spæde desuden paa egen Haand, for saaledes at skaffe sig en Bifortjeneste. Fløden bliver, i det Mindste om Sommeren, først kogt tilligemed lidt Kartoffelmeel og Potaske, at den rigtig kan blive jevn og sætte tyk Hinde; ellers ville Kjøbenhavnerne ikke have den, men sige, at den er for tynd. Bliver den uagtet denne omhyggelige Behandling alligevel suur paa Veien, bringes den atter hjem, den faaer da et nyt Opkog med Kartoffelmeel og Potaske, saa er den god igjen, og kan da med Fordeel gjøre en ny Reise til Kjøbenhavn.

Blandt dem af vore Bønder, som daglig komme ind til Kjøbenhavn, er der imidlertid ingen, man seer saa hyppigt som Amagerne i deres hollandske Dragt. Kvinderne ere kjendelige ved de mange spraglede Farver, de betjene sig af, de brede røde og gule Borter omkring Trøie og Skjørt, samt det mørkeblaae Sirtses Forklæde; hos Mændene bemærker man blandt Andet de vide Buxer af sort Lærred og Tørklædet, der ligger dem ned ad Ryggen paa Fruentimmer-Maneer. De forsyne Hovedstaden med Grønsager, og man seer da ogsaa paa Amager store Marker beplantede med Kaal, Roer og Gulerødder, hvorimod deres Kvægavl er saa ringe, at de ikke engang ere istand til at forsyne sig selv med Smør; de ere altsaa Urtegaardsfolk i det Store og finde da ogsaa i Hovedstaden en rigelig Afsætning for deres Varer; nu og da seer man dem endogsaa komme kjørende med Grønsager lige til Kallundborg; thi, som vi have hørt, er det kun Ubetydeligt, hvad man ellers dyr-

ker af Haveurter paa Sjælland, og Amagerne ere driftige Handelsfolk ligesom deres Stamfædre, Hollænderne. Kong Christian den 2den var gift med den nederlandske Prindsesse Elisabeth; hun eller maaskee snarere Hollænderinden Sigbrith, der gjaldt saa meget hos Kongen, overtalte ham til at lade Nybyggere komme fra Holland, der kunde lære de Danske, hvad de dengang aldeles ikke forstod, nemlig at dyrke Urter; der indvandrede da 24 Familier, hvem man anviste Boliger i en Landsby, som blev kaldet Hollænderby; de bevarede der længe deres Forfædres Sprog og Skikke; deres Huusvæsen og offentlige Indretninger vare ordnede, aldeles som de vare vante til det hjemme fra, og der blev prædiket Hollandsk i deres Kirke. Men i Tidens Længde glemte de deres særegne Sprog, og nutildags forstaae de Fleste vel næppe Andet end Dansk; kun enkelte gamle Folk kunne endnu lidt Hollandsk, og man vil vel nu og da kunne høre en saadan beklage sig over, at i sin Barndom fik han Prygl af sin Fader, naar han talte Dansk, da han selv fik Børn, havde han ondt med at faae dem til at lære Hollandsk, og nu maatte han som gammel Mand idelig ud med Godt og Kage for at overtale sine Børnebørn til at lære nogle enkelte Ord og Talemaader. Imidlertid finder man endnu ikke saa Lidt, der minder om den gamle Stamme; de smaae reenlige Værelser, overstrøgne paa Loft, Dørre og Vindueskarme med lyseblaae Oliefarve, ere ganske som sin Hollandsk, ligeledes Folkenes Navne og deres Klædedragt. Ogsaa i den gamle danske Fisker- og Skipperby Dragør nedsatte adskillige Nederlændere sig; men for Resten er den største Deel af Befolkningen af dansk Stamme; Hollænderne holdt sig lige indtil for 100 Aar siden aldeles afsondrede fra dem, indlod sig kun i Ægteskab med hverandre indbyrdes, og endnu den Dag i Dag, inddeler Befolkningen sig selv i de Danske og Hollænderne. Alligevel optog hine snart disses Klædedragt; thi da de havde lært Dyrkningen af Havesager af dem, mærkede de nok, at de gjorde bedre Handel, naar de vare iførte deres Læremesteres Dragt; i vore Dage have Mændene atter aflagt den; kun Kvinderne

have beholdt den, da den nu engang hører med til deres Gjerning som Grøntsælgersker. For Resten er Amager bekjendt for sin Mangel paa Brændsel, og man seer ofte Øens Bønder hente Tørv hjem fra Egnen flere Mile Nord for Kjøbenhavn; i gamle Dage havde der været noget Skov; men det gik Altsammen med i den store svenske Beleiring. Amagerne ere derfor nødte til at spare paa Brændselen, og de skulle saaledes have for Skik, naar de koge røgede Skinker, at komme en Pose Gryn i Gryden med det Samme, og saaledes at tillave sig en Ret, som de kalde Posegrød. Kvægavlen paa Amager er, som vi have hørt, ikke istand til at forsyne Øen; alligevel mangler den naturligviis langtfra aldeles, og langs den vestlige og sydlige Kyst findes der store Strækninger, der om Vinteren gjerne ligge under Vand, men hvor man om Sommeren lader Kreaturerne græsse; og saaledes har det sig ogsaa med den største Deel af Øen Saltholm Om Foraaret bringer man Kvæg herover fra Amager paa Baade og Pramme, og det vogtes her hele Sommeren igjennem af Piger, der ligesom Sæterjenterne i Norge tilbringe Tiden i Træhytter uden synderligt Samkvem med andre Mennesker, indtil de om Vinteren atter hentes hjem, og de finde da ofte, naar de det følgende Aar vende tilbage til Øen, deres Hyrdehytter bortrevne af Vandene. Kun den nordlige Deel af Øen er høiere, og her udhugges der ogsaa en Mængde Kalksteen, der paa Pramme bliver ført til Kastrup eller til Kalkbrænderierne ved Kjøbenhavn, hvis store Kalkovne ofte i flere Miles Afstand sees at lue om Sommeraftenerne til stor Forskrækkelse for Kjøbenhavnerne paa deres Skovtoure.

Endelig maa vi blandt dem, hvis Gjerning bringer dem i umiddelbar Berørelse med Hovedstadens Indvaanere, nævne Fiskerne ved Øresundet. Betragte vi den Række af usle Fiskerleier, der drager sig fra Skovshoved til Gilleleie, have vi ligesom et Minde om Tidernes Omskiftelse for vore Øine. Vi see her en svag Levning af den Virksomhed, som engang var en af Danmarks Hovedrigdomskilder, skjøndt det selv

dengang mere vare de Fremmede end de Danske, som nøde godt af samme. Fra Skovshoved og Taarbek seer man daglig Fiskerpigerne komme ind til Kjøbenhavn bærende Kurven med Fisk paa Ryggen; i Regn og Slud seer man dem Dag ud og Dag ind at slæbe den tunge Vægt flere Mile, for saaledes at forskaffe sig en meget sparsom Fortjeneste, og intet Sted see vi Mennesket i den Grad at maatte trælle for at skaffe sig Livets første Fornødenheder. Det er derfor ikke saa underligt, at man med Undtagelse af den nævnte Kyststrækning kun finder yderst faae Spoer af Fiskerie langs Sjællands Kyster, og paa flere Steder navnlig langs Isefjorden ligge Landsbyerne endnu lige ud til Vandet til Minde om Folkenes Beskjeftigelse i gamle Dage, uden at Nogen længere tænker paa at benytte Havets Rigdomme. Fiskernes Huse udmærke sig overhovedet ved deres usle forfaldne Tilstand, overalt findes der Spoer af Armod og Ureenlighed, og for Resten ere gryntende Sviin og skrigende Børn, Fiskergarn, der hænger ude til Tørring, gamle Baade, samt Stanken af halvforraadnede Fiske de umiskjendelige Kjendetegn paa et sjællandsk Fiskerleie.

Vende vi os endelig fra det nordlige Sjælland mod Syd, see vi ogsaa der Eiendommeligheder, der fortjene at paaagtes. Det er allerede her, som om man saae den Indflydelse, som Beliggenheden længere mod Syd udøver paa Plantevæxten, de sydsjællandske Skove skulle saaledes udmærke sig ved deres større Frodighed fremfor Nordens Skovstrækninger, og her begynde allerede Træfrugterne at spille en vigtig Rolle i Folkenes Liv; udenfor enhver Bondegaard seer man gjerne en Have, der rigelig er forsynet med Frugttræer, og navnlig sendes der hvert Aar en betydelig Mængde Bønderkirsebær og Svedskeblommer med Skibsleilighed til Kjøbenhavn. Ere Priserne flaue, bruges Mosten istedenfor Øl, eller man anvender den til Grynsuppe, der er en vigtig Ret i en sydsjællandsk Bondehuusholdning. Ogsaa i Maaden at dyrke Marken paa seer man her en Forskjel fra de nordlige Egne, og navnlig findes der paa mange Steder Pileplantninger med Riisfletninger, saaledes som vi snart

skulle see, Tilfældet er paa Lolland. Ogsaa ved Folket og dets Levemaade bemærker man adskillige Eiendommeligheder. Husene have et mere pynteligt Ydre, de ere gjerne af Bindingsværk, overkalkede og med sortmalede Stolper, ligesom ogsaa Frugttræerne, der omgive dem, tjene til at give dem et hyggeligt Udseende. Ogsaa Klædedragten er ikke ganske den samme, og navnlig lægger man Mærke til, at Korsklædet ikke længere er i Brug; men i det Sted bruges gjerne et hvidt Liin, der bindes under Huen. Udtalen er noget syngende, men for Resten tydelig, og Sydsjællænderen skal tale det danske Sprog bedre end nogen anden Egns Almue. I det Hele taget er der vel ingen af vore Almuedialecter, som i den Grad stemmer overeens med Skriftsproget som det Sjællandske; dette kan ikke være tilfældigt; ikke heller tør man antage, at det skulde være Hovedstadens Nærhed der havde indvirket paa Folkesproget; men det er snarere Følgen af den Betydning, som Sjællænderen har i den danske Digterkunstes Historie; thi igjennem Poesien er det, at Sprogene have udviklet og i Tidernes Løb antaget deres faste Udtryk. Den største Forskjel er, foruden enkelte særegne Ord og Talemaader, som vi nu og da have leveret Prøver paa i det Foregaaende, især Brugen af de personlige Benævnelser „han" og „hun" til livløse Gjenstande. For Resten har Sydsjællænderen det Særegne, at han gjerne saa meget som muligt søger at formilde sine Udtryk. Man hører ham sjeldent eller aldrig bande, og ligesaalidt udbryder han i haarde og utaalmodige Udtryk. „Du siger feil", hedder det her, hvor Jyden vilde raabe: „Det er Løgn i din Hals", og om den, som lever af at tigge, hedder det, at han nærer sig imellem Folk. At Rotter og Muus kaldes „Ondskab" skal beroe paa Overtroen, der ikke anseer det for raadeligt at nævne disse Dyr ved deres egenlige Navne. Ved Siden heraf findes der hos den sydlige Sjællænder en større Livlighed, end ellers er almindelig. Maifesten, ved hvilken man rider Sommer i By, var i gamle Dage udbredt over hele Sjælland; efterhaanden er den gaaet af Brug paa de fleste Steder, da Øvrigheden i Almindelighed lagde Hindringer i Veien,

og tilmed Bønderne vare kjede af, at deres unge Karle spildte ikke saa faae Dage just i den travleste Pløietid med Forberedelser til Festen, selve Lystigheden og endelig med at sove Rusen ud. Kun i Sydsjælland skal den endnu, trods al Modstand, holde sig paa adskillige Steder. Man seer da de unge Karle til Hest i deres smukke blaae eller brune Trøier med hvide Skjerf om Livet, Krandse over Skuldrene og Mailøv i Hatten; to stærke Karle føre Spæret imellem sig, en 5 til 6 Alen lang Stage besat med Tværstænger og overalt omsnoet med Baand og Løv, samt behængt med Krandse, Tørklæder og Flitterguld; saaledes gaaer det da i stadseligt Optog fra Landsby til Landsby; Dagen før Festen have der været Folk omkring og stukket en frisk Maigreen fast over enhver Port; hvor den ikke er borttagen, rider Optoget ind i Gaarden, affynger en Sang og bliver beværtet; og endelig naaer man da Gildesgaarden, hvor Alt er beredet til Lystigheden, og hvor det Hele sluttes med Sang og Dands. Denne Sands for Selskabelighed viser sig ogsaa ved en eiendommelig Art Gilder, som ere meget hyppige i det sydlige Sjælland, de saakaldte Karte- Tærske- og Møggilder. Naar nemlig Høsten om Efteraaret er forbi, samles Ungdommen paa de forskjellige Steder for at hjælpe til med at tærske Ærter, karte Uld, kjøre Gjødning ud og andet Saadant. Arbeidet fuldføres da under Sang og Lystighed, der vanker imidlertid god Kost, og endelig slutter det Hele med en Dands.

Vi ville senere oftere faae Leilighed til at berøre Sjælland, navnlig hvor Talen bliver om Kjøbstedlivet og Fabrikvæsenet i Danmark, og gaae saaledes over til at omtale

Den sydsjællandske Øgruppe.

Denne Samling af Øer knytter sig i Henseende til Folkelivet og den naturlige Beskaffenhed for en Deel temmelig nær til det sydlige Sjælland. Imidlertid hører dog kun den ene af

de tre større blandt dem, nemlig Møen, til Sjælland; medens at Lolland og Falster udgjør et Amt og et Stift for sig og i sin Tid i kirkelig Henseende regnedes med til Fyen.

Som en bred Flod med lave skovklædte Bredder snoer Ulfsundet sig imellem Sjælland og Møen, og hele den vestlige Side af Øen synes ogsaa at frembyde saare lidet Særegent med Hensyn til Natur og Menneskeliv. Møenboen er næsten i Eet og Alt en Sjællænder; han er i Besiddelse af dennes Fortrin og Mangler; vi finde de samme Folkeskikke, høre de samme Udtryk og Talemaader. Rigtignok har man troet at bemærke enkelte Eiendommeligheder; saaledes skulle Bønderhusene paa Møen være saa smagfuldt og ofte prægtigt opbyggede, som man ellers kun paa faae Steder finder det i Danmark, og de smukke Bønderhaver og Havestuerne med store Glasruder synes at vidne om en mere end almindelig opvakt Sands for Naturen. Ligeledes skal Møen være det Sted i hele Danmark, hvor Maaltiderne følge hurtigst ovenpaa hverandre, og hvor man overhovedet maaskee meest søger at gjøre sig Livet behageligt. Men ved Siden deraf er det en Mærkelighed, at der paa hele Møen ikke findes en eneste Kro, uden man vilde regne en paa den lille Ø Nyord, hvis Indbyggere have Ord for at være dygtige Søfolk, men for Resten uomgjængelige og uden Sands for noget Høiere. Den vestlige Deel af Møen har altsaa omtrent den samme Natur som Sydsjælland, de herlige, frugtbare Marker, de deilige Bøgeskove, lave bølgende Bakker og Frugttræerne rundtomkring Bøndernes Huse give Alt det samme Udseende. Men nærme vi os herfra Østkysten, da hæver Landet sig jevnt og næsten umærkeligt, indtil vi med Eet høre Havet bruse under vore Fødder, og nu fra en næsten lodret, kridhvid Klippe skue ud over Østersøen. Den, som er vant til Bjerglandenes mægtige Fjelde, finder her intet Vildt eller Umaadeligt; men Sletteboeren føler sig som hensat i en aldeles ukjendt Natur; han kan ikke finde Hvile for Øiet, idet han seer ned i en Dybde af over 200 Alen, han er ikke istand til at maale Høiden med Blikket, og seer han da ud over Havet, hvor synes da ikke Alt smaat, Mennesker og Dyr, Klipper

og Fartøier. Men efterhaanden, som man gjør sig fortrolig med det Uvante i Omgivelsen, bliver det ogsaa klart, at man er endnu i Danmark, hvor selv Klippen har noget Blidt og Venligt, Bøgekrat spirer frodigt frem i Klintens Revner, dets milde Grønne sammensmelter med det skinnende Hvide, og drager sig jevnende og tilhyllende hen over Fjeldets skarpe Kanter. Ligesom ved Stevns Klint, saaledes seer man ogsaa her foroven en brat Fjeldvæg, ned ad hvilken der drage sig dybe Furer, der ere dannede af Regnvandet, forneden derimod skraaner det jevnt ud ad mod Havet, idet nedstyrtede Kridtmasser have hobet sig over hverandre; ude i Havet rage store Kampestene frem, og her seer man nu og da Sælhunden sole sig til stor Ærgrelse for Fiskerne, hvis Mark den høster, naar de ikke nu og da kunne faae fat paa den selv, for at den saaledes med sit Spæk og Skind kan betale. de Fiske, som den røver. For Resten have vi her en Skjønhed og Afverling i Naturen, der langt overgaaer Stevns Klint; her er nemlig Overfladen og Skrænterne bevoxede med Skov, som hisset aldeles mangler, og ligeledes findes der her den vidunderligste Omskiftelse i Klintens Udseende; hist hæver der sig et Forbjerg, der paa de to Sider gaaer steilt ned til Havet, her har Kridtet dannet ligesom en vældig Tragte, igjennem hvilken man kun svagt skimter Havet, og paa et tredie Sted rage der ligesom to steile Kirkespire frem, der aldrig have været betraadte af Menneskefoden; men hvor Ørnen uforstyrret bygger sin Rede. Fra Klinten skuer man altsaa paa den ene Side ud over Havet, paa den anden Side sænker den sig frugtbar og græsbevoxet ned mod Lavlandet, og navnlig har man fra Aborrebjerget, hvor Klinten, da den hævede sig fra Havets Bund førte en umaadelig Kampesteen paa sin Isse flere 100 Alen høit i Veiret, en uforlignelig Udsigt over hele Møens Lavland. For Resten en Høimøen bekjendt af sin umaadelig Mængde Sviin, der fra gammel Tid gik paa Olden i dets Skove, ligesom ogsaa den lille Fjeldhest, Klinterotten, derfra har udbredt sig over hele Øen; det er blevet mig fortalt, at dette Dyr ikke længere er saa hyppigt som før, ellers vilde man heraf kunne forklare

den Kjendsgjerning, at Møen er det Sted i Danmark, hvor der forholdsviis findes de fleste Heste. Man har paastaaet, at der skulde være mange gamle Folk paa Møen, som aldrig har seet Klinten, og jeg har virkelig truffet paa en Bonde, der ikke kunde faae i sit Hoved, at der kom Folk langveis fra for at see den Stump Kridt, medens det var, som de slet ikke havde Syn og Sands for de velsignede Marker med Korn og Hvede. Men Sagnene staae dog som sikkre Vidnesbyrd, om hvad Almuen her fra gammel Tid har tænkt og følt lige over for Naturen. John Upsal eller Jetten fra Upsal spøger endnu i Almuens Phantasie her paa Møen, thi under det Navn er det, at den gamle Odin endnu lever i Folkemindet paa Danmarks yderste Plet mod Sydost. Her laae i Aaret 1847 en Bondreng og stirrede ned ad Klinten udover Havet, hvor Bølgerne i Eet væk overskyllede de glatte Kampestene. Da blev han vækket af sine Drømme ved det Spørgsmaal: „Kjender i Noget til John Upsal her?“ „Jo ham kjende vi godt,“ lød Svaret, „han har allerede to Gange frelst Danmark, og han skal snart komme tredie Gang, alle disse Stene blive da til Hestfolk og med dem gaaer han ud mod Fjenden?“ „Kan han gjøre Mere end det?“ hed det nu atter. „Ja sagde Drengen med Tillid, han der kan gjøre saa store Ting, kan vel sagtens gjøre Mere.“ Sligt taler Bonden rigtignok ikke gjerne om, og fortæller han Noget af den Art, føier han gjerne til, at det troer Ingen nu mere paa. Men det er dog et stort Spørgsmaal, om det virkelig er saa, og det er i Sandhed mærkeligt, at Folkets Indbildningskraft har sat Hedenskabets Aand som en forstenet Kjæmpe ved Fædrelandets yderste Grændse, derfra skuende ud over Havet; det er nok den samme John Upsal, der nu og da tager over til Stevns, der kalder man ham Klintekongen, og han vilde ikke taale, at nogen Konge i Danmark viste sig i hans Land; førend Christian den 4de kom og fordrev ham.

Falster er adskilt fra Møen ved et smalt Vand, Grønsund, og Sagnet veed at fortælle om den Tid, da begge Øer gik i Eet, og man fra Falster drog til Kirke til Phanefjord paa

Møen. Falster slutter sig derfor ogsaa ligesom Møen nærmest til Sydsjælland, saa hvad vi hist bemærkede om Naturen og Folkeskikkene, gjerne har sit Tilsvarende her. Det er et frugtbart Land med en tildeels bølgende Overflade, Frugttræer omgive ogsaa her overalt Bøndernes Huse og afgive en vigtig Udførsel til Kjøbenhavn, Lysten til munter Selskabelighed er den samme, Møggilderne spille en vigtig Rolle i Folkets Liv og synes ogsaa her at være en gammel nedarvet Skik. Maifester vare endnu hyppige i Mands Minde, skjøndt de nu næsten aldeles have tabt deres Betydning og ere blevet til et simpelt Dandsegilde paa Valborgs Aften, og endelig er Mangelen paa Kroer ogsaa her et Særkjende og tyder paa en Ulyst til Sviir Sværm, som man vistnok ikke kan Andet end glæde sig over. Men Lolland og Falster nævnes gjerne som i eet Aandedræt, de stilles sammen i det daglige Liv, ligesom de fra gammel Tid ere blevet bestyrede under Eet, og derfor ville vi ogsaa her betragte dem i Forhold til hinanden; vi begynde da med Lolland, der er den største og vigtigste. Lolland betyder Lavlandet, og det svarer til sit Navn; mod Nord og mod Sydost findes der vistnok et ubetydeligt Bakkestrøg, hvor Jordene ere noget sandede og bedækkede med Skovvæxt; men for Resten indtages hele Landet af en frugtbar, lavtliggende Slette, der navnlig paa den sydlige og vestlige Kyst er saa lav, at Havet ofte trænger op og bedækker store Strækninger. Vidtudstrakte Grunde omgive Øen næsten fra alle Sider, og i gamle Dage saae man undertiden Folk vade en heel Miil ud i Vandet, ad Rødsand til, for at slaae Sælhunde ihjel. Rødsand er nemlig nogle Sandbanker langs den sydlige Kyst, ofte hæve de sig op af Vandene med deres rødlige Skjer, og man seer da undertiden Flokke af Sælhunde slumre derude. Dog det er, navnlig nutildags, sjeldent, at Folk give sig af med en saadan Jagt; thi Lollikerne have nu engang ikke synderlig Sands for Andet, end Jorden og dens Dyrkning, hvilket da ogsaa næsten til enhver Tid giver dem nok at bestille. Ogsaa Fjordene ere saa lave, at man paa de fleste Steder kan kjøre over dem; saaledes gaaer den alminde-

lige Vei til Rødby over Rødbyfjord, og her viser Lolliken sin Driftighed ved at forsøge paa at udtørre Fjorden og at forvandle den til Agerland. Naar man fra en af de faae Bakker seer ud over Lolland, ligger hele Øen aldeles jevn og flad for Øiet, uden for saavidt som Skove, Kirker og Byer hæve sig i Veiret, rigeligt omstrøede paa den vidtløftige grønne Slette; men overalt seer man Linier af Pilehegn, der skjære hverandre i det Uendelige, og det er for en stor Deel disse Hegn, der give Øen dens særegne Præg. Den lollandske Bonde vil nemlig have Fred paa sine Marker; ja han overdriver maaskee ogsaa Lysten dertil en Smule, og Bymændene idømme efter gammel Vedtægt hverandre Bøder, naar de nogetsteds see Hegnet beskadiget eller nogen anden Uorden i saa Henseende. Disse Hegn bestaae af Jorddiger, beplantede med Piil eller canadisk Poppel i en Afstand af 2 til 4 Alen imellem hvert Træ; i Mellemrummene er der da flettet Riisgjerder, disse tages hvert Aar ned og benyttes til Brændsel, hvad der da ogsaa er af stor Vigtighed, da Lolland næsten aldeles mangler Tørveskjer, og Skovene langtfra ere betydelige. Det er ikke blot Jordlodderne, men ogsaa de forskjellige Marker, der paa denne Maade ere afsondrede, og Lolliken er da ogsaa i høieste Grad omhyggelig for sin Agerdyrkning, hans Jorde ere gjerne i fortrinlig „Styr," som det hedder paa Lollandsk; man seer ham tilmed pløie og saae, hvor det paa nogen Maade lader sig gjøre; thi at faae meget Korn er for ham, hvad det kommer an paa; derimod er Kvægavlen ham en reen Bisag, og hvor det er muligt, skynder han sig med at forvandle Eng til Agerland, inddiger de store Strækninger, der ellers undertiden vilde overskylles af Havet, og saaer deri sin Vaarsæd; thi Vintersæden vil ikke vel kunne trives paa disse Strøg, der gjerne om Vinteren ligge under Vand, da Landet nemlig er saa lavt og fladt, at det er umuligt at faae Regnvandet afledet. Sit Kvæg bryder Bonden sig derimod ikke stort om, det faaer gjerne Lov til at gaae og skjøtte sig selv; thi hvor det gaaer, indesluttet af Hegn, kan det ikke gjøre det kjære Korn Skade, og det er Hovedsagen ved Kvæg-

driften, synes Lolliken. Han holder gjerne saa lidt Kvæg som muligt, og en stor Bondegaard paa 8 Td. Hartkorn har sjelden mere end 6 Kreaturer, i gamle Dage var det endnu langt færre, og spørger man ham om Grunden, faaer man gjerne at vide, at det er for at faae saa meget desto mere Korn. Tilmed er det lollandske Kvæg kleint og grimt og „limper“ kun saa smaat i Bøtten; thi Bonden under fine Køer hverken Korn eller ordenligt Græs; i gamle Dage, da der endnu fandtes Lyngheder paa Lolland, jog man Kvæget derud om Sommeren, og da de nu efterhaanden bleve tagne under Ploven, hørte man Folk klage over, at for Fremtiden fik man nok reent at afskaffe de kjære Køer og om Sommeren at fodre Hestene med Tang; thi at det var muligt, at give Besætningen ordenligt Sommerfoder, faldt dem slet ikke ind. Men især har det sig usselt med de stakkels Faar, noget sveirygget, langbenet Kræ, der snarere synes bedækket med Hundehaar end med Uld, og som gaaer under det ærværdige Navn Gedebukkefaar, dem kan man ofte see fare hen over den pløiede Brakmark og nippe den Smule Græs, som der kan spire frem, anden Græsning faaer de ikke om Sommeren; medens man om Vinteren fodrer dem med Ærtehalm og andet Affald. Kortsagt, det er saa langt tilbage med det lollandske Kvægvæsen, at Bonden paa mange Steder ikke kan tilfredsstille sin egen Forbrug af Smør og Ost. Og dog er det let forklarligt, at Iver for Kvægvæsenet vanskelig vil kunne udvikle sig paa Lolland. Det er nemlig intet Græsland; den tunge, kolde, leerede Jordbund frembringer af sig selv kun sparsomt Græs, men saa meget desto bedre Korn; der ere ikke mange Enge, og og de fleste af dem, der findes, ere ikke gode, det er nemlig for største Delen de saakaldte Saltninger eller Lavningerne henimod Havet, der ofte overskylles af Saltvandet, især om Vinteren; thi om Sommeren er „Strandborgen“ eller den naturlige Befæstning af Stene, Sand og Tang, der efterhaanden er opkastet fra Havet, i Almindelighed tilstrækkelig til at holde Vandet borte. Man har raadet Bonden, til at han skulde holde fine Kreaturer inde om Sommeren og fodre dem med Roer, Kartofler og slig

Urter, istedenfor at lade dem frit streife om paa det sparsomme Græs, hvor det nedtramper en heel Deel mere, end det fortærer; men dertil svarer han: Hvor skulde jeg faae Tid til at overkomme det, og visselig, det er intet mageligt Liv at være lollandsk Agerdyrker; her er ingen Tid til at „dase“ eller drøse, som Lolliken siger; der maa idelig graves Canaler for at aflede Vandet, der maa indgjerdes, og navnlig, der maa pløies; den tunge, seige Jord trænger til, atter og atter at gjennemarbeides, og derfor siger ogsaa et ældgammelt Ordsprog: „Lollands Pløining og Helvedes Pine faae aldrig Ende.“ Men tilmed er det vanskeligt, at drage Ploven igjennem den fide Jordsmon, og man maa alligevel skynde sig med Arbeidet; thi Klimaet er overordenligt fugtigt, og er Leerjorden først gjennemtrængt med Vand, er den umulig at bearbeide. Af den Grund maa der ogsaa holdes saa meget desto flere Heste, og det er atter en af Grundene til, at det staaer sig saa daarligt med Kreaturholdet. Havre avles næsten slet ikke, Kløveren gjemmes til Hesten, Kvæget maa lade sig nøie med Halm og Avner. Jordbunden er for Resten særdeles vel skikket til Hvedeavl, Hveden har ogsaa fra gammel Tid været Hovednæringen for Folket, og den største Deel af den Hvede, der udføres fra Danmark, kommer da ogsaa fra Lolland. Ved Landsbyen Vandholm, paa den nordlige Kyst af Øen, er der saaledes indrettet en betydelig Ladeplads, en lang Landingsbro fører ud over de omliggende Grunde, og her kunne Skibene lægge til for at modtage den dem tiltænkte Ladning. Ogsaa Nakskov driver en temmelig betydelig Kornhandel; men foruden disse to Pladser, er der vel næppe noget Sted paa Øen, der er skikket til Søhandelen; thi som vi alt have hørt, omgives den flade Strand næsten overalt af lavvandede Grunde.

I gamle Dage og til den allerseneste Tid vare de lollandske Bønderhuse for største Delen ei Andet end usle Leerhytter. Man saae her en Art Tilnærmelse til den bekjendte holsteenske eller nedersachsiske Bygningsmaade; idet nemlig den halve Deel af Huset, Frængulvet, blev anvendt til Lo, Lade, Faaresti,

Hønsehuus, Kjøkken, kortsagt til Alt undtagen Sengekammer og og Vinterværelse. Heri er der i den senere Tid foregaaet mærkelige Forandringer. Fordum var Bondens Tilstand jo ogsaa i enhver Henseende ussel, fra Høst til Juul var det hans glædeligste Tid, thi da havde han i Almindelighed Brød i Huset; men fra Nytaar til den næste Høst var hans Forfatning gjerne over al Maade ussel. Nu er Alt i saa Henseende blevet anderledes. Bonden har „kantet sig," han er blevet velstaaende, og med den tiltagende Velstand er Lysten ogsaa voxet til at boe godt; alt som hans Hoved hæver sig i Veiret, hæver ogsaa hans Loft sig med det Samme; Husene ere blevet langt høiere, de ere blevet rummeligere og langt bedre indreitede end forhen. Rigtignok seer man ikke meget til Grundmuur, og endogsaa ordenligt Bindingsværk med brændte Teglsteen er endnu kun sjeldent; men en lollandsk Bondegaard har dog i Almindelighed et ret hyggeligt Udseende, med sine hvide kalkede Vægge, der skinne igjennem den grønne Trævært, der overalt omgiver dem. Men med det Samme har Bonden ogsaa lært, at det er godt at have Noget for sig selv, og man beklager sig paa flere Steder, navnlig i Omegnen af Nakskov, over at Huusbonden ikke længer vil være sammen med sine Tjenestefolk, men vil have sine Værelser for sig selv; at han ikke som i gamle Dage vil spise med dem, thi Folkenes Mad er ham ikke god nok. Er der Gilde, hedder det, da sidde de rige Gaardmænd i en Stue for sig selv, og der gaaer det da flot til med Viin og alle Slags fine Retter, medens at Smaafolk, i Stuen ved Siden af, beværtes paa gammeldags Maneer. Imidlertid maa man dog ikke troe, at det er saaledes alle Steder paa Øen; men de rige Bønder i Omegnen af Nakskov betragte sig da ogsaa som halve Herremænd.

Lolliken synes at tilhøre en ganske egen Menneskerace, de særegne naturlige Forholde have nemlig i Tidens Længde paatrykket ham et særegent Præg. Med Hensyn til Sproget ligner han nærmest Fyenboen; hans Udtale er syngende og slæbende, han bortkaster saa mange Bogstaver af Ordet som muligt,

ofte endogsaa hele Stavelser, og navnlig er han ligesaa lidt som Fynboen istand til at udtale det bløde „d" i Enden af et Ord. Lysten til at sætte Hegn, som vi gjenfinde i Fyen og paa alle de sydlige danske Øer, ligesom i det østlige Slesvig, er ogsaa en Mærkelighed, som her kunde komme i Betragtning. Men paa den anden Side see vi her intet af den fynske Livlighed og aandelige Opvakthed; ligesaa lidt som man her kjender Noget til Huusfliden, der hist saa væsenlig griber ind ind i Folkets Liv. Man hører paa Lolland kun sjeldent til Kiv og Trætte, Folkene komme i det Hele taget godt ud af det med hverandre, tie helst stille med hvad der ikke er værd at tale om, og vise Overbærenhed med hverandres Skrøbeligheder. „Vi have Alle vore Feil," hører man tidt hertillands, naar der udtales Dadel over et Menneske; men det er rigtignok ogsaa gjerne den Talemaade, med hvilken man møder enhver Lovpriisning af en Mand og hans Handlinger. Og hvor først det Ord ret har faaet Indgang, er det ikke besynderligt, om der klages over aandelig Sløvhed, og der er det ogsaa rimeligt, at Rov og Mord tidt lade høre fra sig. For Resten skal Lolliken have en stor Modbydelighed, for hvad der hedder Krig, især naar det gaaer løs paa Liv og Død; det fortalte man om ham fra den sidste Krig, og saaledes var det nok ogsaa i gamle Dage, da man kjøbte Venderne fra sig og levede i god Forstaaelse med Landets Fjender, hellere end at drage ud imod dem i Herrefærd. De særegne Arbeidsgilder, vi ovenfor have omtalt, synes at være en særlig Skik for Sydsjællænderne og alle de omkringboende Øboere, ogsaa paa Lolland trives de i deres hele Herlighed, navnlig vel Møggildet. Alle Mænd fra et Sogn komme da sammen med Heste og Vogne, og om Aftenen, efter endt Arbeide, ere der opstillede Borde med Fødevarer ude i Laden; medens Ungdommen i Gaarden spøger og morer sig, som den kan bedst; den bedste Morskab bestaaer da nok for Resten i at „bønse" hverandre med dygtige Nakkedrag. En anden eiendommelig Skik, der nu vel er gaaet af Brug, var fordum fælles for Sjælland og Lolland, nemlig at drikke

Tyvtønden; man anskaffede en Tønde Øl paa Tyvens Regning, han maatte drikke med og med det Samme tage mod Tyvenavnet for sig selv og sin Slægt. Vi have alt ovenfor betragtet Lolliken ved hans Arbeide. Jordens Dyrkning er ham Eet og Alt; den giver ham nok at bestille hele Aaret igjennem, selv Koner og Piger seer man den største Deel af Aaret forrette Arbeide paa Marken, og man har endogsaa Exempler paa, at Bondens Kone har kjørt Ploven. Men saaledes drages hun bort fra sin egenlige Sysel indenfor i Huset, og kun faae Steder i Danmark er Huusfliden saa ringe som her og paa Falster, i gamle Dage var Klædedragten derfor ogsaa ussel i høieste Grad; nu er den vistnok upaaklagelig, takket være Kramboderne omkring i Kjøbstederne; thi hvad der forfærdiges af hjemmegjort Tøi, er saa godt som Intet.

Lolland er fra gammel Tid bekjendt som et usundt Opholdssted, og virkelig er Dødeligheden her større end paa noget andet Sted i Riget. Dunsterne, der idelig stige op af den fugtige Jordbund, indvirke skadelig paa Helbreden, og især er man meget plaget af en ondartet Koldfeber, den saakaldte lollandske Feber, der uden Forskjel angriber Indfødte og Fremmede. Der bruges derfor ogsaa mod denne Sygdom mangfoldige Lægemidler, som ere gaaet Lægernes Næse forbi; men mærkeligt er det, at da den asiatiske Cholera for et Par Aar siden atter gik igjennem Europa, var Bandholm, der som alle Steder ved Lollands Kyster, ligger omgivet af Strandsumpe, det eneste Sted i Riget, hvorhen Sygdommen naaede. Intet Sted i Danmark er Vandet saa slet som paa Lolland; Kilder ere der saagodt som slet ingen af, og Brøndvandet er tungt, saltagtigt og blandet med Jord; men med alt dette er Lolland dog en af de herligste af Danmarks Provindser, der vel fortjener at kiendes af Landets øvrige Beboere.

Saxo fortæller os, at da Slaverne under de borgerlige Uroligheder hærjede Danmarks Kyster, var Lolland og Falster næsten de eneste Steder, der slap frie. Lollikerne tilkjøbte sig

nemlig Freden, medens Falstringerne greb en anden Udvei og værgede Landet som Helte. De synes da ogsaa endnu at være Folk af langt større Livlighed og Rasthed, om der end ere dem, der drage hiin gamle Tapperhed i Tvivl for Nutidens Vedkommende. Lollikerne og Falstringerne have aldrig ret kunnet komme ud af det sammen, og hvor de mødes, f. Ex, til Nykjøbing Marked, ligge de gjerne i Haarene paa hinanden. De gjøre sig gjensidig lystige over hverandre, og navnlig er det Falstringernes største Morskab, at vise, hvorledes man taler paa Lolland; selv nærme de sig i Sproget mere Sjællænderne, og ere saaledes vante til en mere reen Udtale af Ordene. Til Gjengjæld gjør man hist Nar ad Klædedragten paa Falster, og det er vistnok et besynderligt Syn, at see de umaadelige hvide Liin, igjennem hvilke de falsterske Kvinder kige ud i den vide Verden, Men for Resten er der i Natur og Folkeliv saare meget Fælles. Falster er dog noget høiere og falder paa de fleste Steder med bratte Skræntninger ned mod Stranden. Mod Syd, hvor Gjedserodde drager sig ud i Østersøen, seer man her en lav Fjord Botø Noer, der er adskilt fra Havet ved en bred Landstrimmel, bedækket med Klitter, idet kun en smal Aabning fører ud i Havet. For en Deel Aar siden, anvendte man mange Penge paa at udtørre Noret, men fandt snart, at Pengene vare spildte, da Vandet overalt ved underjordiske Render trængte ind igjennem Landtungen. Kysterne rundtom ere for Resten lave Strandenge (Fanger) ligesom de lollandske. Iøvrigt kunne Falstringerne, al deres Duelighed uagtet, ikke maale sig med Lollikerne, hvad Pløiningen angaaer; ligesom det ogsaa med Hensyn til Jordens Beskaffenhed hedder: Lolland er et Hvedeland, Falster derimod et Ærteland, og der er da heller intet Sted i hele Danmark, hvor Markerne i den Grad ere besaaede med Ærter, og hvor de udføres i saa rigelig en Mængde, som just fra Falster.

Fyen.

Imellem Sjælland og Fyen udbreder Store Bælt sig som et anseligt Farvand, der dog ofte er farligt at beseile for større Skibe, da det er opfyldt med Klipperev, medens enkelte mægtige Stene findes adspredte overalt i Dybet. En rivende Strøm gaaer igjennem Bæltet og forhindrer det fra at lægge til, selv i den strengeste Vinter; og det var derfor heller ikke ad denne Vei, men længere mod Syd, over Langeland og Lolland, at Carl Gustav i Aaret 1657 foretog sin Iisreise ad Sjælland til. Ved streng Frost driver Isen fra Kattegattet eller Østersøen igjennem Bæltet, føres af Strømmen ind ad mod Kysten og skruer sig der fast, saaledes at det gjerne er aabent imod Fyen, naar det har lagt til under Sjælland, og omvendt. Vinterreisen over Bæltet frembyder derfor ogsaa store Vanskeligheder; man benytter sig da af de saakaldte Iisbaade, enhver af dem har en Besætning af 5 Mand, og de ere saaledes indrettede, at de som Slæder kunne slæbes henad Isen. De Reisende staae da gjerne af, tage fat i Rælingen og hjælpe til med at skyde Baaden frem; kommer man til aabent Vand, skynder Enhver sig naturligviis atter ombord, men undertiden er man nødt til at skyde Baaden frem igjennem de brudte Iisstykker, idet Mandskabet holder sig i Rælingen og saaledes springer fra Iisflage til Iisflage. Midt i Bæltet ligger den lille Ø Sprogø, der stedse mere og mere bortskylles af Bølgerne; om Sommeren reiser man ligegyldigt forbi den, om Vinteren derimod er den ofte en længselfuldt haabet Havn, hvor man udhviler og overnatter, for næste Dag med fornyede Kræfter at fortsætte Reisen, saa man behøver ofte to Dage for at reise de to Miil fra Halskov til Knudshoved; ja undertiden maae de Reisende i længere Tid opholde sig paa Sprogø, og kunne da hverken komme frem eller tilbage; i vore Dage er der derfor ogsaa sørget for, at Øen om Vinteren kan være ordenlig forsynet til at modtage Reisende; fordum var Leiligheden derimod meget ringe, og man fortæller saaledes, at

Kong Frederik den Sjette engang maatte tilbringe to Dage her, uden anden Føde end raae, udblødte Ærter.

Vi erindre nok, hvorledes Kattegattet langs Sjællands nordøstlige Kyst viser sig som et mægtigt stormende Hav, der ved Ophobninger af Flyvesand vidner om sin Vælde. Alt som vi gaae længere mod Vesten, forandrer Havet sin Indflydelse paa Kysten; i Odsherred i Sjælland see vi kun Sandbanker fra en fjern Oldtid, og endelig paa den fynske Kyst er Kattegattet blevet til et mildt og roligt Vand, hvor lave flade Strandenge strække sig lige ud til Havbredden. Paa mange Steder, navnlig ved Bogense, har man her ved Inddæmninger fravundet Havet betydelige Strækninger, og i det Hele see vi paa mange Steder, ligesom ogsaa i Sjælland, de tydeligste Spor, af at Vandet i gamle Dage har gaaet langt høiere op i Landet end nu, og saaledes ligger der inde i Landet en Gaard, som hedder Færgestedet, og som da ogsaa har et gammelt Privilegium paa at føre Folk over en Havarm, som slet ikke mere er til. For Resten drager der sig langs Kysten vidtudstrakte Grunde, og man kan, naar Veiret er stille, og der ere Lavvande, kjøre heelt ud til Æbeløen, over en halv Miil ud i Kattegattet.

De danske Øer have overmaade Meget tilfælles i Udseende og med Hensyn til Jordbundens Beskaffenhed; baade Sjælland og Fyen ere frugtbare, lavtliggende, bølgende og skovklædte Lande. Men vistnok have de ogsaa, hver for sig, deres store Eiendommeligheder. De fynske Skove, have saaledes næppe nogensinde været saa vidt udstrakte, som de sjællandske; de ere smaae, men rigelig fordeelte over hele Øen. Mod Øst og Nord er Landet en vidtudstrakt, yppig Slette, herfra hæver det sig noget mod Vesten og i det Indre, saa at man fra Bakkerne i Vissenberg Sogn skal kunne see ud over to Trediedeel af hele Fyen; det er disse Vissenberg Bakker, der i gamle Dage vare berygtede som Skjulestedet for alskens Røverpak; man viser endnu, der hvor Landeveien fra Odense deler sig ad Assens og Middelfart til, det Sted, hvor de havde Klokkestrenge spændte over Veien, og i den saakaldte Røverbanke, der paa de

tre Sider ere omgiven med Moser og Skove, seer man endnu en Fordybning, hvor Indgangen skal have været til deres Hule. Alt som man kommer længere mod Nordvest, synes Landet at tiltage i Frugtbarhed, og det hedder saaledes om Gamborg Sogn i Middelfartegnen: „Naar Gamborg ikke har Byg, saa Gud naade Landet;" men herfra strækker sig mod Syd, langs den vestlige Kyst til Faaborg, en Række af Sandbanker, tildeels bevoxede med kort, ufrugtbar Lyng, saa man knapt skulde troe, at man endnu befandt sig i det frugtbare Fyen; Kartofler og Boghvede er her det Vigtigste, som Jorden frembringer, medens man hist og her seer en Faareflok, paa Vogterens Bud snart samlende sig om ham i en sammentrængt Kreds, samt atter adspredende sig til alle Sider. Mod Syd derimod, synes Naturen at udfolde sig i sin hele Ynde; her drager der sig en sammenhængende Række af høie, skovklædte Bakker ligefra Oxnebjerg, Øst for Assens, der er saa bekjendt i Danmarks Historie, til paa den anden Side af Svendborg. Smaaskove og frodige Marker, Høider og Dale findes her i en yndig Afvexling, intetsteds seer man en Modsætning, intetsteds noget Vildt og Øde, og det er denne Egn, som man fra gammel Tid har kaldet de fyenske Alper; rimeligviis har man villet gjøre sig lidt lystig over Fyenboen, der gjerne vil have, at hans Folk og Land skal have Fortrinnet baade i det Ene og det Andet; thi Ligheden med Alperne er rigtignok overmaade fjern. Ikke desto mindre have vi dog en velsignet Plet her, hvor Svendborg Suud som en mægtig Flod slynger sig imellem de deilige Kyster paa begge Sider, indtil det endelig ligesom udvider sig til en stor Indsø imellem Fyen, Thorseng og Ærø. Men hvad der giver Fyen dets særegne Præg, og gjør, at man ligestrax, naar man kommer derover fra Sjælland, mærker, at man har betraadt en anden Landsdeel, det er ikke saameget Naturen selv, som den forskjellige Maade, hvorpaa Menneskelivet har udpræget sig. Vi bemærke i Fyen næsten overalt en sjelden Sands hos Folket, for at forene det Skjønne med det Nyttige, og hele Landet ligner en vidtudstrakt

Have, hvor Alt er fredeligt og venligt, Intet vildt eller frastødende; Øiet møder overalt kun Vidnesbyrd om Orden og Velstand, pyntelige Hegn, der omgive de veldyrkede Marker, hyggelige Bøndergaarde med vidtudstrakte Haver og smukke velvedligeholdte Kirker. En fynsk Landsby er noget virkelig Yndigt, maaskee mindre mod Nord og Vest, end mod Øst og Syd, hvor man ofte seer Landsbyerne omgivne af herlige Parkanlæg, fra hvilke Bygningerne efterhaanden dukke frem med deres hvide, kalkede Vægge og rødmalede Stolper. De fyenske Hegn ere rigtignok paa nogle Steder kun Jorddiger eller Steengjerder, tildeels forsynede med en Fletning af „Veirer“ eller Pileriis; men i Almindelighed bestaae de dog af en tæt Plantning af Poppel, Piil eller andre Træsorter, og det er Bondens kjæreste Beskjeftigelse, i sin Fritid at sysle om sine Hegn og at give dem et saa smukt og tiltrækkende Ydre som muligt.

„Der maa endelig være varmt i Fyen, det er Danmarks Hjerte,“ siger Fyenboen i sin Lyksalighed over sit Land og Folk. Uagtet nu dette Ord smager af alt Andet end af Hjertevarme, og uagtet Danmark Hjerte vel ikke er saa snevert, at det ikke skulde omfatte Mere end Fyens Land, er det dog vist, at Klimaet her er mildere end paa de fleste andre Steder i Riget. Bonden er derfor ogsaa her i Almindelighed tidligere paa Færde med sit Markarbeide, end det navnlig er Tilfældet i Jylland, og det skal være mærkeligt, naar man tidligt om Foraaret fra Fredericiaegnen, hvor Markerne endnu staae tomme og forladte, seer over til Fyen og strax bemærker den travle Virksomhed med Pløining og Harvning. Ligeledes er man ogsaa her i Almindelighed tidligere færdig med Indhøstningen, end andetsteds, og man har villet mene, at det skulde være Jordens omhyggelige Dyrkning igjennem lange Rækker af Aar, som efterhaanden har forbedret Klimaet. Alligevel døier man just her ofte meget ondt af Havgusen, en tung, saltagtig Taage, som undertiden just i den varmeste Sommertid, henad Aftenstunden, stiger op fra Havet og vælter sig henover Markerne; den indfinder sig gjerne med nordvestlig eller sydostlig Vind, Aandedrættet besværes, man føler

sig mat og ilde stemt, og der sætter sig en klæbrig, saltagtig Vædske paa Kornet, som ofte derved i den Grad kan blive fordærvet, at det ikke engang lønner sig at aftærske det.

Fyen skal fra gammel Tid af have været berømt for sin fortrinlige Agerdyrkning, og Fyenboerne ere vistnok dygtige og omhyggelige Landbrugere; men at de i saa høi Grad skulde overgaae Sjællænderne, som de selv mene, deraf seer man hverken Spoer paa Mark eller i Lade. Hegnene have de vist forud, saafremt dette ellers er noget virkeligt Fortrin; det er en gammel Indretning der i Landet, og selv i Fælledskabens Tid vare de forskjellige Vange adskilte fra hverandre ved Gjerder. Vi skulle ved denne Leilighed tale et Par Ord, om hvad man i gamle Dage kaldte Fælledskaben. For omtrent 80 Aar siden kjendte man her i Danmark, paa de fleste Steder, Intet til enkeltstaaende Bøndergaarde; de laae alle samlede i Landsbyer, og Beboerne af en saadan Landsby havde deres Marker tilfælles. Man adskilte Udmarken og Indmarken, hiin var den længstfraliggende Deel af en Bys Jorder, der aldrig blev opdyrket, men hvor Kvæget gik paa Græs under Eet og blev vogtet af en fælles Hyrde; man kaldte den da ogsaa Almindingen eller Fælleden. Indmarken var gjerne inddeelt i tre Vange, den ene til Vintersæd, den anden til Sommersæd, medens den tredie laae brak; hvert Aar blev der anviist enhver Mand et Stykke af hver af de forskjellige Marker, og der blev henlagt store Stene som Grændseskjel imellem Lodderne. Det var just ikke vanskeligt at flytte en saadan Steen, og det var heller ikke let at opdage, naar det var skeet; men desto større, meente man, maatte en saadan Nidings Straf være i det andet Liv, og det er et bekjendt Folkesagn, det om Strange og „hans Kvinde" paa Juelskov, hvorledes de ikke kunne finde Ro i Graven, men hver Nat maae ud paa Marken, ligesom de pleiede det i levende Live, og hvorledes de der gaae og lede efter de gamle Grændsestene, for at flytte dem tilbage paa deres Plads. For Resten kunne vi nok tænke, at det maatte volde megen Ulempe, dengang Jorden skulde udskiftes; paa de fleste Steder blev det meget

daarligt udført, til stort Tab for Landet lige til den Dag idag; thi det er slet ikke en ligegyldig Sag, om Bondens Tid og Arbeidskraft gaaer til Spilde ved at skulle løbe fra eet Sted til et andet, saaledes som Tilfældet nu er, da en Mand ofte har sine Jorder paa flere forskjellige Steder, det ene Stykke i Østen, det andet i Vesten. Et Sted i Fyen blev der forskrevet en tydsk Landmaaler til at udskifte Markerne; han lod Folkene skye sig Kortet over deres Jorde; der trak han nu sine Streger og afsatte de forskjellige Lodder, saa lod han Bønderne rafle om Lodderne, og En fik saaledes sine Marker i Østen, sin Gaard i Vesten, en Anden omvendt. Men saa var der et Lod for mange; det var jo slemt nok; dog han var ikke forlegen; han deelte det, han havde tilovers, i smaae Dele og gav hver Bonde et lille Stykke under Navn af Præmiejord, og de vare da ogsaa hjertelig fornøiede over den uventede Foræring. — Fyen er altsaa et frugtbart, veldyrket Kornland, Arbeiderne udføre da ogsaa deres Gjerning med Orden og Paalidelighed, skjøndt vistnok uden den anstrengende Flid, der navnlig udmærker Tydskeren, og da en Mand havde forskrevet nogle holsteenske Arbeidere, erklærede hans fynske Tjenestefolk, at de ikke vilde arbeide sammen med dem; Æresfølelsen bød, at de ikke maatte staae tilbage for deres fremmede Medarbeidere; medens at den danske Magelighed ikke tillod dem, ret for Alvor at tage fat. Fyenboen er i det Hele taget meget kilden for sin Ære, og en Bondekarl vilde føle sig høilig krænket, om hans Husbonde ikke turde betroe ham at udføre et Arbeide paa egen Haand, men altid vilde see ham paa Fingrene; men vistnok er der ofte en Deel Forfængelighed og Selvraadighed med i Spillet med denne berømte fynske Ærekjærhed; i det Mindste seer Karlen endogsaa roligt paa, at Bonden, naar det kommen an paa at skynde sig, selv pløier om Aftenen ved Maaneskin, og forretter meget andet Arbeide ved Lys, uden at det skal falde ham ind at hjælpe sin Herre. Det er nu engang Landsens Skik, at Karlen intet Markarbeide udfører, efterat Solen er gaaet ned, og det er en Ret, han staaer stivt paa, hvordan det saa for Resten

gaaer. Foruden Rugen dyrkes der overmaade megen Raps i Fyen; paa andre Steder i Danmark, navnlig i Sjælland, har man for største Delen hørt op med at dyrke denne Urt; man fandt nemlig, at den i Virkeligheden ikke betalte sig, da den saa overmaade hyppigt slog feil, især fordi den blev fordærvet af Insecter; i Fyen synes det derimod, at den vil holde sig, og den trænger da ogsaa til, at Marken maa være ordenlig fredet, saaledes som Tilfældet er her. Man fortæller, at i Begyndelsen havde Folk ingen rigtig Tro til den, og advarede hverandre indbyrdes mod denne „Bankeroturt"; men da de saa fik at see, hvor stort et Udbytte den gav, forandredes Anskuelserne, og snart var man gaaet til den modsatte Yderlighed, og i nogen Tid saae man næsten intet Andet med Raps paa Markerne. Vi gave Fyenboen den Roes, at han i det Hele taget var en ordenlig og paalidelig Agerdyrker; naturligviis er der Forskjel her som overalt, hvor Talen er om menneskelige Fortrin eller Mangler, og saaledes var der en Bonde, der med Forbauselse saae, at medens hans Naboer altid havde en rig Høst, stod Kornet stedse usselt paa hans Marker. Sagen var nemlig, at Personen var doven og skjødesløs. Dog den Grund vilde han ikke lade gjælde, der maatte stikke noget Andet derunder; hans Mark var forhexet. Saa fik han da fat paa en klog Mand, der skulde læse over den; den kloge Mand kom, han læste, og han gjorde Fagter, og han spyttede paa Jorden, og saa lod han Bonden vide, at nu var Alting igjen i Orden; vilde han fra nu af kjøre Gjødning ud i rette Tid, pløie ordenlig og ellers give Marken en god Behandling, skulde den nok for Fremtiden gjøre sin Skyldighed, og for Resten skulde han, Hexemesteren, have 9 Mk. for sin Uleilighed.

Derimod staaer Kvægdriften tilbage i Fyen ligesom overhovedet paa de danske Øer. Landmændene ere rigtignok ikke enige i, hvilken den bedste Maade er, at behandle Kreaturerne paa, enten man helst skal tøire dem, eller lade dem gaae løse, enten de om Sommeren bør være i det Frie, eller hele Aaret igjennem holdes inde, saa i denne Henseende tør vi Uindviede

ikke paatage os at give nogen Mening tilkjende; hvad der derimod ikke er vanskeligt at forstaae, er, at Kvæget, hvis det skal trives, maa have ordenlig Røgt og Foder. Men i Fyen ere Staldene gjerne smaae, mørke og fugtige Huller, der er lavt til Loftet, Brolægningen er usel, og de faae ikke ordenlig Strøelse under sig; tilmed ere der ingen Vinduer i disse Stalde; men Lyset trænger sparsomt ind igjennem smaae Huller i Væggen, som om Vinteren lade Kulde og Fugtighed faae fri Gjennemgang, og der staae de stakkels Dyr da med Hovedet fastbundet til Væggen og kunne end ikke frit drage deres Veir. Og hvad nu Foderet angaaer, da lader man dem gaae altfor længe ude om Efteraaret og æde det rimede Græs; medens de om Vinteren for største Delen maae nøies med stridt, grovt Halm, da Landet i Almindelighed har Mangel paa Enge; ligeledes driver man dem til Vands til den Mudderpøl, der gaaer under Navn af Gadekjeret, istedenfor at vande dem inde i Stalden. Derfor er Kvæget ogsaa om Foraaret usselt og udtæret, en Deel døer, og til det, som overlever Vinterbehandlingen, har man paa mange Steder maattet anskaffe Seler for at løfte det op om Morgenen, da det er saa affræftet, at det end ikke formaaer selv at reise sig. Det fynske Kvægvæsen har da heller intet godt Ord paa sig, og navnlig skal Smørret være usselt og det sletteste i Danmark, hvorfor ogsaa den Bonde, der veed at frembringe bedre Vare, gjerne søger at faae det ombord paa jydske Skibe, for at det kan afsættes som jydsk Smør. Og alligevel hedder det, at det just er Smør, man lægger Vind paa, da man sjeldent slagter Andet end de gamle Køer, som ikke mere ville give Mælk. Det gaaer overhovedet med Kvæget i Fyen, som med meget Andet, hvor man har villet tildele Folket Roes paa de andre Provindsers Bekostning; man seer dem sysle og arbeide, men man seer ikke altid, at der kommer Noget ud deraf, og saaledes er det ganske vist, at man her befatter sig langt mere med sit Kvæg, end navnlig Sjællænderne, der aabenbart forsømme det; men Kvægdriften synes dog omtrent at være lige ringe paa begge Steder. Derimod ere de fynske Heste slet ikke daarlige, de ere

vel mindre end de jydske, men stærke og udholdende, og som saadanne ere de meget søgte i Tydskland, hvor de gaae under Navnet „Wasserdänen"; thi hvor det kommer an paa at have en Hest, der kan holde sig trivelig og godt under strengt Arbeide, foretrækker Meklenborgeren og Hannoveraneren de fynske for sine egne store, langbenede Dyr. Man har da ogsaa i den senere Tid begyndt at sørge for en god rummelig Stald, og Fyenboen skal i det Hele være ulige bedre mod sine Heste, end Sjællænderen, jager ikke Livet af dem, men nøies med en jevn stadig Trav henad de gode vel vedligeholdte Veie.

Bønderhusene ere i Fyen gjerne smukke, rummelige Bygninger; de ere for største Delen opførte af Bindingsværk med brændte Teglsteen, og i enhver Henseende bedre end dem, man i Almindelighed seer i Sjælland. Iøvrigt gjør man den samme Iagttagelse her som hist, at det i Almindelighed alene er de større og nyere Bygninger, der udmærke Selveieren fremfor Fæstebonden; medens at begges Tilstand for Resten under lige Forholde er den samme. Husenes indvendige Indretning har i de senere Aar forbedret sig i høi Grad, og Fynboens Smag og Skjønhedssands aabenbarer sig strax i de smukkere og mindre klodsede Borde og Bænke, ligesom man ogsaa overalt i Fyen seer stadselige Vindovne istedenfor disse umaadelige Bilæggerovne, der i andre Provindser næsten udelukkende findes i Bondens Stue. Derimod paastaae Nogle, at man ikke maa rose den fyenske Reenlighed saameget, som det almindeligviis skeer; den skal nemlig ofte være alene i det Udvortes, og man har anmodet dem, der anpriste denne Dyd hos Folket, om blot at see efter i Krogene og under Sengene, eller ogsaa at kige op paa Skab og Hylde, og det vilde da ikke være saa sjeldent, at man fornam Sporene af Uorden. Fyenboen lever godt og rigeligt, ligesom vi jo ogsaa hørte Tilfældet var med Sjællænderen; men Overdaadigheden ved Gilderne er her langt større, Bryllupperne vare gjerne 3—4 Dage, og i al den Tid har man ofte over 100 Mennesker at beværte; alligevel rammer det ikke den Enkelte saa stærkt, da Gjæsterne næsten altid bringe en god

„Føring" med sig hjemmefra; der klages ogsaa over, at Mange slaae for stort paa, og derfor ikke kunne komme ud af det; Forfængeligheden gjør nemlig, at en Mand saare nødig vil staae tilbage for sin Nabo og de øvrige Byesfolk. Øllet er endnu fra gammel Tid den kjæreste Drik, og Oldtidens Gravøl spores endnu den Dag idag der i Landet; saaledes var der f. Ex. en gammel Bonde; han var engang henne at besøge sin Datter, der var gift i Nabosognet; da blev han syg der paa Stedet, og mærkede jo nok, at hans Aandelad stundede til; han paalagde da sine Nærmeste: „Hør Børn, naar jeg er død, saa maae I bringe mig hjem hos mig selv, thi jeg vil ikke have, at mine Byesmænd skulle gaae Glip af Gravøllet efter mig." Især holder man i Fyen meget af en Drik, som gaaer under Navnet Hovedgaleøl, det er en stærk, maltet Øl, som pidskes sammen med varmt Gjer og drikkes, mens den endnu er lunken.

Fyenboen er i det Hele taget fingernem; han lærer med Lethed at betjene sig af Øxe og Saug, og i mange Bøndergaarde seer man det saakaldte Huggehuus, der jevnlig benyttes til at gjøre et eller andet nyttigt eller fornøieligt Arbeide. Alligevel seer man kun sjeldent nogen betydelig Frugt af dette naturlige Anlæg; thi at den forholdsviis større Deel af vore Falskmyntnere hidtil have været Fyenboer af Fødselen, kan vel ikke ansees som nogen god Frugt i det Mindste. Derimod staaer det sig langt bedre med den kvindelige Huusflid; kun faae Steder i Danmark er den saa stor, og man mærker det strax, naar man træder ind i Bondens Gaard. I de fleste Huse findes der nemlig en Væverstol, og paa den arbeides der tidlig og sildig, naar der ingen anden Gjerning er at forrette i Huset; de store grønmalede Kister ere gjerne aldeles fulde af Dreiel og Lærred; thi velhavende Folk sælge nødig, hvad der saaledes forarbeides, og man finder ofte saa meget af Sligt i et Huus, at der er nok for hele 100 Aar. Ligeledes seer man gjerne i Stadsestuen en opredt Segn med spraglet Forhæng, hvor Dyne ligger paa Dyne næsten heelt op til Loftet. Men medens Konen og Pigerne saaledes tilbringe Vinteraftenerne med

nyttigt Arbeide, ligge Karlene gjerne udstrakte langs Bænkene og døse; de kunne jo nok bruge deres Hænder, medens det er Dag, til at gjøre en Rive eller Skovl, eller ogsaa til at flette Tækkesimer, til at binde Straataget op med; men om Aftenen bestille de sjeldent Noget. Konen vil ikke give Belysning til; hun siger nemlig, at Karlsfolkets Vinteraftenarbeide er ikke Lyset værdt, og i Almindelighed brænder der i Bondens Stue ikke mere end en eneste Praas, som Kvindfolket har staaende imellem sig; saa Karlene sidde gjerne i Tusmørke, og skulde En endogsaa faae Lyst til at læse i en Bog tør han næppe vove at komme Lyset nær. Heraf kunne vi slutte, at der hviler dog ikke den bedste Aand over denne berømte Huusflid; Arbeidet skeer uden Liv og Munterhed, uden Sang og Fortælling, og det er i det Hele en Erfaring, som holder Stik, at kun der, hvor Mænd og Kvinder sysle i Forening om et Arbeide, som Tilfældet er med de sydsjællandske Tærskegilder og i de jydske Bindestuer, er det forbundet med Glæde og Lystighed. Man har forsøgt paa at faae Drengene til at strikke i Skolen; men det syntes hverken de eller deres Forældre om; det hed, at saadant noget Kvindearbeide kunde nok passe sig for en Jyde, men anstod ikke en Fyenbo; her see vi atter det almindelige Træk hos Fynboen, at han seer ned paa de andre Provindsers Beboere, navnlig paa Jyden, der i hans Tanker er en „taaveli Hund"; naturligviis gjør Jyden Gjengjæld og er fuld af Historier om Fyenboerne; det er saaledes en bekjendt Sag, det vil sige i Jylland, at Folk i Fyen lave Boghvedegrøden saa stiv, at de, naar den er kold, kunne skjære sig en vældig Ring af den til at tage om Armen, naar de gaae ud paa Marken; en Mand havde nu mistet en Hest, og raabte til sin Nabo: „Kan du finde mit Øj, skal du faae Noget af min Grøj." Det er en Følge af den fynske Huusflid, at Hørren dyrkes her mere end noget andet Sted i Danmark, ligesom der ogsaa her er stiftet en Læreanstalt for Hørrens Dyrkning og rette Behandling. Den kræver nemlig megen Omhu, saavel naar den staaer paa Marken, som i Særdeleshed efter at den er rusket eller rykket op af Jorden.

Man giver sig i Fyen mere af med at forarbeide Hør end Uld, og der holdes i det Hele taget kun et ringe Antal Faar; det hedder nemlig: Uld bliver ved at gjemmes til Muld, og Hør bliver ved at gjemmes til Guld, og vi vide jo, at det Meste af hvad der saaledes forarbeides inden Huse, er bestemt til at gjemmes. Imidlertid er det dog Spørgsmaal, om det virkelig Alt er Guld, der kommer af Hørren, den er nemlig en dyr Plante, som slet Intet giver Jorden til Gjengjæld for den Kraft, som den modtager, saa vi staae os maaskee bedst, ved at den overhovedet ikke dyrkes meget i Danmark.

Huusfliden er en velsignet Ting, naar den drives med Maade, og jo mere den indskrænker sig til at være Bibeskjeftigelse, jo mere muntert og livligt den udfører sin Gjerning, desto bedre er den; men den er i høieste Grad fordærvelig, naar den overdrives, naar Bonden for den Sags Skyld forsømmer det, der dog nærmest er hans Hverv, at bringe saa Meget ud af Jorden, som den er istand til at yde; det see vi intetsteds tydeligere end paa „den fynske Slette“ imellem Odense og Bogense. Vi have her et overordenligt frugtbart, aldeles fladt Land; næsten intetsteds findes Skove, og kun de gamle Gravhøie hæve sig over det ellers aldeles jevne Sletteland. Træder man her ind i en Landsby viser der sig kun Lidet af den fynske Nethed og Skjønhedssands; derimod seer man ofte hele Huusvægen fra Overst til Nederst behængt med Garn, og indenfor høres fra Huus til Huus Intet uden Rokkernes Snurren og Vævenes Klappren. Fra ældgammel Tid har nemlig Huusfliden her paa Sletten været berømt over hele Fyen, og efter Sigende er den endog saa stor, at det her er Væven, som udreder alle Skatterne. Men den har tillige bortdraget Sandsen fra hvad der ellers forskjønner Livet og giver det Betydning; den har trukket Opmærksomheden bort fra Bondens egenlige Gjerning, navnlig fra den Tid, da man ikke ansaae Jorden for tilstrækkelig, til at give Agerdyrkeren hans Udkomme, og uagtet denne Egn i Frugtbarhed næppe har sin Lige noget Sted i Fyen, vare Markerne dog til den allerseneste Tid uordenligt og skjødesløst behandlede, Hegnene, hvori Fyenboerne ellers sætte deres Ære, vare forfaldne og manglede endog paa

mange Steder, ligesom ogsaa Husene gjerne vare smaae og daarligt vedligeholdte. Man seer her intet Spor af Livlighed og aandelig Opvakthed, og den megen Stillesidden over Væven giver Befolkningen et blegt og sygeligt Udseende. Det er ogsaa her Kvinden, i hvis Hænder denne Syssel fornemmelig er nedlagt; om Hverdagen har hun ikke Lyst til at gaae paa Marken for at arbeide, men vil hellere sidde inde og sløse over sin Rok og Væv, om Søndagen har hun ikke Tid til at besøge Guds Huus; som Smaae savne Børnene Pleie og moderlig Omhu, blive de lidt større, tages de strax i Arbeide med Spolen og Sligt. Kommer Manden hjem fra Marken, modtager intet hyggeligt Hjem ham, Væv ved Væv opfylder Stuen; Alt er Støi og Klappren, og ingen venlig Lyd naaer til hans Øre; han søger da som oftest sin Trøst i Brændeviinsflasken, bliver tvær og gnaven i Omgang med Sine. Især naar Markedstiden nærmer sig, kjender Fliden ingen Grændser, Kvinden viger da næsten aldrig fra Væven hverken Dag eller Nat; ja Huusmanden forsømmer da ofte sit Arbeide, for at hjælpe sin Kone med hendes. Man bringer nu sit Arbeide til Marked, der skal da tjenes saa meget som muligt; Egennytte og Vindesyge næres; det kommer især da an paa, at Varerne see saa kjønne ud som muligt, og der er sjeldent Tale om ærlig og redelig Handel. Saaledes beskriver man Huusfliden paa Sletten og dens Følger for Folkets Liv. Imidlertid har man dog i den senere Tid begyndt at lægge mere Vind paa Jordens Dyrkning end tidligere; thi nu tildags kan Folk ikke længere Andet, end at de maae lukke Øinene op. Ogsaa lader der sig maaskee sige Meget til Undskyldning eller nøiere Forklaring; men Sletteboerne ere nu engang ikke vel anskrevne i de andre Fyenboers Øine, saa det er meget vanskeligt for den, der ikke selvstændigt kan undersøge Forholdene, at give noget fuldkomment paalideligt Billede.

Vi have her paaviist Skyggesiden ved den fynske Huusflid; men naturligviis har den ogsaa sin gode, velsignelsesrige Indflydelse paa Folkets Liv. Intetsteds har man en saadan Rig-

dom paa godt og stærkt Linned, og derfor ere ogsaa Hudsygdomme, hvormed navnlig Jyden ofte hjemsøges, saa godt som ubekjendte her. Fremdeles, Fynboen sætter en Ære, i kun at bære hvad der er forfærdiget hjemme i Huset, og veed da ogsaa her at forene det Nyttige med det Skjønne; den hjemmegjorte Klædning er gjerne stærk, men tillige smagfuld og smuk. Da Karl og Pige saaledes lade sig nøie, med hvad der gjøres i Huset, kunne de ogsaa i Almindelighed lægge Noget tilside af deres Løn; dog ere der adskillige Gjenstande, som den, der kan anskaffe dem, nødig giver Slip paa. Karlen maa for det Første have sit Sølvuhr, dernæst en sølvbeslaget Merskumspibe og endelig en smuk Kaskjet, og naar han saaledes kommer med sine „villeste Klæer aa“, seer han nok ud til at kunne tage sig ud iblandt Kvindfolket. Pigen derimod maa først have sine Silkebaand og dernæst sin Parapluie, der er hendes stadige Ledsager paa Livets Vei og ikke blot bruges til at tage af mod Regn, men ogsaa mod Blæst og Solskin.

Loven byder, at enhver Bonde aarlig skal lægge 5 Humlekuler og plante 3 Ymper Abild eller anden god Frugt, samt 10 Piletræer; saafremt dette Lovbud var blevet overholdt, vilde vore Bønderhaver være kommet til at see anderledes ud, end det nu er Tilfældet, da de ofte ikke ere Andet, end en inddiget Plet med Kaal og Kartofler. Imidlertid udmærker Fyen sig dog i denne Henseende fremfor de fleste andre Provindser, og man træffer her de bedste af vore Bønderhaver. De smaae sorte Kirsebær, der give en Likeur, der er bekjendt over hele Verden, findes ogsaa her i rigelig Mængde; men tillige har man mere Smag for Kjøkkenurter, end andetsteds; foruden Kaal og Kartofler seer man Gulerødder, Rødbeder, Peberrod, og en fynsk Bondehave kan ofte være ret smuk med sin rige Afvexling af Frugttræer, Humle, Kjøkkenurter og Blomster. Men især er der i det nordvestlige Fyen, i Vends Herred, store vidtudstrakte Haver rundtom ethvert Huus, og det er da ogsaa denne Egn, der er bekjendt under Navn af Humleegnen. Her levede paa Kjersgaard i Midten af det 17de Aarhundrede

Fru Anna Trolle, og det er hende, hvem Æren tilkommer, at have indført Humleavlen i Danmark. Hun lod nemlig 4 af Godsets Bønder reise til Preussen, hvor de forbleve i to Aar, og lærte Humlens Dyrkning og Behandling, og ved disse 4 Mænd udbredte den sig nu fra Gaard til Gaard, fra Sogn til Sogn, saavidt som Jorden og Forholdene egnede sig til dens Dyrkning. Jordbunden maa nemlig være af en bestemt Beskaffenhed, hverken for skarp eller for leret; der maa tilmed være ordenlig Læ ved Skov og Bakke, og af den Grund seer man ikke meget til Anlægene, naar man drager ad Landeveien, de ere nemlig næsten alle ligesom skjulte inde imellem Skove og Bakker. Ved enhver Humlehave bemærker man gjerne betydelige Plantninger af canadisk Poppel, som bruges til Stænger for Humlen, der i tæt sluttede Rader sees at snoe sig i Veiret med fine deilige, viinløvagtige Blade. Og naar vi nu betænke, at en saadan Have i denne Egn indtager en stor Deel af enhver Mands Jordlod, saa at man endogsaa finder Huusmænd, der næsten anvende hele deres „Hut" eller Mark dertil, kunne vi nok forestille os, at Landet her maa have et ganske særegent Udseende. Men ogsaa Menneskelivet see vi med det Samme i en ny Skikkelse. I den sidste Halvdeel af September bliver Humlen nemlig moden, man kjender det paa, at den brune Støv falder ud, naar man brækker Frugthylsteret over, og nu gjælder det, om rigtig at skynde sig med Indsamlingen; der indfinde sig Arbeidere fra Nabosognene; thi hver Huusmand har nok at gjøre med sin egen Høst og kan saaledes ikke komme Gaardmanden til Hjælp i hans Bedrift. Humlehøsten er en munter Tid der i Egnen, Stænglerne afskjæres, bindes i Knipper og føres dernæst ind i Huset, hvor Mænd og Kvinder under Sang og Lystighed, Fortælling og livlig Samtale plukke Humlen af til ud over Midnat. Dernæst tørres den ved Røg i Skorstenen, og de fynske Humlekræmmere drage nu omkring fra Sted til Sted, for at afsætte deres Varer, navnlig seer man dem hyppig paa de jydske Efteraarsmarkeder. Imidlertid er den fynske Humle langt fra god; Klimaet, mener man, er for fugtigt, og Behandlingen lader vistnok ogsaa Meget

tilbage at ønske; men man mener dog, at Humlens Dyrkning virker forædlende paa Bonden ved den Omhu, som den hele Aaret igjennem kræver, og man finder ogsaa i denne Egn en Livlighed og Opvakthed, en Sands for aandelig Syssel, der ikke kan Andet end tiltale Beskueren.

Man tør i det Hele taget vel ikke vente at finde noget betydeligt Fiskerie langs de fynske Kyster, dertil giver Jorden for Meget af sig, dertil har Bonden, som det hedder, for meget Flesk paa Loftet. Indbyggerne i Kjerteminde ere imidlertid bekjendte som dygtige Fiskere, og Hindsholmsbonden morer sig ved at see dem ligge udenfor hans Grund og drage det ene Bod fuldt af Fiske efter det andet, uden at det som oftest skal falde ham ind at tage Deel i Arbeidet og Fortjenesten. For Resten drives der i Lillebælt, Syd for Middelfart, et Fiskerie af en ganske særegen Beskaffenhed. Hele Aaret igjennem, men dog især sildigt om Efteraaret, trække der store Flokke af Delphiner eller Marsviin igjennem vore Sunde og Bælter. Dette Sødyr, der i sit Udseende har en overordentlig stor Lighed med en Fisk, sees ofte muntert og med en mageløs Hurtighed at skjære Bølgerne; ligesom Kjølen af et Skib adskiller det Vandene, der brusende og skummende lade en lang hvid Strime tilbage, hvorsomhelst det bevæger sig; snart dukker det under, snart gjør det Spring op over Vandfladen, snart svømmer det hid, snart did, og saaledes sees det i idelig urolig Bevægelse, hvirvlende og dandsende, at omkrandse Skibene paa deres stærkeste Fart, er snart foran, snart bagved, som fandt det en Fornøielse, i at vise Prøver paa sin Hurtighed. Dyret er ofte sine 3 Alen langt og rigt paa Tran, saa det kunde nok betale sig at fange det; men vi have let ved at fatte, at det er yderst vanskeligt paa Grund af dets umaadelige Hurtighed, naar man ikke kan finde en Vig med lavt Vand at drive Flokken ind i, og en saadan er Gamborg Fjord Syd for Middelfart. Fra ældgammel Tid var der ogsaa der i Staden et eget Laug, der kaldte sig Marsviinsbrødre, i Aarhundreder havde deres Haandtering været gaaet i Glemme, indtil den i vore Dage atter frem-

blomstrede. Jagten drives fra Midten af November til ind i Januar, og paa den Tid ligger der, saa ofte Veiret tillader det, et Fartøi under Fæns, for at passe Delphinerne op. Seer man nu der i Sundet en Flok, gives der Tegn ved at kaste Vand i Veiret, en Skovl fuld for hvert Dyr, og medens nu en Deel af Laugets Baade gaaer udenom Fæns, for at stoppe Udfarten i Bæltet, komme de andre dem i Møde fra den anden Side og tvinge dem til at vende om; de drives saaledes ind i Gamborg Fjord, og her fortsættes Jagten, indtil de ere drevne ind i det lave Vand imellem den lille Ø Delphinøen og Landet, hvor de deels strande paa Grundene, deels fanges i de udstillede Næt. Kunsten bestaaer altsaa fornemmelig i Drivningen, og Folk i Egnen, som gjerne vilde gjøre sig lystige over Jægerne, drillede dem ved at give dem Navnet Svinedrivere; der er derfor sat en Mulct af 2 Rbd. for hver den, som vover at benævne dem med dette Ukvemsord.

Et Folks aandelige Præg fremlyser bedst og naturligst, naar man betragter det under dets daglige Syssel, og det Foregaaende vil saaledes have lært os at kaste et Blik ind i det fynske Folkeliv. Fyenboerne ere visnok et agtværdigt Folk; men synes dog at besidde en altfor stor Lyst til at hæve sig selv paa deres andre Landsmænds Bekostning. „Vi Danske“, hører man dem sige, ikke i Modsætning til Tydskere eller Franskmænd, men til Jyder og Sjællændere, og saaledes ville de ogsaa gjerne betragte sig selv som Danmarks Hjertefolk, skjøndt det visnok mere er Indbildningskraften, der yttrer sig virksom hos dem. De besidde vel næppe Jydens Forstandighed eller Sjællænderens Inderlighed, men overgaae dem i aandelig Opvakthed; man finder ofte mere livlig Virksomhed, end Kraft og Udholdenhed iblandt dem, og Folk, der mene at kjende dem, klage over, at der ofte mangler en fast Plan i hvad en Fynbo foretager sig, han løber efter et Phantasiebillede og ledes derved ofte paa Afveie, saa han navnlig i sin Dom ikke længere synes at kunne skjelne Ret fra Uret. Der er noget mildt og venligt i Fyenboernes Væsen; vi kunne kalde dem Danmarks Barnefolk,

og det er ogsaa høist mærkeligt, at just iblandt dem er den Digter født, hos hvem Barnephantasien saa skjønt har udpræget sig; men man har paa den anden Side villet finde, at barnagtig Egensind ofte skulde yttre sig iblandt dem, og at det da skulde være saare vanskeligt at tale dem til Rette; jeg veed saaledes, at der i mange Aar er blevet ført Proces imellem to Sogne i Anledning af en Sag, som næppe var 4 ß. værd. En fortjent gammel General blev spurgt af en ung Dame, om hvem der i Almindelighed viste sig dygtigst i Krigen, Sjællænderen, Fyenboen eller Jyden. Han svarede: „Skal der gaaes paa, foretrækker jeg Sjællænderen, skal der holdes ud, er Jyden min bedste Mand". „Og nu Fyenboen?" ja ham vidste han ikke ret, hvad han skulde sige om; men sandt var det, at frier han til en Pige paa samme Tid, som begge de Andre, gaaer han af med Seiren. Hvorsomhelst man laae i Garnison, saae man gjerne den fynske Soldat hjælpe Pigen i Kjøkkenet, medens Jyden var ude at see til Kreaturerne, og Sjællænderen laae og sov paa Bænken, og her føres vore Tanker da ogsaa hen til den Feil, som man har fundet skulde være saa almindelig i Fyen, og som viser sin Frugt i det store Antal af uægte Børn, som aarlig fødes der. For Resten er det ogsaa en bekjendt Sag, at intetsteds i Danmark findes der en saa stærk religiøs Opvækkelse som her i det phantasierige Fyen. Hvor Evangeliets vækkende Røst lyder til Menneskets Hjerte, saa Bevidstheden om Synd og Naade paatrænger sig Sjelen, der finder en Opvækkelse Sted, og en saadan maa nødvendig følge paa en søvnig, aandløs Tidsalder. Men hvor Sjelen ikke formaaer at bringe det til Fred, hvor Hjertet uafbrudt fortæres af en aldrig tilfredsstillet Længsel, der fremtræder Opvækkelsen ofte som en sygelig Religiøsitet, der til visse Tider kan gribe et heelt Folk, især et saadant, hvor Indbildningskraften spiller Mester, saaledes som hos Fyenboerne, og navnlig er Egnen rundtom Kjerteminde bekjendt som de Opvaktes Sæde; de have i sin Tid været Gjenstand for alskens Bagtalelse og Forfølgelse, ere blevet fremstillede som en Sect af Sværmere og Fanatikere, og dog

ere de for største Delen fromme, arbeidsomme, ordenlige Folk, der roses af Alle, med hvem de komme i Berøring.

Vi have betragtet det fynske Folk under Eet; men dog skal der paa de forskjellige Steder findes store Eiendommeligheder, der navnlig strax falde i Øinene, naar man hører Talen i de forskjellige Egne. Det er forbausende, hvilken Uovereensstemmelse der kan være i Udtale, Ordforraad og Talemaader paa en lille Ø, der ligger aldeles flad, og hvor man skulde synes, at saadanne Eiendommeligheder inden faae Aar maatte udslettes. Navnlig rage Folkene paa Hindsholm frem foran alle de øvrige Fyenboer; de adskille sig selv fra dem og mene, at de ere kommet over fra Sverrig; men alligevel ere de ægte Fyenboer i Udseende og Tænkemaade, de have gjerne et smukt tiltrækkende Ydre, ere ranke og velvoxne, muntre, opvakte og livslystne, men ofte egensindige og stridige. Bondehuset er her stedse smagfuldt, ofte endogsaa prægtigt indrettet, og overalt, i deres Christendom som i deres timelige Liv, synes Nydelsen at være dem det Første. Uagtet alle Sprogeiendommeligheder er der dog Meget i Fyenboernes Tale, der er fælles for alle Dele af Landet; her ville vi blot nævne Brugen af „han“ og „hun“ om livløse Ting, ligesom i Sjælland; dernæst Lysten til at sluge saa mange Stavelser som muligt; den Uindviede har saaledes ondt ved at forstaae, at „Kjøvsterne“ betyder Kjøbstederne og mange andre Forkortelser, af samme Art, ligesom de heller ikke ere istand til at udtale „d“ i Enden af et Ord, og endelig maae vi nævne den Mærkelighed, at Hunkjønnet i det Fynske har en anden bestemt Artikel end Hankjønnet, det hedder saaledes „Konen“, men „Præsti“. Eiendommelige Folkefester har jeg ikke kunnet faae opspurgt i Fyen, saaledes som dem paa Sjælland; man kjendte dem end ikke af Navn. Til Slutningen vil jeg kun gjøre den lille Bemærkning, at man overalt paa de danske Øer finder en Mærkelighed, af hvilken der intet Spoer findes paa Halvøen, nemlig, at Kvindekjønnet i Almindelighed bærer enhver Byrde paa Hovedet ved Hjælp af en ringagtig Pude; det Samme er Tilfældet mange Steder i Frankrig og hos Negrene i Africa;

saaledes seer man Eiendommeligheder i Tænkemaade og Sædvane krydse hverandre i det Uendelige, uden at man derfor altid er istand til at paavise nogen fælles Grund i Stammernes indre Slægtskab.

Den fynske Øgruppe.

Ligesom vi Syd for Sjælland have en Samling af mindre Øer, der med Hensyn til Natur og Folkeliv, meer eller mindre slutte sig til Hovedøen, saaledes er det Samme ogsaa Tilfældet med Fyen og de Øer, der strække sig Syd for det, nemlig: Langeland, Thorseng og Ærø med de hosliggende Smaaøer.

Den, der fra det lave, flade Lolland med dets vidtudstrakte, sumpige Strandsletter, sætter over til Langeland, bliver behagelig overrasket ved at betræde dette frugtbare, skovrige Bakkeland, hvis Ynde og Skjønhed er vidt og bredt bekjendt i hele Danmark. Man mærker ogsaa strax et ganske andet Præg hos Folket, og den livlige, muntre Langelænder adskiller sig ved det første Øiekast fra den noget langsomme og phlegmatiske Lollik. Derimod slutter Øen sig baade med Hensyn til Natur og Menneskeliv saa aldeles til Fyen, især den sydlige Deel af samme, at jeg vanskeligt vil see mig istand til at fremhæve noget Træk som en særegen langelandsk Eiendommelighed. Dette er vistnok saameget besynderligere, som der kun findes en saare ringe Forbindelses Sted imellem vor Ø og Fyen, saa det maa vistnok være den samme Folkestamme der under lignende ydre Forholde, næsten i alle Retninger har udviklet sig paa den samme Maade. Rapsavlen er udbredt, Huusfliden blomstrer, frodige Markgjerder omgive Agrene; et smukt afslebent Væsen, mild Venlighed og Forekommenhed, en høi Grad af aandelig Opvakthed falder strax i Øinene her som i Fyen; medens man tillige vil paastaae, at

man vist som her let støder Folk for Hovedet, og at der ikke er saalidt Stivsind, og da navnlig, man ryster paa Hovedet over Sædelighedens Tilstand, som vistnok ogsaa har lidt meget ved forkeerte ydre Forhold. Man har kaldet Langelænderne Danmarks Franskmænd, en Benævnelse, som næppe ganske er paa sin urette Plads, og vistnok ogsaa vil kunne overføres paa Fyenboerne. Ogsaa Sproget er for saa at sige en fynsk Dialect; det har alle de Eiendommeligheder, som udmærke det Fynske midt under dets store Forskjellighed i de forskjellige Egne; man taler hurtigt, afkorter Ordene, og han ondt ved at udtale det bløde „d"; ogsaa Bygningerne ere opførte paa Fynsk, smagfuldt indrettede og omgivne med Haver, rigeligt forsynede med Frugttræer. Da Landet er saa frugtbart, har man, som overhovedet i Danmark, ingen Idee om at spare med Hensyn til Fødemidler, uden dog at der kan siges at finde Overdaad Sted; den høieste Grad af Ædruelighed udmærker Langelænderen, og Kaffen træder næsten aldeles istedenfor Brændeviin; ikkun ved Gilderne gaaer det stort til; thi da gjælder det fornemmelig om at vise, at man ikke er ringere end andre Folk. For Resten give Veirmøllerne, der overalt øines paa Toppen af Bakkerne, Landet et særegent Udseende; da nemlig Udstrækningen mod Øst og Vest stedse er saa ubetydelig, samles der intetsteds en saa stor Vandmasse, at den kan drive et Mølleværk. Ligesom paa Lolland findes ogsaa her betydelige Strandenge, der ofte oversvømmes af Havvandet og kaldes Syltninger; men de ere for en stor Deel udmærket gode, og vi finde derfor ogsaa, at Langelænderen ikke staaer saa langt tilbage i Kvægvæsenet som de fleste andre af vore Øboere, skjøndt han paa den anden Side selv giver „Thorsen", Thorsengboeren Prisen i saa Henseende, og villig indrømmet, at han i Kjerlighed til fine Kreaturer og Omhu for dem ingenlunde kan maale sig med Jyden.

Den er maaskee ingen Deel af hele Danmark, hvor Luften er saa mild, Naturen saa yppig, som paa den lille Ø Thorseng, Syd for Fyen. Den nordlige Deel bestaaer af en eneste høi og vidtomfattende Bakke, og naar jeg fra Bregninge Kirketaarn

paa det øverste af Bakken nyder den vide Udsigt over nogle af Danmarks frugtbareste Egne, seer jeg for mine Fødder ligesom den yndigste, frodigste Have, idet Øen mod Syd med sine Skove, levende Hegn og herlige Frugthaver gaaer jevnt ned mod Havet indtil den ender i betydelige Strandenge. Skovene ere fulde af udmærket Egetømmer, der særdeles vel egne sig til Skibsbyggerie, og vi see da ogsaa, hvorledes dette Erhverv fra Arildstid har været drevet i Landsbyen eller Flekken Troense; idet Kunsten at bygge Skibe er gaaet over fra Fader til Søn, uden at Bygmesteren har været istand til at gjøre rede for Reglerne i Skibbyggerkunsten. Thorseng er kun adskilt fra Fyen ved et smalt Sund; alligevel holde Indbyggerne sig meest for sig selv; man seer sjeldent Nogen at forlade sin Fødeø, for at nedsætte sig paa andre Steder, de benævne Øen ligefrem som Fastlandet og modsætte den som saadan de omliggende Smaaøer. I det Hele taget findes der hos Thorsengerne megen Sammenhold, og forlanger man Noget af en Mand, hedder det gjerne: „Ja jeg vil nok, naar de Andre vil." Man beskyldte dem i gamle Dage ofte for Vrangvillie og Lyst til Modsigelse; naar de saa bleve sammenkaldte og skulde paatage sig en Ting, de ikke havde Lyst til, saae man dem gjerne betragte hverandre i nogen Tid, da satte En Tommelfingeren ned mod Bordet, strax fulgte de Andre hans Exempel, og nu vidste de, at de vare enige. Imidlertid finde vi ogsaa, at man i gamle Dage ofte betjente sig af en ganske egen Beviisførelse, for at lære dem at fatte Gavnligheden af en Sag. Hele Befolkningen er nemlig Fæstebønder, og saadanne vare fordum aldeles undergivne Herremandens Tykke. Denne havde nu fundet, at Landet, som ogsaa sandt var, fortrinlig egnede sig til Dyrkningen af Frugttræer, lod en Deel forskrive og uddele til Bønderne med Befaling at plante dem. Men Bonden syntes, at han havde andet at bruge sin Tid og sin Kraft til, og da man nu ikke vovede, ligefrem at være den strenge Herre ulydig, vare der Flere, som omhyggelig skilte Træet ved dets Rod, inden de satte det ned, saa skulde Hr. Kammerherren selv faae at see, at Frugttræer kunde ikke trives

paa Thorseng. Men „Hr. Kammerherren“ fik Nys om Sagen, lod anstille Undersøgelse, og varmede de Skyldiges Ryg dygtigt med sin Ridepidsk, hvorpaa han lod andre Træer forskrive og overgive til de angrende Syndere. Nu tildags er Thorseng overalt omskygget med Frugttræer, der for en stor Deel siges at kunne takke Kammerherre Juels Pidsk for deres Tilværelse; men alligevel kan jeg ikke troe Andet, end at man ogsaa uden dette Kraftbeviis vilde have kunnet opnaae det Samme; i det Mindste have vi i det Foregaaende talt meget om de fynske og sjællandske Frugthaver, om hvilke jeg dog ikke har hørt, at de skulde staae som et Minde om Svøbe og Halsjern. For Resten vil jeg ikke tale videre om Befolkningen, da jeg maa tilstaae, ikke at have bemærket noget Træk hos den, som ikke fuldkomment passede paa Fyenboerne, kun at jeg ikke veed at have fundet saa smagfuldt indrettede Bøndergaarde som nogle af dem, jeg har seet paa Thorseng.

Den tredie af disse sydfynske Øer, nemlig Ærø, regnes med til Hertugdømmet Slesvig, og afviger i mange Henseender fra de ovenfor omtalte Lande. I en lang Række af Aar har Folket her maattet døie, at det tydske Sprog, som Ingen forstod, blev anvendt paa Thinge, og det uagtet der næppe var noget Sted i Danmark, hvor dansk Aand og Tænkemaade levede mere reent og ublandet end just her. Man har rigtignok villet finde, at de tydske Embedsmænd og det tydske Herskab skulde have havt en betydelig Indflydelse paa Øboernes Sprog; men de Prøver paa Sligt, som jeg har seet anførte, vare i Almindelighed reent jydske eller fynske Talemaader. Derimod er det mærkeligt at see den Tilfredshed og Beundring, hvormed de stedse omtale deres lille Land; intet Sted paa Jorden er saa prægtigt som Ærø, de ere stolte af deres Ø, som de betragte som det store Fastland; idet de med Ringeagt see ned paa „Øboerne“, det vil sige Befolkningen paa de endnu mindre Smaaøer ved den fynske Kyst. Landet er mod Nord opfyldt med høie Bakker, og sænker sig med sin frugtbare Jordbund ned mod Syd, indtil det med bratte Skrænter falder af mod Lille-

bælt. Havet udhuler her stedse Brinken, og store Strækninger ere i Tidernes Løb blevet et Bytte for det. Dog hvad der saaledes løsrives, affætter sig tildeels atter langs de flade nordlige Kyster, især hvor de lave, grundede Fjorde strække sig ind i Landet. Ærø mangler aldeles Skove; det var Hertug Christian af Sønderborg, der i sin Tid berøvede Øen denne Velsignelse, for dermed at fylde den hertugelige Pengekasse. Der er jo rigtignok endnu en Strækning, som kaldes Skovlandet; men selv der finder man ikke et Træ. Det er en Følge af Øens afsondrede Beliggenhed, at Landbrugen overalt staaer tilbage, intetsteds seer man Hegn, Kvæget er daarligt passet, og af Mangel paa anden Brændsel brændes aarligen en stor Deel af Halmen, der burde have været anvendt til Føde for Kreaturerne og til Gjødske for Marken. Derimod er det med Huusfliden her som paa Fyen, og overhovedet er det en Regel paa Ærø, at Kvinden passer sit Huus, og saa lidt som muligt kommer paa Marken; det ansees endog for en Skam for en Kone at vise sig udenfor sit Hjem om Søgnedagene, og i det Hele taget roser man Ærøboerne som et stille, besindigt og ærbart Folk. Skilsmisser hører man næsten aldrig om, og uægte Børn findes der kun yderst faae af, ligesaalidt som man nogensinde seer en fuld Bonde, eller hører Noget til Kiv og Slagsmaal. Ingen Egn i hele Danmark er saa tæt befolket som Ærø, og derfor er det ogsaa ofte besværligt for Arbeiderne at finde deres Udkomme hjemme, hvorfor de da ogsaa aarligt i store Skarer drage til Als eller Slesvig for at søge Tjeneste. Maaskee staaer ogsaa den besynderlige Lyst til at handle, som man finder her, i Forbindelse med denne tætte Befolkning. Paa Ærø, hedder det, vil Enhver selv handle og see at faae sine Varer afsatte saa fordeelagtigt som muligt; Bønder, Skippere, Matroser, Dagleiere ere Alle Kjøbmænd, og i Særdeshed ere Kvinderne opmærksomme paa Alt, hvad der er Noget at tjene ved. Det er i det Hele et Særsyn, som vi overalt i Verden træffe paa, at just hos et roligt, besindigt Folk, der boer afsondret, udvikler Handelsaanden sig lettest og kraftigst; det er det Samme, vi i det

Store see gjentaget hos Englænderne, og i Africas Ørkener boe der mange Folkestammer, der ikke bestaae af Andet end Kjøbmænd, stille og alvorlige Handlende, der paa deres Kameler idelig gjennemfare det vidtudstrakte Sandhav. Her er det derimod den blaae Bølge, der nærer Folkets medfødte Drift, og saavel Ærøeskjøbing som Marstal ere egenlig Skipperbyer, ligesom Cappeln, Dragør og i forrige Tider Svendborg. Alt i gamle Dage maa Ærø i denne Henseende have været, hvad det nu er; thi Sagnet, der næsten altid bevarer de ældgamle Minder, fortæller mangen Historie, om hvad der skal være mødt Skipperne paa deres Farter, og det er en bekjendt Sag, hvorledes „Høisneiterne" eller Ellefolket paa Ærø, der naturligviis ikke skjøttede om den megen Pløining, der begyndte at gaae i Svang, (Mølleren havde jo saaledes fundet paa at pløie deres Huustag paa Kryds og Tverts), hvorledes de vare draget over til Norge paa en gammel læk Skude, og rigelig havde betalt den fattige Skipper for hans Uleilighed, rigtignok kun med Saugspaaner, men det viste sig naturligviis snart, at det i Virkeligheden var noget ganske Andet. Om Vinteren seer Skipperen at faae paalidelig Underretning, om hvad der bedst vil kunne finde Afsætning i Flensborg, Kjøbenhavn eller andetsteds ved Østersøens Kyster. Snarest muligt om Foraaret stikker han i Søen, og tager da enten den første Ladning hjemmefra, eller i en af de nærmeste Havne, og saaledes farer han da hele Sommeren igjennem, til langt ud paa Efteraaret, fra Havn til Havn og finder overalt Tiltro. Og virkelig udmærke disse ærøiske Skippere sig gjerne ved deres store Redelighed og Paalidelighed; der er en besynderlig Ro og Alvor over deres hele Væsen, og selv de ganske unge Folk seer man stille og tilbageholdne at passe deres Dont. Faderen overgiver derfor ogsaa sin halvvoxne Søn at føre Skibet, og sidder selv roligt hjemme, uden at han behøver at være bange for, at Drengen skal skuffe hans Tillid. Denne medfødte Rolighed viser Ærøboen lige til det Yderste. Der er ikke megen Sygdom paa Øen; thi Luften er gjerne reen og sund, og Levemaaden tarvelig; men et Menneske skal jo dog engang døe, og naar saa en Bonde bliver

syg, stimle Naboer og Bekjendtere sammen, og fortælle ham, om hvor „dødelig“ han seer ud. Han tager roligt mod Spaadommen og giver Besked, om hvordan der skal forholdes ved Begravelsen. Enhver kommer nu med sit gode Raad, En mener at han har Feber, han skal aareladeś, en Anden, at han er forgjort, han skal maales, Andre igjen anbefaler ham at tage Sacramentet, det kunde maaskee give en Forandring; Huusmoderen dækker imidlertid op med hans bedste Ret, en umaadelig tyk Pandekage med Æbler i og svømmende i Smør, og det er kun et daarligt Tegn, naar han ikke seer sig istand til at nyde noget deraf. Han maa da vistnok døe; men den Vei skal vi jo Alle.

Bornholm.

Affondret fra det øvrige Danmark, ligger denne Ø midt ude i Østersøen; det nærmeste Fastland er Skaane i Sverrig, og om Vinteren, naar Havet er vanskeligt at befare, er dette ofte Veien, ad hvilken Bornholm staaer i en vistnok kun høist ufuldkommen Forbindelse med Fædrelandet; ja man har i meget haarde Vintre havt Exempler paa, at Folk ere vandrede over Isen til Skaane og derfra videre frem lige til Kjøbenhavn. Bornholm er et Klippeland, og efter Tabet af Blekinge, det eneste Fjeldland i Danmark; de Naturkyndige fortælle os, at tidligere, end Historien mindes, bestod Østersøen af to store Indsøer, en østlig og en vestlig, der adskiltes ved en Vold fra Blekinge over til Pommern; da gjennembrød de østlige Vande den svage Befæstning, hvad da atter skulde have havt tilfølge, at den vestlige Sø banede sig en Vei igjennem de danske Ølande; men hvor den omtalte Vold havde draget sig, blev ikkun en svag Levning tilbage, nemlig det nuværende Bornholm, og just derfor, siger man, svarer Øens Udseende mod Nord til Blekinges Klip-

ver, mod Syd til Pommerns Kridt- og Skifermasser. Man bliver vistnok let noget betænkelig, ved at fornemme den Sikkerhed, med hvilken de Lærde saaledes vide at give os Besked, om hvad der tildrog sig i de umindelige Tider; og sandt nok, vi have saa tidt seet slig Lærdom af en Tidsalder prises som uimodsigelig Sandhed, medens en følgende har forkastet den som et flygtigt Luftcastel; men vi maae dog ogsaa indrømme, at Nutidens Naturvidenskab bygger langt anderledes paa Kundskab til Naturen, end Tilfældet var i de foregaaende Tider, saa den, den vil vove at modsige den, maa først vide at trænge ligesaa langt ind i de skjulte Kræfters Værksted, som den har formaaet; og derfor anføre vi ogsaa dens Vidnesbyrd om Landenes Fremstaaen; vi have i ethvert Tilfælde intet Bedre at sætte istedenfor.

Bornholm er altsaa et Klippeland, især mod Nord og Øst, hvor Forbjerget Hammeren med Hammerhuus's mægtige Ruiner hæver sig brat op fra Havet, og hvor Ringebjerget drager sig som en Fjeldvold langs den steile Kyst; mod Sydvest derimod skraaner et næsten fladt Sletteland ned mod Havet, og her er Kysten paa flere Steder bedækket med Flyvesands Klitter, der truende hæve deres hvide Toppe, som for at advare Skipperne mod at seile for nær henimod den farlige Strandbred. Vi see paa Bornholm det Mægtige og Storartede i Naturen efterlignet i det Smaae, vi see ved hvert Skridt Forandringer, ved hvert Blik træder Modsætningerne frem for os; hist en Sandørken, og lige op til den frugtbare Marker, her nøgne Fjelde, imellem hvilke der aabner sig en frugtbar Dal; hist trænger Vandet brusende og støiende igjennem Klipperevnerne, her bugter Bækken sig rislende, omkrandset med Buskvæxt og Skovkrat. Klare Indsøer og skummende Vandfald, mørke Lyngheder og skjønne Skove ligge tæt op til hverandre. Vi tale ofte her i Danmark om Steder med en yndig Beliggenhed; men yderst sjeldent fremstiller der sig ved Synet af dem Noget, som vi kunne kalde Romantisk eller Ophøiet; paa Bornholm derimod see vi i Svanike en Stad, der ligesom

hæver sig fra Klippe til Klippe, overalt omkrandset af Haver, og paa det Øverste rager den smukke Kirke frem over hele Staden; Gaderne ere uregelmæssige, hæve og sænke sig, vinde sig krogede og bugtede imellem Klipperne, og den naturlige Steengrund er den eneste Brolægning. Men igjennem Midten af Øen drager sig Høilyngen, et øde, udyrket Klippestrøg med lodrette, nøgne Fjelde, bratte, lyngklædte Dale og store Mosestrækninger; og her see vi et Vidnesbyrd, om hvor slet det har sig med Agerbrugen paa Bornholm; thi paa mange Steder synes Naturen kun at vente paa Menneskets Haand, for at forvandle en Ørken til en frodig, frugtbar Egn; hist kunde man med ringe Uleilighed overrisle Dalen, og der vilde fremstaae en herlig Eng, her lod sig plante Skov; men istedenfor seer man kun gamle, udlevede Øg, magre Kalve, langbenede Faar, Sviin og Gjæs trippe om og afgnave den Smule Græs, der hist og her pipper frem imellem Lyngen; man seer en Smule forhugget og forgnavet Egekrat, det er den eneste Levning af de store Skove fra gammel Tid. Men Bornholmerne ere et stridigt Folkefærd, og ville nu engang ikke have det anderledes, end de ere vante til fra deres Forfædres Dage; og som alle egensindige Folk have de ogsaa en staaende Grund at angive, til at det ikke maa være anderledes; de sige, at de behøve Almindingen, som de kalde det, til Græsning for deres Kreaturer og til at skjære Lyng og Fladtørv til Brændsel; det kan ikke hjælpe, at man fortæller dem, at Skoven, naar den voxer til, vil give langt mere og bedre Brændsel, og ligeledes Engen alt det Græs, de kunne forlange sig; de blive ved med Deres, og troer man endelig at have overbeviist dem, saa ender det dog stedse med det Græs og den Lyng, de have slet ikke hørt, paa hvad der for Resten er blevet talet om Sagen. I det Hele har enhver Mand sine Marker adspredte, nogle hist og andre her, og vil man belære dem, om hvorledes de, ved at samle deres Eiendomme ved Mageskifte, ville kunne høste langt mere Korn, faaer man at vide, at det slet ikke er værdt, at der avles formeget Korn, det vilde da blive alt for billigt; det er nu atter en bornhomsk Be-

viisførelse, af samme Beskaffenhed som den, at det er vel, at Veiene igjennem Øen ere saa bugtede, desto flere Bøndergaarde kunne der komme til at ligge ved Landeveien. Vi kunne af det Foregaaende jo nok slutte os til, at Kvæget paa Bornholm kun er smaat; men vi maae give Bornholmerne Ret i, at saalænge man ikke giver det stort Andet at fortære om Vinteren efter den smalle Næring paa Høilyngen om Sommeren, end daarligt, uskaaret Halm, er den lille Kvægrace den meest passende for Landet.

Dog det er langt fra, at vi ville frastrive Landets Indvaanere Kraft og Dygtighed; de have tilstrækkelig viist, at de formaae at sætte i Værk og at udføre, hvad de have besluttet, og at Bornholm hører Danmark til, det kunne vi takke disse samme haardnakkede Øboere for, hvis Jordbrug vi havde saa Meget at udsætte paa. Og som Fiskere staae de nu igjen høit over, hvad der ellers i den Retning er almindeligt her i Danmark. Hele Kysten er, hvorsomhelst der findes en Ankerplads, ligesom oversaaet med Fiskerleier; man farer 2—3 Miil ud paa Havet, og vender tilbage med en Ladning Torsk, Lax eller Sild. Men ligesom Sjællænderen ikke giver nogen Sædeart undtagen Byggen Hædersnavnet Korn, saaledes vil Bornholmeren ikke vide af nogen anden „Fisk“ at sige, end Torsken, saa vigtig er dette Dyr for hans udenlandske Handel, det vil da navnlig sige, Handelen med Kjøbenhavn; thi for Bornholmeren er hans Ø det egenlige Fædreland, og han veed ret vel at gjøre Forskjel paa en Dansk og en Bornholmer; men saadanne Talemaader vil man da heller ikke kunne tage den afsides Øboer ilde op. Herfra var det, at man for omtrent 100 Aar siden begyndte at seile med Fiskerkvaser til Kjøbenhavn. Tidligere havde Skipperne, naar de om Efteraaret førte Sandsteen over, pleiet at tage saa mange døde Torsk med sig, som de kunde overkomme; derpaa prøvede man det med Hyttefade, der svømmede bag efter Skibene, og endelig fandt man paa, at indrette Fartøiet selv til et Hyttefad, og saaledes farer Kvaseskipperen om fra Sted til Sted paa Kysten og kjøber de levende Torsk op, som han dernæst bringer til Kjøben-

havn, vistnok gjerne noget magre og udhungrede, men dog saaledes, at der endnu er Liv i dem. Paa Øen selv er det derimod Silden, der meest er Gjenstand for Efterspørgsel. Bonden giver Fiskeren Korn i Bytte for hans Sild, og det er nu engang en fastsat Priis, at en Fjerding Spegesild gjælder ligesaameget som en Td. Rug. Det er i det Hele taget forbausende, hvad Bornholmerne veed at sætte til Livs af Spegesild; man regner 6—8 Stykker til Frokost for hver Person, og al denne salte Spise viser sig særdeles skadelig for Folkenes Helbred, og navnlig er det en almindelig Mening, at dette er een af Aarsagerne, til at Hudsygdomme ere saa stærkt udbredte over hele Bornholm.

Det er en Følge af den Maade, hvorpaa Danmark er fremstaaet af Havet, at man ingen synderlig Leilighed har til at søge Skatte i Jordens Dyb; derfor har da ogsaa Bornholm vakt saa stor Opmærksomhed hos os ved de forskjellige Naturfrembringelser, som Dybet her indeslutter. Fremfor Alt synes Kulværkerne at kunne blive af Vigtighed, naar man engang lærer at drive dem paa en saadan Maade, at en Deel af Arbeidet kan spares, og Kullene saaledes leveres billigere, end det nu er Tilfældet; thi Billigheden er just det, hvorpaa det i vore Dage, da Samkvemmet imellem de forskjellige Lande er saa let, fornemmelig kommer an. Kullagene begynde gjerne ude i Havet mod Sydvest, hvor man lettelig bemærker dem, naar Vandet bortskyller Tangen, der ofte har kastet sig hen over dem, og gaae derfra, i skraa Retning nedad, ind i Landet, saa at jo længere Værket ligger borte fra Stranden, desto dybere maa man grave, men desto bedre ere da ogsaa Kullene. Det er en høist besværlig og ufuldkommen Maade, man anvender til at skaffe dem frem for Dagens Lys. Et smalt Hul gaaer ned i Jorden, gjerne til en Dybde af omtrent 30 Alen; man lader sig hisse ned ved Hjælp af Grubehesten, det er en Tverstang, hvortil der er befæstet et Toug, som man tager imellem Benene; i det Nederste af Gruben drage der sig Sidegange paa en halvhundrede Alen ind under Jorden, det tynde Steenkulslag bliver

her slaaet løs, og føres paa Hjulbøre hen til Aabningen, hvor man kaster det i Baller, som dernæst blive hissede op for Dagens Lys, og saaledes har man da i en Række af Aar vedblevet at søge efter Kul; Arbeidet er høist besværligt i de mørke, fugtige Gange og forbundet med Fare, da man har havt flere Exempler paa, at Gruberne ere styrtede sammen; der fortjenes kun en saare ringe Dagløn, og dog ere Kullene for dyre, og ville vistnok vedblive at være det, indtil man har lært at drive Værkerne i det Store, hvorved megen unyttig Anstrengelse vilde kunne spares.

Det vilde blive for vidtløftigt at beskrive de mange forskjellige Gjenstande, man paa Bornholm søger at vinde af Jordens Dyb, som Sandsteen, Alunsskifer, Porcellainsjord; vi gaae derfor over til at omtale det huslige Liv, og hvad dertil hører. Alle Bøndergaarde ligge adspredte over hele Øen, der findes ikke Landsbyer; men for Resten ere de opførte ligesom ellers i Danmark med 4 Længder, sammenbyggede i en Kvadrat, de ere gjerne af Bindingsværk, hvidtede og med sortmalede Stolper, saaledes som vi ogsaa see det i det sydlige Sjælland. Man finder her i Hjemmet en stor Stræbsomhed, Kvinderne kappes, om hvem der kan forfærdige det smukkeste og bedste Tøi, og Mændene forarbeide med egne Hænder deres Agerdyrkningsredskaber, Vogne, Slæder og Reb, og man behøver kun at vide, hvorledes Uhrmageriet blev udbredt paa Bornholm, for at danne sig en Forestilling om Folkets Fingernemhed og Sands for mechaniske Arbeider. For 100 Aar siden var dette Haandværk saa godt som ubekjendt paa Øen, da strandede der nogle engelske Skibe, der vare ladede med Uhre. Disse bleve fordeelte rundt om i Egnen for at tørres og renses; ved den Leilighed lærte man Indretningen af et Uhr at kjende, begyndte først for egen Morskab at gjøre det efter, og heraf uddannede sig efterhaanden en særegen Erhvervsgreen for Øen, og alene Hovedstaden Rønne tæller for Øieblikket 40 Uhrmagere med 78 Svende. Værkerne selv ere for en stor Deel gode, saa hvad de især trænge til, for at vinde forøget Afsætning, er et smukkere Udvortes. For

Resten klager man over, at de bornholmske Kvinder sælge deres gode hjemmegjorte Tøi, og i det Sted kjøbe de finere, men tillige dyrere og mindre stærke Varer fra Udlandet; og i det Hele udbreder Lysten til at gaae kjøbstedklædt sig stedse mere; dette hidrører maaskee for en stor Deel fra det særegne Forsvarsvæsen. Indbyggerne have nemlig selv paataget sig Forpligtelsen at forsvare deres Ø, enhver Bornholmer er Landeværnsmand, og mangen Bonde er tillige Officeer; som saadan vil han gjerne udmærke sig lidt i Klædedragten, hans Frue, Bondekonen, der til dagligdags som en god Huusmoder passer sin Væv, sine Sviin og Gjæs, vil gjerne tage sig lidt ud imellem Folk; men andre Mænd og Kvinder ville ikke staae tilbage, og saaledes er den Skik at gaae kjøbstedklædt blevet almindelig ogsaa paa Landet.

Vi have allerede omtalt Bornholmerne som et eget Folk, der vistnok taler det Danske, men med en særegen syngende Udtale og særegne Vendinger og Talemaader; de ere stolte af deres Folk og Land, de ere i Besiddelse af en mærkelig Ærekjerhed, og udarter denne, som vi i det Foregaaende have seet, endogsaa undertiden til Trods og Egensind, til Ringeagt mod „de Førte", thi med dette Navn betegne de dem, der komme over til dem, og ikke ere barnfødte i Landet, saa er det dog ogsaa vist, at der findes baade Kraft og Dygtighed; Bonden har her aldrig været Hoveritræl, han har vidst selv at forsvare sit lille Land, og der er Intet, han sætter saa stor Priis paa, som denne Rettighed. Iøvrigt klages der meget over den Ureenlighed, der skal gaae i Svang, og det hedder, at man i Bondens Stue ikke alene seer Lam og Gjæslinger, men at endogsaa Grisene ofte have deres Plads under Kakkelovnen. Imidlertid ere Folk, som vi vide, altid meget ømfindtlige mod Beskyldninger i den Retning, og man fortæller ogsaa her paa Bornholm den bekjendte Historie om Manden, der, da han bestilte Middagsmad hos en Bondekone, og havde tilføiet, at lidt Snavs kunde ikke skade, forefandt en Opdækning med denne Ingrediens med Anmodning, om at tage for sig af Retten, som han vel var vant til hjemmefra." I det Hele

skal man oftere træffe en vis Snuhed, der i Handel og Vandel neppe er meget priselig eller endog blot fordeelagtig; og man siger saaledes, at Grunden, til at de bornholmske Kul ikke mere kunde finde Afsætning udenfor Øen, var, at man havde fundet paa at blande dem med Gruus og Affald, for saaledes at tjene desto Mere; men de Exempler paa Sligt, der ere mig bekjendte, ere dog for faae, til at jeg, støttende mig paa dem, tør vove at beskylde et heelt Folk for Uærlighed. Derimod fortæller man mangt et uskyldigt Kneb, som Historien om Amtmanden, der i den Overbeviisning, at Brugen af udenlandske Varer var fordærvelig for Almuen, havde erklæret Kaffen Krig, og nu reiste omkring fra Sted til Sted, for at udrydde denne Pest, som han kaldte det, af Landet. Naturligviis gjemte Bønderne Kaffekjedlen for Amtmanden; thi man vilde jo gjerne staae sig godt med en saa mægtig Herre. Men Amtmanden var snild, han tog noget Kaffe frem, og bad Bondekonen at tillave ham det; dog hun var endnu snildere, hældte det Tynde omhyggelig fra og satte Grumset paa Bordet med en paatagen eenfoldig Mine. For Resten gaaer det her, som paa de fleste Steder iblandt Bønderne paa Landet, at Frieriet mere bestaaer i Afslutningen af en Handel, end i en Kjerlighedserklæring; og saaledes var der en rig Gaardmandsenke, der havde en skrækkelig grim Datter. Pengene trak, og der indfandt sig en Frier; der blev nu snakket, om hvor Meget han skulde have af hvert Slags tilligemed Pigen; blandt Andet vilde han have et Par Vognhjul, men dem vilde Konen ikke give; jo han maatte endelig have dem med; thi Datteren var saa „grum“; dog dette var for Meget for det kvindelige Hjerte, og hun viste ham ogsaa øieblikkelig, at var hun end grum, saa havde hun dog Kræfter, pryglede ham igjennem og smed ham paa Døren. Saaledes gik det med det Frierie. Endelig er det en Følge af den afsondrede Beliggenhed, at Overtroen i høi Grad hersker paa Bornholm. Vi have i det Foregaaende oftere havt Leilighed til at gjøre opmærksom paa, at den endnu maa antages at være tilstede i de fleste Egne af Landet, om Bønderne endogsaa sjeldent ville være det bekjendt. Her findes den

derimod fuldkomment aabenlyst, de Underjordiske hører man endnu tidt forbytte Folks Børn, og i Sygdomstilfælde betjener man sig af mange overtroiske Midler, saaledes brændte Haar, der skulle tages med Kildevand, der er hentet af et fastende Menneske; eller ogsaa man hælder smeltet Bly i et Fad med Vand over den Syges Hoved. Ved denne Støbning, som det hedder, er der for Resten meget at iagttage; der hører dertil 5 Slags Bly og 9 Slags Ild, men saa er Midlet da ogsaa særdeles kraftigt. „Har jeg ikke gjort, hvad jeg kunde", klagede en Bondekone, hvis Mand var syg, for Lægen, „der er støbt over ham, og der er røget over ham, og Præsten har været her; men ligemeget har det hjulpet, nu vil jeg dog see, om De ikke kan hjælpe." Til Slutningen maae vi endnu bemærke, at man paa Bornholm finder bestemte Spoer af to forskjellige Folkestammer; mod Nord see vi store, stærke, men alvorlige og ordknappe Folk, med brede Skuldre og bredt Ansigt, med blaae Oine, lyse Haar og en stærk Basstemme; Sydboerne derimod ere mindre, lette og livlige, med brune Oine og sorte Haar; hine skulle ligne Dalekarlene i Sverrig, disse derimod Slaverne paa Østersøens sydlige Kyster.

De tre smaae Klippeøer, Erteholmene, der ligge et Par Miil nordostlig for Bornholm, vare i ældre Tid kun kjendte af de Søfarende og af de bornholmske Fiskere; men da Danmark nu havde tabt de skaanske Provindser, trængte man til en Krigshavn i Østersøen, og i den Anledning blev Fæstningen Christiansø anlagt paa en af Holmene. Man maatte føre Jord over fra Bornholm for at anlægge Haver, da Øerne hidtil vare aldeles nøgne, og saaledes har man nu indrettet det paa det Bedste for Besætningen og de faae Embedsmænd, der om Vinteren leve her næsten aldeles afsondrede; om Sommeren komme Fiskerne hyppigt herover fra Bornholm, og desforuden seer man vel nu og da en eller anden Seiler søge Læ mod Stormen i den sikkre og rummelige Klippehavn.

Nørrejylland.

Vore ældste Sagn fortælle, at der var en Tid, da Jylland og de danske Øer vare hver for sig; da kom Tydsken og vilde udvide sit Herredømme over Halvøen, og ved den Leilighed maatte Jyderne søge Hjælp hos deres Brødre paa Øerne, med forenede Kræfter gik de imod Fjenden, overvandt ham og besluttede fra nu af at staae Last og Brast med hverandre. Hvad der her fortælles, er ikke en enkelt Begivenhed, men Indholdet af en vigtig Deel af Danmarks Historie; det var ydre Fjender, der lærte de Danske at slutte sig sammen, Jylland formaaede ikke ved egne Kræfter at holde Tydskerne borte, men maatte søge sin Styrke i Samfundet med de danske Brødre. Vi see dette ved mangfoldige Leiligheder gjentage sig; da Dannevirke blev bygget høre vi saaledes, at det var Folk fra hele Riget, der reiste Værket; da Keiser Otto senere var trængt op til Liimfjorden, maatte han skynde sig hjemad for vor Kong Harald, der trængte ind fra Øerne, hvis vi nemlig tør troe vore egne Sagamænd, der dog vel i denne Sag tør ansees for fuld saa paalidelige som Tydskernes; senere i Trediveaarskrigen var det atter Øerne, hvorhen Wallenstein med al sin Magt ikke formaaede at trænge frem; saa uden Øerne havde Jylland alt forlængst været hjemfaldet til Tydskland. Men saa har det da ogsaa næsten altid været de troe og brave Jyder, der have maattet døie det meste Onde for det fælles Fædrelands Skyld, og som ogsaa stedse have baaret det taalmodig og uden Knurren; thi er seig Udholdenhed og Kraft i Lidelsen overhovedet et Træk hos os Danske, saa maae Øboerne dog indrømme, at Jyderne heri bære Prisen for dem, og vi behøve sandelig ikke Andet, end at kaste et Blik paa Historien, for at føle, at vi skylde dem vor fulde Kjærlighed, for hvad de have stridt og lidt for os.

Det østlige Jylland, fra Kaløe Vig og længere mod Syd, ligner i sit hele Ydre fuldkomment Fyen og Sjælland; man seer overalt de samme frugtbare Marker, de samme yndige, duftende Skove og lave, mildt afrundede Bakker, og naar mange Mennesker

paastaae, at de ved at betræde Jylland strax mærke, at det er ligesom en heel anden Luft, der omgiver dem, da synes det at maatte tilskrives et Pust fra Heden, der ved Vestenvinden føres hen over de østlige Egne. Nærmest Kattegattet er Landet paa mange Steder særdeles lavt, og mangen Havvig er i Tidens Længde forvandlet til Kjer og Eng. Iøvrigt træffe vi her i det østlige Jylland en Naturskjønhed, der næppe finder sin Lige noget Sted i Danmark. Egnen omkring Skanderborg Sø er aldeles som en af Øernes yndigste Strækninger; ved Veile derimod fremtræder Naturen i en Skikkelse, der vistnok kun paa faae Steder i Fædrelandet finder sin Lige. Man troer næsten at befinde sig i et Bjergland, de skovklædte Bakker blive alt mere høie og bratte, Naturen bliver alt mere stor og ophøiet, snevre dybe Dale aabne sig for Blikket, mens Kilder og Bække brusende styrte sig ned ad Skrænterne. Men heller ikke her fornægter den danske Natur sin bekjendte Ynde. Det er endnu stedse Bøgen, der mildt og kraftigt hæver sig i Veiret fra Bakkernes Skraaning, og rundt omgivne af skovklædte Høider udbrede sig de yndigste Engsletter, sagte glider en venlig Aa henad det blomsterklædte Græsland; medens at den smukke Veileby omkrandser Fjorden. Østerjyllands frodige Lavland bærer overalt Sporene af fortrinlig Opdyrkning og almindelig Velstand; men gaaer jeg derfra længere mod Vest, og overskrider det høie Bakkestrøg, der begrændser den snevre Dal, igjennem hvilken Gudenaa bugter sig, forandrer Landet efterhaanden aldeles sit Udseende; store Mosestrækninger komme hist og her tilsyne, mægtige Kampestene ligge overalt adspredte, Markerne blive med hvert Øieblik mere skarpe og golde, og Vinden fører ofte hvirvlende Sandskyer hen over Eng og Ager, Kvæget bliver smaat og ringe, og Kornet voxer kun sparsomt i den utaknemlige Jordbund. Man seer tydelige Spor af, at Velstanden tager af; de store Kornhesser forsvinde og give Plads for sorte Tørvestakke, der rage op over de lave, ofte forfaldne og usle Bygninger. Ogsaa Befolkningen maa her være ringere; thi Gaarde og Landsbyer ligge vidt adspredte, og ofte møder man paa en lang

Strækning intet levende Væsen. Alt dette bemærker man ved at reise mod Vesten, idet man drager hen ad de snevre Veie, hvor Vognen langsomt bevæger sig langs de dybe, sandede Hjulspor; man nærmer sig Heden, og allerede vidne enkelte lynggroede Strækninger om Ørkenens Nærhed. Og dog har just dette Strøg paa mange Steder en vidunderlig Ynde og Høihed. Langs dybe, herlige, fiskerige Indsøer, imellem høie steile Bakker, bedækkede med ældgamle, vidtudstrakte Skove, der bølgende hæve og sænke sig henover Bakke og Dal, eller kneise i Veiret opad den bratte Skrænt, fører Veien os ad Silkeborg til, en Egn, der i lige høi Grad er berømt for sin Ynde og berygtet for sin golde, ufrugtbare Jordsmon, og medens Øiet forlyster sig ved Naturens Pragt, er det dog med en uhyggelig Følelse, at man seer hen over de sandede Marker, og hører Beboernes Klager: „Hvad ville alle disse fremmede Folk dog her i denne magre, øde Egn." Bonden er ikke ufølsom for Naturens Skiønhed; men han ændser den dog kun der, hvor den som en smuk Ramme drager sig omkring et frugtbart og velsignet Jordstrøg. Intet Sted er dog saa berømt i denne Egn og maaskee i hele Danmark som Himmelbjerget. Igjennem Jylland drager der sig, som bekjendt, et lavt, lyngklædt Høiland, der mod Vesten sænker sig langsomt ad Nordsøen til, medens det mod Østen falder brat af mod Gudenaa. Fra dette Høiland eller denne Høideryg, som man maaskee mindre rigtigt benævner det, strækker der sig en Sidegreen igjennem Them og Rye Sogne, og denne naaer da i Himmelbjerget eller „Kollen", som Bonden siger, den største Høide, noget Bjerg opnaaer her i Danmark; idet den med det Samme sænker sig brat og steilt ned mod Juulsø og Gudenaa. Med lyngklædte Tinder hæver Bjerget sig i Veiret, omkrandset mod Syd og Vest af bølgende Skove paa de nære høitliggende Bakker, medens det uvante Øie mod Nord og Øst forgjeves søger at maale Høiden og Afstanden. Den mægtige Aa synes som en ringe Bæk at snoe sig imellem Engene, den store Indsø bliver til en ubetydelig Dam, og Fiskerbaaden, der seiler dernede viser sig for Øiet som en And, der svømmer paa Dammen;

medens den uforsigtige Vandrer forbauset seer Sø og Aa ligesom fjerne sig fra ham, idet han hurtig iler ned ad den bugtede Gangsti, og kun med Møie formaaer han atter at vinde op paa sit høie Stade. Man meente derfor ogsaa i gamle Dage, at Himmelbjerget virkelig ragede et godt Stykke op mod Himmelen, og jeg har saaledes læst i en Bog fra forrige Aarhundrede, at det er nogle Tusinde Favne høit, skjøndt her blot er Tale om en Bakke paa noget over halvtredie Hundrede Alen. — Ligesom det østlige Jyllands Frugtbarhed forsvinder, alt som man drager mod Vesten, saaledes er det Samme ogsaa Tilfældet paa den store Halvø, Nord for Kalø- og Ebeltofte-Vig, hvor Jordbunden endogsaa paa nogle Steder synes saa ufrugtbar, at den end ikke kan frembringe Lyng, saa man bevæger sig igjennem et fuldkomment Sandhav. Her er det, at Kalkbunden atter hæver sig mod Jordens Overflade, dens hvide Steen sees at skinne igjennem Kolindsunds Vande, og denne Omstændighed bidrager meget til at gjøre Egnen tør, da Vand og Dunster sive igjennem Kalken ned i Dybet. Men Nord for Randers og og de herlige Enge langs Gudenaa træffe vi endelig i selve Østerjylland paa store Lyngheder, der, blandede med usfel Skovvært og sandede Markstrækninger, drage sig ad Limfjorden til. Imidlertid ere dog Egnene nærmest Fjorden, ligesom ogsaa langs Kattegattet, ingenlunde ufrugtbare, og her see vi overalt Minder om en Tid, da Jyllands Skikkelse maa have været aldeles forskjellig fra dens nuværende; store Kjer og Enge betegne de Steder, hvor der i gamle Dage drog sig en Række af Sunde imellem Øerne, der overalt omgrændsede Fastlandet; Egnene Syd for Liimfjorden kaldes endnu den Dag idag Holmene, Kolindsund er kun en ringe Levning af en høist betydelig Havarm, og man har i Ørsted Enge Øst for Randers Fjord endogsaa fundet et Skibsanker skjult i Kjeret.

Skjøndt det østlige Jylland fra Aarhuus til Kolding med Hensyn til Jordens Beskaffenhed næsten ganske ligner Sjælland og Fyen, mærker man dog strax en betydelig Forskjel i Alt, hvad Virksomheden og Menneskelivet angaaer. Kvæget er langt

større, kraftigere og bedre, end navnlig det sjællandske, og Jyden synes i det Hele at have mere Lyst og Anlæg til at færdes med sine Kreaturer, end at dyrke Jorden til Kornavl. En Deel Aar tilbage i Tiden var dette endog langt mere Tilfældet end nu; man saae dengang, hvorledes Bønderne i Jyllands frugtbareste Egne ikke engang avlede saa meget Korn, som de brugte til deres Huusholdning, og de herligste Marker laae ofte en stor Deel af Aaret bedækkede med Vand. Handelen med Slagtekvæg var dengang overalt den vigtigste Intægtskilde. Tillæget og Opværten skete paa „Fødegaardene" hos Bønderne, som dernæst solgte det til Herremændene og Præsterne paa „Staldgaardene"; her blev det fedet paa Stald og derpaa solgt til de tydske og hollandske Studeprangere; det jydske Oxekjød stod nemlig udenlands i en velfortjent Berømmelse, og Jyden har, foruden sin Sands for Kvægdriften, altid havt en besynderlig Lyst til Handel og Kiøbmandskab, saa det var just en Næringsvei, der passede sig for ham. Men efterhaanden, som Folk fra de andre Egne i Riget nedsatte sig paa de store Gaarde, fik Avlsbrugen et andet Udseende. De mærkede snart, at de ikke forstod sig paa Studehandelen, og følte da heller ikke nogen rigtig Lyst til den; det var stedse vanskeligt for dem at hamle op med Prangerne, og Afsætningen var tilmed ofte forbunden med saa mange Vanskeligheder, at de syntes, det var fordeelagtigere, at lade Studene fare og holde Malkekøer, saa meget mere, som den jydske Ko, hvor man just ikke seer sig istand til at fodre ganske fortrinligt, næppe har sin Lige, hvad Mælkerigdom angaaer. Der udføres derfor ogsaa nu imellem Aar og Dag overmaade meget Smør fra Jylland, man regner omtrent de to Trediedele, af hvad der fra det egenlige Kongerige Danmark forsendes til fremmede Lande. Med det Samme forbedredes Avlsbrugen, og man behøver kun efter Høsten at reise igjennem Landet og see den Mangfoldighed af store Kornhesser, der overalt hæve sig i Veiret, næsten ligesaa høit som Husenes Tage, for at overbevise sig om de Fremskridt, som Landbrugen her har gjort i de senere Aar. Alligevel er Kvægavlen endnu paa de fleste Steder det, hvorpaa

Østerjyden især henvender sin Opmærksomhed, og navnlig gjælder dette om Randersegnen, hvor Engene langs Fjorden og ved Bredderne af Gudenaa hvert Aar frembringe en Rigdom af det herligste Græs, der dog ofte tager Skade, naar Vandet paa ubeleilige Tider stiger over sine Bredder. Høsletten er derfor ogsaa i denne Egn ret egenlig den travle Tid; intet Øieblik gaaer da til Spilde; og ofte kan man da midt om Natten iagttage de travle Arbeidere. Men skjøndt Jyden som Kvæghyrde staaer høit over Øboen, er der dog meget i hans Fædrift, der baade kunde og burde være anderledes; Staldene ere for snevre, lave og mørke, der sørges ikke nok for Reenlighed og god Brolægning; ja man forsikkrer endogsaa, at det østerjydske Kvæg er langt fra, hvad det var i gamle Dage. For en Deel Aar siden nemlig var den danske Bondes Stilling høist fortrykt, Misvæxt indtraf, han kunde ikke faae sine Varer ordenlig betalte, og man var ofte tvungen til at sælge sit bedste Tillægskvæg, for ikke at blive nødt til at gaae fra Huus og Hjem. Dertil kom, at man fik at høre om Holstenernes udmærkede Malkekøer, og fandt nu paa at ville forbedre Racen ved dem; men det holstenske Kvæg trives kun der, hvor man kan give et særdeles rigeligt Foder, og saaledes fik man paa mange Steder istedenfor de muntre, haardføre og nøisomme jydske Kreaturer, noget maadeligt Blandingsgods, der havde arvet de forskjellige Racers Feil, uden at besidde nogen af deres gode Egenskaber. Imidlertid har man dog endnu paa de fleste Steder godt Kvæg, og det tør vel haabes, at det fra nu af daglig vil forbedres. For nogle Aar siden søgte man at opmuntre den danske Bonde til hele Aaret igjennem at have sit Kvæg paa Stald; han skulde da om Sommeren fodre det med Kartofler, Roer og andre saadanne Foderurter. Fordelen skulde være iøinefaldende; man kunde holde mere Kvæg, og Gjødningen kunde bedre samles og fordeles. Men Jyden sagde: Nei, det er Synd for Kvæget; det var ham modbydeligt at tænke sig sine Kreaturer hele Aaret igjennem fastbundne til Pletten; det var ham harmeligt, at han, naar han for Fremtiden gik ud paa sin Mark, ikke skulde kunne glæde sig

ved at see Høvederne veltilmode græsse paa de grønne Marker, og de Faae, der søgte at bringe noget Saadant i Gang, maatte opgive det igjen; der var nemlig ingen Karl, der kunde holde det ud om Sommeren, naar Gaardens andre Folk gik syngende og snakkende ved deres Arbeide paa Mark og i Eng, da at skulle blive ene hjemme og trille med Møget og see paa de stakkels indespærrede Kreaturer. Men det er dog især mod sine Heste, at Jyden viser den sjeldne Medfølelse, han nærer for de ufornuftige Skabninger. Han elsker sin Hest som sig selv og synes aldrig at kunne gjøre den nok tilgode. Er han selv syg, tager han gjerne til Takke med et Huusraad, som vel sjeldent er synderlig bevendt; thi han er sparsom og vil nødig give Lægen Noget at fortjene; men feiler derimod hans Øg Noget, saa skikkes der strax Bud efter „Hestedoctoren.“ Han sørger stedse for, at Krybben er reen, og at Dyrene ikke mangle Strøelse; det skal endogsaa undertiden see nettere ud i hans Stald, end inde i hans Dagligstue. Foderet er stedse godt og rigeligt; der gives kun lidt ad Gangen, men saameget desto oftere; bestandig „hæger“ han om dem og seer dem til Bedste; om Aftenen, inden han lægger sig, skal han først ud og see til sine Heste; om Vintermorgerne reiser han sig af sin Seng, giver dem Foder og lægger sig atter til Hvile. Paa Reisen ere Hestene hans fornemste Tanke; skal der ædes, drikkes eller hviles, maa der først sørges for dem, ere de svedige, tilhylles de med Dækkener og vandes med den største Forsigtighed. I det Hele veed Jyden intet værre Skjeldsord mod en Mand, end „Øgbøddel“, „Dyreplager“, og vil han ret udtrykke sin Ringeagt for et Menneske, hedder det: „Ja, hvem skulde han vel være god imod; han er et Skarn imod de Umælende.“ Man mener paa Øerne, at Jyden forkjeler sine Heste, og det er forsaavidt sandt, som han ofte synes altfor ængstelig for at lade dem trække til, og snarere snegler end kjører hen ad Veien; men alligevel kræver han fortsat og udholdende Arbeide af dem, ligefra de ere ganske unge; han overfører saaledes sin egen Characteer og sine egne Tilbøieligheder paa dem; han er jo selv vant til fra „Bitte“ af at gjøre

strengt Arbeide; langsom i alle sine Bevægelser, men udholdende og utrættelig, gaaer han stille og roligt sin ofte møisommelige Gang igjennem Livet, og det er jo heller ikke paa Grund af sin Hurtighed, men formedelst sin Kraft og Taalmod, at den jydske Hest nyder saa stor Berømmelse udenlands. For Resten er det vistnok en gammel Skik, der for Danmarks Vedkommende rimeligviis har sin Oprindelse fra Heden, at man benytter Stude som Trækkedyr. Først i den senere Tid synes denne Skik at være udbredt over de frugtbarere Egne; men Tjenestekarlen syntes paa mange Steder, at det baade var en Skam for ham og hans Husbond, at man skulde see ham komme agende hen ad Veien med Stude for; thi han er ærekjær, og det er aabenbart med en langt større Selvfølelse, at han seer ned for sig, naar han har Heste for sin Vogn. Alligevel er Brugen af Trækkestude meget udbredt i Jylland, især til at kjøre Møg ud paa Marken og „Klyne" eller Tørv hjem, og det er et almindeligt jydsk Mundheld: „Naa, det fager da ikke saa svart; den kommer ogsaa med, som kjører med Stude."

Hvad vi her have fortalt om Jydens Sindelag mod hans Kreaturer, og om hvorledes heri hans særegne Folkepræg aabenbarer sig, synes at passe paa alle Egne i Landet, og jeg troer ogsaa at turde antage, at uagtet alle Forskjelligheder i Udseende, Sprog og Skikke, er det dog væsenlig det samme Folk med en større eller mindre Blanding af det Forgothiske, der beboer hele Landet. Det er en uendelig Grad af Godmodighed og Fordringsløshed, som vi her see aabenbare sig; „Dyret har ingen anden Gud end Mennesket", siger det gamle Ordsprog, og i dette Ord er Grundtanken i det smukke, gamle Hyrdeliv ligesom fremstillet for vore Øine, denne goddædige, uegennyttige Følelse for den ufornuftige Skabning, der ikke taaler, at Dyret lider Nød, men udstrækker sin Omsorg til Ravne og Krager; thi „de ere jo ogsaa vor Herres Fugle." Med hvilken ganske anden Følelse er det dog ikke, at disse udlærte Landmænd lægge Vind paa Kvægavlen, for dem bestaaer en Oxe kun af Kjød og Mælk, for hine derimod tillige af Sjæl og Liv. Man fortæller

et smukt lille Træk om en Jydekarl, der efter Slaget ved Idsted marscherede med sin Bataillon igjennem Slesvig By. Pludselig var han forsvunden og løbet ind i et Huus; man tænkte, at det var Hevnen, der drev ham, og skikkede en Kammerat ind efter ham; og der staaer han da i Gaarden, træt og mødig, som han var kommet fra det blodige Slag, og giver Svinene Æde; han havde hørt dem skrige af Sult, da han drog forbi, og kunde ikke bringe det over sit Hjerte, at de Umælende skulde lide Nød. Jyden er langsom i alle sine Bevægelser; der er en besynderlig Omstændelighed i Alt, hvad han foretager sig. Skal der tages fat paa en Gjerning, maa ethvert Redskab først ombyggeligt betragtes fra alle Sider, inden man vover sig iførd med Arbeidet; skal der nydes en Mellemmad paa Marken, lægges Lee og Rive ombyggelig tilside, og man sætter sig ned i god Ro og Mag, og faaer sig med det Samme en luun Passiar, at Maden bedre kan glide. Det er ofte ikke saa langt fra, at man paa Grund af denne Langsomhed og Omstændelighed vil beskylde Jyden for Dovenskab, skjøndt han vistnok er udholdende i sin Gjerning, og trolig fuldfører, hvad han engang har paataget sig. Og med al hans Magelighed forstaaer han dog fortræffeligt at holde Mangelen fra Dørre. Tydskerne, som forleden Aar aflagde os et Besøg, vare ikke lidet forundrede over, slet ikke at see noget Spor, af hvad de kaldte Armod; de lod endogsaa Ord falde om, at vi vistnok havde skikket vore Fattige bort. I Marsken, hvor Jyderne, vel især Vesten fra, ofte søge Arbeide som Høstfolk og Digearbeidere, roser man dem som nogle stille, udholdende og dygtige Folk, der ærligt og paalideligt gjøre deres Gjerning, og som tilmed leve yderst sparsomt. I Kjøbenhavn er det for største Delen Jydekarle, der, medens de staae i Kongens Tjeneste, ofte spare sig en god Skilling sammen ved at tjene som Opvartere eller Gaardskarle; nu og da forbliver en saadan Karl i Kjøbenhavn, begynder en lille Handel, og ender da ofte sit Liv som en rig Mand. Vi have allerede omtalt Jydens Anlæg for Handelen; denne staaer paa det Nøieste i Forbindelse med hans Sparsommelighed;

han lader ingen Leilighed gaae forbi, til at skaffe sig en nok saa ubetydelig Fortjeneste, træller og slæber for at tjene et Par Skilling; thi „naar No't kommer til No't, bliver det No't," siger Jyden. Man har i Kjøbenhavn havt Exempel paa, at en saadan Mand, der var kommet til Rigdom og Velstand, tidlig om Morgenen reiste sig af sin Seng, for at gaae ud og børste Støvler for sin gamle Herre; det klinger vistnok latterligt og smaaligt; men vi maae huske paa, at det var den gamle Herre, som han havde tjent i mange Aar, og ikke kunde bringe det over sit Hjerte at forlade, og det er den samme trofaste Udholdenhed, som man i den sidste Krig troede at bemærke hos Jyden ved saa mange Leiligheder; det var en saadan han viste ved Frederiksstad; og midt under den stærkeste Kugleregn saae man oftere en Soldat grædende sidde ved sin faldne Officeers Lig; thi hvem Jyden først har faaet kjer, med den holder han ud til Enden.

Det er her navnlig Østerjyden, hvis Skikke og Folkepræg vi skulle omtale; vi skulle senere faae at see, hvori han væsenligst adskiller sig fra sine Brødre mod Vest; nu ville vi gjennemgaae nogle af de meest fremtrædende Eiendommeligheder i de forskjellige østerjydske Egne. Paa Grændsen af Slesvig og i Nærheden af Fyen har Landet det samme Udseende som i begge de omtalte Egne. Husene ere i Almindelighed opførte af Bindingsværk med rødmalede Stolper, og tætte Hegn af Poppel og navnlig Hasselnød omgive overalt Markerne; imidlertid er her dog hverken slesvigsk Overdaad eller slesvigsk Raskhed og Liv; man seer Jyden i alle hans Eiendommeligheder. Man har meent, at Folket her skulde være Vesterjyder, men uden at kunne fremføre nogen anden Grund, end at man her stedse sætter den bestemte Artikel foran Ordet og saaledes siger: „æ Mand", „æ Huus", for „Manden", „Huset", hvad jeg ikke troer har stort at betyde, da her blot er Talen om Vibeholdelsen af det, som rimeligviis i den ældste Tid var den almindelige danske Skik, inden den nuværende Sprogbrug i Tidens Længde udviklede sig. Folkene der i Egnen vide strax at kjende den ægte

Vesterjyde, naar han, som ofte er Tilfældet, besøger dem, hans Tale, Skikke og Levemaade er i Meget forskjellig fra deres. Jyderne i Veileegnen ere et stille, alvorligt Folk; de synes i Almindelighed kun at have ringe Sands for folkelige Forlystelser; Valborgblus og Maistænger kjendes end ikke af Navn; derimod roses de som velvillige og gjæstfrie i høieste Grad, aldrig nægter man den Veifarende Huus, og den usleste „Stakkel“, Tigger, er velkommen, hvorsomhelst han banker paa. Dørrene staae, som det overhovedet er almindeligt i Jylland, aabne Dag og Nat, og saare sjeldent hører man Noget til Tyverie eller Indbrud. Denne almindelige Sikkerhed og Tryghed minder os om det gamle Sagn om Kong Frode, hvis Guldring igjennem en Række af Aar laae urørt paa alfar Vei i Nærheden af Jellinge, og just i denne Egn findes der flere Sogne, hvor man i Mands Minde ikke har hørt til Tyverie; man fortæller saaledes, at en Pige engang var blevet forført, dette betragtes der i Egnen som en ubodelig Skam, og i sin Fortvivlelse havde hun taget Livet af sit Barn. Det blev opdaget, og Faderen var yderst ulykkelig, dog trøstede han sig ved Tanken om, at Ingen dog skulde sige hende paa, at hun havde stjaalet; det er den gamle danske Foragt for Tyven, der her endnu aabenbarer sig i sin hele Kraft. I gamle Dage fandt, en stærk Udvandring Sted af Tjenestefolk, der drog mod Syd og toge Tjeneste i Slesvig eller Fyen; der holdtes aarlig i Kolding og Ribe saakaldte Folkemarkeder, hvor man saae Karle og Piger opstillede i lange Rader i Gaderne, holdende deres Skudsmaalsbog foran sig, og man kom ofte langveis fra, for der at udsøge sig stærke og paalidelige Tjenestefolk. Disse Markeder bestaae endnu; men man drager i Almindelighed kun did fra Jyllands vestlige Egne; derimod gaae her Mange over til Fyen for at søge Tjeneste, og til Gjengjæld have i den senere Tid mange Fyenboer kjøbt Eiendomme i Jylland. I de frugtbare Landstrøg have de nok kunnet bestaae; men indad mod Heden ere de næsten alle nedsunkne i Armod; thi der udfordres en Jydes Nøisomhed og Udholdenhed til at slaae sig igjennem i

en saadan Egn, her er ingen Leilighed for den livsglade og nydelseslystne Fyenbo. Just her, hvor Moserne begynde at udbrede sig for Øiet have vi den østerjydske Tørveegn, og her træffe vi paa de mærkelige „aabne Kakkelovne." I gamle Dage brændte Ilden paa Arnen midt i Stuen; her blev Maden tilberedet, idet Flammen oplyste Rummet, og herfra udbredte Varmen sig, idet Røgen trak op under Loftet, hvor den blev udladt igjennem en aaben Lem. Da man senere fandt paa at indrette Skorstene, var Husets hele Indretning dog endnu væsenlig den samme, der var intet affondret Loftsrum, Kjøkken og Stue gik i Eet, og saaledes seer man det endnu paa de fleste Steder i Norge og Sverrig. I Danmark derimod saae man sig snart nødt til at maatte spare paa Brændselen, og dette var vistnok fra først af Grunden, til at man affondrede Dagligstuen og Kjøkkenet. Men i denne Egn seer man endnu paa en vis Maade den gamle Indretning; man har nemlig ligesom en Mellemting imellem Skorsteen og Kakkelovn inde i Stuen, den er temmelig smal, med en saa viid Aabning som muligt nede mod Gulvet, og der brænder Sommer og Vinter et mægtigt Tørvebaal, hvorved Maden bliver kogt, saa vi kunne let forestille os, hvilken Hede der i den varme Tid opfylder en saadan Stue. Dog endnu skrækkeligere bliver det om Vinteren; thi da pleier man at fylde hele den vide Aabning med Tørv fra Øverst til Nederst; undertiden seer man en almindelig Kakkelovn ved Siden af lige op til den „aabne"; dog den bliver meget sjeldent brugt, da den ikke er istand til at modtage det Læs Brændsel, som der i Egnen ansees for aldeles nødvendigt, for at frembringe den fornødne Varme. — Gilderne ere rundtomkring i hele Danmark i Hovedsagen indrettede paa den samme Maade som ogsaa i Norge og Sverrig; selve Beværtningen er det, hvori der meest finder Forskjel Sted; her kommer nemlig den større eller mindre Formuenhed saa meget i Betragtning; men dernæst er det mærkeligt, at just i de Egne, hvor Folkeforlystelserne alt fra gammel Tid ikke synes at have spillet nogen vigtig Rolle, have Gilderne stedse udmærket sig ved Overdaad og talrigt indbudne Gjæster;

derfor ville vi ogsaa just her give en kort Beskrivelse af et danst Bondebryllup, saaledes som det navnlig feires her, og i Hovedsagen paa de fleste Steder i Riget. Netop 8 Dage før Gildet rider en Ungersvend ud som „Bydemand", og paa hvert Sted, hvor han kommer i dette Ærinde, fremsiger han „Indbydelsen", som han enten har lært udenad eller skrevet indeni sin Hat. Begyndelsen lyder saaledes: „Eftersom det har behaget den treenige Gud, at stifte en ægte Kjerlighed imellem Ungkarl N. N. og den gudelskende Pige N. N., saa agte de nu sammen ved en gudelig Copulation eller Brudevielse at lade deres ægteskabelige Forening fuldføre i — Kirke Løverdagen den —. Falder derfor min venligste Begjering til dig, at du med Kone, Børn og Familie vil vise Brudens Fader den Ære o. s. v." Bryllupsgildet feires altsaa gjerne om Løverdagen; enhver indbuden Familie har i Forveien sendt Lidt til Hjælp ved Beværtningen, som et Par Høns, et godt Stykke Smør, nogle Æg, eller andet Saadant, og paa den bestemte Dag samles nu Gjæsterne, iførte deres bedste Stads, i Brudehuset, hvor enhver Ankommende modtages af Musik i Gaarden Man nyder nu lidt Frokost og begiver sig dernæst til Kirken. Dette skeer tilvogns; i Spidsen for Toget ride gjerne nogle unge Karle; paa den forreste Vogn findes et Par Musikantere, der blæse paa Klarinet. Brud og Brudgom mødes sædvanligviis først ved Kirken, hver med sin Skare, og det er Brudgommens Pligt, først at være tilstede. Musiken gaaer nu foran Bruden og hendes kvindelige Følge fra Kirkegaardslaagen til Kirkedøren, og vender da tilbage, for paa samme Maade at føre Brudgommen til Kirken med hans Følge af Mænd og Karle. Efter Vielsen drage de forenede Skarer til Brudehuset, hvor man beværtes med Suppe, Kjød, Fisk eller Skinke, Grynsuppe, Steg og Kage; der affynges til Slutningen en Psalme, og Gjæsterne indbydes af Skafferen, til næste Dags Morgen atter at indtage deres Sæde. Derpaa begynder Dandsen, og det er mærkeligt at see den Udholdenhed, med hvilken Jyden, naar han først er kommet i Gled med at more sig, kan blive ved, ikke blot flere

Timer, men hele Dage; thi et saadant Bryllup varer gjerne 3 Dage, ofte endog et godt Stykke ind paa den fjerde, og i al den Tid bliver der hver Aften dandset til langt ud paa Natten, ofte endog til den lyse Dag. Dandsen er overhovedet en væsenlig Deel af vore gamle nordiske Bryllupsskikke; i gamle Dage dandsede man til Kjæmpevisernes Lyd; nu skeer det efter en skrattende Violin; men de særegne Skikke, som dermed ere forbundne, holdes dog endnu paa mange Steder i Hævd. Bruden maa først have sig en Svingom med alle Pigerne; dernæst gaaer hun ud og ombytter Brudekrandsen med Huusmoderhuen, hvorpaa hun maa dandse med alle Konerne, og saaledes dandses hun ud af Pigernes Laug og ind i de gifte Koners; i Sjælland gaaer Dandsen endog paa gammel nordisk Viis ud af Huset, igjennem hele Landsbyen over Mark og Gyde, ofte i Mudder og Smuds. Ogsaa Begravelsesgilderne ere mærkelige, disse Levninger af det gamle Gravøl, hvorved man til Ære for den Afdøde slukker Sorgen over ham i et ofte lystigt Gilde. Iøvrigt skeer Afslutningen af Ægteskabet ikke egenlig ved Bryllupet, men ved „Jagildet", ved hvilket Parret møder hos Præsten, aflægger „Forløftet", som det hedder, og begjerer Tillysning; thi fra den Tid betragter man sig gjensidig som Mand og Kone, skjøndt Forholdet alligevel saavidt som muligt holdes hemmeligt, rimeligviis paa Grund af den Modstand, som Præsterne have troet at burde gjøre derimod.

Efterhaanden, som man reiser igjennem det østlige Jylland fra Syd til Nord, mærker man med Forundring, hvorledes Sprog og Skikke, Udseende og Levemaade ofte vexle ved faae Miles Afstand. Imidlertid ville vi betænke, at Landet ikke til alle Tider har ligget saa aabent som i vore Dage; paa den Tid, da det først blev bebygget, og de folkelige Eiendommeligheder fortrinsviis udviklede sig, strakte umaadelige Skove sig imellem de beboede Egne. Disse sidste laae i Almindelighed langs Fjordene, hvor de gamle Navne paa Thor, Skjold og Odin endnu tyde paa den ældgamle Bebyggelse. Det er iøvrigt langt lettere, at bemærke, at der ere Forskjelle, end nøiagtigt

og bestemt at udtrykke, hvori disse bestaae. Man bemærker dog snart, at Nord for Horsens udtales Sproget langt raskere og bestemtere, end Syd for denne By, og jeg veed intetsteds at have hørt et Bondesprog, der i den Grad var frit for alle skurrende Lyd, og mere lignede det almindelige Talesprog, end i Egnen imellem Horsens og Skanderborg; fra nu af ophører ogsaa denne besynderlige Brug af Bestemmelsesordet „æ" foran Hovedordet. For Resten roser man denne Egns Beboere som et godmodigt, gjæstfrit Folk, med temmelig megen Sands for det Aandelige; men iøvrigt udmærke de sig i ingen Henseende fra de øvrige Jyder; hverken det Gode eller det Onde er stærkt fremtrædende hos dem. Al Overdaad er dem forhadt, og navnlig er en Drukkenbolt Gjenstand for almindelig Foragt.

Vi drage nu fra Egnen omkring Skanderborg ad Silkeborg til. Saaledes som vi tidligere have beskrevet dette Strøg, Grændselandet mod Heden, det gamle Lousyssel, er det begribeligt, at man, navnlig i forrige Tider, ikke ansaae Landbrugen for tilstrækkelig til alene at ernære Indbyggerne; den stræbsomme Bonde søgte derfor at føre sig de vidtudstrakte Skove til Nytte, og vi befinde os her i den saakaldte Træskoegn. Træskoene ere nemlig, som bekjendt, det almindelige daglige Fodtøi for hele den danske Almue, og passe særdeles godt for et fladt Land som vort, hvor tilmed Klimaet er fugtigt, og Jorden ofte gjennemtrukken af Vand. I et Fjeldland, hvor der idelig skal klattres op og ned ad steile, glatte Klipper, vilde de kun daarligt passe; her derimod ere de en sand Velsignelse og samstemme overmaade godt med den danske Bondes naturlige Adstadighed og langsomme, slæntrende Gang; men de allerfleste af de Træskoe, der forbruges i hele Riget, komme just fra disse Skovegne omkring Himmelbjerget og Silkeborg. En Deel Huusmænd, der om Sommeren give sig af med at brænde Trækul, gjøre om Vinteren Træskoe, og arbeide da gjerne „tilhalvs" med Gaardmanden, der leverer dem Træet tilbragt i Huset og til Gjengjæld modtager det Halve af Fortjenesten. Men

i Almindelighed har Bonden foruden sine andre Arbeidere een eller flere Karle i sin Tjeneste, som udelukkende give sig af med Træskomageriet. Disse „Træskokarle“ faae Kost og Løn, og derfor forpligte de sig gjerne, til at levere to Snese Par om Ugen; for Resten have de fuldkomment deres Frihed, kunne gaae og komme, ganske som de ville, og man seer dem da gjerne i Kroer og „Legestuer“, hvor de spille de fine Herrer, og i det Hele taget udmærke de sig fremfor de øvrige Karle ved den smukkere Klædedragt, Sølvuhret og Meerskumspiben. Disse Legestuer ere en eiendommelig jydsk Indretning, der er udbredt saavel mod Øst som mod Vest; de ere en Art Sammenskudsgilder, hvor de unge Karle komme sammen til Dands og Lystighed om Vinteraftenerne; enhver Deeltager betaler noget Vist og bringer sin Pige med sig; men de solide Gaardmænd ansee deres Døttre, for at være altfor gode til at blande sig i dette Laug; Karlen fæster da gjerne blandt Huusmændsdøttrene sin „Maipindsebrud“, der stadig følger ham til Lystighed af den Art. Udtrykket er vistnok taget fra Mai- eller Pindsefesten, som vi snart nøiere skulle omtale; men det er mærkeligt, her at see, hvormeget Gaardmanden hæver sig over Huusmanden; Giftermaal imellem begge disse Classer af vor Almue er paa de fleste Steder saa godt som uhørt; og det er et mærkeligt Træk, at medens Gaardmandsdatteren vilde ansees for vanæret for sit hele Liv, hvis hun skulde blive forført, tager man det i Almindelighed ikke saa nøie, om Sligt skulde hændes Huusmandens Datter. Træskokarlen er altsaa, som før er omtalt, en stadig Krogjæst; han har stedse Tid og Penge at øde bort; thi hans Færdighed i hans Gjerning er ofte saa stor, at han kan svire og sværme den halve Deel af Ugen bort, og alligevel ikke blot yde Huusbonden hans Ret; men ogsaa sælge en Deel for egen Regning. Vi kunne nok tænke, Omegnens stille og sædelige Befolkning seer med Ringeagt ned paa dette støiende Liv i Træskoegnen, og blandt de „ni Arter Jyder“, hvis Navne for Resten ikke have meget Characteristisk ved sig, er „Skrabalderjyden“ her i Egnen den mindst ansete blandt sine Landsmænd. Men ogsaa

i en anden Henseende mene Mange, at Træskomageriet er til Fordærvelse for Egnen; det drager nemlig Bondens Opmærksomhed bort fra hans Mark og berøver Landbruget altfor mange gode Kræfter af unge dygtige Karle, hvorfor man ogsaa der i Egnen klager over Mangel paa Tjenestefolk. Det er iøvrigt ingen let Sag at gjøre en ordenlig Træsko; først maa man vide at indrette det saaledes, at der kunne komme saa mange Skoe som muligt ud af en Blok; thi der maa hverken være Knast eller Fure i det Træ, som benyttes; og det skal være en mærkelig Færdighed, Træskomageren opnaaer heri; man siger endogsaa om ham, at han fuldkomment veed at beregne, hvad der kan komme ud af Bøgen, som staaer i Skoven, og taler om et Træ paa saa og saa mange Læster Træskoe. Er Blokken nu rigtig taget i Øiesyn, afsauges den i passende Smaastykker, disse erholde dernæst den raae ydre Form, udbores, tiltælges og glattes. Hvad der ikke lader sig anvende til Træskoe, benyttes gjerne til andre Smaaarbeider, som River, Skovle og Tøirepæle, og ved Markedstiderne seer man ofte i de træløse Egne mod Vesten en Mængde Vognlæs fulde af Træskoe og andre saadanne Varer, som Vesterboen ikke er istand til selv at forskaffe sig. For en stor Deel bliver Arbeidet ogsaa forsendt til Kjøbenhavn, og i denne Henseende er Gudenaa af den største Vigtighed for Egnen; man har derfor ogsaa udvidet og udrenset Aaløbet til en Canal fra Silkeborg og et Par Miil mod Nord; men her møder rigtignok den Hindring, at paa mange Steder have Møllere og Fiskere næsten aldeles taget Vandet i Beslag, og have da ogsaa Hævd derpaa fra den Tid, da man ikke ansaae Aavand for brugeligt til Andet, end til at fiske i og at male Korn ved.

Det er en Mærkelighed i Østerjylland, at vi her atter træffe disse Levninger af gamle Folkefester, hvis Spor igjennem hele Fyen syntes at være forsvundne. Forsaavidt jeg har kunnet skjønne, er det navnlig Nord for Aarhuus, at de atter træde os i Møde, tildeels i en forandret Skikkelse. Første Pinsedags Aften skal endnu i flere Enge Ungdommen

samle sig omkring Maitræet, der ikke her som i Sjælland bæres omkring, men er sat fast i Jorden, og det gaaer da lystigt til med Dands rundtom Stangen; det var ved den Leilighed, at vore Forfædre stedse sang den deilige Maivise: „Al Verdens Skaber mild og blid, hør det, som vi bede, vi prise glade Aarsens Tid, vær os en naadig Gud med Glæde;" men om den endnu paa noget Sted synges ved denne Leilighed, er mig ubekjendt. Ved saadanne Fester udvælges gjerne de raskeste og meest ansete blandt de unge Karle til at løbe omkring med Sang fra Sted til Sted, og disse samle saaledes, hvad Karlene behøve til deres Lystighed; i Himmerland, Syd for Liimfjorden, skeer Saadant navnlig ved St. Hansdags Tider, og de gaae da ogsaa under Navnet St. Hansdrenge. Men navnlig skal det være et smukt Syn, naar man Valborg Aften, den 1ste Mai, over Kalø Vig seer Blussene tændes paa de høie Bakker i Mols, og kaste deres Skjer ud over Vandene i den mørke Nat. Det er ellers dette samme Mols, der er saa bekjendt ved de mange taabelige Historier, der gaae paa Beboernes Regning. Dog den, der kommer til Egnen med Forventning om at finde noget Tilsvarende hos de virkelige Molboer, vil i høi Grad føle sig skuffet; de frugtbare, bakkede Jorder ere fortræffelig opdyrkede, og indlader man sig med Bonden, faaer man mangt et træffende, opvakt Svar. Man skal have ondt ved at træffe Molboen, der vilde drukne Aalen; derimod forstaae de herligt den Kunst, at fange Aal, og forsyne hele Aaret igjennem Aarhuus rigelig med Fisk. Men Molboerne ere tillige et Folk, der stedse have holdt sig saavidt muligt for sig selv, men alligevel af og til træffe sammen med deres Gjenboer paa den anden Side af Vigen. Disse synes at være nogle snaksomme, lystige Patroner, der gjerne ville have Folk til Bedste, saa de gamle Molbohistorier ere vistnok snarere Historier af Folk, end om Folk; de betegne snarere Eiendommelighederne hos dem, der have opfundet dem, end hos dem, om hvem de fortælles. Alligevel har Lysten til at affondre sig gjort, at man har troet at mærke hos dem en Ligegyldighed for Alt, hvad der ikke ligefrem angaaer

dem selv; i Krigens Tid, da hele Folket syntes opfyldt af en skjøn Begeistring, forbleve de kolde, og kun deres Egne toge de sig af med en virkelig Omhu; de synes overhovedet ikke at kunne trives udenfor deres Bakker, og selv de, der lokkede af den store Løn i Aarhuus, tage Tjeneste der, vende gjerne efter ganske kort Tid tilbage til det kjere Hjem. Desforuden er der noget Besynderligt i deres Udtale, „ø" og „aa" blive stedse til „e"; „jeg troer jeg deer," klagede en Bonde, der efter at have forsøgt alle andre overtroiske Midler, henvendte sig til Præsten med Bøn om lidt Altervíin. „Jeg er fra Deiret, Gud beiret (bedre det)," lader man fremdeles Molboen sige; ogsaa skal han ofte betjene sig af „han" og „hun", for at betegne livløse Gjenstande; derimod er det ikke ham, men Folkene fra Sønderherred, Syd for Kolind Sund, der reise til „Grinaa for at kjeve Latter for Griin" (de ville nemlig kjøbe Lægter for Gryn). Her er det ogsaa, at „y" altid gjøres til „i" og omvendt, saa Katten gaaer med „Kyllinger" og Hønen med „Killinger", og i det Hele taget synes den store Halvø, Nord for Kalø- og Ebeltoft Vig, at være rig paa Sprogeiendommeligheder. Næsten overalt i Danmark see vi, hvorledes Folkedragten alt mere taber sine Særegenheder, og hvorledes navnlig Mændene paa de fleste Steder skynde sig med at bortlægge det ydre Mærke, der fordum adskilte ofte det ene Sogn fra det andet. Kun paa afsides liggende Ølande finde vi nu og da, navnlig hos Kvindekjønnet, Dragter, der ligesom bære Præget af Oldtiden; desto mere falder det i Øinene, naar man i Omegnen af Randers træffer den gamle Dragt hos de rige Bønder langs Fjordens græsrige Bredder. De ere nemlig iførte en mørk Kofte med store Sølvknapper, der som en Prydelse sidde i en Bue fra Forlivet ad Ryggen til, man seer sorte Fløiels Knæbuxer med store Sølvspænder og Støvler med lange Skafter. De rige, stolte og djerve Mænd i denne Egn sætte nemlig deres Ære i at beholde denne gamle Dragt; de vide, at den giver dem et „stout" Udseende, den er kostbar, saa de behøve ikke at frygte, for at den skal blive for almindelig.

Vi forlade nu Østerjylland og nærme os det ufrugtbare Hedeland længere mod Vesten. Alt tidligere bemærkede vi lynggroede Pletter hist og her; nu frembyder hele Synskredsen et mørkt, brunligt Skjer, lyngklædte Bakker hæve sig i Veiret og bebude alt fra det Fjerne Ørkenens Nærhed. Engang vare disse Høider beklædte med Skov; Vestenvinden brød sin Kraft paa de knuddrede Egestammer, der, krogede og næsten bladløse, stode ligesom en Vold rundtom de skjønnere og mindre haardføre Træer i Skovenes Indre; da fandt man paa at borthugge nogle af disse gamle, hærdede Kjæmper, og fra nu af trængte Stormen ind imellem de spædere Stammer, der efterhaanden uddøde for dens giftige Aande. Nu tildags seer man i Udkanten af Heden kun hist og her noget Smaakrat; dog dette kan vel næppe betragtes som Levning af de gamle Skove; da man intetsteds finder store Rødder; men idelig betrængt af Stormen og afbidt af Kvæget, har det vel staaet saaledes i Aartusinder, uden nogensinde at hæve sig mere end et Par Alen fra Jordens Overflade. Og have vi nu besteget Bakkerne, som føre op imod Høideryggen, udbreder Heden sig for Øiet i en uoverskuelig Slette. Det er, som bekjendt, Lyngen, der giver disse Egne deres særegne Præg; det er en lav, træagtig Vært med smaae, mørkegrønne Blade, der lægge sig over hinanden; nærved har den ofte et ret livligt Udseende, men naar man overskuer en større lynggroet Strækning, viser det sig, at det sparsomme Grønne ikke formaaer at dække de sortladne Kviste, og det Hele faaer et sørgeligt, mørkebrunt Udseende, der kun henad Efteraaret, naar Lyngen skyder, eller om Sommeren, naar den staaer bedækket med smukke violette Blomster, faaer et noget livligere og mindre nedtrykkende Præg. Her paa disse Hedesletter, hvor der aldrig har groet Andet end Lyng, (thi det er kun Bakkerne, der maae antages, i gamle Dage at have været skovgroede), fortsætter man altsaa sin Vei; kun nu og da afbryder en graaguul Hedemose med enkelte grønne Pletter den trykkende Eensformighed. Hist og her seer jeg dog et eenligt Hedehuus ligge foran mig; dette Vidnesbyrd, om at der dog rører sig Menneskeliv

paa Heden, synes mig ganske nær; men det er, som drog det sig tilbage for mine Fjed; thi her er det uvante Øie ikke istand til at maale Afstanden; en kullet Kirke skimtes i det Fjerne, og den ene Time gaaer efter den anden, uden at jeg synes at være kommet den nærmere. Landeveien førte mig til Randen af Heden; men der hører den pludselig op, kun enkelte Hjulspor, der deels løbe jevnsides, deels krydse hverandre i det Uendelige, og som ofte, aldeles overgroede med Lyng, skjule sig for Blikket, betegne fra nu af Vei og Sti. Der hviler ligesom en mørk Tungsind og forladt Eensomhed over hele Naturen. Fod for Fod liste Hestene sig henad Veien, slæbende Vognen med sig igjennem Lyngen; Hjulene knirke, idet de gjennempløie de dybe Sandfurer; eenlig paa sin Tue sidder „Hjeilen" eller Brokfuglen, idet den hele Dagen igjennem lader sine tungsindige, langtrukne Fløitetoner høre, og en enkelt Sommerfugl, der flagrer hen over de brune Lyngkviste, synes det eneste livlige Væsen i den døde Natur. Usle, vantrevne Faar og smaae tyndbenede Køer drive, vidt adspredte, hen over Heden og afgnave de enkelte Græsspirer, der skjule sig imellem Lyngen; en lille Hyrdedreng sidder med sit Strikketøi, eller blæser sig selv et Stykke paa sin Rørfløite; hurtig springer han op, for nærved at betragte det Særsyn, at en Vogn med Heste for kjører ham forbi; han er munter og glad, thi han er et Eensomhedens Barn, og savner ikke hvad han aldrig har kjendt. Jeg har nu endelig naaet en Hedegaard; graalig grønagtig viser der sig en Plet, som kun har en saare fjern Lighed med en Græsmark, en hvidlig Sandslette, hvorfra nogle smaae Kornax titte frem, næsten uden Vippe og uden Kjerne, skal betyde en Rugager, og hist ligge de lave Bygninger, opførte af Leer eller Hedetørv og tækkede med Lyng. Thi ogsaa her viser Lyngen sig overalt for Blikket, udenfor hæver den sig i høie Stakke op over Husets Tag, og hele Gaardsrummet er bedækket med et tykt Lag af den. Bonden og hans Viv mærke, at der ere Fremmede; de skulle da ud at tage dem i Øiesyn; han viser sig i graae eller hvide Vadmels Buxer og Vest; hun er iført sin røde, strikkede Trøie og sit mørke

stribede Skjørt. Folkene ere altfor beskedne, til at tiltale de Fremmede, naar man ikke først giver sig i Laug med dem, de tilnikke da mildt et Gudsfred og gaae atter ind, for ved deres Gjerning at udtale forskjellige Gisninger, om hvem det vel kan være, og hvorhen Reisen gjælder. Men spørger man om Vei eller Sligt, da lyder først istedenfor Svar det Spørgsmaal: „Med Forlov at spørge, hvor er den Karl fra?" naar man nemlig er tilfods, eller „hvor ere de Heste fra," naar man indfinder sig tilvogns, og har Bonden da tilfredsstillet sin Nysgjerrighed, der er saa naturlig i en Egn som denne, hvor enhver Fremmed næsten kommer som et Særsyn, da faaer man ogsaa meget omstændeligt og meget langsomt og med en god Deel Ord flere, end det gjordes Behov, Kundskab, om hvorledes man har at forholde sig med Hensyn til Veien, at man skal kjøre Syd eller Øst, Nord eller Vest omkring Gaarden, og dernæst holde sig til det eller det Verdenshjørne; thi den jydske Bonde, og navnlig Hedebonden, bestemmer enhver Plads indenfor og udenfor sit Huus ved Hjælp af Verdenshjørnerne. Hans Stue har altid sin østlige og vestlige Krog, ethvert Sted paa hans Mark betegnes paa samme Maade; han er midt paa sin flade Hedeslette ligesom Skipperen paa Havet, og veed fra Barnsbeen af, uden Compas at finde sig til Rette med Hensyn til Himmelstrøget.

Vi have her forsøgt at beskrive Udseendet af det jydske Hedeland, navnlig det Strøg af samme, hvor saa godt som Alt er Hede, og som derfor ogsaa er kaldet Alheden; den kan i udvidet Forstand antages at strække sig Syd fra igjennem Midten af Landet, og dernæst Vesten omkring Viborg ad Holstebro til, og den afbrydes kun paa et enkelt Sted af Karup Aa, der i en smal Fordybning løber mod Nord ad Liimfjorden til, omgiven af Moser og frugtbare Enge. Men spørge vi dernæst, hvorfor er hele denne vidt udstrakte Egn saa ufrugtbar, og ufrugtbar er den i den Grad, at det store, vidtudstrakte Hammerumherred i Folkemunde endog gaaer under Benævnelsen „Jammerfuldherred", see, da er det Jordens Be-

skaffenhed, der hidtil har gjort, at Menneskelivet aldrig rigtigt har kunnet udfolde sig paa den yderste Hede. I gamle, længst forsvundne, Dage skal en Oversvømmelse fra Østen have kastet umaadelige Masser af løst Havsand hen over hele det vestlige Jylland, og da nu hele Strækningen blev overvoxet med Lyng, dannede der sig i Tidernes Løb en haard, jernholdig Masse, der afsattes af den henvisnende Lyng og endnu mere bidrog til at gjøre Jordsmonnen gold og ufrugtbar. Saaledes forklarer man sig Dannelsen af den saakaldte Ahl, uden dog egenlig derved at forklare Noget; thi hvorfra har da Lyngen dette Jernhold, som den skal have afsat, og hvoraf kommer det, at man paa mange Steder slet ikke finder Spor af Ahlen under Lyngen? Den findes paa mange Steder ofte kun et halvt Kvarteer under Overfladen; snart viser den sig som Sandgruus, der er sammenbundet med Jernrust og gjerne har et sortebrunt Udseende, den kaldes da Gruusahl og kan uden megen Vanskelighed tages op med Spader; snart bestaaer den af en Samling af runde Kampestene af Størrelse som Brostene, forbundne med Jern, den kaldes da Steenahl; og snart er den ikke Andet end virkelig Jernmalm, det saakaldte Myremalm, eller, som Almuen siger, Sildersteen, der især findes i Hedemoserne, og med Lethed kan brydes op med Jernstænger. I Omegnen af Ribe finder man et Sted denne Malm i en saadan Mængde, at Gjerderne paa Markerne ere opsatte deraf, og det ældste Jern, man betjente sig af her i Landet, havde vistnok denne Oprindelse. Endnu finder man ofte store Masser af Jernsinner fra Oldtiden, der ere Veie over Heden, som Almuen endnu kalder Malmveie, og i de gamle Jordebøger finde vi, at Gaardene paa flere Steder ere ansatte til en Skat af Jern. I vore Dage har man gjort flere Forsøg med Myrejernet; men det kan ikke vel betale sig, i det Mindste her i Nørrejylland, da Englænderne sælge deres Jern saa overmaade billigt. Ahlen har ofte en betydelig Dybde, undertiden endog halvanden Alen, og nedenunder finder man dernæst hvidt, grovkornet Havsand; herigjennem siver Vandet ned i Jorden, og man maa derfor stedse grave Brøndene

531231 A

overordenlig dybe, for at naae Vandet; men det findes da ogsaa i rigelig Mængde, og een Brønd kan forsyne mange Familier med Vand. Men paa flere Steder maae Folkene derfor ogsaa hente det langt borte, og beder man i et Hedehuus om en Spand Vand til sine Heste, kan det vel hænde sig, at Bonden, undselig over at skulle nægte en Ting som Vand, beder, om at man vil kjøre en halv Miil videre, hvor den Gaard ligger, hvorfra han maa hente alt det Vand, som han selv og hans Kreaturer behøve. Men den egenlige Jordsmon, Maaren, der ligger over Ahlen, og i hvilken Lyngen groer, egner sig ikke vel til ordenlig Plantevæxt; Lyngen forraadner aldrig fuldkomment, og Mulden, som den frembringer, er derfor heller ingen rigtig Jord, men en Mellemting imellem Jord og Tørv, saa man ofte seer den anvendt til Brændsel.

Hedebonden lever paa Heden og af Heden. Vil han opdyrke en Strækning, vælger han gjerne en varm Foraarsdag, naar det seer ud til Regn, efter at det længe har været Tørveir, Lyngen afsvies, Asken nedpløies tilligemed noget Mergel, hvis man har det, og saaledes ligger det hen i et Par Aar, man saaer da i nogle Aar lidt Rug og Havre, saalænge man kan gjøre sig Haab om, at kunne bringe Udsæden ud af den i det Mindste; den faaer dernæst Lov til at skjøtte sig selv, og er da om faae Aar atter bevoxet med Lyng; kun Agerrenene vidne om, at Mennesket nogensinde har færdedes her med Plov og Harve; man maa da vente en 20—30 Aar, imedens Lyngen atter groer til, og først da vil Uleiligheden med en ny Afbrænding kunne lønne sig; men saaledes kunne vi paa en let Maade forklare de Spor af Ploven, man hist og her finder i gamle Heder. Man har rigtignok talt om hele Egne, som skulle være uddøde i den sorte Pestes Tid; men intet Menneske kan opvise noget Vidnesbyrd fra Historien om saadanne forgaaede Landsbyer, og det synes for vidtløftig en Sag, at ville henføre det til Hungersnøden under Kong Snio. Hedebonden kan bedst komme ud af det, naar hans Eiendom ikke er for vidtudstrakt, saa han kan benytte et Par Stude til sin Avlsbrug, og lade Hestene

fare, de passe nemlig slet ikke for Hedelandet, og man har ogsaa her den Talemaade, at Hestene æde sig selv op. Kvæget er rigtignok usselt at see til, Bovene ere smalle, Benene tynde; men det er just Kvæg, der passer for hans Drift; thi ingen anden Art vilde kunne udholde den Behandling, som det Aar ud og Aar ind maa døie; mens det er ungt, gaaer det hele Sommeren igjennem i Lyngen, senere, naar det skal give Mælk, lader man det afgnave det kummerlige Græs paa den elendige Mark, og om Vinteren fodres det med den stride, tørre Rughalm. Ogsaa de smaae, vantrevne Faar ere i Virkeligheden langt bedre end deres Udseende; Hedebonden holder dem i overordenlig Mængde, og hvilken anden Faareart skulde vel, Sommer og Vinter, kunne bjerge sig mellem Lyngen, og alligevel til Løn for den usle Pleie forsyne Bonden med god Uld, der ikke blot er tjenlig til at binde Hoser af, men ogsaa er meget søgt af Hattemagerne og Klædefabrikanterne. Ethvert Menneske kjender jo Randers Handsker, det fortæller i det Mindste Ordsproget os, og i gamle Dage bleve disse Handsker overordenlig meget søgte i Udlandet; man stræbte forgjeves at eftergjøre dem, deres Blødhed og fine Vellugt syntes uopnaaelig; men det var just Hedefaarets Skind, der, garvet med Pilebark, afgav Stoffet til disse Handsker, der virkelig have saa store Fortrin, at man maatte antage det for en let Sag, ved nogen Driftighed atter at gjøre dem til en søgt Handelsvare.

Det vil af det Foregaaende være klart, at Hedebonden ikke kan bestaae uden Lyngen; den nærer hans Faar og Ungkvæg om Sommeren, og maa ofte endogsaa, af Mangel paa Halm og Hø, lade sig benytte som Vinterfoder; den lange fuldvoxne Lyng benyttes til Tækning, og et saadant Tag kan, med et Underlag af Halm, holde sig henved 40 Aar; dernæst anvendes den til Strøelse for Kreaturerne, og en overordenlig stor Mængde forbruges aarlig til Brændsel. Det vilde derfor være godt, om Bonden omgikkes noget mere sparsomt med sin Hede; men han synes nu engang at der er nok af den, og Skaldhederne med deres korte, ofte næppe synlige Lyng, der gjerne findes rundtom

enhver Hedegaard, vidne noksom om, at det ikke blot er i de store, rige Stæder og i de frugtbare, velsignede Egne, men ogsaa midt i den golde Ørken, at Mennesket aabenbarer sin naturlige Ødselhed og Mangel paa Forsynlighed. Men vi kunne nok tænke, at det er et føleligt Uheld for en saadan Egn, naar det nu og da hændes, at Heden kommer i Brand, og store Lyngstrækninger gaae op i Flammer; den Smule Græs der efter en saadan Ødelæggelse fremspirer, yder kun ringe Nytte, og først efter en 20—30 Aar har Lyngen atter vundet sin Kraft tilbage. Disse Hedebrande fremkomme i Almindelighed ved Uforsigtighed, idet man ikke tilstrækkeligt har afsondret den Plet, hvor Lyngen afsvies til Opdyrkning. Det er for Resten et prægtigt Syn, en saadan Brand frembyder for Øiet. Alt langt borte seer man Røgen stige i Veiret, og udbrede sig over Himmelen som en mørk, umaadelig Sky; falder Natten nu imidlertid paa, og jeg nærmer mig Brandstedet, forbauses Øiet ved Synet af det brændende Ildhav, hvor Luerne snart synes at staae stille, snart flammende at slynge sig imellem hverandre i en hurtig Hvirvel; rundtom knittrer det og brager, store purpurbræmmede Røgskyer stige i Veiret og synes at løfte hverandre op mod Himmelen, efterhaanden som de hæve sig op af Flammesvælget. Men foran Ilden sees travle Skikkelser at bevæge sig i hurtig Virksomhed; det er de omkringliggende Sognes Beboere, der ere ilede herhen, for at slukke; thi aldrig saasnart spores Branden, før Kirkeklokkerne lyde, og i mange Miles Afstand samle Bønderne sig med Spader og Hakker, og flokke sig omkring det umaadelige Brandsted. Vand er der sjeldent nok af i Nærheden; man pleier da enten at „grave for“ eller at „brænde for“, det vil sige, man berøver Ilden sin Næring, ved enten hurtig at opgrave Hedetørvene og vende dem om med Lyngsiden nedad, eller ved at antænde en ny Ild, saa ringe, at man uden Vanskelighed kan blive Herre over den; Branden kan da ikke trænge længere frem, men slukkes af Mangel paa Brændstof. Man bruger ogsaa en tredie Maade, nemlig den, at vende Vinden. Dog dette er ikke hver Mands Sag; man henter Hexemesteren

langveis fra, og speider stedse mod det Sted, hvorfra man venter ham, indtil han endelig i strakt Galop kommer farende hen over Heden, og hurtig giver sig i Arbeide; alligevel er dette Middel nærved at gaae af Brug, enten nu Grunden er, at man har mærket, at det var mindre paalideligt, eller ogsaa, fordi Ovrigheden har lagt sig derimellem. Man mindes flere betydelige Hedebrande. Saaledes brændte i Aaret 1824 en Strækning, der var 2 Mile lang og 1 Miil bred; Branden varede i 8 Dage, og havde en saadan Magt, at den sprang over Karup Aa, og fortsatte sig paa den anden Side af Aaen. Imidlertid skal den voldsomste Hedebrand, Historien mindes, være den, som i Aaret 1783 ødelagde en betydelig Strækning i Viborg Amt; det var dengang ikke blot Lyngen, men ogsaa Maaren, som brændte; det hvide Sand kom tilsyne, og truede med at begrave de opdyrkede Marker mod Østen; endelig lykkedes det dog ved Hjælp af Marehalm at standse Sandflugten; det Hele er nu atter tæt bevoxet med Lyng; men istedenfor den forrige flade Slette, seer man nu en Samling af Hedebakker, der ere dannede af det sammenføgne Sand.

Den jydske Hede vil vistnok engang i Tiden for en stor Deel erholde et langt livligere Udseende, end det, der nu tildags frembyder sig for Øiet; thi den indeslutter paa mange Steder Kræfter, som ved rigtig at benyttes kunde forvandle den øde Ørken til frugtbar Eng og Ager. Hist lode Aaer og Bække sig lede hen over Lyngen, som da vilde afbide sig, som det hedder, og give Plads for en frodig Græsvært; her kunde Hedemoserne, der nu for Tiden ligge næsten aldeles ubenyttede hen, gjennemgraves med Canaler, og naar man da fik det tykke Filt af alskens Mosevæxter afbrændt, vilde de kunne forvandles til frugtbar Agerland, og atter paa andre Steder lod Heden sig beplante med Skove af Fyr og Gran. Det kom nu vistnok an paa, at man efterhaanden lærte den rette Fremgangsmaade ved et saadant Anlæg, de nuværende Hedeplantager skulle saaledes paa de fleste Steder kun frembyde et kummerligt Syn; man seer ei Andet end en Samling af tynde, ofte vantrevne

Naaletræer; men man maa heller ikke drive sine Fordringer for vidt, eller vente en sjællandsk Bøgelund ude paa Alheden; selv den usleste Skov er dog langt at foretrække for den bedste Lyng-hede, og vi ville derfor haabe, at Fremtiden med Kraft vil fort-sætte, hvad Nutiden kun svagt har begyndt.

Vi have allerede givet et Omrids af Livet paa Heden; vi skulle nu videre udføre dette Billede, og komme saaledes først til at omtale Hedebonden i hans Hjem. Husets Indretning svarer aldeles til dets ydre Udseende. Kjøkkenet er gjerne tillige Beboelsesleilighed for Folkene, Dagens Lys træn-ger kun sparsomt ind igjennem de smaae, dunkle Ruder, Gulvet er sjeldent belagt med Brædder, men bestaaer gjerne enten af stampet Leer eller af en knudret Steenbro, og hvad der i Sær-deleshed gjør Rummet uhyggeligt, intetsteds seer man Spor af Orden og Reenlighed, hverken i Bohave eller i Folkenes Klæde-dragt. Denne bestaaer gjerne af Vadmel, ikke blot foruden, men ogsaa forinden, og disse uldne Skjorter ere tilligemed „Hyls-klæderne“, de vævede Vadmelslagener, der saa godt som aldrig blive vadskede, Opholdsstedet for en Skare af Utøi, der tillige-med Fnat og andet Udslet, synes udadskilleligt fra det jydske Hedeliv. For Resten er Føden høist tarvelig; den bestaaer gjerne af Kaal, kogt sammen med Byggryn og uden Kjød, Ølle-brød, suur og sød Grød og Velling; Mælkevalle er den alminde-lige Drik, og kun til Helligføde nydes Sigtebrød og saltet Kjød eller Flæsk. Istedenfor Lys betjener man sig paa flere Steder af en harpixblandet Tørv, den saakaldte Lysseklyne; medens den er vaad, er den blød og fidtet at føle paa, men bliver ved at tørres sprød og hvidagtig, og udbreder et stærkt Skjer over Hytten, naar den om Vinteraftenerne brænder paa Arnen. Hedebonden fører sit hele Liv igjennem ligesom en Kamp med den ham omgivende Natur, og aftvinger den med Nød og næppe de Smuler, ved hvilke han mættes, derfor kan Heden ret egenlig kaldes Fattigflidens Hjem; intetsteds er Fliden dog saa uaf-brudt og vedholdende som i Hammerum- og Lysgaard-herreder, den saakaldte Vindeegn, der ikke blot forsyner

den største Deel af Landet, men endogsaa Udlandet med uldne, strikkede Varer. Allerede fra det 5te Aar begynde her Børnene, baade Drenge og Piger, at sysle med Bindetøiet, og fra nu af forlader det dem ikke deres hele Liv igjennem, hvorsomhelst de saa færdes, i Huset eller paa Marken; de opnaae derfor ogsaa en utrolig Færdighed, i den hurtigste Fart sees Pindene at bevæge sig imellem Fingrene paa Binderen, uden at han behøver at kaste Øinene paa sit Arbeide, og mange Mænd og Koner skulle paa en eneste Dag kunne faae et Par Hoser færdige. Om Vinteren staaer man op Kl. 5, arbeider til den lyse Morgen, uden at faae enten Vaadt eller Tørt, nyder dernæst en ringe Davre, tager saa igjen fat, og saaledes bliver det ofte ved med korte Mellemrum til ud over Midnat. Men ogsaa om Sommeren arbeides der paa Bindetøiet, naar det lader sig gjøre. Manden har det med, naar han gaaer i Marken for at flytte Kreaturerne; skal han bruge sine Hænder, hænger han det i en Krog han har i Knaphullet, og aldrig saasnart har han Hænderne frie, før han begynder igjen. Der er noget Uhyggeligt i en saadan uafbrudt Flid; det er uskjønt at see raske Karle gaae henad Veien bindende paa en Hose, det støder Følelsen at see Folk vandre til og fra Kirke i et Optog af dandsende Strikkepinde, og denne Virksomhed har endogsaa virket fordærveligt paa Landbrugen, Bonden tænker ikke paa at opdyrke sin Mose, hvorved han ganske anderledes vilde kunne forbedre sin Tilstand, han er glad, blot han kan have en Flok Faar at klippe, og for Resten sysle hans Tanker meest med, hvorledes han kan faae sine Hoser afsatte saa fordeelagtigt som muligt. Men alligevel maa man være noget varsom, med at fordømme en Beskjeftigelse, som i daarlige Tider for Landmanden har holdt Nøden uden Døre for henved 40,000 fattige Mennesker, og som har givet Anledning til et skjønt Sammenhold imellem Folkene, naar de om Vinteraftenerne samles i „Bindestuen", snart hos den Ene og snart hos den Anden; der bliver da læst høit, eller man fortæller Eventyr eller afsynger Viser, og saaledes gaaer Tiden under travl Virksomhed, der ledsages af Sang

og lystig eller alvorlig Samtale, til man ofte først efter Midnat skilles ad, for den næste Aften at samles paa et andet Sted. Det er for Resten en Mærkelighed med disse Bindestuevisfer, at de gjerne ere forfattede af Bønderne selv, og almindelig handle om Kjerlighed, og det da især ulykkelig; thi jo mere Ægteskabet hos Bonden indgaaes som en Handel, desto mere stærkt og rørende fremtræder ogsaa Virkelighedens Strid med Hjertets forborgne Følelser. Ogsaa i andre Henseender træffer man her paa Heden et Liv og en aandelig Bevægelse, som man her mindst skulde vente sig, og saaledes samles 1ste Pindsedags Eftermiddag det halve Lysgaardherred til Maigilde i Aunsbjerg Skov, og tilbringer der Aftenen under Sang, Dands og fredelig, anstændig Lystighed. — Syd for Bindeegnen strækker sig Potteegnen, der forsyner ikke alene Danmark, men en stor Deel af det nordlige Europa med de bekjendte Jydepotter. Fra Omegnen af Varde har denne Virksomhed udbredt sig over alle de omliggende Sogne. Oprindelsen maa vistnok søges tilbage i den mørke Oldtid; i det Mindste har man opgravet Gravurner fra den hedenske Tid, der næsten have den samme Form som Nutidens Jydepotter. Det er kun Kvinderne, som give sig af med denne Beskjeftigelse, Grydepigen tinger sig i Kost hos en Bonde, der tilmed leverer den Leer og de Tørv, hun behøver, og derfor faaer det Halve af Fortjenesten, der ingenlunde kan være saa ubetydelig, da et dygtigt Kvindmenneske paa een Dag forfærdiger 3 Snese Potter. Leret, som har et blaaligt, smuldrende Udseende, gjemmes gjerne en Vinter over, æltes dernæst, i Forbindelse med en Smule Sand, med Fødderne paa et udbredt Faareskind; Arbeidersken sætter sig dernæst paa en Trefod med et lille Bræt paa Skjødet, og former Leret med de blotte Hænder; har det nu opnaaet lidt mere Fasthed, jevnes det med en glat Steen og faaer da endelig sin sidste Behandling med en Krumkniv; ere Potterne nu aldeles tørre, brændes de; der gjøres da et aflangt Hul i Jorden, der opstilles nu en Art Rist, herover lægges Tørv, ovenpaa stilles Potterne; dernæst kommer et nyt Lag Tørv, og endelig tildækkes det Hele

med Jord, for at forhindre Tørven fra at brænde i lys Lue. Er Arbeidet færdigt, gaaer en Deel med Skibsleilighed fra Hjerting til Kjøbenhavn; men det Meste sælges til Pottekræmmerne, som man ofte seer langt inde i Tydskland, førende deres Varer paa en lille Vogn med et Par smaae, kummerlige Hedeheste for. Potterne ligge gjerne inden i hverandre, Mellemrummene ere udfyldte med Lyng; saaledes føres de da langveis bort, men Pottemanden kan da ogsaa faae 24 ß. lybsk for en Potte, som ikke har kostet ham selv mere end een. En Mand, hvem Landets Vel og Opkomst laae paa Hjerte, raadede engang en saadan Pottekræmmer, til at han hellere skulde sende sine Varer med Skibsleilighed til Hamborg, og der oppebie deres Ankomst; men Jyden svarede: „Sæt at Skibet strandede underveis, hvad blev der saa af mine Potter". Hedebonden træller gjerne til det Yderste, for at skaffe sig et Par Skillings Fortjeneste; men han udsætter sig kun saare nødig for den ringeste Risico; dertil staaer hans Kjøbmandsdriftighed paa for lavt et Standpunct.

Endnu maae vi omtale med et Par Ord de tydske Nybyggere, der for en hundrede Aar siden bleve hentede herind fra Phalz og Hessen, for at opdyrke Alheden. De fik Løfte om Frihed for Skatter, Tiende og Krigstjeneste i 20 Aar, og endnu i vore Dage bliver deres Præst betalt af Statskassen, saa de koste Landet hvert Aar Penge, og man har derfor ogsaa raadet til at skikke dem tilbage til Tydskland, og istedenfor at plante Skov paa Alheden. Dog dette var en aabenbar Uretfærdighed; disse Mennesker have nemlig ikke længere noget andet Fædreland, end Danmark; rigtignok holdes deres Gudstjeneste paa Tydsk, og de tale ogsaa dette Sprog imellem sig selv indbyrdes, men begynde allerede stærkt at indblande jydske Ord i deres daglige Tale, ligesom de ogsaa alle forstaae og tale det Danske. Deres Klædedragt og hele Liv er næsten ganske som deres Naboers, de have optaget hines berømte Huusflid og til Gjengjæld lært dem Brugen af Kartofler, som Jyden dog længe ikke vilde spise, da han paastod, at det var Svineføde. I det

Hele ere Kartofler næsten det Eneste, som de avle, og hvormed de den største Deel af Aaret nære saavel sig selv som deres Kreaturer, og for Resten er det en Mærkelighed hos dem, at der i hele Colonien kun findes et eneste Par Heste, som tilhører Præsten, for Resten kjende de ikke til noget andet Trækkedyr end Studen, saa at selv, naar de kjøre til Gilde, seer man den ene Vogn efter den anden komme slæbende med Stude for, fuld af pyntede Mennesker.

Endelig er den jydske Hede Opholdsstedet for en høist mærkelig Art af Mennesker, de saakaldte Natmændsfolk. Ligefra Fødselen af, indtil de synke i Graven, flakke disse Landstrygere, eller som de selv kalde sig, Vandrere, om fra Sted til Sted, og alle Forsøg paa at give dem Smag for et ordenligt, bosiddende Liv, ere hidtil mislykkede. De have noget Fremmedt og Udansk i deres mørke Ansigter og langagtige, skarpe Træk; men dog er man ikke istand, til med Bestemthed at afgjøre, hvorfra de forskrive sig, eller hvorlænge de saaledes fra Slægt til Slægt ere dragne landsflygtige omkring paa Heden. Maaskee ere de Levningerne af et Oldtidsfolk, maaskee Afkommet af undløbne Stimænd fra de borgerlige Uroligheders Tid, maaskee ere de indvandrede fra Tydskland; i ethvert Tilfælde høre kun faae af dem til de saakaldte Zigeunere eller Tatere, der i de senere Aarhundreder fra Asien ere indvandrede i Europa. Man seer dem aldrig i store Flokke, men Mand og Kone drage om med deres Børn; det mindste bæres gjerne af Moderen i en Kurv paa Ryggen, de andre løbe ved Siden af, og saaledes gaae de fra Sted til Sted. I Almindelighed forstaae Mændene sig lidt paa en eller anden Haandgjerning, som at sætte Ruder ind, slibe Knive eller flikke Kjedler, og Konerne ere gjerne forfarne i at spaae og at vise igjen; men dette er dog kun en Bibeskjeftigelse for dem, Betlen og Tyveri er vel at ansee som deres egenlige Haandtering, og den eenlige Hedebonde bliver ofte ved Trudsler tvungen til at forsyne deres Poser og Lommer med Mad og Penge. Hvorsomhelst de kunne finde Leilighed, rapse de og stjele, de nedtræde Bondens Sæd, og lægge sig til Natteleie i hans

Rugmark; men Husene ere jo ogsaa lukkede for dem ved Nattetider; selv i det stærkeste Uveir har den jydske Bonde ingen Plads i sit Huus for en Natmand; han betragtes som et ureent Dyr, et eget Leerkar, som med Undtagelse af ham kun Gaardhunden benytter, er bestemt til hans Brug, han maa blive staaende ved Døren, medens der rækkes ham Spise eller Drikke, det tillades ham ikke at sætte sig ned, og den usleste Tigger vilde hellere gaae hungrig bort, end benytte en Skaal, som Natmændsfolkene have spiist af. Der ere visse Forretninger, som Bonden anseer for urene, saaledes at slaae Heste, Hunde eller Katte, dem overlader han til Natmændene; han kalder dem Kjeltringer, uden dog hermed at forbinde Begrebet om nogen sædelig Slethed; thi ofte kan man høre ham rose den og den som en skikkelig Kjeltring, og virkelig ere nutildags de Fleste forsaavidt skikkelige, som man kun sjeldent hører om store Forbrydelser af dem; blive de fornærmede, er det vel nu og da, at man kan høre dem snakke om, at den røde Hane skal gale . . .; men det bliver saa godt som altid ved Trudslen; det var kun i en længst forsvunden Tid, at Folk som Jens Langkniv dreve deres Væsen ude paa Heden; nu tildags gaaer man der saa sikkert som nogensteds, skjøndt kun faae Steder synes at frembyde saa megen Leilighed til en uopdaget Forbrydelse. Gjensidig betjene de sig af et Sprog, de have imellem sig selv, det saakaldte Kjeltringelatin, Almuen kalder nemlig gjerne det Latin, som den ikke forstaaer. Dette bestaaer for største Delen af danske Ord, som man har givet en fremmed Endelse; det bevaredes længe som en Hemmelighed, indtil det blev bekjendt ved Forræderie; Forræderen straffedes med Døden, og bliver nutildags en Natmand tiltalt af en Fremmed paa dette Maal, svarer han: „Det forstaaer a it Not til." I Almindelighed ere de aldeles ubekjendte med de borgerlige Forholde, Ægteskabet indgaaes ved at kaste Kjeppe, som det hedder, ofte er en Mand paa den Maade gift med 2 eller 3 Koner paa eengang, og er man saa kjed af hinanden, ere der slet ingen Hindringer for Skilsmissen. Man sørger gjerne for at faae Børnene døbte, men lader dem opvoxe som Hedninger, indtil de, ofte i en sildig

Alder, blive underviste i Viborg Tugthuus; thi der ere de ret, som de vare hjemme. For Resten seer man hist og her paa Heden opreist et Tørvehuus eller en Leerhytte, hvor de tilbringe Vinteren; eller de ogsaa for den Tid tage Tjeneste hos en Bonde; men de løbe da altid bort, naar Foraaret kommer, og søge tilbage til det frie Liv paa den kjere Hede.

Naar man drager op ad den jydske Høideryg, og seer Egnen stedse mere blive øde og udyrket, indtil endelig en vidtudstrakt Hedeslette taber sig i den fjerne Synskreds, da er det for Tanken, som var det nu aldeles forbi med den danske Frugtbarhed. Bjerget lader dog stedse ane et Paradis bagved dets iisklædte Tinder; men det ufrugtbare Sletteland udbreder sig for Øiet som et Billede paa Haabløsheden. Saasnart vi imidlertid have gjennemvandret den egenlige Alhede, aabner Heden sig dog nu og da, og giver Plads for en frugtbar Oase, hvis grønne Marker og smukke velhavende Bøndergaarde forlyste Øiet, der er træt af den brune Lyng. Men især er det dog langs Aaerne, at Billedet paa Frugtbarhed atter træder frem; Aadalen indeslutter ofte de herligste Enge; rundt om hæve Bakkerne sig med dyrkede Marker; istedenfor det vantrevne, forknytte Hedekvæg seer man nu Græsgangene bedækkede med de herligste Kreaturer, og store grundmurede Bøndergaarde, hvis hele Ydre vidner om Velstand, ligge adspredte hist og her. Navnlig ere Vesterhavsfjordene omgivne af de frodigste Marskenge; og overhovedet er det i denne Egn Engen, som opdyrker Marken; det er Engen, der afgiver Græsning for Kvæget og derved tillige Gjødning for Ageren, og som saaledes forvandler Heden til Kornland; men det er atter Aaen, som føder Engen, idet den nu og da stiger over sine Bredder og vander den; men derfor er det da ogsaa ofte ved Vintertide besværligt eller endog farligt at reise igjennem Vesterjylland, naar nemlig store Strækninger ligge under Vand, og kun enkelte fremragende Stene, der ere satte som Mærker, betegne Veien for den Reisende. Hvor Aaerne mangle, hersker Lyngen igjennem hele Vestlandet næsten lige ud til Bredderne af Nissum- og Ringkjøbing Fjorde,

og paa de fleste Steder behøver Marken kun at ligge nogle Aar hen, inden den er aldeles lynggroet, og saaledes vender tilbage til Heden igjen, hvoraf den er taget. Overalt i Vesterjylland finder man ved Siden af Markerne store Hedestrækninger, og Bonden viser stor Utrættelighed, ved Aar for Aar stedse at optage et Stykke af Heden til Opdyrkning; men især bør han dog henvende sin Opmærksomhed paa, ved Gjennemgravning og kunstig Vanding at forbedre og udvide sin Eng; thi det er dog den, som er hans egenlige Rigdom, den er det, som gjør, at der her findes Velstand, medens hist den fattige Hedebonde møisommelig maa kjæmpe sig gjennem Livet.

Efter hvad vi her have fortalt om Vesterjyllands Natur, forstaaer det sig af sig selv, at Kvægavlen maa være Hovednæringen for Folket, og vi see da ogsaa her nogle herlige Kreaturer, der langt overgaae ikke blot Øernes, men ogsaa Østerjyllands Kvæg. Vesterjyden har den største Omhu for sit Kvæg, fodrer og røgter det fortræffeligt; man giver sig meest af med at opføde Stude; disse bleve i forrige Tider især affatte til Marsken, og derfra førte til Hamborg; men under den lange Reise havde de da gjerne mistet en Deel af deres Fedme, og maatte da fedes paany i Marsken; i den senere Tid har man derfor ogsaa bragt en Dampskibsforbindelse istand paa England fra Hjerting og igjennem Liimfjorden, som man vel tør haabe stedse mere vil udvikle sig til Gavn for Landet. Handelen med Stude er en af Vesterjydens kjereste Beskjeftigelser; han har af Naturen megen Anlæg for Handelsvirksomhed, de fleste Bønder ere gode Regnemestere, og især seer man med Forundring, hvor nøie de vide at beregne, om en Handel lader sig drive med Fordeel eller ikke; den der med en Kjendermine giver sig af med at handle med en Jyde, uden dog ret at forstaae sig paa Sagen, kan være vis paa at blive narret; men det er saa godt som uhørt, at den, der med Erkjendelse af sin Svaghed har overgivet Sagen i hans Hænder, er blevet skuffet i sin Tillid. Men dette er dog en Maade at handle paa, som Bonden ikke skjøtter om, det er en saa vanskelig Sag, at

afgjøre, hvad et „Høved“ egenlig er værd, at man ved saadanne Leiligheder, af Frygt for at narre Andre, kommer til at narre sig selv. Studene ere Vesterjyden det Kjereste af Alt. „Have I seet mine Stude?“ er ofte det Ord, hvormed de Fremmede modtages, og strax gaaer det da ad Marken til, hvor hvert enkelt Kreatur nøiagtig bliver undersøgt og vurderet. Mangen Bonde er ved Studehandelen blevet en velstaaende Mand, og har, som det gjerne gaaer, med det Samme lært at sætte en overdreven Priis paa denne Verdens gode Ting. „Man skal elske Specier over alle Ting,“ yttrede en Saadan. „Ja vist“, svarede hans skikkelige Nabo, „dette er det første og store Bud, og det andet er ligesom dette, man skal elske sine Stude som sig selv.“

De sandede Marker frembringe sjeldent en Sæd, der i Rigdomsfylde kan taale nogen Sammenligning med Øernes udmærkede Kornmarker. Alligevel er Rugen meget god, og leverer hvidt, velsmagende Brød, man seer undertiden endogsaa jydsk Sigtebrød, der i Hvidhed næsten overgaaer Hvedebrød. Men Kornavlen er dog stedse en mislig Sag paa Jyllands Vestkyst, thi Havgusen og Stormen ere Fjender, imod hvilke al Bondens Omhu er til ingen Nytte. Vi have allerede tidligere med faae Ord omtalt den ødelæggende Havtaage, der gaaer under Navnet Havgusen eller Havsugen. Paa en varm Sommerdag seer man ofte henimod Solens Nedgang, naar man skuer ud over Havet, en hvidagtig, halv gjennemsigtig Taage mod Randen af Synskredsen. Om Morgenen, naar Solen staaer op, er den ofte endnu ubevægelig paa sin gamle Plads, og kan saaledes holde sig hele Dage, opholdt af Østenvinden. Endelig hæver den sig, i pidskende Fart vælte lave, tunge, hvidlige Skyer sig ind over Landet, den kolde, klamme Taage besværer Aandedrættet, Mennesker og Dyr befinde sig ilde. Havgusen fører aldrig Regn med sig, men forvandler i faae Øieblikke Sommervarmen til en bidende Efteraarskulde, og naar den da drager bort, seer man en saltagtig Vædske, der har afsat sig paa Græs og Kornax; i den første Tid synes dette da ofte aldeles

fordærvet, og ligger henvisnet med gule Pletter, og især er Ødelæggelsen stor, naar Havgusen indfinder sig ved Midsommerstid, medens Kornet staaer i Blomst; Afgrøden fordærves da ofte aldeles. Den anden Ødelæggelse medføres af Vestenstormene; de indtræffe for det Første gjerne om Foraaret, Bladene paa Træerne afsvies da, og det seer ud, som om Luerne havde viftet hen over dem, Havremarkerne forstyrres undertiden, idet den løse Sandjord bortveires, og de spæde Rødder lades blottede tilbage, og ofte seer man endogsaa efter en saadan Foraarsstorm Tagene overalt staae uden Bedækning, idet Vinden har bortført Straaet, hvormed de vare beklædte. Henad Eftersommeren indtræffe igjen nogle Stormnætter, og den saakaldte Bartholemæusstorm knækker ofte Straaene og afspidsker Axene, saa Kornene ligge adspredte i Agerrenene, og Vipperne lades golde tilbage; man seer derfor ogsaa ofte, hvorledes Bonden, naar det engang har varet noget længere, end sædvanligt, inden Stormen har indfundet sig, skynder sig med at indhøste sit Korn, uden at vove at oppebie dets fuldkomne Modenhed. See vi hen til Stormens Virkninger paa den omgivende Natur, maae vi antage, at der kun ere faae Steder paa Jorden, hvor den raser med den Heftighed, som her paa Jyllands vestlige Kyststrækninger; i det Mindste er der intetsteds, hvor den i den Grad næsten synes at have forstyrret al Trævært; paa de fleste Steder klager man her over, at aldrig saasnart hæve Træerne sig over Huset og Plankeværket, der læer mod Nord og Vest, inden de henvisne og gaae ud; paa andre Steder seer man ældgamle, knudrede Stammer, bukkende sig mod Øst, idet de næsten hentørrede vestlige Grene beskyttende bøie sig henover den Smule Løv, der hvert Aar kummerlig fremskyder, og overhovedet er det en Mærkelighed ved denne Egn, at saa langt Øiet naaer, seer man ingen Skov; alt Tømmer er enten hentet ned fra Norge, eller det kjøbes ved Strandingerne, medens at alle mindre Trævarer ligefra Vognene til Tøirepindene paa Markerne ere førte over Heden østenfra. Man sparer derfor ogsaa paa Træ, hvorsomhelst det er muligt,

og dette er vistnok ogsaa Grunden til, at man her træffer denne Rigdom paa anselige, grundmurede Bøndergaarde, som vistnok kun faae Egne i Danmark kunne opvise Magen til. Det er derfor ogsaa med en vis Omhed, at Vesterjyden betragter Alt, hvad der kaldes Træ, det morer ofte Østerlændingen, at see den Harme, hvormed han misunder Kakkelovnen dens Vinterfoder af Brænde, og klager over, at man saaledes tør ødsle med det gode Træ. Og dog har, mærkeligt nok, en stor Deel af disse vestlige Egne i Oldtiden været bevoxede med Skov; Historien omtaler mangen Skovstrækning, hvis sidste Spor forlængst ere forsvundne; Sagnet fortæller, at mange af de mægtige Egeplanker, der findes i Kirkerne, skulle være fældede der i Egnen, og endnu i vore Dage opgraver man undertiden i Moserne store Egestammer, der ere opbevarede her fra den fjerne Oldtid; rimeligviis er det uforsigtig Træhugst, der her ligesom længere mod Øst har aabnet Veien for Vestenvindens Ødelæggelser.

Sprog og Udtale afvexle, som vi have hørt, paa selve Østkysten fra Herred til Herred, og det vil derfor ikke kunne undre os, at Forskjellen bliver iøinefaldende, naar man, efterat have vandret over Heden, befinder sig i de vestlige Egne; Bonden taler i Almindelighed her langt bredere og ligesom med fuld Mund; han har Meget i sin Udtale, som ligner den engelske, og skal tidt lige over for en Englænder komme videre med sit Bondemaal, end den Dannede med sit tillærte Engelsk. Navnlig glemmer han ikke at udtale „h“ foran „v“, baade hvor det findes i Skriftsproget, og hvor dette ikke er Tilfældet; ligeledes sætter ogsaa han, ligesom Beboerne af Veileamt, Artiklen foran Hovedordet, og det er overhovedet en mærkelig Kjendsgjerning, at denne Sprogbrug gaaer ligesaa langt som Studehandelen og de lybske Skillinger, en usfel Mynt, som er kommet herind fra Tydskland ved det store Samkvem med Holstenerne, som Studehandelen har bevirket, og hvorefter men i disse Egne altid regner i Handel og Vandel. Ogsaa i Skikkelsen og Ansigtsdannelsen har man villet finde en Adskillelse imellem ham og Østerjyden,

og det er vel nok muligt, at man oftere her træffer høie Mennesker med mørke Haar og skarpt fremtrædende Ansigtstræk; dog nogen egenlig Modsætning findes der aldeles ikke, og jeg begriber slet ikke, hvorledes man navnlig paa Grund af Sprogeiendommelighederne har kunnet ville paastaae, at vi her have en oprindelig tydsk Slægt; man kunde da med ligesaa megen Grund gjøre Sjællænderne og Fyenboerne til Tydskere, fordi de bruge „han" og „hun" om livløse Gjenstande. Derimod var det vel nok muligt, at det gamle Folk, som beboede Landet, inden Gotherne indvandrede, efterhaanden blev trængt tilbage over Heden, ligesom de i andre Lande bleve jagede ind imellem Bjergene, og at denne Stamme derved har erholdt en temmelig stor Overvægt under den senere Blanding med de indtrængte Folk. De mørke Haar og skarpe Træk ere jo endnu et Kjendemærke for mange af Europas Bjergfolk; og i ethvert Tilfælde er det mærkeligt, at man her i Vesterjylland, ligesom i Tyrol og Wales, finder runde Mandsfolkehatte anvendte af Fruentimmerne. For Resten har man meent, at der fandtes større Livlighed i det østlige Jylland end i det vestlige; dette er nok muligt, hvad Leg og Lystighed angaaer, med Hensyn til Arbeidsdygtighed staaer man imidlertid her i ingen Henseende tilbage, men skal endogsaa overgaae Østerjyderne. For Resten seer man her de almindelige jydske Eiendommeligheder træde frem i deres fulde Kraft. Det første Kjendetegn er Forstandighed; denne viser sig navnlig i den Sikkerhed, hvormed man veed at beregne Tab og Fordeel i Handelen; dertil kommer Snuhed; dette er nu vistnok et mindre elskværdigt Træk, navnlig i Handelen; vil saaledes en Mand kjøbe en Hest, gaaer han hen til den, han mener, har en, han kan bruge; der bydes Velkommen, man sætter sig, faaer en Pibe og et Glas Øl, og der tales nu om Dit og Dat. Værten veed meget vel, i hvad Ærinde hans Gjæst er kommet; men han er naturligviis ikke den, der først skal bringe Sagen paa Bane; endelig hedder det ganske ligegyldig: „Du skulde vel ikke have en Ko tilovers?" „Nei jeg har ikke", lyder Svaret, „men du kunde vel ikke bruge en Hest?" „Nei, hvad skulde jeg med

den; men vi kan jo altid see paa den." Man seer da paa Ko og Hest, kommer igjen ind, snakker om Alleslags, og endelig føres Talen hen til, hvad vel en saadan Hest kan være værd. Derom er man naturligviis ikke enig; endelig laver Gjesten sig til at gaae, siger Farvel og Tak; men pludselig vender han sig om i Døren, sætter den venstre Haand i Siden, og strækker den høire ud mod Verten med det Udbrud: „Naa, skal a da ha' den. Denne mener, at man jo altid kan snakkes ved, og nu først er Handelen gaaende. Man mærker tidt denne Jydens Snuhed, naar man indlader sig i Snak med ham, det varer da sjeldent ret længe, inden han under en tilsyneladende Jevnhed og Godtroenhed begynder at anstille en Art Forhør; thi han er tillige noget mistroisk og synes, som Bonden overhovedet, stedse at nære Frygt for, at man skal overliste ham; derfor svarer han da ogsaa kun sjeldent ligefrem og lige strax paa et Spørgsmaal, men maa først have betænkt sig lidt, om hvad der vel kan ligge derunder. Vesterjyden er Sindigheden og Alvoren selv; kun sjeldent seer man ham fare op i Vrede; han siger sin Mening uden Heftighed, men drøit og ligefrem; „A holder nu for, at det er Lyvn, det du siger", eller: „Hold din Mund med det Sludder." Fortæller han endog den lystigste Historie, som opvækker almindelig Munterhed, vedligeholder han dog selv den fuldkomneste Alvor i alle Miner; Fyenboen derimod leer selv med, og er vel ofte ene om Latteren. Livet bestaaer af Kamp og Nydelse; paa Hindsholm og overhovedet i Fyen saae vi et Folk, der, saavidt som muligt, gjorde Alt til Nydelse; her derimod lever man for at stride og arbeide. Men herafkommer nu atter, at Gjerrighed er en Feil, som Jyden mere er udsat for, end Vellyst; han har ikke megen Sands for Forlystelser, han behøver ligesom en Anstrengelse, inden han kan komme i Gled med at more sig, men holder derfor ogsaa saa meget desto bedre ud; er for Resten i sit daglige Liv yderst sparsom, og vil vide, hvad enhver Skilling skal bruges til. Da han saaledes stedse søger at tjene, uden at give meget ud, skraber han gjerne Penge sammen, som ved hans Død komme

hans Børn tilgode, saa den ældste Søn gjerne kan faae Gaarden, uden at betynge den og sig med en altfor stor Gjæld, og de andre ogsaa nogenlunde kunne blive forsørgede. Det er dette, man har udtrykt som den Erfaring, at Øboen er gjerrig for sin egen Skyld, Jyden for sine Børns Skyld. Hermed staaer ogsaa hans særegne Handelsaand i Forbindelse; men den yttrer sig ikke saa meget i store Foretagender, som i at tage tiltakke med den ringeste Fortjeneste, og saaledes efterhaanden ved Sparsomhed og Nøisomhed at blive en holden Mand. Vi nævnede tidligere det Ordsprog: Naar No't komme til No't, bliver det No't, som udsprunget af Jydens hele Tænkemaade; jeg kunde nævne mangfoldige lignende Talemaader, som alle ere almindelige i det vestlige Jylland, og i det Hele troer jeg, at vi tør paastaae, at det just er det fælles jydske Grundpræg, der her fremtræder i sin fulde Kraft. Navnlig skal det være Tilfældet med Trofastheden, man seer den intetsteds mere skjøn og rørende, end just her; Vesterjyden glemmer aldrig den, som engang har vundet hans Velvillie, mangt et ellers forglemt Navn lever her i et velsignet Minde fra Slægt til Slægt, og næsten alle de, der i deres yngre Alder have opholdt sig her i Egnen, erindre med Længsel det Folk, hvis Hjertelighed og Velvillie dengang forsødede deres Liv. Vi kunne nok tænke, at hos et Folk med Vesterjydens Troskab, Udholdenhed og Alvor, er Christendommen en Sag, som ligger det alvorligt paa Hjerte, medens at den paa den anden Side yttrer sin Kraft mere i det Skjulte, uden den Heftighed, der almindelig findes hos de saakaldte Opvakte. Iøvrigt vil jeg ikke vove at udtale nogen Dom i denne Henseende; det er Verdenslivet og ikke Livet i Gud, jeg har paataget mig at beskrive. Folkeaanden betegner maaskee den Retning, hvori dette rører sig, hvis det findes; men om det virkelig er levende tilstede, det er en Sag imellem Gud og det enkelte Menneske. Der lod sig for Resten opregne mange andre Træk, som udmærke den vesterjydske Bonde; og vi ville siden faae Leilighed til at omtale flere af disse, naar Talen bliver om Fiskeren og om Folket i det gamle Thy; her

ville vi endnu kun tilføie et Par Ord om den huslige Indretning. Haven er i Vesterjylland gjerne Bonden en Sag af ringe Betydning; han kalder den Kaalgaarden, og den er da heller ikke Andet, end et inddiget Stykke Land beplantet med Kaal; det er i det Hele taget af den Maade, hvorpaa Huset er indrettet, tydeligt, at det ikke er Havens Ynde, men Kvægets og Markens, der fryder Bondens Øie. Stadsstuen er nemlig saagodt som altid et Hjørneværelse med Udsigt over Markerne og Gaardspladsen. For Resten er Indretningen af Huset her som overalt i Jylland, den velhavende Bonde har sin Storstue og sine særskilte Sovekamre; det gamle Fællesskab er ophævet, ikke blot paa Marken, men ogsaa i Huus og Hjem.

Fra det sydvestlige Kattegats stille Vande ere vi nu trængte igjennem Nørrejylland, dets Agerland, Hede og vestlige Engstrækninger, og befinde os nu ved det mægtige Vesterhavs sandede Kyster; vi skulle nu betragte disse, saaledes som de frembyde sig for Øiet paa hele den lange Strækning fra Skagen imod Nord til Blaavandshuk imod Syd. Man seer Vesterhavet aldrig fuldkomment roligt, selv paa den meest stille Sommerdag rulle Bølgerne fra den aabne Sø uafbrudt hen over Sandet paa Strandbredden, hører man det stedse bruse fra Dybet; og derfor fryser Vandet ogsaa aldrig til, selv i den strengeste Vinter, aldrig trættes det i sin evig fortsatte Bevægelse. Gaaer man langs Kysten, da gribes Sindet ofte af Forfærdelse over den vilde, eensomme Natur; paa den ene Side strækker sig det urolige, mørkeblaae Hav, kun saare sjeldent øines et Fartøi, saalangt Øiet naaer, thi Skibene søge stedse at undgaae den skrækkelige jydske Vestkyst, der truende hæver sine hvide Klitter i Veiret, som for at advare Skipperen mod at komme den for nær; paa den anden Side sees Intet uden bratte Sandmiler, der rage frem fra den ligblege Grund; intet Huus vidner om Menneskelivet, disse ligge alle dybere inde blandt Klitterne; kun hist og her seer man en Baad, der er trukken op paa Strandbredden; en enkelt Hare farer nu og da frygtsom hen over Sandet, og store Flokke af Maager, der hvile paa de skaldede Stene,

fare een for een i Veiret, alt som man nærmer sig, og omkredse i en Bue de nærmeste Vande. Dog kun den har seet Vesterhavet, der har iagttaget det under en Vestenstorm. Alt nogen Tid forud hører man en huul Susen fra Dybet, det drøner og stønner uden Afbrydelse; underlige stribede Skyer vise sig mod Enden af Synskredsen, og Solen gjennemtrænger med Møie Taagen med sin mørkerøde Skive. Endnu er Søen rolig, Luften lummer og stille, da rører det sig langt ude i Dybet, smaae hvide Prikker vise sig paa Havfladen; med en utrolig Fart komme de nærmere, man fornemmer som et dybt Suk, det hviner igjennem Marehalmens Toppe, og snart er Luft og Hav i det voldsomste Oprør. Stormen driver store Sandskyer i Veiret, hvirvlende kredse de sig i Luften og falde pidskende ned paa Hænder og Ansigt; men ude paa Havet, et Bøsseskud fra Land, seer man med Forbauselse ligesom et umaadeligt Vandfald, til Høire og Venstre, saa langt Øiet naaer, kaster Vandet sig nemlig støiende og brusende imod Sandrevlerne, der trindt omgive Kysten, til en Høide af 8 Alen hæves det i Veiret, og styrter derfra atter ned i Dybet, Skummet flyver ind over Landet, og Beskueren mærker snart, hvorledes et Saltlag har afsat sig paa hans Klæder og Ansigt. Selv naar Stormen endelig har lagt sig, vedbliver Havets Uro endnu en Tid lang; Luften er rundtom stille og klar; men den hule Dundren høres endnu flere Mile borte, hør Vestervovvov, hvor den gjøer, siger da Bonden, og seer man ud over Havet, da viser der sig 3 hvide Strimer, der uden Afbrydelse strække sig langs Strandbredden, og betegne de Steder, hvor den jydske Rev som en tredobbelt Vold har lagt sig udenfor Kysten. Den bestaaer nemlig af tre Rækker faste, urokkelige Sandbanker, den yderste ligger omtrent 1000 Alen borte fra Landet i en Dybde af 8 Alen, den mellemste har 5 Alen Vand, den inderste kun to; de bryde Bølgernes Magt, der ellers tilstnok forlængst vilde have bortskyllet hele Jylland; men de ere tillige de Søfarendes Skræk, og mangen stolt Seiler har brudt sig paa deres steenhaarde Ryg. I det Hele taget ere kun faae Kyster i den Grad blottede for Havne, som den vesterjydske, og

har et Skib under en Storm nærmet sig Kysten formeget, da hedder det fra Klitboernes Læber, idet de speide ud over Havet, han skal strande, han kan ikke frelses, om han saa var den eneste Seiler i Havet. Men er det kommet saavidt, ansee de ogsaa Skibet for deres halve Eiendom, som en Gave, der er bragt dem fra Søen, og jeg veed, at, da en Mand, som boer der i Egnen, engang havde fundet Leilighed til at underrette Folkene paa et Skib, om hvilket det ogsaa hed: „Det skal strande", om at de, naar de blot kunde klare Kysten halvanden Miil endnu, vilde finde Aabningen ved Aggercanalen, da tog man ham det ilde op. Besynderligt nok, disse Mennesker, der med den største Velvillie omfatte dem, med hvem de ellers komme i Berøring, hvem det ellers aldrig vilde kunne falde ind at tilegne sig Noget, af hvad der ikke tilhører dem, synes ved saadanne Leiligheder grebne af en sand Nærighed og Rovlyst. Det er for Resten et stolt og tillige sørgeligt Syn, en saadan Stranding. „Han skal strande", siger Havboen; men Skipperen vil ikke lade sit Skib forgaae, uden først at have forsøgt Alt i den frugtesløse Kamp mod Bølgerne; dette er gjerne Grunden til, at Strandingerne ere forbundne med Tab af Menneskeliv; Skibet kunde ellers, ført af Styrtesøerne, gaae lukt over Revene og sætte sig fast i Havstokken. Men, som sagt, der kjæmpes gjerne til det Yderste; ravende og tumlende nærmer Skibet sig Kysten, det standser et Øieblik ved den yderste Rev, en Styrtesø hæver det atter, og det trænges stedse nærmere, det er da gjerne den mellemste Rev, hvor det bliver staaende, endnu vakler det en Tid lang frem og tilbage, Tougene sønderrives af Stormen, og flagre som Baand hen i Luften, Masterne svaie, rokke, knækkes, og styrte bragende overbord, Vraget dreies af Strømmen, vender Bredsiden mod Land; en Styrtesø kaster sig over det, splitter det i tusinde Stykker, og Stumper af Brædder og Skibsbjelker kastes i det næste Øieblik imod Strandbredden. I de fleste Tilfælde er det imidlertid lykkedes, at redde Mandskabet, og saalænge der er Tale herom, da maa man lade Havboen, at han ikke tænker paa sin Fordeel ved at tilegne sig Bjergegods;

Redningsbaaden kommer ud, og de Skibbrudne føres efterhaanden i Land, eller ogsaa man sender en Raket ud over Stranden, hvorved et Reb slynges ud over Skibet, Rebet bindes fast til et Toug, der drages op paa Skibet, og saaledes sætter det i Forbindelse med Landjorden. Undertiden seer man endog en af de raskeste Karle, med et Toug om Livet at styrte sig ud i Brændingen, for om mulig at gribe fat paa en af dem, som der kjæmpe med Døden. Ogsaa en stor Deel af Godset bliver gjerne reddet; men Skibet selv er fortabt. Jeg har saaledes seet et prægtigt, nyt Skib staae med Forstavnen gravet ind i Strandsandet; der var intet Andet derved at gjøre, end at ophugge det, og saaledes at bruge Tømmeret. — Der er for Resten i denne Lyst hos Havboen til at ville tilegne sig, hvad Bølgerne opkaste, ligesom en Følelse af, at han dog bør have Noget til Gjengjæld for den Skade, Havet hver Dag volder ham. Revene danne vistnok et Værn imod en fuldkommen Ødelæggelse; men de formaae ikke at forhindre, at Vandet dog paa mange Steder tager det ene Stykke af Kysten bort efter det andet, og der ligger vistnok noget Nedtrykkende, i at see den gamle Mand med vaade Blikke at stirre ud over Havet, og høre ham udbryde: „Der hvor Bølgerne nu lege Tagfat, der stod min Vugge, og der tumlede jeg mig som Dreng." Paa den smalle Tange, igjennem hvilken Aggercanalen fører Vesterhavets Vande ind i Liimfjorden, laae i gamle Dage Landsbyer og Herregaarde, hvis Beliggenhed nu tildags maae søges langt ude i Havet og hvor Bovbjerget som en umaadelig Brink paa næsten 100 Alen, brat og steilt hæver sig i Veiret, borer Søen sig hvert Aar alt mere ind i Underlaget, og de frugtbare Strækninger foroven styrte stykkeviis ned i Afgrunden. Ogsaa har man været Vidne til skrækkelige Oversvømmelser fra Havet, der ødelæggende have kastet sig over de lave, frugtbare Marskegne langs Fjordenes Kyster. Vi skulle strax nedenfor, ved at beskrive Liimfjordegnene, komme til at omtale de Virkninger, saadanne Omvæltninger i Naturen der have ført med sig; ved Nissum og Ringkjøbing Fjord har man i den senere Tid vistnok været temmelig betrygget i saa

Henseende; men i gamle Dage, indtil for et Par Hundrede Aar siden, da kun enkelte Sandbanker hævede sig i Veiret, der hvor nu en fastsluttet Række af Sandklitter danner en Vold mod Havet, dengang led Fjordegnene vistnok tidt og ofte ved Oversvømmelser; og Sagnet har da ogsaa bevaret os et levende Minde herom, om hvorledes en Riddersmand paa Valdemar Atterdags Tid lod opføre en Borg med et herligt Taarn ved Nissumfjorden, og hvorledes han da, for at forvisse sig om, at Borgen var godt og forsvarligt bygget, sendte sin Svend efter Bygmesteren, og bød ham at raabe efter ham: „Mester, Mester, Taarnet hælder", han skulde da, saafremt han uvis i sin Sag saae sig tilbage, hugge ham ned paa Stedet. Svenden gjorde, som der var ham befalet; men Mesteren vendte sig ikke om, men svarede, uden at see sig tilbage: „Nei vist hælder Taarnet ikke, men hils din Herre, og siig ham, at om 200 Aar skal der komme en Mand fra Vesten i en blaa Kappe, og han skal faae Taarnet til at hælde. Og det skete ogsaa; thi i Christian den 3dies Tid hjemsøgtes Egnen af en stor Oversvømmelse, da blev Borgen ødelagt, og Eieren maatte flytte den længere op i Landet. Vi have i det Foregaaende oftere omtalt Sandklitterne langs Vesterhavet. Med faae Afbrydelser strække disse hvide Banker sig fra Skagen til Blaavandshuk, derfra langs den ydre Kant af de slesvigske Øer til Eidersted, og paa samme Maade langs Hollands Kyster til Belgien og heelt ned i Frankrig. Nærmest ved Strandkanten ere de gjerne høiest og steilest, indad mod Landet blive de stedse lavere og mere afrundede, indtil de tilsidst tabe sig i en jevn, flad Sandmark. Som man nu altsaa fra Landet af nærmer sig dem, som de hæve sig i Veiret med Bakke over Bakke og beplantede med en tør, bleggrøn Græsvært, Klittag og Marehalm, medens Solen henad Eftermiddagen skjuler sig bag dem, skuffe de Øiet, og man troer at øine en Række af skovbevoxede Bakker, og først eftersom man kommer nærmere, overbevises man om den golde Ufrugtbarhed, som her er udbredt over Naturen. Og Mismodet, man føler ved Bevidstheden om at befinde sig i en Ørken, forøges end mere ved Tanken om,

at saaledes saae det langtfra stedse ud; men at disse Klitter ere fremkommet ved Sandflugten, der i de seneste Aarhundreder ødelæggende har kastet sig over mange frugtbare Strækninger, og efterhaanden har bedækket Gaarde og Landsbyer. Det lette finkornede Sand, der af Bølgerne føres op paa Strandbredden, tørres nemlig hurtigt, drives dernæst af Vestenvinden ind over Landet, optaarner sig i Driver ligesom Sneen om Vinteren, og naar nu Vestenstormen raser, føres disse løse Sandbanker alt længere ind i Landet, og tildække saaledes den ene Mark efter den anden. Paa de fleste Steder er man imidlertid allerede, i det Mindste tildeels, blevet Herre over denne ødelæggende Sandflugt, denne golde Gave, hvorved Havet ligesom har villet spotte Landet til Tak for de mange frugtbare Strækninger, det har ranet; man har nemlig vidst, at fastholde det ved at beplante Klitterne med den omtalte Marehalm, en Plante, der med sine fine Rodtrevler gjennemkrydser Sanddyngerne, medens at de stride Toppe standse Sandet i dets Flugt. Paa mange Steder har Marehalmen, idet den opløste sig, dannet Muldjord, den kan da ikke længere groe, da den kun næres ved reent Vand, men Lyngen indtager efterhaanden dens Plads, forsaavidt ikke Agerdyrkeren atter gjør Krav paa sin fordums Mark, og man seer saaledes store Flyvesandsstrækninger forvandlede til Havremarker, og Bonden lægger da gjerne Tang over de tilsaaede Strækninger, at ikke Vestenstormen skal rive den sparsomme Muld med sig. Og hvor man saaledes kan holde Sandklitterne indenfor deres rette Grændser, danne de endog ligesom en Vold mod Havets Oversvømmelser; man er derfor meget omhyggelig for at bevare dem der, hvor de findes, ligesom det ogsaa er i Læ af disse Banker, at Havboerne have opført deres Vaaninger, ja endogsaa undertiden vidst at faae en Smule Græs og et Par Smaatræer til at groe.

Vi have allerede tidligere nævnet enkelte Egne i vort Fædreland, hvor Havfiskeriet udgjør en Næringskilde for en Deel af Folket; men her blandt Vesterhavets Sandklitter faaer Benyttelsen af Havets Rigdomme en ganske anden Betyd-

ning for Menneskelivet, end langs Øresundets og Storebælts frugtbare Kyster. Den danske Bonde er i det Hele taget ingen stor Ynder af Fisk; han vil have drøiere Mad til sin Føde; men her, hvor man for en stor Deel alene bygger og boer paa Sandet, hvor der findes Egne, der ikke engang frembyde Leilighed til at holde en Ko, langt mindre til at opdyrke Jorden, udgjør Fisken mangfoldige Menneskers fornemste og ofte næsten eneste Næring, saa tør Fisk ofte endog maa tjene istedenfor Brød. Baadene ere i de forskjellige Fiskeregne af høist forskjelligt Værd, Fiskerne bygge dem selv, og vide jo ogsaa bedst at give dem en Indretning, der passer til Stedets Leilighed; de ere saaledes stedse fladbundede, da de af Mangel paa Havn, hver Gang de have været i Brug, maae trækkes op paa Strandbredden; de ere spidse, baade fortil og bagtil; thi naar man i haardt Veir nærmer sig Revene, maa der roes et Stykke tilbage, for saaledes at bryde Bølgernes Magt. Fiskerne udnævne sig en Formand, hvis Gjerning det er, at styre Baaden, sætte Linerne ud, og at forestaae Delingen af Fangsten. Foran i Baaden sidder Stavnsgjemmeren, der, naar man har naaet Kysten, maa vide, hurtigt at kaste Ankeret i Sandet, at ikke Bølgerne, naar de rulle tilbage, skulle føre Fartøiet ud med sig paa Dybet. Der fiskes især med Liner, lange Snore besatte med Kroge, der med Stene nedsænkes i Dybet; medens at Boien, som flyder ovenpaa, angiver Stedet, hvor de ere udlagte. Madingen bestaaer enten af Smaasild eller af store Orme, der graves op i Sandet, og da der til enhver Baad ere flere Tusinde Kroge, der alle skulle forsynes, kunne vi nok tænke, at det er et besværligt Arbeide, at bringe den Sag i Orden, og ofte er endda hele Arbeidet til ingen Nytte, naar nemlig Veiret den Dag forhindrer Baadene fra at fare ud. I Almindelighed vover man sig ikke længere, end 1 til 2 Miil bort fra Kysten, og naar det da truer med Uveir, tændes der om Natten Blus paa Klitterne, for saaledes at varsle Folkene derude den overhængende Fare; thi, besynderligt nok, mærker man Forbudene for en Storm langt tidligere paa Landjorden, end paa selve Havet. I saa-

danne Tilfælde maa man skynde sig at faae Arbeidet paa Søen færdigt, og snarest muligt vende tilbage. og der gaaer næppe noget Aar hen, uden at en eller ofte flere Baade gaae til Grunde med deres Mandskab. Havboerne tage aldrig ud paa Fiskerie, uden først at have befalet deres Sjele Gud i Vold; er den svære Baad ved forenede Anstrengelser skudt saa langt ud, at den vædes af Bølgerne, gjør Baadføreren Korsets Tegn over den, hver Mand sætter Panden mod Rælingen, og forbliver saaledes nogle Øieblikke i taus Bøn, derpaa reiser man sig, sætter Skuldrene mod Baaden og skyder den heelt ud paa Søen, hurtigt springe Fiskerne ombord, der istemmes en Psalme, og snart er det skrøbelige Fartøi forsvundet for Blikket. Fremdeles er det Skik „hele Klitlangs" at istemme en Takkesang, naar Krogene ere trukne op af Havet, ligesom man paa hele den farlige Fart, ofte vederkvæger sit Sind med Bøn og Psalmesang. Fangsten bestaaer for en stor Deel af Kabliau, den store vesterhavske Torsk, Kuller og Haaer, en Art smaae Haier, som benyttes til Tranbrænding. Ved Efteraarstide seer man ofte lange Rækker af Vogne holde ved Stranden; det er Bønderne inde fra Landet, der da forsyne sig med Fisk for Vinteren, og vente paa Fiskernes Tilbagekomst, for at tage imod Fangsten. Hvad der ikke saaledes sælges strax eller fortæres ferskt af Folkene selv, bliver tørret paa de saakaldte Steiler, der i Form af en Galge staae udenfor ethvert Huus. Iøvrigt boe Fiskerne for en stor Deel noget borte fra Havet, hvor Jorden egner sig til en Smule Landbrug; de have derfor opført sig Træboder bag de yderste Klitter, da der stedse maa speides ud over Havet, og man til enhver Tid maa skynde sig at benytte Øieblikket; i disse Boder boer Fiskeren i Fisketiden tilligemed sin Æsepige, der sætter Orme paa Krogene for ham og renser Garner; Hytten er snever, der er kun Plads til een Seng, man maa derfor hjælpe sig, som man kan bedst, men saa godt som aldrig skal dog dette forunderlige Forhold have nogensomhelst Følger. Det er et besynderligt Folkefærd disse „Havgasser", saaledes benævner de andre Vesterboer dem, og det synes næsten, som om „Hav-

gasse" paa samme Tid er et Skjeldsord og et Hædersnavn. Urokkelig Bestemthed og Kraft er deres Særkjende, de lade sig ikke forknytte eller bringe ud af Fatningen; men have de engang foresat sig Noget, skulle de nok vide at sætte det igjennem. De vise en mageløs Stivsind, naar de først ere kommet paa Støvlerne, som de sige; men derimod overgaaer Intet deres indbyrdes Trofasthed og gjensidige Opoffrelse. Det var blevet dem forbudet at fange Sild i Ringkjøbing Fjord; men de meente, at de ikke kunde undvære disse Sild til deres Nading. Et Par Mænd indfandt sig hos Strandcontrolleuren. „Imorgen gaae vi ud at fiske", hed det. „Godt", lød Svaret, „saa maa I tage hvad der følger paa." Næste Dag indfandt Controlleuren sig ved Fjorden. Ganske rigtigt, de fiskede. Han vilde tage Garnene fra dem, men de vilde ikke lade dem fare, saa skrev han de Tilstedeværendes Navne op. Men næste Dag indfandt alle Omegnens Beboere sig hos ham: „Skriv ogsaa os op, vi vare ogsaa med", sagde de, og tilsidst havde denne deres Bestemthed til Følge, at Forbudet blev taget taget tilbage, og de fik Lov til at fiske i Fjorden som hidtil. Iøvrigt beskylder man Fiskerne for Hang til Drukkenskab; man mener, at dette næres ved den Skik, at Bønderne, naar de kjøre til Havet for at hente Fisk, gjerne tage adskillige Foræringer med til dem, saaledes Brændeviin, og da nu gammel Skik byder, at hvad der saaledes skjenkes, skal nydes paa Stedet, vænnes de Unge allerede i en tidlig Alder til Umaadelighed i Drik. For Resten er der ikke saalidt Forskjel paa Fiskerne i de forskjellige Egne. Nogle Steder seer man en virkelig Driftighed i det Smaae, de passe deres Gjerning ufortrødent, og mange af dem blive holdne og velstaaende Mænd. Paa andre Steder ere deres Forfatning kummerlig, de bekymre sig da ogsaa kun om det nærværende Dieblik, og have gjentagne Gange tilbageviist Regjeringens Tilbud om Forskud til Anskaffelsen af større og mere hensigtsmæssige Fartøier. Her træffer man endnu ligesom en Levning af de gamle Røghytter, Vinterboliger opklistrede af Kampestene, hvor et Hul i Taget tjener istedenfor Skorstenspibe; Lufttrækket

tilveiebringes ved at lade Døren staae aaben, og hele Huset er gjerne opfyldt med Røg; Vinduerne forskrive sig ofte fra Kahytterne paa strandede Skibe, Gulvet bestaaer af Kampesteen, man maa næsten krybe paa Hænder og Fødder ind i Hytten, og kommer paa mange Steder i Fare for at løfte Loftet op med sig, naar man vil reise Hovedet i Veiret. I Mangel af Tørv brænder man tørret Faaremøg, eller ogsaa man skræller Grønsværen af Jorden, for dermed at fylde Kakkelovnen. Fiskeriet er ulige den vigtigste Beskjeftigelse ved Vesterhavets Strande; men desforuden samler man ogsaa ved Nymindegab af og til i varme Sommere en Deel Salt, hvilket Havet som en tyk Skorpe efterlader paa Strandsandet, og man seer da ofte paa samme Tid flere Hundrede Vogne holde ved Stranden for at hente Salt; men det trænger til at udkoges, og saalænge man endnu ikke har troet, at et Saltkogerie vil kunne betale sig der, er Nytten ikke betydelig. Nu og da finder man et Stykke Rav, der opkastes af Havet. Men især mener man, at det vilde kunne betale sig, ret at lægge Vind paa at grave Martørv. Denne Tørv findes paa nogle Steder, navnlig Nord for Liimfjorden, under Strandsandet, der har sammenpresset den med sin Vægt; den er i Begyndelsen saa blød, at den kan gjennemskjæres med en Spade, men bliver ved Luftens Indvirkning haard som Steenkul og afgiver en ganske fortrinlig Brændsel.

Der staaer os endnu tilbage at beskrive adskillige Egne af Jylland, der i flere Henseender adskille sig fra dem, hvis Udseende og Folkeeiendommeligheder, vi hidtil have betragtet. Den første af disse er den, som vi kunne kalde det vesterjydske Liimfjordsland. Har jeg fra Havet gjennemstredet de umaadelige Sandflugtstrækninger, der Norden for Liimfjorden strække sig flere Mile ind i Landet, og hvor kun enkelte Grønninger som Oaser i Ørkenen oplive det vilde, sørgelige Øde, er jeg dernæst kommet forbi de store Indsøer og vidtudstrakte Kjer, der engang i Tiden synes at have standset Sandet i dets Flugt, viser der sig for mig et Bakkeland med herlig, frugtbar Leerjord; det er det berømte Thy, Vesterjyllands Paradis, hvis ene

Trediedeel dog, som vi alt have seet, er blevet aldeles ødelagt af Flyvesandet „Kein garstigeres Land giebt es auf der Erde;" siger Tydsken (Gaspari „Erdekunde"). „Saa prægtigt et Land finder du intetsteds"; mener Jyden, og Begge kunne for saa vidt have Ret. Ogsaa Syd for Fjorden fortsætte disse herlige Egne sig og danne en skarp Modsætning til det øvrige Vesterjylland med dets lave Enge, magre sandede Marker, dets vidtudstrakte Hedesletter og mægtige, lyngklædte Bakker. Her strækker det frugtbare Land sig ligeud til Vesterhavet og danner ved Bovbjerg den umaadelige Brink, der, som vi have seet, idelig udhules og fortæres af Havet. Længere mod Østen gjentager den samme Natur sig i Mors og Sallingland; overalt see vi et skovløst, men yderst frodigt Land, hvis naturlige Frugtbarhed end mere fremhæves ved de omgivende Heder. „Var Salling hed, som det er fed, var der intet bedre Land i Christenhed", siger Ordsproget, og virkelig staaer det raae og stormfulde Vestlandsklima her som der i en forunderlig Modsætning til den fede, velsignede Jordbund. Alene af den Aarsag er det naturligt, at man mere lægger Vind paa Kvægdrift end paa Kornavl, og intetsteds i hele Jylland finder man ogsaa Mage til udmærket Kvæg og fortrinlige Heste. Det er ikke her, saaledes som mod Syd, navnlig Engen og hvad den yder, men snarere Marken og Sommergræsningen, som nærer Kreaturerne; thi der findes i disse Egne overhovedet Mangel paa Enge. Alligevel kan man ikke sige, at Bonden lader sit Kvæg lide Nød om Vinteren, ved enhver Leilighed søger han at see det til Bedste, og selv hans Kjerne er det ikke for godt. Ogsaa her er det navnlig Slagtekvæget og Handelen med Stude, som man har Øie for, og Thybooften, som der i gamle Dage gik saamegen Ry af, er for Øieblikket slet ikke mere i Handelen, det kunde ikke betale sig, for dens Skyld fortrinsviis at lægge Vind paa Malkekøer. Hvad Kornavlen angaaer, veed jeg intetsteds at have seet saa herlig Byg og Havre paa Marken, navnlig i Thy; derimod har Rugen just der i Egnen ondt ved at trives. Brødet bages derfor for en stor Deel af Bygmeel, og der ere faae

Steder hvor man nyder saa slet Brød til saa godt Kjød som just i Thy.

Som et vidtudstrakt Middelhav drager Liimfjorden sig imellem disse Egne. Paa de fleste Steder sænker Landet sig med steile Bakker ned ad mod Fjorden, og vi mindes her Sagnet om Bonden, der en mørk Julenat skulde vise en fjendlig Rytterskare Veien til Lemvig, om hvordan han holdt stille paa Bakkerne ligeoverfor Byen, pegede paa Lysene i Gaardene hinsides Vigen og raabte: Nu ere vi der strax, lader os ride til, og styrtede sig da med hele sit Følge ned ad de steile Brinker, hvor de Alle fandt deres Død. Liimfjorden har faaet sit Navn af Liim- eller Kalkstenen, som paa mange Steder findes i Bunden, og her maa vi erindre, at der fra Møens Klint i Sydost drager sig en Linie tvertigjennem Landet i nordvestlig Retning, hvor Kalken og Kridtet, der overalt danner Grundlaget for vore Marker og Enge, ligesom har hævet sig fra Dybet mod Jordens Overflade; og det er da denne, vi her atter træffe paa. Syd for Fjorden træffe vi saaledes paa Grændsen af Heden Daugbjergs berømte Kalkgruber. Fra Foden af Bakkerne er man her trængt mange Favne ned under Jorden i snevre Gange, der krydse hverandre i det Uendelige. Jo dybere man kommer ned, desto bedre bliver Kalken; men desto vanskeligere bliver det ogsaa at føre den op af Gruberne, og til een Hugger, der med sit Brækjern hurtig løsner den skjøre Steen, svarer der ofte 10 Bærere. Stenen gjennemtørres først ved Sol og Vind, og føres dernæst til Kalkovnen, hvor den opstables med en hvælvet Bue i Midten; og her „ildes“ der nu uafladelig i 4 Dage med Lyng og Hedetørv. Her kunne vi med det Samme bemærke, at Jordene omkring Daugbjerg i høi Grad synes at være forsømte, da Kalkvæsenet bortdrager Opmærksomheden fra Landbrugen, og at de saakaldte Kalkmænd, der føre den brændte Kalk omkring i Landet, have et daarligt Ord paa sig, ligesom Kulsvierne i Sjælland; den megen Reisen og Handlen pleier nemlig sjeldent at have nogen god Indvirkning paa Bonden. — Nord for Liimfjorden staaer Bulbjerget

som Danmarks yderste Formuur mod Nordvest, medens at Møens Klint mod Sydost er sat som Rigets Mærkesteen udad mod Østersøens Vande. Men ligesaa forskjellig som Østersøen er fra Vesterhavet, ligesaa umaadelig er Forskjellen imellem begge disse Yderpuncter. Ved Møens Klint hørte vi, om hvorledes det Venlige og Milde overalt har afpræget sig i Naturens Storhed, vi hørte om Bøgeskoven paa Klintens Top, om Grønkrattet langs dets Skraaning; hist derimod er Affaldet mod Landet overalt bedækket med Flyvesandsklitter, ufrugtbar Øde har overalt afpræget sig i Naturen, truende hæver Fjeldet sin nøgne, lodrette Side i Veiret, nogle faae Mennesker sysselsætte sig med at udsauge Liimstenen, der paa flere Steder i Egnen benyttes til Muursteen, og Saugens eensformige Lyd er tilligemed Havets Brusen og Søfuglenes Skrig det Eneste, som afbryder Naturens Taushed. Men et Bøsseskud ude i Havet hæver Skareklit sin skaldede Isse op af Bølgerne, en lodret Kalkklippe, der aldrig har været betraadt af Menneskenes Fødder, og hvor Søfuglene uforstyrrede have opslaaet deres Reder. Nogle Miil fra Bulbjerg ligger der ligeud mod Vesterhavet 3 Sogne, der tilsammen kaldes Hanstholmen, hvor Landet, omgivet med Kjer, rager henved 100 Alen høit i Veiret paa et Underlag af Kalksteen; ogsaa paa andre Steder gjentager sig det samme Naturpræg og viser os fordums Øer, hvor de mellemliggende Sunde efterhaanden ere blevet opfyldte med Flyvesand. Og saaledes see vi Nord for Liimfjorden mangfoldige Vidnesbyrd om store Omvexlinger i Naturen. I Oldtiden maae vi tænke os alle disse Lande som en Samling af store og smaae Øer, og endnu i det 11te Aarhundrede vare Thyland og Vendsyssel hver for sig en Ø, saaledes som ogsaa den gamle Adam fra Bremen beskriver os dem. Dengang havde Flyvesandet endnu ikke kastet sig op over Kysterne, og ved Bugterne, som dengang aabnede sig mod Vesterhavet, laae mangen stolt Vikingerede, hvorfra Normannerne droge ud paa deres Tog. Saaledes var Sjørring Sø en Bugt, hvor Kong Nilaus i Kjæmpevisen havde sin Borg Sævarende, der blev ødelagt af Oprørerne, som

drøge ud for at lede Kong Knud op. Da begyndte Sandet med at kaste sig op omkring Kysterne, Fjordene og Sundene tilstoppedes, og Liimfjorden var nu tillukket mod Vesterhavet. Gamle Saxo fortæller os, om hvorledes der i Knud den Helliges Dage, omtrent 100 Aar før hans Tid, var fri Fart igjennem Liimfjorden ad England til, men tilføier, at nu var Sundet tildæmmet med Sand. Og saaledes forblev Liimfjorden lige indtil vore Dage mod Vesten ligesom en Indsø, især efterat Grundene havde dannet sig ved Løgstør, og man kunde derfor for en Snees Aar siden klage over, at intet Land i Danmark laae saa ufordeelagtigt for Handelen som Thy, skjøndt det overalt var omgivet af Hav og Fjord. Denne affides Beliggenhed for Handelen havde en væsenlig Indflydelse paa Folkets Liv. Bønderne syntes ikke, de havde den rette Fordeel ved at afsætte deres Varer; de fortærede dem derfor hellere selv, og saaledes kunne vi forklare os det, at der intetsteds i Jylland findes saa meget Vellevnet som just her i Thy; det var fremdeles lettere at drive Stude ad Holsteen til, end at finde Afsætning for Smør og Korn; dette kan have været en medvirkende Aarsag, til at Studehandelen tog et saa stærkt Opsving. Man kunde dog ikke aldeles undvære Søhandelen; men langs hele Vestkysten lige til Skagen fandtes der intet Sted, hvor der kunde være Tale om en Havn. Derfor indrettede man fladbundede Skibe, der hele Vinteren over stode aftaklede paa Strandsandet; men naar Foraaret nærmede sig, bleve Fartøierne paa Bjelker, besmurte med Sæbe, skudte ud i Søen, og en frisk Fralandsvind førte dem da uden Vanskelighed henover Revlerne. Hele Sommeren igjennem foer man frem og tilbage over Havet, bragte Korn til Norge og førte Trælast hjem med sig. Hvergang man nu nærmede sig Jyllands Kyst, blev Ladningen heven overbord, og dreves af Bølgerne ind mod Land. Alt var imidlertid gjort rede til at forsyne Skibet med en ny Ladning; saasnart man fik det i Sigte, bleve Baadene lagte ud, det blev da atter ladet, liggende for Anker, men maatte tidt, naar en stærk Vestenvind pludselig hævede sig, med halv Ladning søge rum

Sø. Om Efteraaret lagdes det paa samme Maade, som det blev trukket ud, atter paa det Tørre, og der behøvedes da en kraftig Paalandsvind, for at føre det tilbage over Revlerne. Saaledes var det dengang, og saaledes er det tildeels endnu. Jyden aabenbarer her som overalt sin medfødte Sindsretning, sin Kraft til at kunne udholde uophørlige Anstrengelser, for at opnaae en ringe Fordeel, og uden Haab, om nogensinde at blive belønnet med en stor og varig Fordeel. — Medens nu saaledes Sandflugtens Indvirkning paa Kysten og Sundene havde gjort Liimfjordsegnen fra Porten, igjennem hvilken næsten alle Skibe toge Veien ad Østersøen, til det meest afsidesliggende Land i Danmark, var Fjorden selv blevet til et mildt og fredeligt Vand, der efterhaanden afsatte de herligste Marskenge langs sine Bredder, medens at Fiskeriet især mod Østen hævede sig til en af Folkets første Rigdomskilder, og aarlig udførtes der mangfoldige Tønder saltede Sild fra Aalborg til de udenrigske Stæder. Da brød Vesterhavet med Voldsomhed igjennem den snevre Tange ved Agger eller Harboøre. Det var ikke, som man gjerne forestiller sig det, ved eet Slag, at dette skete; tidt og ofte havde Havet allerede gjort Forsøg paa at at bryde igjennem; Klitterne, der skulde danne et Værn, vare forlængst bortveirede, da den store Stormflod 1825 endelig gjorde en Aabning i Tangen, og gjennem denne ødelæggende trængte sig ind i Fjorden. Men atter lukkede Hullet sig, og først i Aaret 1832 blev Renden egenlig dannet; endnu 1833 kjørte man over den med Heste og Vogn, og 1835 seilede det første Skib igjennem Aggercanalen; man havde altsaa havt god Tid til at gribe Forholdsregler mod Vandets videre Fremtrængen; men først efterat den store Stormflod 1839 havde voldet skrækkelige Ødelæggelser for de lave Enge, og Havet fra nu af med rivende Strøm flød igjennem en dyb og bred Aabning, tænkte Jyden paa, at det var dog bedst at faae Porten lukket; der blev da slæbt en stor Mængde Lyng og Rør sammen, for at stoppe Hullet til; men Havet tog, som vi let kunne tænke, ved den første Leilighed det Hele med sig. Det var virkelig en

betydelig Skade, som Havets Indtrængen i Liimfjorden har voldet de omliggende Egne; næsten alle de herlige Marskenge ere ødelagte, bortskyllede eller tildækkede med Sand. Men det var dog paa selve Tangen, at Ødelæggelsen var størst. Der fandtes umaadelige Strækninger af Marskenge, der bleve beskyttede ved en Vold af Rullestene og Sandklitter; nu er ikke blot Volden, men en stor Deel af Markerne og Engene bortskyllede af Havet; Resten er forvandlet til en flad Sandmark, der hvert Øieblik truer med at opsluges, og her paa det nøgne Sand, idelig udsatte for Livsfare, have Efterkommerne af de gamle rige Aggerbønder opslaaet deres usle Fiskerhytter. Og ved Gjennembruddet var det ogsaa med det Samme forbi med Fiskeriet. Hidtil havde Vandet næsten været ferskt, nu fyldtes Fjorden med Brakvand, Aborrerne og de andre Ferskvandsfiske gik da til Grunde; Fjordbunden blev bedækket med Flyvesand, saa Aalene søgte at redde sig op i Græsset, og hvad der var det Værste, Sildene bleve fra nu af borte; rimeligviis er det den heftige Vestenstrøm, som hindrer dem fra at trække ind i Fjorden. Men i andre Henseender have de vesterjydske Liimfjordsegne havt megen Nytte af den frie Gjennemfart til Vesterhavet; der er nu en virkelig Havn paa Jyllands Vestside, som hidtil manglede, og ogsaa Grundene ved Løgstør ere for største Delen bortførte af den stærke Strøm, og temmelig store Skibe kunne nu uhindrede seile den Vei, hvor man fordum maatte udlosse Varerne, og slæbe de tomme Fartøier henover Sandbankerne.

Vi maatte opholde os temmelig længe ved Fortællingen om Liimfjorden, det var aldeles nødvendigt for at give et virkeligt Billede af Jylland. Men dermed er Opmærksomheden blevet draget noget bort fra Beskrivelsen af selve Landene; vi skulle nu med faae Ord omtale Folkenes Liv og Virksomhed, og ogsaa i denne Henseende er Thyboen den meest fremtrædende. Han er i Eet og Alt en Vesterjyde; men den affondrede Beliggenhed har gjort, at han langt mindre end sine sydlige Frænder har ladet sig paavirke af fremmed Sæd og Skik; thi rigtignok forsvinder det Gamle ogsaa efterhaanden her; vi see ikke længere

de hvide Vadmelsklæder og den røde Hue; ligesaalidt som Kvinden længere bærer Trøie, Skjørt og Gyldenstykkes Hue; ogsaa det gamle lave, todeelte Huus er, ligesom andetsteds i Danmark, blevet større, høiere og med langt flere Rum; men det tager dog længere Tid her, end Syd for Liimfjorden, med enhver Forbedring eller Forandring. Hist ere Plovene blevet lettere og bedre, Thyboen slæber endnu det gamle Uhyre af en Plov igjennem Jorden; hist seer man ofte hos Bønderne smukke Kjøretøier, her er det endnu stedse den gamle smalle, grønmalede Kasse, overalt beslaaet med Jern; ogsaa Husene, blive alt som man kommer længere mod Syd, høiere, større og navnlig langt bekvemmere og mere smagfuldt indrettede, skjøndt det Gammeldags ikke giver det Nymodens det ringeste efter i Prunk og Pragt; man mærker nok, at det er velhavende Folk man kommer ind hos, naar man ved tilstrækkelig at bøie Ryg og Hals er sluppen ind i Thyboens Dagligstue, thi vel ere Borde og Bænke yderst plumpe, men rundtom paa Væggen hænger blankt poleret Messingtøi, der for en stor Deel aldrig bruges, men kun staaer til Stads, ogsaa seer man gjerne Dragkisten besat med Glas og Porcellain, og Bagvæggen med Alkoverne ere, ligesom de umaadelige Kister med Linned og Gangklæder, overstrøgne med Farver, der ret kunne stikke i Øinene. I de senere Aar har man begyndt med at indrette særegne Sengekamre; derimod er det endnu sjeldent, at „Storstuen" her, saaledes som længere mod Syd, er forsynet med Sopha, Stole og Speile; den er egenlig kun bestemt til Spise- og Dandseværelse ved „Boilerne" eller Gilderne; der blive da opstillede Brædder til Sæde langs Væggene, og de lange Spiseborde flyttes ud i Gaarden, naar man laver sig til Dands. Syd for Liimfjorden ere Fruentimmernes Mandfolkehatte alt stærkt ved at gaae af Brug, her ere de i det Mindste paa nogle Steder endnu hyppige; Mandfolkene fodre deres Klæder endnu stedse med Skind, og Kvinderne indhylle deres Ansigter med en Masse af Tørklæder; navnlig maa vi ikke glemme Pandepuden, der lægges inden i et Tørklæde, og saaledes bindes omkring Pande og Tinding. Over-

hovedet ere der vistnok kun faae Steder paa Jorden, hvor man saaledes som i Vesterjylland indhyller Krop og Ansigt; den barske Nordveststorm, der saa ofte blæser, gjør det nødvendigt, at tage sig i Agt; men ogsaa i den stærkeste Sommervarme seer man Mænd og Kvinder sidde paa Vognen indpakkede i Kapper og Tørklæder til op over Ørerne. Thyboen er som sagt fuldkommen Vesterjyde, hos ham see vi endog her i det fede, frugtbare Land Vesterjyden i hans hele Herlighed. Sammenligne vi ham med Hedebonden, bliver det klart, hvorledes Naturens Forskjellighed kan medføre en aldeles forskjellig Levemaade hos det samme Folk; hist saae vi en Tarvelighed, der næsten overskrider alle Grændser, her derimod en gjennemgribende Begjerlighed efter Vellevnet; selv den Fattigste har gjerne god Mad paa Bordet, og Tjenestefolkene kræve først og fremmest god Levemaade, fedt Kjød, Fisk, Flæsk og Lammesteg. I Høstens Tid maae de have deres stærke, fede Gammeløl, saa meget de ville drikke, det ansees ikke at være for Meget, at spise 7 Gange om Dagen, og den, der veed, hvad det vil sige, at Jyden sætter sig ned for at æde, vil kunne gjøre sig en Forestilling, om hvad Tid der gaaer med til slig Øvelse. Øboerne ville gjerne beskylde Jyderne for Umættelighed, og Ordsproget lyder: „Nei, Tak, a er ingen Fraadser“, sagde Jyden, han havde ædt 19 Spegesild, og man bød ham den tyvende.“ Egenlig troer jeg ikke, at Jyden og Øboen i saa Henseende have stort at lade hinanden høre; men, som vi ovenfor bemærkede, er det vel nok muligt, at Vanskeligheden ved fordeelagtig Afsætning har gjort, at Bonden selv bruger en forholdsviis betydelig Deel af fine Varer, og vel ogsaa gjemmer det bedste for sin egen Mund. „Skulde jeg æde det Vaageste og give Kjøbmanden det Bedste, da maatte jeg jo være en Nar“, siger han, og det er vistnok et sandt Ord, saalænge Kjøbmanden ikke vil give en Døit mere for det Bedste, end hvad han giver for det „Vaageste“. Især gaaer det stort til ved Gilderne, det er her ligesom i Fyen, En vil ikke staae tilbage for sin Nabo, og en Anden holder meget af at overgaae sin Nabo, og derfor bliver en Thybo-Boiel bestandig mere

prægtig og overdaadig. Det er Forfængeligheden, der her gjør sig gjældende, og det er en Feil, man seer overalt, den er fælles for alle Folkeslag, alle Stænder. Nu er Forfængeligheden vistnok en Ting, som det aldrig er Umagen værd at rose; men betegnende for Jyden og, hvis jeg ikke tager feil, for den Danske overhovedet, er den Maade, hvorpaa den navnlig yttrer sig. Storpraleren gjør sig kun til Nar, det er sjeldent, at man sporer nogen Lyst hos Soldaten til at broute af sine Krigsbedrifter, han undgaaer endogsaa saa meget som muligt at tale derom; men Enhver vil gjerne have Ord, for at være en god Kammerat, en „nænsom“ Huusbonde, og næst efter en Dyreplager er der vel Intet Jyden nødigere vil hedde, end en Menneskeplager. Men om Thyboen hedder det, at han, for at blive rost som en „kjøn Mand, en svaar Jen“, lader sine Marker nedtræde af Naboens Kvæg, at førend man skal sige om ham, at han er en haard Huusbonde mod sine Tjenestefolk, lader han Fem være lige og seer igjennem Fingre med deres Dovenskab. Fremdeles, hvad vi have hørt om Jydens Langsomhed i Alt, hvad han tager sig for, gjælder i fuldt Maal Thyboen; han er langsom ved alle Leiligheder, naar han arbeider, og naar han spiser, naar han taler, og naar han tænker, og man siger: „Thyboen er blind de 9 Dage og faaer først Øinene op den 10de; men da seer han ogsaa grandt.“ Ja det Sidste er vistnok sandt, det skal holde haardt, at tage ham ved Næsen; thi rolig Tænksomhed og stor Forsigtighed betegner ham i Alt, hvad han foretager sig; men ogsaa det Første aabenbarer sig overalt; det kan aldrig hjælpe at ville opflamme ham for en Sag, hvad enten det saa er det Jordiske eller det Himmelske, der er en Rolighed og Langsomhed i hans Følelse som i hans Tænkning, der vistnok aldeles med Urette er udskjeldt for aandelig Sløvhed; derimod er der maaskee mere Sandt i, hvad man fortæller om den paafaldende Mangel paa Orden og Reenlighed, som der skulde findes i Thy. Her er for megen Velstand, til at ikke en ydre Reenlighed skulde gjøre sig gjældende; men seer man Sagen nærmere ved, er det omtrent her som paa Heden, Hylsklæderne

bruges ogsaa her, ligesaa de uldne Skjorter, der næsten aldrig vadskes og gjerne ere Reder for Utøi, ligesom ogsaa Fnatten ret egenlig skal have hjemme i Thy; men: „en bitte Krumme Kløe skader ikke", mener Thyboen.

Norden for Liimfjorden strækker sig Vendsyssel, et Land, der i sit hele Udseende har overmaade Meget, der adskiller det ikke blot fra de vestlige Liimfjordlande, men fra alle andre Egne i Danmark. Steile og vilde, med bratte Skrænter og dybe Svælg, drage Bakkerne sig her som en smal, skarp Bjergryg, den jydske Aas, gjennem Landet fra Kattegattet i nordvestlig Retning ad Hjørring til, og herfra skuer man ned over en aldeles flad Strækning af Kornmarker, Enge, Kjer, Moser og Heder, der vexelviis gaae om i hverandre, og gjennemstrømmes af talrige Aaer og Bække. I vild Fart styrte disse Vande sig ned ad Aasen, og glide dernæst sagte henover Kjer og Enge, bugtende sig til alle Sider, snart dybe, snart atter lave og aldeles sivbevoxede, og saaledes stige de idelig over deres Bredder og oversvømme ofte store Landstrækninger, ja bortføre undertiden Landmandens Hø og Korn. Ogsaa Skovene og Hederne have deres Særegenheder; hine bestaae af Birkekrat og kjæmpestore Enebærbuske, disse fremvise overalt en ellers ualmindelig Frodighed. Men for en stor Deel er det ogsaa just den bedste Deel af Landet, der ligger lynggroet hen, thi Vendelboen har stedse foretrukket de skarpere Sandjorde, der her i det raae og fugtige Klima lettere, om end med ringere Udbytte, lønne Landmanden for hans Flid. Men et høist mærkværdigt Syn frembyder den store Vildmose, der rimeligviis i gamle Dage var en Bugt af Liimfjorden, fra hvis Bredder den med sin graagule Overflade udbreder sig over en betydelig Landstrækning, medens en tung blaalig Taage synes at ruge over det Hele. Her, i den gyngende Sumpbund, have hele Flokke af Faar oftere tilsat Livet, og kun om Vinteren, naar Kulden fæstner, hvad Sommervarmen forgjeves stræbte at udtørre, hænder det sig undertiden, at man i fodertrange Aar gaaer ud for at afmeie det visne Mosegræs; for Resten ligger

den næsten aldeles ubesøgt og ubenyttet; Ingen veed, hvem den tilhører, og Ingen stræber ret at drage Fordeel af den Rigdom paa Tørv, som den efter al Sandsynlighed maa indeslutte. Udad mod Kattegattet findes der paa flere Steder yndige og frugtbare Strækninger, der ofte frembyde en Skjønhedsfylde, man kun sjeldent seer i Danmark; men paa de fleste Steder passer dog vor foregaaende Beskrivelse, og Oprørshøvdingen i Knud den Helliges Dage kunde derfor ogsaa lade Vendelboerne vide, at de behøvede slet ikke at være bange for Kongen; thi det var ikke nemt at slippe ind til dem, der boede bag Aaer og Moser. Efter hvad vi her have fortalt, kan man nok tænke, at Vendsyssel paa de fleste Steder nærmest er et Kvægland. Studehandelen er en af de vigtigste Indtægtskilder, og giver ogsaa her som andensteds Anledning til adskillige Kneb, som Enhver finder, ere i deres Orden. For Resten har man en sand jydsk Omhu for Kreaturerne, og navnlig ere Hestene Gjenstand for den ømmeste Pleie; men Vendsyssel har da ogsaa gode Heste, maaskee nogle af de bedste i Danmark.

Det er ellers et mærkeligt Folk, disse V e n d e l b o e r. De adskille sig i Udseende og Levemaade ikke saa lidet fra de øvrige Jyder. Intetsteds i Danmark seer man en saa gjennemgribende Forskjel i Udseendet hos Beboerne af den samme Provinds, snart træffe vi paa Folk med næsten kulsort Haar, graablaae Dine, blege langagtige Ansigter, snart atter see vi lave, bredskuldrede Mennesker med runde pluskjevede Ansigter og tykke gule Lokker. Vi ledes herved til at antage, at der i Vendsyssel kan have fundet en Blanding Sted imellem forskjellige nordiske Stammer, og da man nu meget ofte træffer paa fuldkomment norske Ansigter, da Historien antyder, at der har været en Tid, da Kongerne over det sydlige Norge herskede over Vendelboerne, ligesom ogsaa i vore Dage Nordmænd hyppigt nedsætte sig i Landet, da endelig Sagnene fra Vendsyssel i Indhold, som i Form, paa det Nøieste stemme overeens, med hvad vi høre fra Norge, og Overtroen tilmed viser didhen og saaledes f. Ex. lader Hexene St. Hansnat ride ad Tromshøi til „etsteds i Finmarken“, er det vel næppe saa urimeligt at antage, at der virkelig findes betydelige n o r s k e

Elementer i Folket. I selve Landet regner man sig nærmest i Slægt med Fynboerne, og virkelig lod der sig nævne Et og Andet, hvori begge Provindsers Beboere ligne hinanden, saaledes i Brugen af „han" og „hun" til Betegnelsen af Ting, ligesom ogsaa i den forskjellige Artikkel ved Ord af Hankjøn og af Hunkjøn, „Præsti" men „Konen"; men Udtale og Ordforraad ere aldeles forskjellige, ligesom der ogsaa findes saare Meget, hvori begge Folk synes hverandre fuldkomment modsatte. Alligevel bliver det dog altid høist mærkeligt, at der virkelig iblandt Vendelboerne findes en afgjort Forkjerlighed for Fynboerne, skjøndt den slet ikke bliver dem gjengjældt, de see dem gjerne iblandt sig, og behandle dem næsten, som man behandler Børn, taale af dem, hvad de ikke vilde taale af nogen Anden. Vendelboerne ere et Folk ligesom Landet, de beboe, vildt og raat, uden Poesie og Sands for, hvad der forskjønner Livet; men de ere tilmed en overordenlig kraftig Stamme, ubøielig til den yderste Grad og besjelet af en mageløs Kjerlighed til Friheden. Hvert et Blad i Danmarks Historie vidner herom, og Enhver kjender deres Kraft og Stivsind, Opsætsighed og Selvraadighed i Oprørene mod Knud den Hellige og Christopher af Baiern. Og endnu paa denne Dag ere de ægte Efterkommere af dem, der dengang „stode tilbage og vilde ikke flye". Med den yderste Mistænksomhed og Mangel paa Aabenhjertighed stille de sig ligeoverfor den Fremmede og Embedsmanden, idelig ere de bange for, at man skal ville berøve dem deres Frihed og deres Rettigheder; ved ethvert Spørgsmaal skal Vendelboen først betænke sig, om der ikke skulde være en Hage derved, og mener stedse, at han maa være paa sin Post, som bekjendt var ogsaa Amleth en Vendelbo, og hans Saga staaer som et Udtryk for Folkets hele Maade at tænke og føle paa. Vendelboen er stolt af sit Folk og Land og yttrer uforbeholdent, at begge Dele have ikke deres Mage i Danmark; han er ærekjer i høieste Grad, taaler ikke Spot og ændser ikke Trudsler; først og fremmest vil han gjælde for en uforfærdet Karl, dernæst som en dygtig Mand til sin Gjerning, og saaledes fortæller man, at Bønderne gjerne ville

ville kappes om, hvem der først kan faae sit Korn i Lade, for saaledes at vise deres Raskhed. Hans Ærekjerhed forbyder ham at bære sin Armod tilskue, og derfor hedder det: „Hellere en sulten Tarm end en hullet Arm"; men ogsaa sin Rigdom søger han at skjule; her er det vel Mistroen, som gjør sig gjældende. Intetsteds fremlyser Vendelboens urokkelige Kraft og haardnakkede Stivhed mere klart, end naar vi betragte ham i Forhold til Adelen, hvis Magt stedse kom til at tynge haardere paa hans Nakke ved hver Opstand, han gjorde imod dens Vælde; han lod sig pine, udsuge, men ikke kue; han vedblev at staae imod, at trodse, saalænge til at Herremændene dog tilsidst maatte trække det korteste Straa; han bekymrede sig ikke om, at han selv led ilde, blot hans Undertrykkere med det Samme bleve forarmede; saaledes kan han den Dag i Dag sige med en Slags Stolthed: „Grever og Karper kunne ikke trives i Vendsyssel", og virkelig vovede Christian den 5tes nye tydske Adel sig ikke i Laug med dette Land, hvor Natur og Folk vare lige raae og stivsindede. Vendelboernes vilde Kraft viser sig endnu den Dag i Dag ved deres Ulyst til at bøie sig under Loven: „Vendsyssel ligger Nord for Lands Lov og Ret", sagde Danmarks sidst afdøde Konge; det var i Anledning af en Mordhistorie, hvor næsten et heelt Sogns Beboere havde slaaet sig sammen for at straffe en i deres Øine aabenbar Tyv, at han udsagde disse træffende Ord. Her, hedder det fremdeles, gjælder hverken Guds eller Kongens, men kun Ærens Lov, en Niddingsfærd begaaer Vendelboen saare nødig; men siger man til ham, at han skal giøre en Ting, fordi Kongen har befalet det, saa leer han, og siger man, at han skal gjøre det, fordi det er Guds Villie, da smiler han. Thi ogsaa den christelige Sands staaer her kun paa svage Fødder; det falder et Folk med Vendelboens Sind saa vanskeligt at ydmyge sig, og det hedder endog, at man føler sig fornærmet, naar Præsten vover at tale om det naturlige Menneskes Synd og Fortabthed; Kirkerne staae da her ogsaa gjerne næsten tomme, og kun to Gange om Aaret, naar gammel Skik byder, at man gaaer til Alters, ere de ordenlig besøgte. Man kan maaskee

finde, at der er noget Haardt i denne Skildring af et heelt Folk; men er dette Tilfældet, troer jeg, det maa beroe paa en Misforstaaelse; thi tør vi virkelig antage, at den vilde Kraft i vort Folk ligesom har taget Sæde her i Strøget længst mod Nord, da er det vistnok ogsaa naturligt, at denne udvikler sig paa den Maade, vi her have beskrevet det. Og tilmed er det lykkedes at vinde Vendelboen, er han en trofast Ven; hvor han ikke troer at behøve at vise Mistillid, som iblandt sine Egne, der er han velvillig og godgjørende; han kan ikke taale, at den Fattige skal lide Nød; men alligevel ynder han ikke Fattigvæsenet, han kan nemlig ikke døie den Tvang og Ufrihed, som der gjør sig gjældende. Der findes en mageløs indbyrdes Hjælpsomhed, rigtignok især, naar det gjælder at modsætte sig, hvad Øvrigheden har besluttet. Saaledes fortæller man: I den daarlige Tid for Landmændene kunde en Bonde ikke betale sine Skatter; man fratog ham da 6 deilige Heste, for at sælge dem; men Ingen vilde byde paa dem; endelig kjøbte en Fremmed Hestene; næste Morgen fandt han dem alle dræbte i Stalden. Der findes det skjønneste patriarchalske Forhold imellem Huusbonde og Tjenestefolk, disse ere aldeles som Medlemmer af Familien, deeltage med den i dens Glæde og Sorg, og derfor have ogsaa Herremænd og Præster saa yderst vanskeligt ved at skaffe sig Arbeidere; de maae ofte betale den dobbelte Løn for de sletteste Folk, og disse kunne endda kun sjeldent holde det ret længe ud i deres Tjeneste. Man har tidligere beskrevet os Kvindernes Stilling som overordenlig nedtrykt; men dette er aldeles falskt; der ere vistnok adskillige Arbeider, der udelukkende ansees som Kvindens Forretninger, saaledes at vogte Ungkvæget, at sigte Kornet, at kline Leervæggen op, ligesom de ogsaa ofte vise en Flid, der rettest kan kaldes Trælleslid, men der er Ingen, der tvinger dem dertil, og ofte er det endogsaa Konen, der egenlig hersker i Huset. Paa saare mange Steder seer man endnu midt i de frugtbareste Egne lave, smalle Hytter med Leervægge, Gulvet af stampet Leer, Vinduerne smaae og Døren saa lav, at man maa bukke sig for at træde ind; et saadant Huus seer ofte aldeles falde-

færdigt ud, Ydervæggene ere end ikke overkalkede, der ere overalt store Huller i Tag og Muur, og man har ondt ved at forestille sig, at der indenfor i en saadan Rønne kan herske Velstand og Rigdom. Paa andre Steder have Husene rigtignok udvendigt et smukt Udseende, ere opførte af Grundmuur eller Bindingsværk; men indenfor viser sig dog tilfulde Folkets Mangel paa Sands for det Skjønne og Hyggelige, Smuds og Ureenlighed har overalt hjemme, og man seer Snavset som fastgroet til Folk og Fæ. Maden er ofte slet tillavet, og sættes paa Bordet fuld af Sod og Aske; den nydes gjerne i overordenlig Mængde, og Forældrene opmuntre stedse Børnene, til at de skulle tage for sig af Retterne. Men disse Børn ere gjerne nogle blege, usle Smaaskabninger, tilsmudsede og bedækkede med Utøi; tilmed ere de som oftest fnattede; men det siger Forældrene er sundt, da det driver de onde Vædsker ud af Kroppen. Ofte har det forekommet mig, som saae jeg Folkets vilde Trods og Mistænkelighedsaand udpræget i Barnet, naar jeg f. Ex. saae en lille Pige sidde ved Veien, mørk og sandsesløs stirrede hun paa mig, idet hun, hvilende Hagen paa Knæerne, omsluttende den med Hænderne; uden at bevæge en Mine hørte hun paa min Hilsen, der var ikke Tanke af Frygt, men hun havde ingen Tro til mig; selv Barnet synes at mangle Aabenhed og Hjertelighed lige over for den Fremmede. Intetsteds i hele Danmark viser Overtroen sig saa aabenlyst; Vendelboen er nemlig for stolt, til at foragte, hvad der tykkes ham at være al Opmærksomhed værd, og intetsteds synes den i saa høi Grad at have gjennemtrængt alle Livets Forholde; der er ingen Sygdom, intet Uheld, uden at man jo veed et eller andet Raad derimod, som er meget simpelt, og dog „har hjulpet Mange". Ville Børnene ikke rigtig voxe, trækker man dem igjennem en flækket Rønnekvist, da maa Hexeriet vige, og de faae et „knøvt" Udseende, er et Menneske driftfældigt af Naturen, er det bedst, levende at begrave ham, pløie og harve over ham; han kan da tages op igjen, og er blevet til et andet Menneske. Dette er mærkeligt nok det samme Middel, hvormed man i gamle Dage søgte at narre Fanden for de

Sjæle, der havde forstrevet sig til ham. Mod Guulsot spiser man en Pandekage med 9 levende Luus i, og mod „Kolden“ drikker man hver Morgen en halv Pot af sit eget Vand. Dette var en kort Beskrivelse af Vendelboerne, det Folk i Danmark, hvor Livets blide Magter, Sandsen for det Milde og Skjønne, synes for en stor Deel at være gaaet til Grunde i Aarhundreders haarde Kamp for Friheden; maatte vi blot desuagtet lære at høiagte den mageløse Jernkraft, som her overalt træder os imøde.

Jyllands og hele Danmarks nordligste Pynt er den bekjendte „Skage“ eller Odde, som fra Vendsyssel drager sig ud i det vilde Hav; fremmede Søfarende forstaae nok ved Skagen hele den farlige Kyst lige til „Blokhusene“, vi Danske derimod tænke ved dette Navn nærmest paa den mærkelige Klittestad udad mod Vesterhavet og Kattegattet. Afstanden imellem begge disse Have bliver stedse mindre, alt som man drager mod Nord, indtil endelig Klitterne mod Vest og de mod Øst lukke sig sammen som en vidtudstrakt Vold af Sandbanker rundtom den gamle Stad. For Resten drager man ikke igjennem Klitterne ad Skagen til; men selve Havstokken er med sit haarde sammenpressede Sand den eneste Vei, der fører til Staden, og ofte er man her nødt til at kjøre igjennem Vandet, naar Bølgerne ved Høivande kaste sig op over Stranden. Vi maae ikke ved Skagen tænke os nogen Kjøbstad af den Art, som man i Almindelighed seer saadanne, de smaae lave Bygninger, snart af Træ, snart af Muursteen, nogle teglhængte, men de fleste straatækkede, ligge adspredte og dukke hist og her frem bagved Klitterne; i gamle Dage laae Byen 1/2 Miil længere mod Vest, men der har Flyvesandet alt forstyrret de fleste af Bygningerne, selv Kirken er ødelagt af Sandet, der i høie, sneehvide Miler har opdynget sig rundtom den, og kun Taarnet, der tjener til Sømærke, rager endnu op over Klitterne; Gudstjenesten maa derfor holdes i et Træcapel; men hvad der især overrasker Øiet, naar man nærmer sig Staden, er et smukt Haveanlæg og en Træplantning, hvilke, beskyttede ved Klitterne mod den Alt fortærende Vestenvind, skyde

op af det hvide Sand. Indbyggerne ere næsten alle Søfolk, nogle ernære sig ved Fiskerie, andre ere Skippere, naturligviis paa vesterjydsk Maneer, thi den gamle Havn er forlængst tilstoppet af Sand, og andre igjen føre som Lodser de forbiseilende Skibe omkring de farlige Grunde, der strække sig over en Miil ud i Havet, og man finder da ogsaa her et mægtigt Fyrtaarn, der hver Nat kaster sit stærke Skjer mange Mile ud i Søen; til en Høide af 67 Fod hæver det sig i Veiret fra Grenen, Jyllands yderste Spidse, der som en flad Sandrevle drager sig ud i Havet, overalt bedækket med smaae, glatte Stene, som Bølgerne uophørlig opkaste og overskylle.

Endnu maae vi omtale Øerne i Kattegattet. Havet selv er her meget vanskeligt at befare, det er nu ikke længere som paa Nordsøen, hvor ikkun smalle Sandrevler drage sig langs Kysten; her gaae Grundene flere Mile ud fra Strandbredden; flere Steder midt paa Havet hæver Sandbankerne sig til nogle faae Fod under Vandfladen, og navnlig udbrede der sig høist farlige Grunde rundt om Øerne Læsø og Anholt. Tæt uden for Skagen rage Hirtsholmene op af Dybet; vi see her en Samling af Steenmasser, der ere bragte hid fra Norges Fjelde, og sammenhobede paa dette Sted; kun hist og her er Klippegrunden bedækket med en tynd Jordskorpe, og kun enkelte Fiskere have her opslaaet deres Boliger. Dernæst udbreder Læsø sig for Øiet med sine hvide Sandklitter; Øen er aldeles omgiven med Grunde, kun Baade kunne lande her, og disse maae dernæst trækkes heelt op paa Sandet; thi intetsteds er det endog blot muligt at fastbinde en Baad. Sandflugten har anrettet umaadelige Ødelæggelser og bedækket store Strækninger; for Resten er Øen iangtfra ufrugtbar, skjøndt Sandklitterne paa mange Steder gjennemkrydse de opdyrkede Marker. Læsingerne ere et i mange Henseender mærkeligt Folk. De kalde sig selv Landboerne; thi deres Ø er dem jo i egenlig Forstand Landet; men for Resten ere de Sømænd med Liv og Sjel, Navnet „Bonde" er dem et Skjeldsord, og fordum lod man Kvinderne være om, hvad de kunde bringe ud af Marken, medens

Mændene færdedes paa Havet som Søfolk eller Fiskere. Nu have Fastlændinger kjøbt sig Eiendomme paa Øen og nedsat sig der; men de ere kun lidet ansete, de ere jo ikke „Landfolk", men kun Bønder. Alt hjemme hos dem skeer for Resten paa Sømandsviis; overalt seer man Flagstænger opreiste; paa disse signaliserer man fra Gaard til Gaard ved at hisse Kurve tilveirs, og paa samme Maade bekjendtgjør man ogsaa om Søndagen, at Præsten er kommet til Kirken. Mændene klæde sig i en smuk Sømandsdragt og forøde om Vinteren paa gammel Vikingeviis ved Dands og Sviir Sommerens Fortjeneste. Kvinderne ere smukke og velvoxne; de tilhylle, ligesom paa Fanø og Føhr, næsten aldeles deres Ansigter, og have derfor ogsaa gjerne en særdeles hvid og fiin Hud; de ere iførte aabne Fløielstrøier, der med en Sølvsnor sammensnøres over Brystet, omkring Livet have de et Bælte, der er sammensat af Sølvstykker, samt et hvidt Liin over Hovedet. Det er den gamle nordiske Klædedragt, som vi her see bevaret, og man vil vistnok i denne Henseende bemærke den store Lighed imellem Sædvanen her og paa Island. Husene have udvendig et besynderligt Udseende, da de ere tækkede med Tang, der fra Taget hænger heelt ned til Jorden paa Udhusene, medens det paa Stuehuset gaaer til midt paa Muren, og er forsynet med Aabninger, hvor Vinduerne ere anbragte. Ved de hyppige Skibbrud ere Læssingerne meget ivrige for at frelse Menneskeliv, men ansee dog gjerne Strandingsgodset for deres lovlige Eiendom, og i det Hele taget beskriver man dem som muntre, tjenstvillige og gjestfrie, men tillige stolte, overtroiske og pirrelige.

Midt i Kattegattet ligger Øen Anholt, der næsten aldeles er ødelagt af Flyvesand, og hvis faae Beboere for største Delen nære sig af Fiskerie og Strandinger. Det affondrede Liv, som disse Mennesker føre, gjør, at gamle Skikke og Sædvaner, der ellers ere gaaede til Grunde, her endnu leve i hele deres Kraft. I Sproget ligne de Jyderne i Sønderherred, Syd for Greenaa, og udtale, ligesom de, „y" som „i", „ø" som „e". De spidse, røde Huer, som paa andre Steder kun brugtes af

enkelte gamle Folk, ere her Mændenes sædvanlige Hovedbedækning. Kvinderne klæde sig næsten aldeles i Blaat, blaa Trøie, Skjørt og Hue, dertil et hvidt Tørklæde, der bedækker en Deel af Ansigtet, uden dog som paa Læssø aldeles at tilhylle det. Boligerne ere for største Delen opførte af Træ, navnlig Tømmer fra de strandede Skibe, og ligesom paa Harboøre, seer man ogsaa her Lyset falde ind i Stuen gjennem skraae Kahytvinduer; derimod er der her intet Særegent ved Ildstedet og Skorstenen. Den gamle nordiske Dands „at være Vadmel“ er endnu almindelig paa Øen; for faae Aar siden kjendte man endnu Intet til Violinen; men man dandsede til Lyden af de gamle Kjæmpeviser, saaledes som det i gamle Dage var Skik i hele Norden. Fiskeriet er Folkenes vigtigste Erhverv, man fanger især Flyndere i umaadelige Bundgarn, og sælger Fangsten til Kvaseskipperne, der næsten ere de eneste Fremmede, der med god Villie besøge Øen, eller ogsaa man tørrer og salter den til Vinterforraad. Fiskeriet er forbundet med store Besværligheder, ikke blot paa Havet, men ogsaa, naar man efter Hjemkomsten skal have Baadene slæbte op paa Strandbredden, og dernæst maa bære Fangsten til Byen, en Fjerdingvei eller en halv Miil ind i Landet. Rokken er Anholternes Livret og Høitidsspise, den tørres uden Salt, og spises kogt, Flynderen derimod, der tørres med Salt, bliver kun ristet lidt over Ilden; der maa i det Hele spares paa Brændsel saa meget som muligt, man har nemlig hverken Tørv eller Træ, men maa i det Sted brænde Halm eller tør Gjødske. Der fanges ogsaa en Deel Hornfisk, og disse benyttes for en stor Deel som Vinterfoder til Faarene; ogsaa Køerne æde gjerne Fisk, og stjele ofte om Efteraaret Flynderne, der ere ophængte paa Steilerne for at tørres. Disse ere omtrent de Efterretninger, jeg ved godhedsfuld Meddelelse har seet mig istand til at samle om Anholt; jeg vilde have ønsket, at jeg havde været istand til at levere dem rigere; thi det er aldeles ikke ligegyldigt ved et Lands Beskrivelse, at kjende Noget til Livet i dets meest eensomme, affidesliggende Egn, hvor man maa

formode, at gammel Sæd og Skik har bevaret sig uforandret fra Aarhundrede til Aarhundrede.

Mindre afsides ligger Samsø, et frugtbart og veldyrket Land, der alt fra den ældste Tid har været bekjendt i Danmarks Historie. Beboerne have størst Lighed med Jyderne, hvad Tilbøieligheder og den hele Aandsretning angaaer; Mændene bære Sømandsdragt, og de røde Huer bruges endnu til dagligdags; Kvinderne tilhylle Ansigtet, ligesom paa Læsø; ogsaa i andre Henseender have de omtrent en lignende, men langt fra saa kostbar Dragt, og indhylle sig om Vinteren i en stor Kappe, der giver dem et uformeligt, nonneagtigt Udseende. Gilderne holdes endnu paa gammel, ægte nordisk Viis; men hvad der især synes mig værd at lægge Mærke til, er, at man her finder de forskjellige Provindsers Særegenheder med Hensyn til Sproget; Bonden siger „a" om sig selv, „han" og „hun" om Ting, samt bruger ligesom Anholteren, den bestemte Artikel „æ" foran Hovedordet. Er dette ikke et Tegn paa, at alle disse Eiendommeligheder ere udrundne af samme Rod og intet Kjendemærke for grundforskjellige Folkestammer?

Sønderjylland.

Man maa ikke undres over, at vi her til Overskrift have valgt et vistnok ældgammelt, men alligevel i vore Dage usædvanligt Navn, nu da Talen bliver om det berømte Slesvigs Land; thi det er i Virkeligheden ikke nærmest Slesvig, men Sønderjylland, hvis Natur og Menneskeliv skal være Gjenstand for denne Beskrivelse. Ærø, der er en Deel af Hertugdømmet Slesvig, kan vel næppe regnes til Sønderjylland; derimod ere der flere Dele af Ribe Amt, som maae regnes herhen; thi det er overhovedet Landet imellem Eider og Kongeaa, hvorom vi skulle tale; dette har kun eet Fælles-

navn, og det er Sønderjylland. Det er vigtigt for os Danske, at vi til Gavns kjende vort Lands statsborgerlige Forholde; men det er ogsaa nyttigt, undertiden at see bort fra Politikken, for at fordybe sig i det, der væsenlig bliver det Samme, hvordan saa de ydre Forholde skikke sig, nemlig Naturens og Menneskelivets Eiendommeligheder; saa det vilde maaskee endogsaa være mindre rigtigt, at stille et Navn i Spidsen, der uvilkaarlig henleder Tanken paa Kampe, som her ligge udenfor vort ganske bestemte Formaal.

Kongeaaen gjør, som bekjendt, paa en stor Strækning Grændse imellem Hertugdømmet Slesvig og Nørrejylland. Der gaae flere slagne Landeveie over den, hvor der til for et Par Aar siden blev betalt Told; men desforuden ere der, uagtet de steile Brinker, overalt prægtige Vadesteder og Smutveie, hvor der ingen Told blev betalt, og Bissekræmmerne, der tradskede omkring hiinsides Aaen med deres ufortoldede Varer paa Ryggen, stræbte i Aarhundreder forgjeves at overbevise Vedkommende om, hvor ufornuftigt det var, at slaae en Bom tvertover Riget, især naar Enhver, som vilde, kunde krybe under den. Alligevel var der dog fra gammel Tid en naturlig Grændse imellem Halvøens nordlige Deel og Hertugdømmet Jylland eller Sønderjylland, den umaadelige Farrisskov strakte sig nemlig tvertigjennem Landet ligefra Lillebælt til hen mod Vestkysten; endnu seer man store Levninger af den paa Heden, der her langtfra har den Udstrækning og det Herredømme, som Nord for Kongeaaen. Men jo længere man derfra drager mod Syd, desto hyppigere og mere udstrakte blive Hederne og Tørvemoserne i Landets Midte, indtil Kropheden, den store, øde Lyngstrækning imellem Slesvig og Rendsborg, udbreder sig med sine vilde Sandbanker, idet den næsten overgaaer, hvad man finder af Ufrugtbarhed i Nørrejyllands meest berygtede Egne. I Almindelighed er Heden i Slesvig dog ingen Alhede, intet fuldkomment Ørkenland, som det, der næsten uden Bæk og Kilde udbreder sig over en stor Deel af Jyllands Midte; istedenfor denne flade Høislette, der hist skjelner imellem Vest og Øst, drager

der sig her igjennem Landet fra Nord til Syd ligesom en smal Vold med flere Rækker af høie Bakker, der gjøre Grændse imellem de velsignede Egne mod Østen og Vestens magre Jordbund; Landeveien fra Haderslev til Slesvig følger stedse langs Høidernes østlige, bratte Skraaning, og her, paa den slesvigske Landryg, begynde Skovene strax at faae et affældigt, forkrøblet Udseende, selv Rugen vil ikke længere ret trives i den sandede Jordbund, hvor kun Boghvede og Kartofler holde sig frodige, ja længst mod Vest er der snart Intet at øine uden lyngklædte Sandbanker med purlet Egekrat istedenfor Skove og øde Hedemoser istedenfor frugtbare Enge. Dog dette er endnu himmelvidt forskjelligt fra den jydske Alhedenatur, og alt som man saa stiger ned ad den vestlige Skraaning, møder man strax et Land, der fuldkomment svarer til det egenlige Vesterjylland, indtil Kysten mod Havet aabner sig med sine vidunderlige Marskstrækninger og sin evig afvexlende Havflade.

Det østlige Slesvig har, navnlig mod Nord, aldeles den samme Natur som Østerjylland og de danske Øer. Paa Marken seer man, ligesom i Fyen, de levende Hegn, hvor Træerne i tætsluttede Rækker adskille Vang og Jordlod; i Almindelighed ere de langt høiere og kraftigere end hist, men berøve da ogsaa Vandreren enhver Udsigt og bidrage ofte til at gjøre ham Gangen besværlig, saaledes som i Krigsaarene, naar vore Soldater paa en hed Sommerdag marscherede hen ad Landeveien; den tætte Løvvæg hindrede ethvert Luftpust, og Støvet, der blev jaget i Veiret ved saa mange Menneskers Fodtrin, samlede sig i umaadelige Støvskyer omkring de fremdragende Skarer. Den østlige Slesviger er fortrinsviis Agerdyrker, og Hvedeavlen spiller en vigtig Rolle hos ham; han holder gode Malkekøer og afsætter da ogsaa en Deel Smør imellem Aar og Dag; derimod skjøtter han ikke om at fede Stude til Salg, og i det Hele er Handel og Kjøbmandsskab ikke hans Sag; naturligviis maa Bonden sælge sine Varer og kjøbe andre istedenfor; men Østslesvigeren anstiller ikke som Jyden disse evindelige Beregninger, over hvad enhver Ting er værd; han gjør ikke af

Ting i Penge, hverken i Tanken eller i Virkeligheden. Spørger jeg ham: „Hvad vil du have for den Gaas?" svarer han som oftest: „Vi sælge ikke vore Gjæs, vi spise dem selv". Østslesvigerne ere overhovedet et rankt, velvoxet Folk, rask og behændigt i enhver Bevægelse, opvakt og modtageligt for aandelige Indtryk. De ere godmodige og velvillige, tjenstagtige og godgjørende imod hverandre indbyrdes; men paa den anden Side er der ogsaa en Lyst til at vise sig, til at prale, mindre af sine Midler, end af den Raskhed, hvormed man veed at benytte dem; og det er en heel Karl, der „ikke ændser Penge mere end Græs", og er Mand til at smide den ene dobbelte Preusser efter den anden hen paa Krobordet for Champagne. Bonden boer og klæder sig paa mange Steder næsten som en Herremand, og det lader sig slet ikke nægte, at det er et prægtigt Syn, at see en saadan slesvigsk Bondegaard med de velbekjendte fire danske Længder, som den ligger der med sit venlige, velhavende Udseende, udenfor omskygget af Frugttræer og indeni indrettet med en Reenlighed og Hyggelighed, som ikke kan Andet end glæde Øiet. Vi talte om Frugttræerne, de findes overalt i Bøndernes Haver i en rigelig Mængde; i Fyen var det især Blommer og Kirsebær, her derimod, navnlig i Sundeved og paa Als, Æbler og Pærer, der udgjøre Bondens Haverigdom, og i Graasteen Slotshave staaer der endnu et gammelt Æbletræ, hvorfra alle de Træer nedstamme, som forsyne ikke blot Danmark, men flere andre Lande med de fortrinlige Gravenstenere. Trods Lysten til Pynt og Stads er Huusfliden slet ikke at foragte. Kvinderne forarbeide mangt et Stykke hjemmegjort Tøi, og selv Karlefolket vil gjerne have Noget imellem Hænderne; i enhver Bondegaard er der efter gammel dansk Skik et Huggehuus, hvor Bonden endnu selv gjør meget af sit Markværktøi; det er vistnok ikke længere som i gamle Dage, da Karlene om Vinteraftenerne, saasnart Lyset blev tændt, tog fat hver paa sit Arbeide, snoede Halmreb, snedkrede eller huggede; men det er da ogsaa en Selvfølge, at jo mere velstaaende Bonden bliver, desto bedre kan han unde Smede og Hjulmænd Fortjeneste, jo mere Land-

brugens Forbedring forøger hans Arbeide paa Mark og i Stald, des mindre oplagt føler han sig, til at tage fat paa nogen anden Haandgjerning, og jo mere han bliver istand til at sysselsætte sig med Læsning og anden aandelig Beskjeftigelse, desto mindre trænger han til den legemlige i sine Fritimer. For Resten er denne Nævenyttighed, som vi fandt Spor af hos Østslesvigeren, et Tegn paa hans Raskhed og Behændighed, og et saadant have vi ogsaa i den her brugelige Ringeriden, hvor det kommer an paa, med en kort Dolk at kunne stryge nogle Jernringe af, idet man i stærk Trav rider forbi Stilladsen, hvor de ere ophængte; det er den samme Leg, vi paa en noget anden Maade see i Dyrehaven hos os. Gilderne ere her i Slesvig af en reen dansk Oprindelse, og adskille sig næppe i noget væsentligt Træk fra dem, vi ovenfor have beskrevet, uden for saa vidt Fylderiet med Mad og Drikke er endnu mere fremherskende her, end andetsteds. Forberedelserne til et saadant Gilde vare mange Dage; Slagtedagen, Skinkedagen, Bagedagen o. s. v. følge i en bestemt Orden ovenpaa hverandre, og til enhver af disse ere Slægt og Venner indbudne til at hjælpe, medens at Koner og Piger gaae omkring fra Huus til Huus for at laane Knive, Fade, Kopper o. s. v. Endelig paa Gildedagen, naar man har været i Kirke, sætte Folk sig strax tilbords Kl. 1 eller 2, og ofte er man først færdig med Spiisningen Kl. 8 eller 9 om Aftenen; men der er da ogsaa en god Stund imellem hver Ret, man gaaer ud og rører sig lidt, faaer sig en Pibe, og seer at bringe Maven i Orden, for da igjen at kunne tage fat. I hvad vi her have fortalt om Østslesvigeren, vil man let kunne see den store Forskjel, der er imellem ham og Jyden, ligesom det ogsaa er paafaldende, hvor meget han ligner Fyenboen. Lysten til at nyde Livet, Sandsen for det Skjønne og Hyggelige, Behændighed, Opfattelsesevne, samt ved Siden heraf, et temmelig stærkt Hang til forfængelig Pral er, foruden meget Andet, fælles for begge Folk; idet vi dog tillige maa erkjende, at den Kamp, Slesvigeren i Aarhundreder har ført mod Tydskheden, der stedse trængte ind paa ham, har

hævet hans Kraft, saa uagtet den barnagtige Lyst til at vise sig, som man hyppigt seer, er han dog ikke slet saa meget Barn som Fyenboen paa sin fredelige Ø. Ogsaa med Hensyn til Sproget vil man let i Tonefald og mange Udtryk kunne gjenkjende noget Fynsk; i det Mindste har hans Tale aldeles ingen Eiendommelighed tilfælles med Vesterjydens, undtagen dette ulykkelige „æ", som man har tillagt saa stor Betydning. — Den Als er i naturlig og aandelig Forstand fuldkommen en Deel af Sønderjylland; paa hele den temmelig store Ø vil man forgjæves søge efter en ufrugtbar Plet, og hvad Ynde og Skjønhed angaaer, komme kun faae Egne i Danmark den nær, saa man skulde kunne synes, at den, hvem det var forundt at leve rig og anseet paa det meest velsignede Sted i dette Paradis kunde vel lade sig nøie med sin Deel af denne Verdens Goder. Folk ere maaskee lidt mere gammeldags paa Als, end paa Fastlandet; Bonden bygger endnu ikke sin Gaard som et Herresæde, heller ikke er Overdaaden ved Gilderne saa overvættes stor; der findes ogsaa en større Jevnhed i det daglige Liv; Gaardmanden skal saaledes her langt mindre end andensteds bilde sig Noget ind lige overfor Huusmanden, og der lægges i det Hele taget ikke saa megen Vægt paa Rigdommen ved Bedømmelsen af en Mand her som i andre Egne af Riget.

Landet imellem Flensborg Fjord og Slien gaaer stedse i Folkemunde under det gamle Navn Angel, og i fordums Tid skulle Anglerne have beboet hele Sønderjylland, indtil Folket for største Delen udvandrede til England, som det ikke blot forsynede med en talrig Skare af Beboere, men endog gav Navn efter sig. Derved, siger man, fandt Jyder, Sachsere og Frisere Leilighed til fra forskjellige Sider at indvandre i Landet, og Anglerne bleve tilbagetrængte inden deres nuværende Grændser. Det vil sikkert stedse være vanskeligt, med Visshed at afgjøre Noget i den Sag, kun saa Meget troer jeg at turde antage, at dette Folk fra den ældste Tid af har været en gammel dansk Stamme, og de, der kjende Anglerne, de sydlige Fyenboer og Langelænderne antage dem Alle i Hovedsagen for at være det samme Folk, der

har udviklet sig under forskjellige ydre Forholde. Hvad der udmærker Landet, er ikke saameget Skjønhed og Ynde som Frugtbarhed og navnlig Græsrigdom; i gamle Dage var det overalt opfyldt af Skove, som nu for største Delen ere forsvundne, og af Moser, som Beboernes Flid efterhaanden har udtørret; nutildags er det de levende Hegn, der give Egnen dens bestemte Naturpræg; her først see vi disse i deres hele Kraft og fulde Betydning. Som mægtige lodrette Mure rage de til en Høide af 6 til 8 Alen frem paa begge Sider af Veien, der bugter sig imellem dem til Høire og Venstre, for ikke at forstyrre deres Orden; Blikket søger forgjeves at gjennemtrænge den tætte Løvvæg, og man seer Intet til Huus eller Gaard, førend Veien pludselig dreier, og hele Landsbyen med sine Haver og smukke Bygninger ligger udbredt for Øiet. Enhver Bonde har sin Mark deelt i Indelukker, der hver for sig omgives af saadanne Gjerder, og naar man nu følger Gangstierne, der paa Grund af Veienes Krumninger findes i overordenlig Mængde, da er det, som man gik fra den ene Stue til den anden, Stænter af en utrolig Høide føre over Hegnene; men Hjertet føler sig let beklemt i det altid snevre Rum, og kun meget sjeldent lykkes det at finde en Høi, fra hvilken man kan skue ned over en større Landstrækning; man seer da overalt en venlig Natur, glæder sig over de umiskjendelige Tegn paa Frugtbarhed og herlig Opdyrkning, over de talrige Skarer af fortrinligt Kvæg, der uden Tøire fredeligt græsse i Indelukkerne, men intet Stort og Ophøiet, selv kun lidet Yndigt viser sig for Blikket. Hegnene bestaae af de forskjelligste Træsorter ligefra Valnøddetræ til Poppel og Piil, de ere plantede paa lave Jordvolde, og paa begge Sider findes en dyb Grøft; unægtelig gaaer derved megen Jord til Spilde, Skyggen fra Hegnet hindrer Solen fra at virke i sin fulde Kraft, heller ikke lufter det rigtigt bag disse høie Mure, og Muus og alskens Kryb opslaae deres Boliger imellem Træernes Rødder. Man har derfor meent, at Hegnene kun bestaae som et Vidnesbyrd om Anglernes Vedhængen ved Alt, hvad der er gammelt og nedarvet, ligesom de ogsaa have beholdt deres For-

fædres tunge og uhensigtsmæssige Plov; men det er da heller ikke vanskeligt at paavise Nytten ved denne gamle Indretning; hvert 5te Aar, naar Marken lægges ud til nyt Sædskifte, omhugges Hegnet, og Bonden faaer her en stor Deel af sit Brændsel, der er stedse Læ mod Stormen, og Kvæget kan løbe frit omkring paa de omgjerdede Græsgange uden Tøire og uden Bevogtning. I det Hele er Malkekvæget Anglerbondens største Rigdom, Marken, som vistnok frembringer fortræffelig Raps og Hvede, egner sig endnu bedre for Græsvæxt, det røde „holsteenske“ Kvæg bliver fortræffeligt fodret og pleiet, og frembyder saaledes udmærkede Malkekøer, hvorimod Handelen med Stude og Slagtekvæg ogsaa her i Slesvig navnlig er overladt til Vesterboen. Ogsaa sine Heste har Angleren megen Omhu for, han holder ikke mange, men giver dem godt Foder, forlanger bravt Arbeide af dem, men vogter sig vel for at overanstrenge dem. Et Folks Aandspræg yttrer sig stedse i den Maade, hvorpaa det udfører sin daglige Gjerning, og dette viser sig ogsaa her; vi see et Folk, der er dygtigt og stræbsomt i at udføre sin Gjerning, men tillige med Haardnakkenhed hænger i det, der nu engang er Skik og Brug, det som er det overleveret fra dets Fædre. I denne Mangel paa virksom Kraft afspeiler sig den Indesluttethed, der er et Særkjende for Angleren, hans Sind er selv en indgjerdet Mark, hvor hans Følelser og Tanker skjule sig, han mangler Mod til at lade dem træde frem, tier derfor helst stille, med hvad der rører sig hos ham, og kiger ængstelig frem bag sig Skjul. Forsigtighed og Paapasselighed er forunderlig blandet hos ham med Frygtsomhed og Ubestemthed; han vover ikke at gjøre aabenbar Modstand, men søger ad Snigveie at naae det Maal, han har sat sig; saaledes omtrent beskrive Venner og Fjender Anglerens Grundpræg, og heraf følger nu atter, at han mangler den rette Selvstændighed; kun den, der naar han har sat sig et Maal for Øie, tør kjæmpe for at naae det, veed hvad han vil; dette er ikke Tilfældet med Angleren, og Forfængeligheden er derfor ogsaa det, der saare ofte leder hans Handlinger. „Hvad ville

Folk sige?" hører man stedse og idelig, og Intet gaaer Angelboeren mere til Hjertet, end at vide sig ilde omtalt; „man maa vogte sig for Nakkedrag", siger han. Men denne Forfængelighed gjør tillige, at han er let at forlede, og gjerne bliver en Bold for Partiehøvdingerne, især saadanne, der vide at smigre ham. Alle fine Folk ere Tydskere, saa vil han ogsaa være en Tydsker, og det uagtet der vissselig er en Vedhængen ved den gamle Stamme, der navnlig aabenbarer sig i den Forkjerlighed, med hvilken han hører og læser de gamle nordiske Sagn; thi naar det hedder, at Fædrenes Grave ere jevnede med Ploven, og med det Samme ogsaa Minderne om dem forsvundne af hans Erindring, da lyder det jo rigtignok meget smukt; men for Resten er det Ene ligesaalidt Tilfældet som det Andet. Men dertil kommer endnu, at det synes ham fordeelagtigt at være en en Tydsker; han har i Aarhundreder været vant til at vende Blikket mod Syd, hvor man ikke forstaaer Dansk; derfor har han maattet see at lære det Tydske, og saaledes er det gamle Fædresprog, der i gamle Dage hørtes lige til Slien, aldeles forsvundet i det Sydlige; man taler kun Plattydsk, som man har lært ved den idelige Handelsforbindelse med Syden, og skriver kun Tydsk, som daglig læres i Skolen. Der er noget Forkeert i det hele angelske Væsen, en Dobbelthed, der gjør, at de hverken vide, hvad de ere eller ikke ere. Især er det Tilfældet, hvor det Danske endnu lever i Folkemunde; hjemme i sit Huus er man Dansk, føler og tænker paa Dansk; men aldrig saasnart seer man en Fremmed, før man, saa godt man formaaer det, taler og gebærder sig som en Tydsker; det gamle Modersmaal er Hjertesproget, Velvilliens, Aabenhedens, Fortrolighedens Sprog, i det fremmede taler man derimod, naar man har i Sinde at skjule sine Følelser, sin Hjertens Mening, og derfor er det ogsaa en Erfaring, man navnlig i den sidste Tid har gjort, at aldrig saa snart begynder Angleren med at sprecke Tydsk, før han med det Samme har Skjelmen bag Øret; igjennem Modersmaalet kommer den gode sunde Livslærdom og Erfaring til ham, men i Skolen har han lært al Slags høitravende

Bogviisdom paa Tydsk, og den simple Almuesmand snakker om, at man ikke kan modtage „videnskabelig Lærdom“ paa Dansk, eller ogsaa man udtrykker sig saaledes: „Æ taler dansk, men æ er tydsk lært“; dog hvad der er det Værste, Hjertets dybeste Trang udtaler sig for ham paa Dansk, men Evangeliet prædikedes fordum stedse paa Tydsk, og det klinger næsten som Kjetterie i hans Øre, naar han nu tildags hører Guds Ord prædikes for ham paa det Sprog, hvor man skulde troe, det ene var istand til at gjennemtrænge hans Hjerte. Det er denne Dobbelthed i Sproget, der meget har bidraget til at gjøre Angleren ubestemt og vaklende, til ofte at tilhylle hans Øie for Sandhed og Ret; og just det er det Ulykkelige for ham, at han hverken er rigtig Dansk eller rigtig Tydsk. Og dette er ogsaa Tilfældet med dem, der ere kommet saavidt, at de have lært at glemme deres Modersmaal; intetsteds see vi tydeligere, hvor vanskeligt det er, at udslette det Præg, der af Naturen er paatrykket et Folk, og man behøver kun at see en Sydangler, for at overbevise sig om, at det ikke er nogen Tydsker, man har for sig; hans Gang og Lader, Maaden, hvorpaa han griber enhver Ting fat, er ganske paa sin Dansk, den samme rolige Sindighed, den samme Langsomhed og Ufortrødenhed. Ingen Tydsker vil kunne finde sig i at gaae med Træskoe saaledes som Angleren; dette Fodtøi stemmer tilmed fortræffeligt overeens med Nordboens Lyst til at arbeide i Træ, og saaledes ere ogsaa Anglerne bekjendte som dygtige Træskjærere. Og selv i Sproget aabenbarer sig hans sande Fædreland. Hans Plattydsk er slet ikke ægte, og ligner i mange Ting det Danske mere end det Tydske; hans Høitydsk er ofte ikke stort bedre, han er slet ikke istand til at tilegne sig de rette Vendinger, Udtalen er fuldkomment dansk, det bløde „g“, det brede „r“, det svagtlydende „s“; kort sagt, han kan hverken tale Tydsk eller Dansk. Desforuden har ogsaa den tiltagende Rigdom og Velstand indvirket ufordeelagtigt paa Angleren; man seer overalt Spor af Overdaad, prægtige Bøndergaarde, teglhængte og med store Glasruder i Vinduerne; Værelserne ere opfyldte med kostbare Meubler; men det gaaer her som overalt,

hvor Lysten til at vise sig ikke er forenet med Smag og Dannelse, man veed slet ikke, hvad det vil sige at holde Maade, og først da er det, som det skal være, naar Bondens Stadsestue fuldkomment har Udseendet af en Marskandiserbod. En rig Anglerbonde er i høieste Grad pengestolt, Rigdom synes at være det Eneste, der gjælder Noget i hans Øine; Forfængeligheden gjør sig overalt gjældende, Bonden og hans Hustru klæde sig fuldkomment paa Kjøbstedsviis, og lade sig aldrig titulere anderledes end Herren og Madammen; men ogsaa Overdaaden næres, og den gamle Simpelhed og Jevnhed i Sæder gaaer alt mere tilgrunde. Dette er vistnok ikke Andet, end hvad vi see paa saa mange Steder under lignende Forholde; men Ulykken er, at denne samme forfængelige og pengestolte Rigmand, hvem Konge og Fædreland ere noget aldeles ligegyldigt, gjælder som et Orakel for de andre Bønder; hvorhen han kommer, bøier man sig for ham, giver ham den første Plads ved Gilder og Sammenkomster og lytter med Andagt til hans Ord. Og navnlig er Kaadneren eller Huusmanden (egenlig Hyttebeboeren, af det gamle danske **koth**, en Hytte) aldeles afhængig af Gaardmanden; man seer ham følge denne i ærbødig Afstand, han fordrister sig ikke til at stige over Stænten før han, ja selv i Kirken, ved Nadveren, holder han sig for sig selv, og vover ikke at blande sig imellem Bønderne; men saaledes tør han da heller ikke yttre nogen anden Mening, end den Gaardmanden hylder, han tør ikke vedkjende sig sin Kjerlighed til det Fædreland, som denne foragter, til det Modersmaal, som han forhaaner. — Derfor lyde ogsaa Beretningerne fra Angel ofte høist sørgelige. For Øieblikket, hedder det, ere Anglerne et aldeles fordærvet Folk, Frækhed kaldes Mod, Løgn kaldes Snildhed. Deres saakaldte Gudsfrygt er idel Hyklerie; en Mand, i hvis Hjem der aldrig er talt et tydsk Ord, beediger for Retten, at han ikke forstaaer Dansk, og samme Mand gaaer som et Mønster paa christelig Fromhed; men han er heller ingen Meneder derfor; thi han og hans Kammerater ere blevet enige i, at det Sprog, de have talet fra Barndommen af tidlig og sildig, er ikke Dansk, og dette er jo unægtelig en snild Udvei. Anglerne, hedder

det fremdeles, ere et i høieste Grad feigt Folk, uden Spor af Æresfølelse: man skal tage dem med Strenghed, tvinge dem ved Frygt; Mildhed og Eftergivenhed ere spildte paa dem, de bilde sig da strax ind at have forknyttet En og tale om deres „Errungenschaften". Men saaledes er ikke hele Folket, tilføies der, nei Gudskeelov, der er en Deel af samme, der endnu bevarer det godmodige, venlige og forekommende Sind, der fra gammel Tid var Anglernes Særkjende, og det er hele Arbeiderstanden; denne lever under et Trælleaag, som den ikke formaaer at afryste; thi virksom Kraft er nu engang ikke falden i dette Folks Lod; men det er dog Folk, som man tør lide paa og ret kan fatte Godhed for; thi den Hjertelighed og den Velvillie, som man forgjeves søger hos den Velhavende, findes i Kaadnerens fattige Hytte. Men er dette Tilfældet, maae vi bemærke, saa er det just her, vi maae søge Folket, saa er det herhen, vi skulle rette vor Opmærksomhed, naar Talen bliver, om hvad vi tør haabe af Fremtiden Alligevel vilde det jo være høist sørgeligt, om de egenlige Bønder skulde være saaledes i Bund og Grund fordærvede; men som sagt, de have to Sider at betragtes fra; i sit Hjem er denne samme arge Løgner, der sætter sin Ære i at fornægte Sandhed og Redelighed, ofte en ærlig, trohjertet Bondemand, Christendommen ligger ham virkelig paa Hjerte, skjøndt man skulde ofte synes, at det ikke vel var muligt, at det var ærligt meent med al hans Kirkegang og huslige Andagt, og Forholdet imellem ham og Kaadneren er ofte virkelig patriarchalsk; der skeer ikke her, som andetsteds i Danmark, nogen nøie Overregning, over hvad man gjensidig modtager og yder, er Huusmanden i Nød, behøver han blot at sende Bud til Bondegaarden, er han syg, strax spænder Bonden for sin Vogn og henter Læge til ham; men saa maa han ogsaa stedse huske paa Forskjellen, og blandt Andet maa han ikke være saa uforskammet at have en anden Mening end Bonden og være dansk, naar han vil være tydsk. Og endelig er Kjerligheden til det gamle Fædreland og Modersmaal vistnok ofte større end man troer; jeg vil blot anføre eet Exempel. Da Anglernes Forretningsliv

stedse fører dem sammen med Tydskerne, tale paa mange Steder Mændene Tydsk; men naar de blive gamle, mindes de atter deres Barndomssprog, og saaledes bemærkede man for omtrent 30 Aar siden Egne, hvor de Unge talte Tydsk, de Gamle Dansk, og man formodede deraf, at om faae Aar vilde vort Modersmaal være aldeles uddød i saadanne Egne; men den Dag i Dag er det endnu paa samme Maade, de, der dengang vare unge, ere nu blevet gamle og have glemt deres tillærte Tydsk, medens det nu høres fra deres Læber, der dengang som Børn kun forstode det Danske. Og saa til Slutningen en lille Bemærkning; den haarde Dom, jeg ovenfor udtalte om Anglerne, vilde jeg aldrig have vovet at fremkomme med, naar den ikke beroede paa mange Mænds eenstemmige Udsagn, der har kjendt dem i flere Aar, og hvis Sanddruhed og indre Velvillie der ei kan være Tvivl om; men skulde den alligevel være saa ganske retfærdig; lader os erindre, at hvor Mistilliden først saaledes som her har faaet Indpas, der kan ingen god og velsignet Frugt trives, førend man efterhaanden ved Taalmod, Ærlighed og ubøielig Kraft har beredet Jorden til en rig Høst for den kommende Slægt.

Nu tildags lægger man i Angel Udbygningerne hist og her rundt omkring Hovedbygningen, og omgiver det Hele med et Steengjerde omtrent paa samme Maade, som Tilfældet er i Norge og Sverrig. De ældre Bøndergaarde bestaae derimod kun af een lang Bygning, en Port gaaer midt igjennem Huset, og derfra kan man enten gaae ind i Kostalden eller i Kjøkkenet, herigjennem er Indgangen til Dørnsken eller Dagligstuen, der langs Bagvæggen er forsynet med lukkede Alkover, i hvilke hele Familien har Natteleie; dernæst kommer Pisel, Storstuen, og bag ved den Brudekammeret, en Art Pulterkammer, som man seer fuldt af Kister med Linned og Sligt, som Konen har bragt i Medgift til Huset. Denne gammelangelske Bygningsmaade seer man let, i Hovedsagen er den danske, og rimeligviis betjente man sig længere tilbage i Tiden af de 4 Længder, dog med den Forskjel, at man her kunde gaae igjennem

alle Bygninger, uden at træde ud i den frie Luft, hvad der jo ofte, især om Vinteren, var særdeles bekvemt. — Men sætte vi fra Angel over Slien til Halvøen Svandsø, da vil strax den aldeles forskjellige Maade at bygge og boe paa, falde i Øinene, saa det alene deraf er tydeligt, at vi ere kommet til et grundforskjelligt Folk. I Landsbyerne seer man høie, temmelig lange og umaadelig brede Bygninger, der næsten alle vende Gavlen ud mod Gaden, hvor ogsaa to udskaarne Hestehoveder pryde Mønningen. For Enden af Bygningen er der en vid Port, og herfra kommer man ind i et stort Rum, hvor Hestene staae paa den ene Side, Køerne paa den anden med Hovederne udad mod den Indtrædende, istedenfor at Angleren, efter dansk Skik, binder sine Kreaturer med Hovederne mod Væggen. Pladsen i Midten tjener som Logulv, og ovenover, paa Loftet, benyttes Rummet til Lade; alt som man gaaer videre frem, faaer man til Høire og Venstre adskillige aflukkede Smaakammere, der benyttes til at gjemme Mælk, Flæsk o. s. v.; men lige strax, som man træder ind ad Porten, seer man i den anden Ende Ilden brænde paa Arnen, den er indesluttet i en Nische, Røgen trænger op under Loftet, hvor det hænger fuldt af Skinker og Faarelaar, der ere ophængte til Røgning, og søger endelig en Udgang igjennem Porten. Rundt om denne Ild samles gjerne Husets Beboere; men desforuden have mere formuende Folk gjerne eet eller flere Værelser bagved Røgstuen, og den ene af disse Stuer er da forsynet med en Bilæggerovn, hvori der fyres fra Arnen. Det er den saakaldte nedersachsiske Bygningsmaade, vi her have beskrevet, og Beboerne af disse Egne ere da ogsaa indvandrede Tydskere; man behøver blot at see disse Mennesker, naar de komme klapprende med deres umaadelige Trætøffler eller Klodser (Klotzen), iførte en vid Lærredskofte, forat forvisse sig om, at det her er en fra de Danske og Anglerne forskjellig Folkestamme, der træder os imøde. Her først er det Plattydske hjemme, og toner i de gamle Sange fra Folkelæber, og her finder man ogsaa i Eet og Alt det nedersachsiske Præg, et aabent og trohjertet, men tillige snaksomt, stortalende og

stundesløst Folk. Disse nedersachsiske Bønder staae for Resten, hvad Velstanden angaaer, langt tilbage for de rige Anglere; deres Tilstand er ofte usfel, og de leve gjerne som Leilændinger paa de store adelige Godser, at kunne hævde deres Selvstændighed ligeoverfor Herremændene. For Resten ere disse adelige Herrer selv gode Landsmænd, fra deres Meierier forsendes der udmærket Smør til Hamborg og Kjøbenhavn, og Halvøen Svandsø er da ogsaa et fladt, særdeles frugtbart Land; i gamle Dage har det rimeligviis været en Ø; deraf Navnet, som Tydskerne i deres uheldige Lyst til at forvanske ethvert dansk Navn have forandret til Schwansen, hvilket vi Danske da ogsaa have været saa høflige at sige dem efter.

Det sydligste Slesvig har i det Hele taget en holstensk Befolkning, med Undtagelse af Egnen længst mod Vesten, der beboes af Frisere, og naar man saaledes følger Landeveien fra Slesvig til Husum, ere Husene paa den ene Side af Veien opførte efter den danske, paa den anden Side efter den nedersachsiske Bygningsmaade. Øen Femern ved Holstens Kyst har, hvad Naturen angaaer, stor Lighed med Lolland; man seer overalt fede, lerede Jorde, intetsteds findes der Bække; derimod overskylle Havvandene paa mange Steder de lave Strandmarker, og overalt langs Kysterne udbrede der sig Sumpe, der gjøre Øen til et usundt Opholdsted, navnlig for alle Fremmede. Fremdeles ligne begge Øer hinanden i den Overvægt, som Agerdyrkningen saavel hist som her har over Kvægavlen; Femern er et fortræffeligt Hvede- og Ærteland, derimod er Kvæget usselt og forkrøblet, Hestene ikke stort bedre, og de maae døie saa meget Ondt ved den bestandige Pløining i den tunge, lerede Jordsmon, at man regner, der aarlig styrter 1 Hest af 8 paa Grund af den overdrevne idelige Anstrengelse. Femeringerne ere en Blanding af forskjellige Folk, navnlig Slaver og Ditmarskere, deres Bygningsmaade er fuldkomment den nedersachsiske, Folkesproget er reent Plattydsk; derimod har man i deres borgerlige Indretninger villet finde Lighed med den aristokratiske frisiske Forfatning, og man har da ogsaa hen-

viist til det saakaldte „Fenstern“, eller det natlige Frierie, en ældgammel Skik, som man finder rundtom i Europa iblandt de meest forskjellige Folkeslag, Svenske, Nordmænd, Schweitzere, i Provstiet, i Marsken, og som endnu holder sig i adskillige affides liggende Egne.

Vi have beskrevet det østlige Slesvig og den store Forskjellighed, som her viser sig i de folkelige Eiendommeligheder; vi gaae nu over til at omtale den vestlige Deel af Landet, og begynde da ogsaa her med Beskrivelsen af de mere nordlige Egne. Som alt antydet, ligger over Halvdelen af Landet her uopdyrket, milevidt snoer Veien sig imellem Lyngsletter og Hedemoser, og istedenfor de levende Hegn med deres friske Grønne seer man fra nu af kun Jorddiger, undertiden med en Fletning af Riis eller døde Hegn, som Østboen kalder dem. Det er her som i Vesterjylland, Marken er mager og sandet, men langs Aaerne, der sagte snoe sig ned ad den svage vestlige Skraaning, ligge fortræffelige Enge; derfor har ogsaa Kvægdriften noget ganske Andet at betyde her end Kornavlen, og naar man først har faaet Høet indsamlet, taler man allerede om et godt eller mindre godt Aar, som om Høsten allerede var forbi. Nordvestslesvigeren er en fuldkommen Vesterjyde, begges Udtale og Maade at udtrykke sig paa er næsten ganske den samme, og saaledes bruger man blandt Andet ogsaa her stedse Verdenshjørnerne til at betegne en Tings Beliggenhed; vi gjenfinde her den samme djerve Trofasthed, den samme Mangel paa Sands for munter Selskabelighed, og navnlig er Handelsaanden fremtrædende saavel her som hist. Lysten til at handle viser sig allerede hos de ganske smaae Børn, det kan saaledes nok hændes, at en lille Dreng kommer barbenet hjem fra Skole, hvor han har solgt Skoe og Strømper til en Kammerat; blive Børnene noget ældre, handle de med Pidske og Pibehoveder indbyrdes, indtil de have opnaaet den Erfarenhed, at de tør give sig i Laug med Heste- og Studehandelen. Nordvestslesvigeren forstaaer sig paa Kreaturer, han er opfødt med dem, har Lyst til at færdes blandt dem og et skarpt Blik for at kjende deres

Fortrin og Mangler, og under Navn af „Holstenere“ seer man derfor ogsaa disse ærlige danske Mænd reise omkring som Prangere i Jylland, og store Flokke af Kreaturer gaae derfra stedse sønderpaa, snart en Hestekobbel, snart en Studedrift og snart igjen en Flok Sviin; den samme Mand handler sjeldent med mere end een Gjenstand, og Heste- og Studeprangeren har Anseelse fremfor Svinedriveren, som man ofte seer komme tradskende bag efter sine Sviin, istedenfor at skikkelige Folk dog ellers gjerne ere til Hest; men derfor kan han jo være lige „god“, det vil sige, lige rig og velstaaende. Mange Bønder ere navnlig ved Handelen blevet særdeles velhavende, og derfor er der efterhaanden ved Exemplets Magt indført en langt større Overdaad og Luxus, end der findes Nord for Kongeaaen; det er behageligt at træde ind i Bondens Huus, i disse høie rummelige og panelede Værelser, velforsynede med smukt og reenligt Bohave. Hjemme i sit Huus klæder Bonden sig i Vadmel, og har Træskoe paa Fødderne, men skal han nogetsteds hen, trækker han strax Støvler paa, og ifører sig sin Klædesfrakke; ogsaa er han godt kjørende, og hans Vogn maa have Kurvefading og lakerede Agestole. For Resten er Vestslesvigeren ikke den, der løber efter Forlystelser, Livet er for ham nærmest Arbeide og Anstrengelse, hans Handelsvirksomhed og Kampen mod Naturen, det Sidste navnlig i de Egne, der ligge udad mod Vesterhavet, og hvor Oversvømmelserne, som vi snart skulle see, ofte anrette store Ødelæggelser, holder hans Aand i en stadig Spænding, saa Tiden desuagtet aldrig bliver ham lang. Den gode Levemaade og smukke huslige Indretning betragtes som Noget, der nu engang hører til, og som ogsaa herfra udbreder sig stedse videre mod Nord igjennem Nørrejylland; men saavidt jeg har kunnet forstaae, er der dog ingen sønderjydsk Sædvane, der har vundet saamegen Indgang nordpaa som Thevandspunschene, hvis egenlige Fædreland vistnok er Marsken. Sønderjyden mener i det Hele, at han staaer paa et høiere aandeligt Standpunct end hans Brødre mod Nord; i ethvert Tilfælde maae vi indrømme, at ved igjennem Aarhundreder at kjæmpe for sin

Net lige overfor den indtrængende Tydskhed har han vundet en Kraft og aandelig Fasthed, som man ved mangfoldige Leiligheder maa beundre. Man hører næsten aldrig Udbrud af Heftighed og Vrede, Skjeldsord og Banden er næsten ubekjendt, den skjønneste Æresfølelse har gjennemtrængt hele Livet og yttrer sig især kraftigt i den usvigelige Ærlighed og Ordholdenhed, der vises i Handel og Vandel. Men en saadan er da ogsaa aldeles nødvendig just i denne Egn, hvor de borgerlige Forholde fra gammel Tid af ere saa forviklede, at man har ondt ved at hitte Rede i dette Virvar. Hvor man skal henvende sig, forat paatale sin Ret, eller hvilken Lov man har at rette sig efter, den danske, eller den gamle jydske, eller den lybske, er ofte meget vanskeligt at komme paa det Rene med. I den ene Henseende hører en Mand til eet Amt, i den anden til et andet, maa maaskee betale Skatter i Tønder, og møde for Retten i Aabenraa. — Den nordvestlige og nordostlige Slesviger ere i mange Ting saare forskjellige; det vil vistnok Enhver, der har fulgt den foregaaende Udvikling, sande; der finder ogsaa næsten slet ingen Forbindelse Sted imellem begge, og høist sjeldent fører deres Virksomhed dem i Berøring med hinanden. Heller ikke Angleren see vi noget Spor af her med Undtagelse maaskee af det Særegne i Bygningsmaaden. Istedenfor de almindelige 4 Længder træffe vi nemlig allerede Nord for Ribe sjeldent mere end 3, længere mod Syd kun 2 eller 1, og fra Beboelsesværelserne gaaer man lige ud i Stald og Lade; dette Sidste er det egentlige Særegne; thi, som før er omtalt, ere de fiirkantede Gaarde ogsaa her den oprindelige Form, som man ogsaa i den senere Tid er vendt tilbage til, idet man tillige adskiller Bygningerne; det Samme er for Resten Skik i hele det østlige Jylland, rimeligviis for i Ildebrandstilfælde dog at kunne frelse noget af Gaarden. For Resten bemærke vi her blot, at man ogsaa i det nordlige Slesvig betjener sig af Benævnelserne Dørnsk, Pisel o. s. v. for de forskjellige Stuer, og disse Udtryk har man fundet, ere af gammel angelsachsisk Oprindelse.

Den Fornøielse, med hvilken den Danske færdes iblandt sine Landsmænd i det vestlige Slesvig, strækker sig desværre ikke saa langt mod Syd, som det danske Sprog lyder, og Vesterjyden boer. Vest for det frisiske Marskland træffer man nemlig en Befolkning, der i Væsen, Ansigtstræk og navnlig i Sproget fuldkomment ligner Jyden, og som dog i høieste Grad er paavirket af det Tydske. Imellem sig selv tale de ikke Andet end Dansk; og dog er det med den største Modvillie, at de bøie sig under den Lov, der atter har indsat det Danske i dets naturlige Ret i Kirke og Skole; „vi ere nu engang vante til det Tydske" sige de. Man hører ofte disse Mennesker paa bredt Jydsk fortælle, at de ere Tydskere, og deres saakaldte Landsmænd, der naturligviis med Glæde modtage denne Tilvært for det hellige romerske Rige, udtrykke dog deres Forundring over, at, uagtet de ellers tale deres Sprog meget correct, indløber der dog af og til nogle ganske besynderlige Feiltagelser; de sige: Ich erinnere, for: ich erinnere mich, müssen, sollen, aber, for: dürfen, mögen, sondern, kort sagt, de tale Tydsk som en Dansk, der har lært det i Skolen. Det Sprog, de tale imellem sig selv, er ikke rigtigt Dansk, sige de, ikke Kjøbenhavnsk Dansk, og for Resten anvende de al mulig Snuhed, forat man ikke skal komme underveirs med, hvorledes det har sig med deres rette Modersmaal; thi dette ægte jydske Grundtræk er just her i Egnen udviklet paa Hjertelighedens og Ærlighedens Bekostning; man seer ikke Andet end snedige Handelsmænd, der vide at drage Fordeel af Alt og forsømme Agerbruget for Kvæghandelens Skyld.

Det er et Charakteertræk hos de Danske, at man, hvor Jorbrugen ikke er tilstrækkelig til at give Befolkningen, hvad den behøver til sit Livsophold, seer dem ved Huusflid at stræbe at holde Mangelen fra Døren. Hvad der saaledes kan fortjenes, er kun lidet, og der maa være en Nøisomhedens og Utrættelighedens Aand over et Folk, der ikke lader sig afskrække heraf, men freidig arbeider tidlig og sildig forat skaffe sig en endog kun ringe Fortjeneste. I de

slesvigske Hedeegne see vi derfor ogsaa, saalangt som det Danske strækker, en roesværdig Huusflid, der ophjælper mangen Mand, medens hans Nabo, Friseren eller Tydskeren, der lever under de samme Forholde, ikke formaaer at arbeide sig ud af den trykkende Armod, fordi han ringeagter den lille Fortjeneste. Hvad Uldbinderiet og Pottemageriet er i Jylland, det er nu navnlig i hele det nordvestlige Slesvig Kniple-riet. For 200 Aar siden levede der en nederlandsk Kjøbmand i Tønder, som først begyndte med at lade Hedepigerne kniple for sig, og nu tildags regner man, at Kniplingeegnen omfatter et Land med en Folkemængde af 10 til 12000 Mennesker. Men det er dog en Ulykke med Knipleriet, at saa ringe Fortjeneste det end giver, i det Høieste 6 til 10 Rbß om Dagen, saa kan det dog ikke, saaledes som Uldbinderiet, drives ved Siden af andre Forretninger. Kniplersken tør ikke benytte sine fine Hænder til grov Huusgjerning, og en saadan stakkels brystsvag Skrantning, der næsten altid sidder krumbøiet over sit Skriin, er da heller ikke skikket til at gaae i Marken, til at røgte Kvæget og for Resten at passe sit Huus, man vilde derfor komme til at mangle Markarbeidersker, hvis der ikke stedse kom Piger hid fra den jydske Hede og fra Fanø; paa mange Steder maae Mændene endogsaa paatage sig de Forretninger, som ellers tilkomme Kvinderne, som at væve Tøi, sigte Korn, ælte Deig, og, om man tør troe det, endogsaa at sye, strikke og lave Mad. Der er saaledes ingen rigtig Velsignelse ved denne Art af Huusflid, og Fortjenesten er endogsaa langt ringere, end den var, førend man begyndte at eftergjøre Kniplingerne paa de engelske Maskiner; men vore ægte Kniplinger ere alligevel noget ganske Andet, end disse eftergjorte Varer, og ere da ogsaa almindelig anerkjendte som ganske fortrinlige; de forsendes over hele Verden, og Stadsdamen, der pynter sig med dem, tænker vel næppe paa, at disse fine Sager have seet Lyset i en slesvigsk Hedehytte, under idelig Savn og Anstrengelse.

Vi kunne ikke forlade denne Deel af Slesvig, uden at omtale, hvorledes Vesterhavet, dets Øer og dets Kyststræk-

ninger bidrage til at give Landet et eiendommeligt Præg Vi see her Overgangen fra de vesterjydske Fjordegne til det egentlige Marskland, Syd for Høier, som vi nu strax skulle indlade os paa at beskrive, og først ved at omtale det, ville vi være istand til at danne os et fuldstændigt Billede af det vidunderlige Forhold, hvori Land og Hav her staae til hinanden. I Hovedsagen have vi her endnu kun, hvad der alt viste sig i Jylland; ligesom hist ved Fjordene have vi ogsaa her vidtudstrakte Lavvande, hvor Havet idelig afsætter frugtbare Engstrækninger, der under Navn af Marskenge ere en umaadelig Rigdomskilde for de tilgrændsende Kvæglande; ligesom hist beskyttes dette Marskland med en Række af Sandbanker, der rage op af Havet. Men hvad der hist viser sig som en sammenhængende Vold, der kun paa et enkelt Sted lader Havet træde ind, det seer man her kun som en Række af Øer; derfor ere disse Egne ogsaa endnu den Dag i Dag paa samme Maade udsatte for Oversvømmelse, som de nørrejydske Fjordstrækninger, inden at Tangerne fuldstændig havde dannet sig. En væsenlig Eiendommelighed er det alligevel, at medens Forskjellen imellem de daglige Høivande og Lavvande hist er temmelig ubetydelig, seer man allerede her, hvad vi nedenfor nøiere skulle udvikle, hvorledes Vandet i Ebbetiden med Undtagelse af enkelte Render, hvor Aavandene finde deres Afløb, aldeles forsvinder paa de vidtudstrakte Grunde nærmest Kysten, saaat man til den Tid kan gaae eller kjøre fra Øerne over til Fastlandet. Det vilde være for bekosteligt, at anlægge Diger langs den nordslesvigske Marsk, dertil er den hverken frugtbar eller vidtudstrakt nok; man lader sig derfor nøie med den lave Sandvold, som Havet selv efterhaanden har opkastet langs med Stranden, og som man kalder Uren. Men indtræffer der nu en stærk Vestenstorm, da drives Havets Vande med Voldsomhed ind mod Landet, overstige Uren og beskylle ikke blot Marsken, men ogsaa de tilgrændsende skarpe Agre; har man nu fornylig pløiet og saaet i disse, da skylles den løse Muldjord bort fra Sædspirerne, saa man paa saadanne Steder efter en Oversvømmelse ikke seer stort

Andet end en øde Sandmark; men ogsaa Marsken selv ødelægges for mange Aar, overøses med Sand, Muslinger og ufrugtbare Saltdele, som Havet lader tilbage, naar det endelig atter synker. Ogsaa Kjøbstederne og Landsbyerne ere ved saadanne Leiligheder udsatte for Oversvømmelse, og saaledes kunde man i Aaret 1825 under den store Stormflod seile igjennem Ribe Gader, store Masser Tømmer drev fra Høier hen til Møgeltønder, i Medolden stod Vandet 2 Alen høit i Husene, Borde og Stole fløb omkring i Gaderne, ja man saae endogsaa en Seng drive ned med Strømmen; en gammel syg Kone laae i Sengen, man skyndte sig at faae den paa det Tørre; men Hjælpen var kommet for sildig, hun var allerede druknet.

Af Øerne, der drage sig langs Slesvigs Vestkyst, ere de tre nordligste alene beboede af Sønderjyder; de bestaae, som vi ovenfor antydede, næsten alene af Sandbanker, fra hvilke Klitter hæve sig brat i Veiret, og kun mod Øst seer man en Smule Marskeng. Jorden er her ikke istand til at ernære den temmelig betydelige Folkemængde, og man maa saaledes paa Fanø endog hente Hø fra Fastlandet. Men disse Faniker, 3000 Mennesker paa næsten nøgne Sandklitter, have dog stedse vidst at bjerge sig ved Flid og Driftighed; tildeels leve de som Fiskere, dog dette har ikke meget at betyde mod deres Virksomhed som Skippere, og hele Sommeren igjennem seer man deres Skibe fare imellem Ladepladserne paa Slesvigs Vestkyst, idet de stedse som raske og modige Søfolk vide at benytte de daglig tilbagevendende Høivande, ja de seile heelt op ad Elben til Altona, og endogsaa over Havet til Norge og England, paa deres smaae fladbundede Fartøier. Disse Skibe ere tilmed deres eget Værk, de ere stærke, men rigtignok langtfra smukke, og det gaaer her som paa Thorseng, Aarhundreders Erfaring har lært dem, hvordan et Fartøi skal være tildannet, forat de ret kunne have Nytte af det. I det Hele have de Meget, hvori de ligne vore andre danske Øboer, og navnlig har Klædedragten Adskilligt tilfælles med der, der bruges paa Læsø, idet den tillige i Meget nærmer sig den, der benyttes paa de frisiske Øer, man seer

her de snevre Trøier, de korte Skjørter, de lyseblaae Strømper, og ligeledes vise Kvinderne sig aldrig udenfor deres Hjem, uden at tilhylle deres Ansigter mod den skarpe Vestenvind med sorte Pandebind og Hagebind, saa de faae aldeles Udseendet af at bære Maske. For Resten fortæller Sagnet os, at disse Øer i gamle Dage have været langt større og efterhaanden ere blevet ødelagte af Stormfloderne fra Vesten. Fanø og Manø skulle engang kun have været adskilte ved Skodborgaa, hvorover der førte en Bro fra den ene Ø til den anden, og en heel Miil Vesten for Rømø vil man ude i Havet have bemærket Levninger af gammelt Muurværk, der viser sig ved Lavvande, og daglig beskylles af Høivandene.

Syd for Høier begynder altsaa det egenlige Marskland eller Kogene, hvorved man her i Slesvig betegner de inddigede Landstrækninger, som fra nu af fortsætte sig heelt ned igjennem Holsten og Tydskland til Holland og Belgien. De magre, skarpe og tildeels lynggroede Sletter, der fra Høidedraget mod Øst sagte og uformærket skraane ned ad mod Vesterhavet, ende sig gjerne ligesom i en steil Strandbrink, og her fra har man en vid Udsigt over dette lave, evigjevne Enghav, der engang synes at have været en Deel af den salte Sø, men nutildags ved sin umaadelige Frodighed danner en skarp Modsætning til hine kun lidet frugtbare Egne, der af Marskboen benævnes Geest, idet han inddeler alt Land paa den vide Jord i Marsk og Geest, det er nu hans Lav- og Høiland. Kornavlen er paa de fleste af disse Marskstrækninger temmelig ubetydelig og i Almindelighed er det kun en enkelt Rapsmark, eller en Bygager, der hist og her, hvor Landet er lidt høiere, vidner om, at den dog ikke er aldeles forsømt; men for Resten seer man paa de fleste Steder næsten intet Andet end Græs og Hornkvæg; nær og fjern vise sig Køernes og Studenes røde, velnærede Skikkelser, Canaler og dybe Grøfter drage sig igjennem Engene, Diger og lave Jordvolde omgive større og mindre Strækninger, hist og her seer man en Høi dannet af Menneskehænder, herfra rage Boligerne i Veiret, medens at Skraaningen er

bevoxet med Kaal, Roer og andre saadanne Havevæxter. Saaledes er det første Syn af Marsken; dog det er nødvendigt for ret at forstaae disse Egnes Beskaffenhed og Menneskelivet, som knytter sig til dem, først at vise, hvorledes Marsken er opstaaet og endnu daglig vedbliver at danne sig. Vi have tidligere nævnet de daglige Høivande og Lavvande, eller, som de ogsaa kaldes, Flod og Ebbe langs Vesterhavets Kyster; to Gange om Dagen stiger og falder Vandet, og jo længere vi drage mod Syd, desto større er Forskjellen imellem Flod og Ebbe; ved Skagen er den endnu knap til at mærke ved Mundingen af Elben er den derimod over 6 Alen. Men fra Strandbredden af og langt ud i Havet strække sig umaadelige Grunde langs hele Slesvigs Kyst, og naar Lavvandene indtræde, seer man den blaae Sø, saa langt Øiet naaer, forvandlet til en hvidgraa Sandflade, fra hvilken Øerne i Havet rage frem som Oaser i Ørkenen. Kun i enkelte Pøtter og Damme seer man endnu Vandet, og Aaerne bugte sig i dybe, brede Render udad mod Søen. Hist og her seer man Fiske og Krebs ligge og sprælle paa det Tørre, eller Skaldyr, som søge at bore sig ned i Sandet, og man mærker, hvorledes Menneskelivet begynder at røre sig der, hvor til andre Tider Bølgerne beskylle det hvide Sand. Smaabørn løbe omkring med Kurve, forat opsamle Fiske og Krebs, Folk gaae hen over Sandet, forat besøge deres gode Venner paa Øerne, Baade glide ned ad Aarenderne, forsynede med Jernrammer, forat skrabe Østers, der gjerne opholde sig i Dybet, hvor der er rivende Strøm, og endelig komme Ebbefiskerne, de Eneste, der i disse Egne drive Fiskefangsten, med deres Garn paa Nakken, som de udspænde over Renderne. Men naar nu Høivandene til det bestemte Klokkeslet vende tilbage, da er den fortabt, der ikke i rette Tid har forladt Vaderne, saaledes kalder man disse Strækninger; som en Slange hvidsler Vandet, bugtende sig i rivende Fart, henover de lavere Steder, med det Samme bruser det fra Dybet, og strax derpaa er det Hele overskyllet af Bølgerne; ofte hører man da om Folk, der omkomme ved en saadan Leilighed, fordi en tyk Taage har kastet

sig over Egnen og hindret dem i at finde til Land, eller fordi de ere blevet overraskede af Floden, medens de endnu sysselsatte sig med deres Arbeide, og en Fisker fortæller, hvorledes han ved en saadan Leilighed stod paa en Steen, Vandet blev stedse ved at stige, forgjeves raabte han om Hjælp, han stod ganske alene i den bælgmørke Nat langt ude i Havet, Bølgerne bestyllede allerede hans Mund, i det næste Dieblik maatte han være fortabt, med Dødsangest ventede han paa, at Vandet skulde stige høiere og berøve ham Aandedrættet; men det steg ikke høiere, en Tid forløb, da mærkede han, at det begyndte at synke, det veg bort fra hans Overlæbe, Ebben var atter begyndt, og han var reddet. Det er denne Beskaffenhed ved Havet, som omgiver Kysterne, der har gjort, at Marsken efterhaanden har dannet sig. Træder man i Ebbetiden ud paa Vaderne, kan man med et Blik overskue hele Marskdannelsen; først viser der sig nemlig en Strækning bevoxet med Saltplanter, som rage i Veiret, med deres stive Grene og blaalig mørkegrønne Blade; dernæst kommer en blød Mudder og endelig den vidtudstrakte Sandflade, medens man længere ude øiner store Ophobninger af Kampesteen og Muslingeskaller. Hvergang Havet nemlig vender tilbage, fører det Leer, Sand og Stene med sig, de tungere Dele afsætte sig paa Grundene, og Sandet rives da for en Deel atter bort, naar Vandet strømmer tilbage, saa kun Stene og Muslingeskaller forblive paa Grundene. Leret derimod føres ind mod Kysten, hvor det synker tilbunds; træder nu Havet tilbage, da skyller det Leret atter med sig, hvor der er løs Sandbund, hvor der derimod allerede findes et Dække af Leer eller Klæg, der fastholdes det, navnlig hvor Salturten allerede er kommet til at groe, og saaledes afsættes der to Gange om Dagen en tynd Hinde, der i Tidens Længde høiner Strøget nærmest Strandbredden, indtil Vandet ikke længere kan naae det ved Flodtiderne; den ufrugtbare Salturt gaaer nu ud, da den ikke kan groe uden idelig at beskylles af Saltvand, der opvorer Hvidkløver og Græsplanter, og Marsken har dannet sig. Men det er en Følge af den Maade, hvorpaa dette Land er frem-

staaet, at det kun hæver sig ganske lidet over Havfladen, saaledes som denne viser sig under de daglige Høivande; indtræffer der derfor ved stærke Vestenstorme en mere end almindelig Vandflod, da overskylles det, og ved saadanne Leiligheder seer man ofte, især om Vinteren, en eneste Stormflod rive bort, hvad der i Aarhundreder langsomt er vundet fra Havet. Derfor iler man ogsaa med at inddige, saasnart der har dannet sig et saa stort Stykke, at de umaadelige Omkostninger, som et saadant Arbeide medfører, kunne betale sig. Digerne ere Marskens Helligdomme, de ere mægtige Befæstninger og hæve sig gjerne indtil 10 Alen over en almindelig Flod. Sete fra Havet ere de knap til at skjelne fra det omgivende Land, saa jevnt og med saa liden Heldning hæve de sig; derved hindres Iisflagerne om Vinteren fra at bore sig ind i Volden, og Havet virker med langt mindre Kraft paa den udstrakte skraae Flade, end om det uhindret kunde bryde sig mod en lodret Væg. Skraaningen er endvidere paa nogle Steder belagt med Bjelker og store Kampestene forat sammenbinde Jorden, og hist og her seer man en Beklædning af Siv; thi hvor Vesterhavet idelig bryder sig, kan ingen Græsvæxt trives. Langs Digerne have de Fattige opreist deres Boliger, og udenfor, paa det endnu uinddigede Land, gaae store Flokke af Faar, der Vinter og Sommer maae bjerge sig selv i det Frie; kun at man, naar Sneen ligger for tykt, sætter Hø ud til dem i Hækker. Men uagtet Menneskene med den yderste Anstrængelse søge at værne om dette Bytte, der er fravundet Havet, har det dog ofte viist sig, at de vare for svage i deres Kamp med Naturen. Efter enhver Stormflod maae Digerne eftersees, og man seer dem da ofte fulde af brede, dybe Huller, der saa hurtigt som muligt atter tilstoppes; men denne Omhu uagtet, har det selv i den nyere Tid nu og da hændet sig, at Havet borede sig en Gjennemgang; skummende og larmende styrtede det sig over Engene, bortskyllede de svage Sommerdiger, og forvandlede Egnen til et Hav. Beboerne hørte da gjerne midt om Natten en skrækkelig Larm, forskrækkede reiste de sig, og Høien hvorpaa deres Huse hvilede, var nu deres

eneste Beskyttelse. Men Vandet vedblev at stige, trængte ind i Bygningerne, der knagede og ravede ved Bølgernes Magt, og fra Taget af Husene saae de ulykkelige Beboere sig givne til Priis for Død og Undergang; da sagtnedes Stormen, Vandene traadte atter tilbage, strømmede med rivende Fart igjennem Aabningen i Digen, og nu først kunde man overskue Ødelæggelsen. Kvæget var druknet, Landet overskyllet med Sand, en stor Deel af Digerne og de nærmest liggende Jorder bortrevne af Bølgerne. Dog nu tildags ere saadanne Ulykker høist sjeldne, og man har vidst at tilveiebringe en saa forsvarlig Vold, at man endog ikke længere bryder sig om at anlægge Husene paa en Høi. Men i gamle Dage anrettede Bølgerne ofte de skrækkeligste Ødelæggelser, navnlig skulle Øerne i Vesterhavet have været langt større og kun adskilte fra Fastlandet ved smalle Sunde. Det er ikke mere end to hundrede Aar siden, at der gik en Bro fra Landskabet Eidersted over Heverfloden til Øen Nordstrand, hvor man nu tildags har et vidtudstrakt Hav, og Oversvømmelsen i Aaret 1634, der foruden mangfoldige andre Ulykker aldeles ødelagde Nordstrand, og kun lod to Sandbanker blive tilbage, omkring hvilke nye Marskstrækninger siden have dannet sig, er noksom bekjendt i Historien. Ulykken kom dengang, som jo gjerne er dens Vane, aldeles uventet; man var just blevet færdig med de nye Diger, som man ansaae for saa forsvarlige, at Digefogden ved det sidste Spadekast stak sin Spade i Volden, idet han raabte: Kom nu, om du tør, Blankehans. Da kom virkelig faae Dage efter den store Vandflod, nemlig Natten imellem den 11te og 12te October, over 6000 Mennesker druknede i den samme Nat, og saagodtsom hele den store Ø forsvandt med Huse, Kirker, Møller, Kvæg og Korn, og kun det høiere liggende Pelvorm blev skaanet tilligemed sin Kirke. Historien fortæller os overhovedet om mangfoldige Ødelæggelser, hvormed Havet i Aarhundredernes Løb har hjemsøgt Marsken; hvor Krøniken ender i den mørke Fortid, der vedbliver endnu Sagnet sine Beretninger og mælder os, om hvorledes en Dronning i England, forat hævne sig paa Dankongen, der ikke vilde

tage hende til Ægte, lod Klippevolden, der hidtil havde forbundet hendes Land med Frankrig, gjennembryde, og saaledes aabnede Veien for det uregjerlige Hav, at det uhindret kunde ødelægge Slesvigs lave Kyststrækninger. Her samstemme de Naturkyndiges Formodninger, med hvad Sagnet beretter; thi ogsaa de mene, at Atlanterhavets Gjennembrud i Nordsøen, engang i længst forsvundne Dage har været ødelæggende for de hollandske og danske Strande, og i Jordens eget Dyb finde vi Vidnesbyrd om en Begivenhed i Naturen, som engang har bedækket hele den nuværende Marsk med Sand fra Havet; man træffer nemlig, ved at grave i Jorden, i en Dybde af et Par Alen, rødligt Havsand, og under dette atter Marskleer, og i den sidste Tid har man begyndt med at bringe denne længst begravne Skat for Dagens Lys, og har derved forøget den vidunderlige Frugtbarhed, der hviler over disse lave Strækninger. Intetsteds er Græsset saa høit og saa nærende, intetsteds seer man saa herlige Malkekøer eller en saadan Fedme hos Slagtekvæget; der hviler et Udtryk af stille Ro og Fred bag disse Volde, hvor Havet hvert Øieblik truer med Død og Undergang; nysgjerrigt stikke Køerne Hovederne i Veiret, og betragte med deres store Øine Vandreren, der drager dem forbi; denne vidunderlige Blanding af Hornkvægets Brølen, Faarenes Brægen, Gjæssenes og Frøernes Kvækken kan maaskee synes at maatte lyde uharmonisk, men den er alligevel et Udtryk for Freden i Naturen For Resten har en saadan Marskegn kun Lidet, af hvad vi kalde Poetisk, intetsteds seer man Spor af Skove, Vestenvinden forhindrer Træerne i at groe, kun hist og her har man ved høie Plankeværk vidst at skaffe enkelte Smaastammer den nødvendige Læ, og Træmangelen er overhovedet saa stor, at man mangensteds seer Hvalfiskebeen benyttede til Gjerder og Stalde, ja Marskboen svarer endogsaa den, der spørger ham, hvorfor man ikke dyrker Bønner dertillands, at det ikke lader sig gjøre; thi hvor skulde man faae Bønnestænger fra. Jorden er fremdeles, især om Efteraaret, yderst fugtig og klæbrig, og det er langtfra skjønt, at see den tunge Plov slæbes igjennem Jordsmonnen af 6 til 8 Heste,

der med Fødderne gjennemælte den tunge Leer. Og endelig, hvor herligt og kraftigt end Græsset groer, intetsteds seer man Blomsterafvexling i det eensformige Grønne, og derfor er ogsaa Høet uden Vellugt. Men saaledes er det ogsaa med Menneskelivet, ogsaa det er uden Duft, man seer stræbsomme, nyttige Mennesker, men kun faae Spor af en livlig, bevæget Aand; de ere stærke, kraftige og velvoxne, disse Marskboer; men de have intet Skjønt, intet Friskt i deres Udseende; de see strenge, alvorlige og blege ud; uafladelige fede Spiser, Flesket kogt i den fede Marskmælk, Fedtklumperne, der spises under Navn af Oxekjød, alt dette bidrager, især da Maden, enten formedelst Kornmangelen eller ifølge gammel Skik, næsten spises uden Brød, til at Marskboen ofte snarere ligner en Livsfange i Italiens Sumpe, end en stærk og kraftig Bondemand, hvem Jorden, han dyrker, er en dyrebar Arvelod efter hans Fædre. For en stor Deel er det ogsaa Mangelen paa godt Drikkevand og de skadelige Uddunstninger fra Sumpene, der give Befolkningen dette gustne Udseende. Der findes hverken Kilder eller rindende Bække, og man seer derfor Folkene benytte Husenes Tage til at opsamle Regnvandet, der igjennem Rør ledes ned i dybe Cisterner, og det er rimeligviis Mangelen paa godt Vand, der har gjort, at man fandt paa at blande Kaffen og Theen med Brændeviin; thi disse saakaldte Theevands- og Kaffepunsche have deres Oprindelse fra Marsken, og mangen Mand har i dem drukket sig sin Helsot paa Halsen. Sump- og Mosevand er der for Resten nok af her i Marsken, Landet er, som før er omtalt, overalt gjennemkrydset af Canaler, store Porte eller Sluser føre Vandet igjennem Digerne ud i Stranden; hvergang Havet i Flodtiden trænger ind mod Land, slaaer det Portene i, og Dæmningerne langs Canalbredderne hindre da Vandet fra i Utide at overstrømme Engene; hvergang Havet derimod viger bort, trykker det indesluttede Vand Portene op og udgyder sig i Havet. Kanalernes egenlige Bestemmelse er, at bortlede det skadelige Vand fra Marken, og atter igjen til rette Tid at vande dem; man aabner da enten Sluserne, saa Havvandet strømmer

ind, eller man holder dem i længere Tid lukkede, hvorved Kanalerne flyde over; er Egnen tilbørlig vandet, udpompes Vandet ved Vindmøller, og saaledes kan man til enhver Tid give Jorden den fornødne Væde. Men Kanalerne ere ogsaa vigtige for Seiladsen; man maa da vide at benytte Øieblikket, naar Høivandene just ere i Begreb med at tillukke Portene, og disse Sluseporte ere af den Beskaffenhed, at de vilde knuse Fartøierne, hvis de ramte dem, idet de bragende styrte sammen. Foruden de egenlige Kanaler seer man ogsaa overalt dybe, brede Grøfter, og naar en Mand gaaer ud paa sin Mark, har han gjerne sin Springestang med, en 5—6 Alen lang Stage, som Marskboerne mesterlig vide at benytte til de idelige lange Spring over Grøfterne, og udenfor ethvert Huus seer man da ogsaa gjerne Springestangen hvilende paa Kroge langs Væggen. — Vi omtalte Sluserne, der føre Vandet igjennem Digerne ud i Stranden; disse findes imidlertid langt fra alle Steder; i de nordlige Marskegne i det Mindste lader man paa de fleste Steder Vandet samle sig i store Mudderpøle langs de ydre Diger, den usunde Stank fordærver Luften og frembringer alskens Sygdomme, og en Vrimmel af Myg omsuser disse stillestaaende, mørkebrune Damme med deres grønne Moseskimmel og sivbevoxede Bredder.

Et Lands eiendommelige Natur afspeiler sig gjerne i Befolkningens ydre Liv, dens Skikke og Levemaade; det see vi blandt Andet her i den gamle Bygningsmaade, der rigtignok paa mange Steder allerede er gaaet af Brug. Man anlagde Bygningerne paa kunstige Jordhøie, „Vurter", for i Tilfælde af Oversvømmelse at kunne have et Tilflugtssted mod Bølgerne; men Vurten indeslutter kun et ringe Rum, man har derfor maattet lade sig nøie med smaae, snevre Værelser, medens at Laden rager i Veiret som et mægtigt fiirkantet Taarn, omgiven paa alle Sider af mindre Bygninger. For Resten vidner Alt om Sands for Orden og Reenlighed; den himmelblaae Farve er overalt den fremherskende, Vinduer, Dørre, ofte ogsaa Panelet, er overalt overstrøget med den, og undertiden ere Væggene be-

lagte med smaae, firkantede Porcellainsfliser, der indføres fra Holland, og hvis glatte Flader ikke tillade det ringeste Støvgran at sætte sig; overalt i Stuen hænger blankt poleret Kobbertøi, og foran Døren seer man stedse en Ring, hvorved Gjæsten pleier at binde sin Hest; thi baade Mænd og Kvinder ride gjerne fra Sted til Sted, da de opblødte Veie ofte gjøre Færdselen til Vogns saa godt som umulig. Alle Bygninger i Marsken synes at være grundmurede, og de gamle Diger længere inde i Landet, der i vore Dage navnlig benyttes som Veie, strække sig tillige ofte som lange Gader, hvor Huus næsten støder til Huus; her have Arbeiderne deres Boliger. — Men navnlig afspeiler Landets naturlige Beskaffenhed sig i Folkets hele aandelige Præg. Vi have et Land, hvor kun Mod og utrættelig Udholdenhed er istand til at bestaae i Kampen mod Naturen, men som da ogsaa til Gjengjæld rigelig lønner det Folk, der paatager sig dette Hverv. Men et saadant Land passer sig just for Friserne, dette er Navnet paa Marskens Beboere; taalmodige og sindige, og tillige aarvaagne og arbeidsomme, lige langt fra Magelighed og utaalmodig Higen, synes de ligesom skabte for det Land, de beboe; og tilmed ere Friserne et Folk, der ikke lader sig nøie med et ringe Udbytte af sin Flid, hvor det skal bringe Noget ud af det. Men hvor saaledes Rigdom kun vindes igjennem Anstrengelse og personligt Arbeide der kan ingen Adel fremblomstre, thi den vil just leve ved Andres Møie, og hvor Folket saaledes hvert Øieblik føler sin Kraft, sin Frihed, der kan den end ikke taales: „Vi Frisere ere alle lige, vi taale ingen Adel iblandt os", dette Ord udtaler sig igjennem hele deres Historie, i den Kraft, med hvilken de stedse tilbageviste ethvert Angreb paa deres Frihed og Selvstændighed. Men Frisernes unøisomme Sind gjør tillige, at intetsteds staaer Rigdom og Armod saa skarpt lige over for hinanden, her har Fattigfliden ikke hjemme saaledes som paa den jydske Hede, og Arbeidernes usle Boliger, der rigtignok ere grundmurede, men dog for det Meste forfaldne, uhyggelige, med hullet Tag og ituslagne Ruder, vidne noksom om Elendigheden i de rige Marskegne. Og uag=

tet al Frihed og Lighed findes der dog intetsteds saa stor Ulighed som just her; den rige Marskbonde vil aldeles ikke vide af noget Fællesskab at sige med den fattige Mark- eller Digearbeider; uden Deeltagelse see disse stolte, egennyttige Republikanere, der ligesom ruge over deres Friheder, ned paa den undertrykte Dagleier; hans Nød og hans Lidelser ere dem en ligegyldig Sag, og overhovedet gaaer der en Jernhaardhed igjennem deres hele Aandspræg. Dermed er der forenet en mørk Alvor og Tungsind; Friseren taler ikke meget, man seer ham aldrig munter, Folkeforlystelser ere ikke hans Sag; det er Bevidstheden, om hvert Øieblik at maatte kjæmpe for sin Tilværelse, der afspeiler sig hos ham. Men dermed følger tillige en høi Grad af roligt Mod til at bære Ulykken, man hører lige saa lidet Klage som Frydenraab, dermed følger en urokkelig Ærlighed og Ordholdenhed, naar Friseren engang, hvad han nødig gjør, har givet sit Ord. Saaledes ere Alle enige i at beskrive dette mærkværdige Folk, det er denne Aand, der gaaer igjennem hele deres Historie, den er det, som tilvifter os igjennem deres gamle Folkesagn; thi saadanne Træk holde sig igjennem Aartusinder; Sproget kan uddøe, saaledes som ogsaa Tydsk og Dansk alt mere synes at skulle fortrænge det Frisiske; Folkedragt og eiendommelig Levemaade kan forsvinde, Forbindelsen med Fremmede og Lysten til Bekvemmelighed har saaledes tilintetgjort de fleste af hine gamle Skikke, den Rige er for rig, den Fattige for fattig til at holde over Forfædrenes Sædvaner; men det egenlige aandelige Præg forbliver dog det samme, og man gjenkjender Friseren i den fattige Digearbeider, der viser Kraft og Dygtighed til at gjøre sin Gjerning, men stedse er mut og knarvurren, stedse utilfreds med sine Foresatte og tilbøielig til at vække Uroligheder. Derfor skal det ofte være Tilfældet i Marsken, at Bonden hellere benytter Fremmede end sine Egne til at udføre sit Arbeide, i det Sydlige ere disse Fremmede for en stor Deel fra Provstiet i Holsten, i det Nordlige fra Jylland, og disse Jyder ere særdeles vel tilfredse med Levemaaden: „Tak Eder," sige de, naar de komme hjem, „der ude kunde vi æde saa

Meget, som vi kunde sætte i os, og der skulde altid være lige saa Meget i Fadet, naar vi lagde Skeen, som naar vi toge fat." Det er nemlig Skik i Marsken, at man bestandig bliver ved at fylde i, saalænge Nogen vil spise. Derimod mene Jyderne rigtignok, at Friserne ere hovne og see ned paa dem som Folk, der kunne være gode nok til Slid, men for Resten ikke ere istand til at gjøre nogen Gjerning paa egen Haand.

Det er gjerne paa Øerne, at Forfædrenes Sæder og Skikke i længst Tid bevare sig uforandrede, og saaledes maa ogsaa den, som ret vil lære Friserne at kjende, besøge dem paa deres Øer i Vesterhavet. Vi have allerede omtalt de tre nordligste af de slesvigske Øer, der til de forskjellige Tider paa Dagen enten dukke op af Havet eller frem af Sandet som Levninger af vidtudstrakte, forsvundne Lande. Paa samme Maade har det sig ogsaa med de sydligere; Føhr strakte sig saaledes engang lige ind til Dagebøl, og Sild bestod af 16 Kirkesogne, af hvilke nu kun tre ere tilbage. Endnu i vore Dage tager Havet det ene Stykke af Silds Vestkyst bort efter det andet, idet det skjærer sig ind imellem Sandklitterne, der bedække Kysten, og langt ude i Havet beskylle Bølgerne saaledes Ruinerne af den gamle Rantum Kirke. Men Sandklitterne tage Erstatning for det Tab, de lide, idet de stedse mere trække mod Østen, og saaledes forstyrres mangen frugtbar Marskstrækning; men til Gjengjæld afsættes der stedse nyt Marskland ved de indre Kyster, og det er i Aarhundredernes Løb, som flød hele Øen fra Havet indad mod Fastlandet. For Resten ere disse samme Sandklitter et herligt Værn mod Vesterhavet, de strække sig fra Jylland over Fanø, Romø, Sild, Amrum, indtil de ved Eiderens Munding atter betræde Fastlandet; man kan endogsaa forfølge dem over Havgrundene fra den ene Ø til den anden, og ikke blot, at der paa de Steder ingen Diger behøves, disse hvidklædte Sandvolde ere tillige som en Formuur, uden hvilken Jorddigerne maaskee vilde have ondt ved at modstaae Stormfloderne. De frisiske Øboere have adskilligt tilfælles med Jyderne paa Fanø og Læsø. Kvinderne bære ogsaa her Pande- og Hagebindet, hvormed de

næsten aldeles tilhylle deres Ansigter, ligeledes de hvide Liin og snevre Trøier; men særegent for dem er tillige den gamle frisiske Skik med de mange Skjørter, der stikke frem det ene under det andet, ligeledes Skoene med de høie Hæle, der give dem en besynderlig tumlende Gang. Mændene ere her som hist fortrinsviis Søfolk; de ere meget søgte som Matroser især paa Hvalfiskefangerne, hvor man just trænger til Folk med roligt, koldt Overlæg. Imidlertid dyrke Kvinderne Marken hjemme og passe Kvæget; men aldrig saasnart ere Mændene om Efteraaret vendte tilbage til deres Hjem, før man seer dem med det Samme forvandlede fra Søfolk til Landmænd, aldrig hører man dem paa Landjorden tale om Havet og dets Farer; men Matrosen stikker dog igjennem overalt; thi vi see dem stedse betjene sig af Billeder og Udtryk, hentede fra Sølivet; og man behøver blot at kjende deres Sagn, der sammenligne Verden med et umaadeligt Skib, hvor Matroserne unge sendes til Veirs og komme hvidskjeggede tilbage, for at forstaae, med hvilken Kjerlighed de omfatte Havet. Frisernes almindelige Grundpræg er Strenghed og Alvor, men dertil en vis sørgmodig Stemning, og denne fremtræder intetsteds mere end her paa Øerne, hvor Kvinderne sidde hele Sommeren sørgeklædte og vente paa deres Mænd. Enken maa tilmed ikke gifte sig efter hendes Mands Død, og saaledes kunne vi forstaae det smukke Sagn om Konen, der havde lovet sin Mand at sætte et Lys i Vinduet hver Aften, naar den Tid stundede til, han skulde komme hjem, at han langtfra kunde kjende, at hun ventede ham; men han kom ikke, Aar gik og Aar kom, og hver Aften saae man det svage Lysskjer glimte ud over Havet; thi hun ventede ham stedse; og hun blev gammel og affældig, men endnu ventede hun sin Ungdoms Brudgom; da hændte det sig for første Gang, at Lyset ikke skinnede fra Vinduet. „See nu har hun fundet ham", raabte Folk, og skyndte sig til Hytten, der sad hun for Vinduet og var død, det brustne Blik stirrede ud over Havet, hvor en hurtig Seiler just forsvandt i Taagen; han havde hentet sin Brud til sig. Og denne dybe Melancholie afspeiler sig ogsaa, i hvad der fortælles om de forladte Vürter,

hvor Hav eller Flyvesand har drevet Mennesket paa Flugt, at paa slige Steder seer man en sortklædt, sørgende Kvinde sidde med Haanden under Kind, der hvor fordum den nu længst udslukte Arneild brændte.

Foruden de større Øer findes der nogle mindre, Halligerne, hvis Udstrækning er for ringe, til at det skulde kunne betale sig at inddige dem. Indbyggerne lade sig derfor nøie med at lægge deres Huse paa Jordhøie, hvor de kunne trække sig tilbage med deres Kvæg, naar Vandfloden overstrømmer Markerne; her seer man da til visse Tider Bølgerne skylle sig op ad Huusmuren, medens at Skibe for fulde Seil stryge forbi Vinduerne. Her kan der ikke være Tale om Kornavl, da man til ingen Aarstid er sikker for Oversvømmelse, og det er vel nu og da hændet, at Præsten er blevet afbrudt i sin Prædiken, ved at en Mand har stukket Hovedet ind ad Kirkedøren med det Raab: „Hr. Pastor, Vandfloden kommer“, og strax styrte Mænd og Kvinder ud for at redde deres Faar; thi deri bestaaer gjerne deres Rigdom, og disse taabelige Dyr vide slet ikke at bjerge sig selv; har Vandet først vædet deres Fødder, saa det omgiver dem til alle Sider, blive de staaende, indtil Strømmen river dem bort med sig, hvis det ikke lykkes Mennesket at komme deres Taabelighed til Hjælp. Men undertiden bliver Præsten ogsaa afbrudt ved det Raab: „Der har vi Sneppernel“; thi ogsaa da gjælder det at nytte Øieblikket, medens Fuglene i store Flokke drage over Øerne og hvile sig paa Stranden. Søfuglene derimod lægge Æg paa Halligerne, og den, som finder en Æggehob, som han ønsker at tilegne sig, gjør et Korsmærke ved Siden af Hoben, han kan da være sikker paa, at Ingen bemægtiger sig hans Fund. For Resten bestaae Halligboernes Beskjeftigelser foruden Faarenes Røgt alene i at slaae Hø, og i Kurve at bære det hjem paa Hovedet; de have nemlig lige saa lidt Heste som Agerdyrkning, heller ikke er der Tanke af Huusflid; thi de have hverken Træ eller Straa, sige de.

Her ville vi endnu kun nævne Øen Helgoland udenfor Elbens Munding, der fra gammel Tid hørte til Slesvig, men i

Aaret 1814 blev afstaaet til England; den bestaaer af en Sandsteensklippe paa noget over 100 Alen, bedækket med en frodig Græsvært, og nedenunder denne mod Øst et lavere Forland, for største Delen bedækket med Sand. Det nuværende Helgoland er en ubetydelig Levning af en stor og frugtbar, herlig Ø, der i Oldtiden var berømt som Sædet for Forsetes Dyrkelse; den ringe Deel, der endnu staaer, udhules stedse mere af Bølgerne, og det ene Stykke efter det andet ruller ned i Havet. Ved Ebbetider viser den sig rundt omgiven af Sandinger, og overhovedet betegnes den gamle Udstrækning af farlige Grunde, hvorfor ogsaa et mægtigt Fyrtaarn hver Nat kaster sit Skin mange Miil ud i Havet, og det er derfor ogsaa en af Helgolændernes Hovedbeskjeftigelser, som Lodser at føre Skibene forbi deres Ø. Desforuden nære de sig især som Fiskere, og ere i det Hele bekjendte som raske og modige Søfolk. De høre til den frisiske Stamme, tale et særegent Sprog, og betragte deres Ø ei blot som deres egenlige men eneste Fædreland, idet det for Resten er dem ligegyldigt, hvad enten man regner deres Land til Danmark, Tydskland eller England. I gamle Dage beskyldte man dem for Rovsyge og Trættekjerhed, de kunde i Aarhundreder ikke glemme deres Vikingeliv i Oldtiden, plyndrede og myrdede endog undertiden de Skibbrudne, der faldt i Hænderne paa dem, ligesom de aldrig kom sammen med hverandre, uden at der vankede braadne Pander. Nu tildags ere alle disse Klager forlængst forstummede, de ere vel noget egensindige og stolte, men ærlige i høieste Grad, og endnu den Dag i Dag omtales med Afsky et Tyveri, der fandt Sted for omtrent 100 Aar siden; Skipperen, der kommer fra Hamborg med Varer, som man har ladet ham kjøbe for sig, udlosser sit Skib, hedder det, og lægger Godset paa Strandbredden; saa kan Enhver komme og tage hvad der tilhører ham. For Resten er Helgoland i den senere Tid blevet en berømt Badeplads, og den hyppige Tilstrømmen af Fremmede vil saaledes vistnok i Tidens Længde udslette det gammeldags Præg i Skikke, Sprog og Klædedragt, der indtil vore Dage har holdt sig paa Øen.

Den mægtige Befæstning, der under Navn af Dannevirke strakte sig fra Ykerneborg (Egernfjord, Tydskernes Eckernförde) til Slien og fra Slesvig til Hollingsted, hvor den optoges af Moser og Sumpe ad Eider til, laae indtil de sidste Aar, da Dannebrog atter plantedes i den gamle Vold, forladt og øde, nedtraadt af det Folk, mod hvilket den var blevet opreist, og var paa mange Steder aldeles jevnet med Jorden. Sachsersagnene, der leve der i Egnen, omtale „Dannewerk" som et uhyggeligt Sted, hvor det ikke er godt at færdes ved Nattetider; vor Thyra Dannebod er bleven til „den sorte Margrethe", for hvem Djevelen fuldførte dette Værk, og man vil endogsaa sige, at hun maatte give sig ham i Vold for at faae Arbeidet udført. Det er rimeligviis Margrethe Sprænghest, som gaaer under dette Navn; som bekjendt befæstede hun atter Dannevirke, og en Deel af Volden er ogsaa benævnet efter hende. Imellem Dannevirke og Eider var Landet i Oldtiden aldeles øde og udyrket; nu have vi her paa flere Steder nogle af Slesvigs herligste Egne; men her var det da ogsaa, at den holstenske Adel fra først af trængte ind i Landet og indførte Livegenskabet, som de kjendte der hjemme fra. Endnu bestaaer den sydøstlige Deel af Slesvig næsten ene af adelige Godser, og skjøndt ikke længere Trælle af Navn, ere Beboerne dog endnu aldeles afhængige af Herremændene. Den vestligste af de her omtalte Egne er et frugtbart Marskland, beboet af Frisere, i gamle Dage var her en stor Ø i Eiderstrømmens Munding, og fremdeles seer man her endnu 3 Sandbanker rage op af Græshavet, det var rundtom disse, at Marsken efterhaanden dannede sig. Dernæst komme vi til en Samling af Kjer- og Marskenge imellem Eider og Treen, hvor der i gamle Dage maae have strakt sig umaadelige Sumpe, dernæst til vilde Hedeegne og sandede Bakker og endelig til det gamle „Jernskoven", Danske Skov eller Dänisch Wohld, som Tydskerne kalde det, og alle disse Egne ere, som før omtalt, beboede af Nedersachsere, og det er dette Folk, som vi nu skulle nærmere beskrive, idet vi omtale Hertugdømmet Holsten; her ville vi endnu kun bemærke, at de sydslesvigske Folkesagn endnu

omtale Kampen paa Eiderøen imellem Uffe hin Spage og de sachsiske Kæmper, blot at man her gjør den gamle Vermund til en slesvigsk Hertug, og da heller ikke glemmer at berette, at Uffe, da han havde gjennet Holsterne bort, gik mod de Danske, og overvandt dem i et Slag; dog hvorban det gik til, derom tier Sagnet.

Holsten og Lauenborg.

Det er Landet imellem Elben og Eideren, de gamle Danskes Saxer- og Slaverland, Tydskernes Nordalbingien eller Nordelblandet, som jeg her skal beskrive; idet jeg tillige maa beklage, at der her aldeles mangler mig skriftlige Beretninger fra den nyere Tid; jeg har derfor næsten alene maattet støtte mig til mundlige Meddelelser; min Beskrivelse af denne Deel af den danske Stat, vil derfor ikke kunne undgaae at blive overfladisk og mangelfuld. Floden Eider kan tilligemed den saakaldte slesvigholstenske Canal ansees som Grændseskjellet imellem Hertugdømmerne Slesvig og Holsten; vi have her en virkelig naturlig Grændse, som intet andet Sted i Riget; thi Eideren er uagtet sin ringe Længde paa næsten hele sit Løb et bredt og mægtigt Vand. Ved sit Udløb i Vesterhavet er den halvanden Miil bred, og naar man ved Ebbetider seiler ned ad Flodmundingen, er det et mærkeligt Syn, at see, hvorledes Vandet overalt viger tilside, Sandbanker stige op af Bølgerne, de udvide sig til alle Sider, og snart er den umaadelige Strøm forvandlet til et forholdsviis smalt Løb, ad hvilket Skibet glider ned igjennem uoverskuelige Sandmarker. Ved Flodtiden derimod standse de paatrængende Bølger fra Havet Flodens Vande i deres Løb, man seer dem da ligesom at vende om og strømme tilbage mod deres Kilder, og Skibene føres saaledes

med Lethed op ad Landet til lige til Rendsborg, thi selv der mærker man endnu tydeligt Vandets Stigen og Falden i Havet. Her see vi tillige Grunden, til at Eideren viser sig som en saa mægtig Strøm; Havets idelige Paatrængen har udvidet Flodleiet, store Skibe kunne gaae lige til Frederiksstad, hvor Floden er 300 Alen bred, og endnu ved Rendsborg er den 100 Alen bred og i det Mindste 5 Alen dyb, men derfor seer man ogsaa høie Diger opførte langs Bredderne flere Miil op i Landet, og indenfor og udenfor strække der sig Marskenge, der ere dannede ved de Leerdele, som Floden efterhaanden har afsat. Vesten for Rendsborg er der ikke længere nogen Bro, som fører over Eider; ved denne Stad begynder den vigtige Canal, der paa sit største Stykke følger Flodens gamle Løb, den er 100 Fod bred, to Skibe kunne overalt komme forbi hinanden, og der ere indrettede Pladser, paa hvilke Skibene, hvis det gjøres Behov, kunne vende; ved Siden løbe de saakaldte Trækkeveie for Hestene, der skulle slæbe Fartøierne op eller ned ad Canalen, og der ere indrettede Sluser, der benyttes til at hæve eller sænke dem, da Canalen paa de forskjellige Steder mere eller mindre hæver sig over Østersøens og Eiderens Vandflader.

Paa en lignende Maade har det sig med Elben, Holstens og Lauenborgs Grændseflod mod Syd. Ogsaa her have vi en vidtudstrakt Flodmarsk og høie Diger paa begge Sider af Strømmen, næsten lige op til Blankenese, hvor Bredderne hæve sig med høie Bakker. Endogsaa Bifloden Stør er inddiget paa begge Sider; Marsken strækker sig her næsten ind i Holstens Midte, og endnu længere oppe i Landet bemærker man Havvandenes Stigen og Falden paa Strømmen og den høiere eller lavere Vandstand i Floden, endnu ved Itzehoe beløber den daglige Forskjel sig til 6 Fod. Men Elben er dog en Strøm af en ganske anden Betydning, end den i og for sig ubetydelige Eider; ligefra Tydsklands Midte fører den Vandene ud i Nordsøen, den er saaledes i Besiddelse af en umaadelig Vandmasse, og derfor er den ogsaa fra Altona og lige til sit Udløb, hvad

Breden angaaer, mere lig en Havarm end en Flod, og hele det saakaldte „Nederelben" er en halv til en heel Miil bred. Forfølge vi de store Lavlandskyster ligefra Pyrenæerne til den jydske Halvø, see vi saare mange Floder, der i deres nedre Løb have mere eller mindre Lighed med Elben, og ved enhver af dem, et temmeligt Stykke Vei oppe i Landet, en mægtig Handelsstad, saaledes f. Ex. Bourdeaux ved Gironde, Rouen ved Seine, Antwerpen ved Schelde, London ved Themsen, Bremen ved Weser, og paa samme Maade Hamborg ved Elben. Vi see tillige, at det ikke altid er den største Vandmasse i Floden selv, der er fordeelagtigst for en saadan Stad; dens Munding skal derved være udsat for at tilsandes, saaledes som det alt for lang Tid siden er skeet ved Rhinen, og man har fortalt, at der skulde være Fare, for at det Samme engang kunde hændes Elben, og at de Hamborger Kjøbmænd stedse taug stille, og synlig bleve ilde stemte, naar den Sag blev bragt paa Bane. Uden imidlertid at lægge nogen Vægt paa slige Rygter, kan det ikke nægtes, at den uhindrede Seilads paa Elben allerede nu er forbunden med store Vanskeligheder. Farvandet er saare snevert, Sandbankerne i Løbet flytte sig nu og da, og det er langt fra ethvert Kjøbmandsskib, der kan gaae lige op til Hamborg.

Ligesom Holsten er Landet imellem Eider og Elben, saaledes er det ogsaa Landet imellem Østersøen og Vesterhavet; dog i denne Henseende har det færre Eiendommeligheder fremfor de øvrige danske Lande og navnlig fremfor Slesvig. Mod Vest have vi i Ditmarsken et mægtigt Marskland ligesom det imellem Tønder og Frederiksstad, blot med den Forskjel, at vi her ingen Drække have saaledes som hist, med Undtagelse af nogle ganske smaae Holme, og heller ingen egenlige Sandklitter, men i det Sted en Række af lave Sandbanker, der nær ved Kysten rage op fra Vaderne. Paa Østsiden slutter Kielerfjorden Rækken af disse dybe, smalle Fjorde, hvor de største Krigsskibe kunne finde en sikker Vinterhavn, medens at Kysterne for Resten næsten overalt ere beskyttede ved lave Grunde mod fjendlige Anfald. I øvrigt gjentager sig i Holsten det

samme Naturpræg, som vi ovenfor have beskrevet; nærmest ved Østersøen et yndigt, frugtbart, skovrigt Land, fuldt af Søer og afrundede Bakker, navnlig det gamle **Wagrien**, og hertil slutter sig vel i Hovedsagen Hertugdømmet Lauenborg, i Midten et ufrugtbart **Hedeland** med Underlag af Ahl og Flyvesand og bevoxet med Lyng, dette begrændses mod Øst af en skarp Landryg, medens det gaaer mere jevnt ned mod Vesten, og endelig **Marsklandet** ud mod Nordsøen.

Holstenerne inddele deres Land efter Jordsmonnens Beskaffenhed i Boghvedejorde, Middeljorde og Hvedejorde. Dette kunde maaskee synes som et Beviis paa, at man her fornemmelig lagde Vind paa Kornavlen; men det er dog ingenlunde Tilfældet, for saa vidt man derved vilde forstaae, at de forsømte **Kvægdriften**, thi denne var allerede i gamle Dage deres Yndlingssyssel, og det var da stedse alene **Meierievæsenet**, man lagde Vind paa mod Øst, medens man i Marsken altid næsten udelukkende har givet sig af med at fede **Stude**, som dernæst bleve solgte paa de hamborgske Markeder. Det holstenske **Smør** er udmærket godt, det bliver i det Hele taget anseet som det bedste efter det irske, og næsten de to Trediedele af det Smør, som aarlig udføres fra „Danmark", kommer fra Holsten. Det er dog ikke saameget Bønderne som de adelige Godseiere, der ere Skyld i denne Rigdom paa udmærkede Varer; en saadan Herremand kan paa sit umaadelige Riddersæde holde indtil 600 Stykker af disse store, kræsne, røde Køer, der gaae under Navnet „holstensk Kvæg"; en stor Deel af det Korn, man høster, gives til Priis for det; thi „de Köh mut man dörch den Hals melken", og skal den give god og rigelig Mælk, maa den have god og rigelig Næring; derfor har man ogsaa her næsten det dobbelte Udbytte af en Ko, mod hvad den lille nøisomme Sjællænder er istand til at yde. — Man har for Øieblikket Opmærksomheden henvendt paa **Opdyrkningen af Hederne** i Landets Midte, og det ene Stykke efter det andet sees at aflægge sin mørke Sørgeklædning; derimod veed man i Holsten slet ikke at benytte Heden som saadan, og store Stræk-

ninger ligge endnu aldeles øde hen, uden at man seer det ringeste Spor af Menneskevirksomhed, ikke et Faar, ikke en Hytte; Hedelivet kan ikke her spille en vigtig Rolle, saaledes som i Jylland. Det er det forskjellige Folkepræg, der her gjør sig gjældende, den jydske Nøisomheds Aand er ikke falden i Holstenernes Lod, og derfor har der her aldrig, ligesom hist, kunnet udvikle sig nogen betydelig Huusflid. Men til Gjengjæld skal man ogsaa her have hurtigere og flittigere Markarbeidere; dette gjælder navnlig de holstenske Mergelgravere og Grøftekastere, der ere meget ansete i Kongeriget; thi Holsteneren synes overhovedet at have bedre Haandelag end den Danske, og er navnlig en Mester i at haandtere Spaden; for Resten udfører vel en Karl hos os lige saa meget og forsvarligt Arbeide som hist; thi hvad han mangler i Hurtighed, opveier han ved Ufortrødenhed. I flere Henseender staae Holstenerne tilbage for vore Bønder, navnlig med Hensyn til Forbedringen af Avlsredskaberne; derimod er Mergelen, skjøndt den allerede tidligere blev anvendt hist og her i Kongeriget, først rigtig kommet i Brug ved Exemplet fra Hertugdømmet, og der er vel næppe nogen Tvivl om, at Kvægdriften ogsaa hos Bønderne staaer høiere, end Tilfældet navnlig er paa de danske Øer.

Den saakaldte nedersachsiske Bygningsmaade er ogsaa den almindelige i Holsten. Imidlertid skal det her, i det Mindste i nogle Egne, være hyppigt, at Bygningen vender Siden til Gaden, og den almindelige Indgang er da igjennem en Dør for Midten af Huset, Kjøkkenet er ofte adskilt fra Dielen eller Færummet, og ligger da ikke, som vi ovenfor beskrev det, lige for Indgangen, men i en Udbygning til Siden, og Røgen trænger da igjennem den aabne Dør ud i Staldrummet. En holstensk Landsby har iøvrigt aldeles intet Uhyggeligt, man bygger deels af Grundmuur, deels af godt Bindingsværk, med grønmalede Stolper, istedenfor de sorte og røde, vi saae i Sjælland og Fyen, det Hele er gjerne omgivet med Haver og en frodig Trævært. I den nyere Tid, da Velstanden saa stærkt er tiltaget, navnlig udenfor de adelige Godser, have

Bønderne paa mange Steder begyndt med at opføre virkelige Pragtbygninger, og saaledes blive Huse med Skorstene alt mere almindelige. Klædedragten er til dagligdags meget simpel, og man seer Bonden gjerne paa Marken iført sin Lærredskofte, til Stads vil man derimod gjerne bære saa megen Rigdom tilskue som muligt, og man er da gjerne iført en lang Frakke med store blanke Sølvknapper. Paa enkelte Steder, navnlig ved Kiel og i Omegnen af Blankenese, seer man Kvinderne gaae med de runde Mandfolkehatte af Filt, som vi omtalte ved Beskrivelsen af Jylland. — Grøden, der er den almindelige danske Hovednæring, er saa godt som ukjendt i Holsten. Naturligviis maae Mælkespiserne spille en vigtig Rolle i et Land som dette, hvor Kvægdriften har saa meget at sige, men man sammenkoger ikke det, som hos os, Mælken og Kornet, men spiser det enten som Bollemælk eller som varm Mælk med Brød i; en almindelig Ret, der kun sjeldent anvendes hos os, ere de saakaldte tydske Klumper af Hvedemeel med Flæsk i, man laver sig ogsaa ofte en Flæskesuppe med Svre og Spinat, og i det Hele taget spiller Svinet en overordenlig stor Rolle i en holstensk Huusholdning, den Kraft, hvormed man driver Meierievæsenet, gjør, at man seer sig istand til at holde et stort Antal af disse Dyr. Holstenerne gjøre i det Hele taget store Fordringer til Livet, Overdaaden er betydelig paa de fleste Steder, og navnlig kommer Kaffekjedlen aldrig af Ilden. Man har ogsaa gjort den Bemærkning, at hvor udmærkede Soldater Holsten endogsaa leverer, ere disse Folk dog sjeldent skikkede til at døie ondt paa en Marsch; den danske Dragon svinger sig muntert i Sadlen, uden at have faaet Vaadt eller Tørt, Holsteneren er ikke Menneske, førend han har faaet sin Kaffe og sine øvrige Fornødenheder tillivs. Men paa den anden Side har han ogsaa Ord paa sig for at være langt dygtigere, hvor det kommer an paa at raade sig selv, end den danske Soldat; vi saae det i den sidste Krig, da Holstensk og Dansk stode fjendsligt lige over for hinanden; kun yderst sjeldent kunde det lykkes os at opsnappe en af deres Poster; medens vore Jenser meget

hyppigt saaes at tradske fra Forpostkjenesten directe ad Rendsborg til. Holsteneren er mere driftig end den magelige Dansker, han er mere om sig saavel i den krigerske som i den fredelige Syssel, men tillige mere selvklog og indbildsk; dette hindrer ham ofte i at modtage de Underretninger om hans sande Tarv, som bydes ham, medens det hos den Danske tvertimod er Mangelen paa tilstrækkelig Selvtillid, der lader ham mistvivle om sin Kraft til at udføre, hvad der ansees for at være ham tjenligt. Heraf følger nu tillige, at den Danske er mere tilbageholden, et Træk som vi hos Angleren fandt udviklet til det alleryderste, Holsteneren derimod er aaben og snaksom, fremtræder med en trohjertet Djervhed i Ord og Miner, „dat ølste Gebot heet: Lat di nig verblöffen", praler vel ogsaa gjerne en Smule af sin Indsigt og Dygtighed, af sine Midler og Rigdomme. Saaledes har jeg hørt om en rig holstensk Bonde, der ved at berette sine egne Ord gjerne betjente sig af det Udtryk: „Und so sagten die zwanzig tausind Thaler." „Wat Fadder, wat Frönd, wenn du keen Geld hest, so bliew mi van Liew", saaledes udtrykker Ordsproget sig vistnok tildeels dadlende om den Bærd, man tillægger Penge; et andet betegnende Mundheld lyder saaledes: Wenn eenen sien Fru starwt, dat iß äwen so god, as wenn em en fetten Ossen äwer de Döhr smäten ward". — Holsteneren hører som bekjendt til den nedersachsiske Stamme, og er som saadan en Tydsker, og vi finde jo virkelig ogsaa en Lighed imellem, hvad der her er udtalt om hans Grundpræg, og den Sindsretning, som vi Danske mene overhovedet at maatte tillægge Tydsklands Befolkning; did stræber jo ogsaa hans Aand, og vor Konge er som Hertug i Holsten og Lauenborg Medlem af det store tydske Forbund. Men dog maa det være tilladt, uden at træde deres Tydskhed for nær, som nu engang sætte deres Lykke i at turde henregne sig til de 40 Millioner, at knytte nogle Bemærkninger til denne Sag. Holstenerens Modersmaal er ikke Tydsk, det er Nedersachsisk, eller, som man har kaldet det, Plattydsk; dette Sprog er i mange væsenlige

Ting forskjelligt fra det Tydske og staaer vistnok midt imellem dette og det Nordiske eller den danske Tunge, Holsteneren har ofte følt sig besværet, ved at hans Modersmaal, der i det Mindste for faae Aar siden taltes af Høie og Lave, er blevet tilbagetrængt i sin Udvikling af det Høitydske. Saaledes kunne vi ogsaa forstaae, hvorfor Holstenerne aldrig levende have deeltaget i den almindelige tydske Aandsvirksomhed og have en saa ringe Deel i den tydske Digterkunsts Fremblomstring. Ogsaa i andre Henseender see vi den ringe aandelige Samstemmen, der er imellem Holsten og det øvrige Tydskland; det gjælder nemlig der som en uomstødelig Sandhed, at Holstenerne ere de sletteste af alle Tydskere, og da man forleden Aar stormede ind paa os, da var det sandelig ikke af Kjærlighed til dem, at man bestræbte sig for at kapre en ny Provinds til det umaadelige Rige, man havde isinde at stifte, og naar Bairere og Hessere, og hvad alt det godt Folk hed, hundsede „Schleswigholsteinerne", da var det virkelig ikke, fordi de vare Oprørere mod deres Konge, men fordi de følte, at de i Sandhed slet ikke samstemmede med dem. Og endelig har Holsten egenlig aldrig hørt med til Tydskland, det har været en Deel af en Phantasiestat, der skulde omfatte alle Verdens Riger og Lande, og som kaldte sig det hellige romerske Rige; men det har aldrig, det vil da navnlig sige i de sidste Aarhundreder, staaet i virkelig Statsforbindelse med noget andet Land end Danmark. Det kunde maaskee synes, at jeg her tvertimod det Princip, jeg oftere har udtalt for dette Værk, gav mig af med de statsborgerlige Forholde; dog jeg maa herved erklære, at det langt fra er min Mening, at ville forsvare enten det ene eller det andet politiske System, men kun at fremdrage det reent aandelige Fællesskab, hvor jeg mener at et saadant findes. Og i denne Henseende maae vi fremdeles mærke: vore Sagn berette os om Kampe imellem Danske og Sachsere, men de berette ogsaa om Kampe imellem Danske og Nordmænd og Svenske. Ved Siden heraf fandt der en virkelig aandelig Forbindelse Sted; Sachserne droge tilligemed Anglerne over til

England, og vi gjenkjende i det Angelsachsiske vort Folks hele aandelige Retning. Det var egenlig først, efter at Carl den Store havde undertvunget Sachserne, at den folkelige Modsætning imellem dem og os ret begyndte at udvikle sig, og at man fandt det nødvendigt at anlægge en Vold mod Faren, som truede fra Syd. Folkesagnene i Holsten samstemme paa det Inderligste med de danske, imedens at de vise sig aldeles forskjellige fra Tydskernes med deres svævende Aander og luftige Phantasiebilleder. Vore Nisser og Underjordiske ere derimod Væsener med Kjød og Been, og en stor Mængde af disse vore skjønneste Folkesagn træffe vi næsten ordlydende i Holsten. Og endelig gjenfinde vi mange af vore gamle danske Folkefester i Holsten, medens at de ere aldeles ukjendte i Tydskland. St. Hansblussene tændes endnu der paa flere Steder, og Maifesten var i det Mindste for faae Aar siden endnu en almindelig Folkefest, man saae de unge Karle, behængte med Krandse og alskens Flitterstads, at ride i prægtigt Optog fra Sted til Sted, ligesom Skik var her i Sjælland. Høitidelighederne ved Bryllupsfesterne have vel ogsaa en Deel Lighed med hvad der fra gammel Tid var Skik hos os; Bryllupsgjæsterne blive modtagne med Musik, der overhovedet spiller en vigtig Rolle ved de holstenske Fester. Iøvrigt er det almindeligt der, at der ofte hengaaer en rum Tid imellem Ægteskabets Indvielse og de paafølgende Høitideligheder, ved hvilke der ofte forsamles flere Hundrede Mennesker, og enhver Fremmed er ved saadanne Leiligheder, ifølge den berømte holstenske Gjæstfrihed, hvis Valgsprog det er: „Läwen un läwen laten", en kjerkommen Gjæst.

Paa den østlige Side af Kielerfjord ligger det saakaldte Provstie Preetz, et lille, tæt befolket Land, hvis Indbyggere, en rank, fast bygget Slægt med kruset Haar, djerve, aabne Ansigter, stedse have holdt sig affondrede fra de Omkringboende, med hvem de i det Mindste i tidligere Dage aldrig indgik Ægteforbindelser. Medens de øvrige Østholstenere lige indtil Aaret

1805 vare Livegne for største Delen, vidste de at bevare deres personlige Frihed, medens hine endnu med Hensyn til Besiddelsen af deres Jorde paa de fleste Steder ere undergivne Godseiernes Vilkaarlighed, have disse altid været Arvefæstere; de vide fortræffeligt at opdyrke deres Land, og ved dem er det egenlig, at Brugen af Mergelen er blevet almindelig, ikke blot i Holsten, men i hele Danmark og mange tilgrændsende Lande, og det overalt til stor Velsignelse, hvor den bruges med Maade og uden at overdrives. Provstierugen har, som bekjendt, næsten aldeles fortrængt den gamle danske Rug, og overhovedet ere disse Folk virkelige Mestere i Alt, hvad der hører til Gjennemgrøftning og Pløining; derimod skal det staae tilbage med Kvægdriften, skjøndt vel ikke i den Grad som paa Femern og Lolland. I Provstiet har der, navnlig paa Grund af Affondringen fra det øvrige Holsten, vedligeholdt sig mange særegne Skikke, indtil de i vore Dage, ligesom overalt de ydre Folkeeiendommeligheder, efterhaanden sees at forsvinde. Kvinderne sætte overordenlig Priis paa en hvid og fiin Hud, tilhylle derfor ligesom Læsingerne, Fannikerne og andre Oboere deres Ansigter, og overhovedet har jeg i Beskrivelsen af deres Klædedragt troet at finde meget Tilsvarende hos hine; ogsaa i Husenes Indretning vare fordum adskillige Eiendommeligheder, Alkover med Skydedørre, Bilæggerovne med store Messingknapper, ligesom i gamle Dage i Vestjylland; man adskilte „Dönns“, Slesvigernes „Dörnsk“, og Kistekammeret med en overordenlig Rigdom paa Linned paa den anden Side af Huset; for Resten fandt man her kun sjeldent Skorstene i Kjøkkenet, men Røgen søgte Udgang igjennem Dørren. Og endelig finde vi ogsaa her denne mærkværdige Skik, vi tidligere have omtalt, med det saakaldte Fenstern, der trods al Modstand har holdt sig lige indtil vore Dage. Her i Egnen er det dog ikke igjennem Vinduet, men igjennem Dørren, at Indtrædelsen skeer i Huset, og de unge Karle ere da ogsaa gjerne flere i Selskab paa saadanne Tog, ligesom de overhovedet skulle lade sig det være magtpaaliggende, at Alt gaaer ordenligt til ved

slige Leiligheder, men denne Skik strider dog vistnok i høi Grad mod den kvindelige Blufærdighed og nærer Nattesværmeriet. Man har gjættet paa, hvorfra Folkene i Provstiet egenlig forskrive sig. Nogle mene, at de ere hollandske Nybyggere; men dette bekræftes hverken af Historien eller af Folkeskikkene. Andre gjøre dem til Levninger af de gamle Slaver, som i fordums Dage beboede hele Østholsten; dette er maaskee rimeligere, men alligevel maae vi dog betænke, at der have boet Folk i Holsten tidligere baade end Sachsere og Slaver; maaskee vil en følgende Tidsalder bedre end vor være istand til at klare de forskjellige Folkeelementer, der overalt paa Jorden synes at have gjennemtrængt hverandre.

Ovenfor, da Talen var om Slesvig, udviklede vi Naturen og Menneskelivet i Marskegnene; hvad der der blev fortalt, gjælder ogsaa i de fleste Henseender den holstenske Marsk. Den vigtigste Deel af samme er det berømte Ditmarsken. Navnet skal betyde den tydske Marsk i Modsætning til den danske paa den anden Side af Eideren. Befolkningen er alligevel næppe oprindelig tydsk, i ethvert Tilfælde tyde Skikke og Levemaade paa en stærk Blanding med Friserne. Ditmarskerne ere berømte for den Tapperhed, med hvilken de igjennem Aarhundreder forsvarede deres Frihed og Selvstændighed; store Mosestrækninger, Aaer og Skove skilte deres Land fra Geesten, og ved at gjennembryde Digerne vare de istand til at sætte det under Vand, og derved at standse en fremtrængende Fjende; men Folkets krigerske Aand var dog dets bedste Værn; med en mageløs Eendrægtighed sluttede de sig sammen mod en fælles Fjende, men ellers laae de stedse i Haarene paa hverandre; der blev kjæmpet paa Liv og Død imellem Ditmarskere og Eidersteder, og imellem Ditmarskere indbyrdes, Herred mod Herred, ja Sogn mod Sogn kjæmpede de som vilde Dyr med hverandre, de vare deelte i Stammer ligesom de skotske Claner, hver med sit ydre Særkjende, og den berømte skotske Sværddands, hvor Dandserne med vilde Skrig og truende Miner bevæge sig imellem dragne Klinger,

der i hvirvlende Fart svinges saa hist og saa her, var ogsaa fra gammel Tid en Folkeskik blandt disse krigerske Marskboere. Nu tildags er der kommet mere Ro paa dem; men alligevel er det endnu ofte vanskeligt at regjere dem, og man har maattet finde sig i, ikke at lade nogen Anden end en Ditmarsker faae Embede der i Landet; de taale ikke nye Skikke, og Holstenerne klage over, at de ere saa vanskelige at omgaaes: „Hat Eener eenen Rock an, an den se nig gewont sind, so krigt he Prügel".

Kjøbstedslivet og Fabrikvæsenet i den danske Stat.

Vi have i det Foregaaende omtalt det Vigtigste, af hvad der maa ansees som nødvendigt at vide for den, der ønsker at danne sig et Billede af Naturen og Folkelivet her i Danmark. Hvad der endnu staaer tilbage, Kjøbsteds- og Fabriklivet, har nemlig hidtil ikke udviklet nogen stor Kraft, og som en Følge deraf have folkelige Eiendommeligheder ikke havt megen Leilighed til at uddanne sig i disse Retninger. Størst Betydning har, som rimeligt er, Hovedstaden, og vi ville derfor ogsaa begynde med at omtale den.

Kjøbenhavn.

Der er vel næppe nogen anden Hovedstad i Verden, der saaledes som Kjøbenhavn ligger lige ud til den alfare Søvei, saa Tusinder og atter Tusinder af Mennesker daglig drage den forbi, uden at dog de fleste kunne rose sig af at have sat deres Fod indenfor dens Enemærker. Men allerede ved et Blik fra det Fjerne kan man danne sig en Forestilling om Stadens virkelige Udseende; thi ligesom den fra Havet af udbreder sig venligt

og fredeligt for Øiet, saaledes frembyder ogsaa dens Indre et Billede af hyggelig Ro; man seer nette, ofte endogsaa smagfulde Bygninger, lyse, brede Gader, men intet Stort eller Ophøiet, den er ikke bygget op ad Bjergskrænter eller steile Bakker, men paa de lave, flade Øer og Strande, der efterhaanden ere dukkede op af Sundet ved Amager; der findes ingen af disse prægtige, gammeldags Bygninger, der gribe Sindet ved Mindet om en forsvunden Fortid, Middelalderens Pragtbygninger ere tilligemed dens mørke, snevre Gader og faldefærdige Rønner forsvundne under de store Ildebrande, hvoraf Byen saa ofte har været hjemsøgt, og have givet Plads for det Nymodens i Smag og Bekvemmeligheder. Alligevel har Byen dog noget Særegent i sit Udseende; da den for en stor Deel er bygget paa Holme, der efterhaanden ere steget frem af Havet, viser den sig gjennemskaaren af Canaler, og skal saaledes paa flere Steder have en forbausende Lighed med Amsterdam og Antwerpen, og navnlig skal dette være Tilfældet, naar man fra Høibro seer ned over Amagertorv, hvor Grøntsælgerskerne i deres hollandske Dragt vistnok have bidraget til at gjøre Ligheden iøinefaldende. Men der er især een Ting, der adskiller Kjøbenhavn fra de fleste andre Hovedstæder i Europa, og det er dens Befæstning med Volde og Grave; betragtede som en Prydelse ere disse vidtløftige Værker vistnok al Ære værd og bidrage ikke Lidet til at forskjønne Staden, men som et Forsvarsmiddel ere de aldeles utilstrækkelige. Og uden at tale om, hvad Byen ved mangfoldige Leiligheder har lidt ved at skulle gaae og gjælde for en Fæstning, har denne Omstændighed ogsaa indvirket ufordeelagtigt paa dens Tilvæxt igjennem Tidernes Løb. Overalt seer man Vidnesbyrd om Mangel paa Plads; de fleste Haver ere efterhaanden forsvundne, og de offenlige Bygninger ligge sjeldent saaledes, at de kunne tage sig ud for Øiet; dette er navnlig Tilfældet med næsten alle de nyere, Casino og den smukke cathol. Kirke vende kun Gavlen udad mod Gaden, og ere for Resten ligesom indhyllede i et Væv af høie Huse, Thorvaldsens Museum er lagt lige op mod Christiansborg Slot, og ligeledes er

Raadhuset klemt ind i en Omgivelse, hvor det slet ikke hører hjemme. Gaderne ere rigtignok for største Delen temmelig brede, men denne Fordeel er kun tilsyneladende; thi Gaardpladserne ere gjerne opfyldte med Baghuse, der ere klistrede op, det ene bag ved det andet, og paa de fleste Steder ikke tillade Lys og frisk Luft at trænge ind. Disse Baghuse ere for største Delen beboede af fattige Familier, der ofte maae give henved en Halvhundrede Rigsdaler om Aaret i Leie af et mørkt, fugtigt Hul, opfyldt med alskens Kryb, som Snegle, Bæggetøi, Kakkelakker, et Hul, hvor det trækker ind igjennem Loft og Dørsprækker, hvor Vandet driver ned ad Væggen, og bedækker Gulvet, medens alt Bohave fortæres af Rust eller Raadenhed. I den senere Tid har man imidlertid begyndt med at udvide Forstæderne, og snart vil vistnok hele Stadens Omkreds paa den anden Side af Ferskvandssøerne, der omgive den, være opfyldt med Huse og Gaarde; allerede nu udgjør disse Forstæders Befolkning en Tiendedeel af Hovedstadens Indbyggere. Kjøbenhavn er ikke hvad man i Ordets egenligste Forstand kalder en Handelsstad, en af disse stormægtige Byer, som London og Amsterdam, hvis Kjøbmænd fra deres Børs styre Verdenshandelens Gang, og man seer derfor ikke her Noget til det bevægede Liv og den travle Virksomhed, som man fornemmer paa saadanne Steder. Naturligviis maa der komme betydelige Forsendinger til en Stad, der indeslutter over 130,000 Mennesker; men dette er ikke nok til at gjøre en By til en Handelsstad. Der høres derfor ogsaa ofte Klage over, at Kjøbenhavns Glands er nu forbi; og man henpeger til de umaadelige Pakhuse, der nu staae tomme paa begge Sider af Havnen som et Minde om forsvunden Herlighed. Men herved maae vi dog erindre, at i gamle Dage havde man langt mere Brug for store Pakhuusleiligheder end nu omstunder; dengang bragte man fra Smaakjøbstederne Kornet til Kjøbenhavn, og herfra blev det saa atter udført til fremmede Stæder; nu gaaer Sæden gjerne ligestrax til sit Bestemmelsessted, uden først at bringes til Kjøbenhavn; men Staden er alligevel endnu Hovedpladsen for den danske Kornhandel, idet For-

retningerne skee for dens Kjøbmænds Regning og paa deres Skibe. I gamle Dage havde Grosserere store Oplag af Udlandets Varer, som dernæst efterhaanden bleve solgte til Smaahandlerne; nu forskrive disse selv, hvad de behøve, og vel sandt, den gamle Indretning var til Fordeel for begge Parter, men rigtignok kom det til at gaae ud over Publicum. Kjøbenhavn er altsaa ikke uden Vigtighed for Handelen, og dens Handel er saaledes for nærværende Tid betydeligere, end nogensinde tidligere; Staden er tilmed i Besiddelse af den største og bedste Havn ved hele Østersøen, og er som saadan vigtig for Gjennemfarten igjennem Øresundets snevre, vanskelige Farvand; men det er dog urigtigt, naar man mener, at den ved sin blotte Beliggenhed ved Indgangen til Østersøen vil kunne komme til at gjælde Noget som Handelsstad; i vore Dage skal der ganske Andet til, for i saa Henseende at hæve en Stad. Vore Kjøbmænd skade sig ogsaa ofte selv meget ved Mangel paa Driftighed. Det er nemmere at reise til Hamborg for at gjøre Indkjøb, end lige til Paris og London; Kjøbenhavn bliver derfor endnu gjerne forsynet med Klæde og Modevarer fra de store hamborgske Oplag og kommer saaledes i et unaturligt Afhængighedsforhold til denne Stad. Der bliver for Resten indført en stor Mængde udenlandske Varer i Kjøbenhavn, og derfra tildeels atter forsendt til Provindserne; dette er naturligt, da et lille Land ikke frembringer Varer, der behøve forskjellige Himmelstrøg for at trives, og de danske Naturfrembringelser tilmed ere meget eensformige, som Landet overhovedet ikke skjuler Metaller i sit Skjød; dernæst fordi der ere mange Fabrikker, der kun ordenlig trives i et stort Land med en betydelig Afsætning indenfor dets egne Grændser, og Fabrikvæsenet overhovedet først er i sin Barndom her i Danmark. Man har gjort den Bemærkning, at Hovedstæderne gjerne fremstille et Billede af det Liv og den Aand, der rører sig i de forskjellige Lande, Amsterdam er en Handelsstad, Brysfel en Fabrikby, Petersborg er en Soldaterstad, Neapel en Lazaronby; i Kjøbenhavn see vi en stille, fredelig Virksomhed, kun sjeldent møder Øiet en Tigger eller en ørkesløs Lediggænger, men paa den anden Side see vi ogsaa

kun faae Spor af livligt Røre, hverken ved Havnen eller i Gaderne, og alene Stadens Udseende minder de Forbiseilende om, at Danmark ikke er noget Fabrikland, ligesom dets Hovedstad ingen Fabrikby er, den viser sig aldrig indhyllet i Kuldamp, og man seer næsten ingen af disse taarnhøie Skorstene, der langveis fra fortælle om den Virksomhed, som drives i en saadan Stad. Der synes overhovedet at have hvilet et mærkeligt Uheld over de fleste af de store Foretagender, som man har begyndt af den Art, ligefra Silkefabrikerne i Christian den Fjerdes Tid indtil Maskinhørspinderiet i vore Dage. Alligevel kan en stor By som Kjøbenhavn i en Tid som vor vel næppe tænkes aldeles uden Fabriker, og blandt dem, der bedst trives hos os, maae vi især nævne Jernstøberierne. I gamle Dage fik vi vore Jernsager fra Norge, der til Gjengjæld modtog vort Korn; efter Adskillelsen kunde det ikke længere betale sig at anskaffe norske Jernvarer, og efter den Tid er der derfor anlagt det ene betydelige Støberie efter det andet. Medens Driftigheden i det Store næppe endnu er kommet til Gjennembrud hos det danske Folk, have vi dog oftere havt Leilighed til at omtale den Orden og Paalidelighed, med hvilken det Arbeide, man har paataget sig, gjerne udføres; det er dette vi have kaldet Driftigheden i det Smaae, og denne fremtræder intetsteds klarere, end naar vi see hen til det Opsving, som den danske og navnlig den kjøbenhavnske Haandværksdrift har taget i de sidste 80 Aar; nu tildags behøver Ingen som i gamle Dage at tye til Udlandet for at faae nogetsomhelst Arbeide ordenlig udført, og man tør endogsaa paastaae, at i de allerfleste Grene af Haandværket staae vore Arbeider lige med de Landes, i hvilke ethvert især udføres bedst. Unge Mænd, der foruden den almindelige practiske Dygtighed i deres Fag, tillige vare blevet uddannede i den polytechniske Læreanstalt og paa Kunstacademiet, besøgte dernæst Udlandet med det alvorlige Formaal at ville lære, hvad der var at lære i deres Haandværk; efter deres Hjemkomst nedsatte de sig som Mestere, idet de stedse gjorde sig det til Opgave at være forud for Publicums Ønsker. Der er jo unægtelig Adskilligt, der lægger Hindringer i Veien for den unge Begynder, der

ønsker at komme frem i sit Fag. Han er sjeldent i Besiddelse af nogen Formue, maa begynde ganske smaat; men alene derfor har han ondt ved at hamle op med den, der alt sidder i en større Virksomhed; thi en Saadan har altid lettere ved at forskaffe sig de Varer, han bruger til sin Drift, saa gode og billige som muligt, da Enhver helst handler med den, som seer sig istand til at modtage et nogenlunde betydeligt Oplag. Men især er det vanskeligt for den dygtige Svend at hæve sig til Mester, alene det, at man skal gjøre et kostbart Mesterstykke, der ofte medtager et halvt Aar, i hvilken Tid Intet kan fortjenes, er tilstrækkeligt til at gjøre det umuligt for de Fleste. Man har i det Hele ofte brudt Staven over Laugene som en unaturlig Tvang; men Erfaringen har viist, at just i de Stater, hvor de ere blevet ophævede, er den virkelige Tvang ulige større; hvor Enhver, der har Midler dertil, kan oprette et Værksted, er det næsten umuligt for den Fattige at komme frem ved sin Dygtighed alene; fordi at der er den Pengemagt, han har at overvinde, langt større; man maa derfor vistnok ønske en Lempelse men ingen Kuldkastelse af de bestaaende Forholde. De færreste Svende vilde i det Hele taget kunne bestaae som Mestere; de fleste have paa Grund af deres Opdragelse og den reent practiske Maade, hvorpaa de have lært deres Haandtering, ikke bragt det videre, end til en mechanisk Haandfærdighed, og man kan være en meget god Arbeider, uden derfor at kunne paatage sig at forestaae et Værksted, eller ofte endog blot paa egen Haand at udføre et Arbeide, for ikke at tale om, at der hos Mesteren maa være en Indsigt i Handel, og hvad dertil hører, som ikke Enhver er i Besiddelse af. Antallet af fremmede Svende er for Øieblikket næppe saa betydeligt, som man kunde formode paa Grund af de mange Klager, der føres over denne Gjenstand; men de svenske og tydske Indvandrere ere maaskee mere om sig end de Indfødte, der ifølge god gammel dansk Magelighed gjerne ville have, at Arbeidet skal komme af sig selv; i Murer- og Tømrerlauget skulle de fleste fremmede Svende vel findes; for Resten mene vore Mestere i Almindelighed, at de ere fuld-

komment saa vel tjente med vore Egne, de staae især i de fleste Fag høit over Svenskerne; Tydskerne ere vel i Almindelighed noget raskere og flittigere Arbeidere, men skulle saa igjen mangle Noget af de Danskes Paapasselighed og ikke saa sjeldent fordærve et Arbeide ved Fremfusenhed og Egenraadighed. En kjøbenhavnsk Haandværkssvend staaer i det Hele stivt paa sin Ære som Svend af Lauget; Loven tilsteder endogsaa Laugenes Medlemmer „at gjøre Jagt paa Fuskere og Bønhaser“, og for Resten vil jeg ikke raade Nogen til at anmode en saadan om at bære Noget paa Gaden, han maa da være glad, om han vender ham Ryggen med taus Foragt, eller blot lader ham vide, at han ikke er nogen Sjouer; man seer ham gjerne tidlig om Morgenen adstadig at vandre gjennem Gaderne for at tage fat paa sit Arbeide, iført en lang Klædesfrakke; Stadsen ved samme er ofte heel ringe; men en Frakke maa han have. Imidlertid er der ofte en Omstændighed, der gjør det umuligt for Haandværkssvenden rigtigt at holde over sin Værdighed som Svend, og det er den trykkende Armod, der saare ofte falder i hans Lod. Aarsagen til denne maa i de allerfleste Tilfælde søges i de altfor tidlige Giftermaal. I gamle Dage ventede en Svend gjerne, til han var blevet noget tilaars, og imidlertid havde han lagt sig en lille Capital op; hans Kone havde da ogsaa forlængst traadt sine Børnesko, og havde uddannet sig til en ferm, forstandig Huusmoder, der ligeledes i sin lange Tjenestetid havde lagt sig Lidt til Bedste. Nu er det anderledes. Det bliver alt mere Skik, at mindre formuende Folk ingen fast Tjenestepige holde, men tage Mad paa Spisekvartererne, og for Resten hjælpe sig ved at lade en Kone forrette den grovere Huusgjerning, det er derfor vanskeligt for de unge Piger at erholde passende Tjenester, de ligge ofte deres Forældre til Byrde, og naar de da i en ung Alder ere blevet gifte, have de intet Ordenligt lært, forstaae sjeldent at lave Mad, og dette skal være en af Grundene til, at den megen Kaffedrikken alt mere fortrænger den gode og sunde Middagsmad. Ogsaa Manden iler med at blive gift, fordi det er saa overmaade vanskeligt for

Ungkarlen at finde et passende Opholdsted, et hyggeligt Hjem, hvor han kan søge hen, naar han om Aftenen vender tilbage fra sit Arbeide. Disse ere nogle af de vigtigste Aarsager til de tidlige Giftermaal, og naar nu Sygdom indfinder sig, eller der tilstøder et Uheld, navnlig, at Arbeidet for en kort Tid ophører, da er en saadan Familie strax bragt til Betlerstaven. Hvad der her er sagt om Haandværkssvendene, gjælder ogsaa en anden Hovedclasse af den kjøbenhavnske Almue, nemlig Arbeidsmændene; de bestaae for største Delen af fattige Bønderkarle, der have fundet Beskjeftigelse i Hovedstaden som Haandlangere, Bryggerkarle, Fabrikarbeidere eller ved andet Saadant, og herved maae vi endnu kun erindre, at det er en Mærkelighed ved disse Folk, at deres Ophold i Hovedstaden meget snart lader dem glemme deres Barndomsliv paa Landet, ligesom ogsaa deres Børn som kjøbenhavnske Piger og Drenge i deres egne Tanker ikke staae saa lidet over Bønderbørnene. — Hvad Levemaaden i Kjøbenhavn angaaer, da er det overhovedet ikke almindeligt at spise varmt Mad mere end een Gang om Dagen, nemlig om Middagen; jo fattigere en Familie er, desto smallere bliver Middagsmaden, og desto større Betydning faaer Kaffen og Smørrebrødet; undertiden falder den ogsaa aldeles bort, da Fattigfolk i Almindelighed hellere give slip paa Middagsmaden, som Konen da ogsaa ofte ikke ret forstaaer at lave, end paa den kjere Kaffe; denne nydes flere Gange om Dagen med Hvedebrød eller med Smørrebrød til, og i det Hele har Smørrebrødet noget ganske Andet at betyde i Kjøbenhavn, hvor man egenlig meest lever deraf, end paa Landet, hvor Grødfadet indeholder Hovednæringen; det er derfor ogsaa mærkeligt, at der her i Gjennemsnit fortæres mere end dobbelt saa meget Smør af hvert Menneske, som paa Landet. For Resten skal man have ondt ved at nævne Træk, der skulle kunne ansees som Eiendommeligheder ved den kjøbenhavnske Befolkning; dertil er den formeget sammensat af forskjellige Bestanddele, og selv Livet i „Nyboder“ har ikke længere den Fynd og Klem som i gamle Dage. Det er Holmens Folk, der med Koner og Børn beboe disse Smaahuse, det

er nu deels den „faste Stok", det vil sige de fast ansatte Matroser ved Flaaden, og deels Arbeiderne ved de kongelige Værfter. Disse Holmens Folk udmærkede sig i gamle Dage ved et ganske særegent Væsen, der var gjerne udbredt en luun Muggenhed, en Art godmodig Storsnudethed over deres hele Væsen, de vare aldrig forlegne for et kort, syndigt og betegnende Svar til hver en næsviis Spørger; ja ofte vare de vel selv de angribende, naar de traf paa Noget, der ærgrede dem. „Aa rid af Veien, god' Herre", sagde en saadan Matros til en ung Laps med Briller paa Næsen og Sporer paa Hælene, der stod ham i Veien ude paa Toldboden. Den kjøbenhavnske Almue er i det Hele taget en svoren Fjende af alt Lapserie, hvor den troer at møde en saadan „fiin Herre", giver Ærgrelsen sig gjerne Luft i allskens Skoser, der gjerne lyde som Formaninger til at tage Glarøinene i Agt og andre saadanne velmeente Raad. For Resten have Nyboder endnu et ganske særegent Udseende, Husene løbe altid i Eet hele Gaden ned, for største Delen ere de saa lave, at man med Lethed kan lægge Strømper og Stigt op paa Taget for at tørres, indenfor de smaae Vinduer seer man gjerne nogle Blomsterpotter med Balsamine eller Gyldenlak, Beboerne snakke med hverandre over Gaden fra de aabne Vinduer, og Høns og Ænder sees i god Ro og Mag at tradske omkring paa alfar Vei.

Danmark besidder foruden Kjøbenhavn en stor Mængde Kjøbsteder; men kun faae iblandt dem svare i Virkeligheden til deres Navn; de fleste ere egenlig mere Landsbyer end Handelspladser, thi paa mange Steder er det Bymarkerne, der for en stor Deel nære Befolkningen, og største Delen af Borgerne er da tillige Landmænd. Desforuden ere de i Almindelighed Sædet for Egnens Øvrighed, og Haandværksdriften er ifølge Lovbestemmelse for en stor Deel indskrænket til Kjøbstederne. Men ved Siden heraf bemærker man med Fornøielse, hvorledes den ene af vore Smaabyer efter den anden, overalt hvor Forholdene egne sig dertil, efterhaanden hæver sig ved Handelen; driftige Kjøbmænd nedsætte sig paa de forskjellige Pladser, og i

det Hele taget kunne ogsaa langt Flere leve af Handelen nu, end i gamle Dage, da det gjaldt som sand Sparsommelighed, at kjøbe saa Lidt som muligt, medens at nu den tiltagende Velstand har lært Folk, at det navnlig kommer an paa at kunne sælge saa Meget som muligt. Aalborg var i gamle Dage næsten den eneste Stad i „Kongeriget" foruden Kjøbenhavn, der havde nogen udenlandsk Handel, navnlig med England og Norge. Den tabte Meget ved Norges Adskillelse fra Danmark, og ligeledes ved Gjennembruddet ved Agger, der aabnede en ny Udskibningsvei for Producterne fra de vestlige Liimfjordsegne, og saaledes hævede Thisted og Nykjøbing. Alligevel skal den endnu være den første Handelsstad i Jylland; skjøndt Aarhuus, der i de senere Aar har gjort saa betydelige Fremskridt, næppe giver den meget efter. Jylland trænger i høi Grad til en større By med et livligt Handelsmarked, hvor Landmanden kan være sikker paa at finde Afsætning for sine Varer til en Priis, der svarer til Tidsomstændighederne og de almindelige Forholde, og en saadan By vil Aarhuus vistnok blive enten tidligere eller sildigere. Dernæst følger Odense som den fjerde blandt Kongerigets Handelsstæder, og dernæst Randers, Nakskov, Svendborg og Horsens. Ogsaa Helsingør maae vi nævne, skjøndt den langtfra har den Betydning, som man kunde vente paa Grund af dens heldige Beliggenhed. Blandt Stæderne i Hertugdømmet Slesvig staaer Flensborg øverst; den ansees endogsaa for den vigtigste Handelsstad i Riget næstefter Kjøbenhavn. Dens driftige Kjøbmænd have til enhver Tid vidst at benytte de Fordele, som Tidsomstændighederne frembød; under den nordamerikanske og senere under den fransk-engelske Krig, dengang det fredelige danske Flag saaes paa alle Have og blev agtet i alle Havne, lagdes saaledes Grunden til Stadens Opkomst, senere fik den betydelig Handel paa Norge; da dette Rige blev afstaaet, saae det et Øieblik ud, til at Flensborg skulde gaae tilgrunde, men saa fandt man en ny Hjælpekilde i den vestindiske Handel, og i denne Henseende har Staden endogsaa vundet Prisen for Kjøbenhavn. Dens Skibe udføre Øl,

Brændeviin, Eddike og især Korn og Fedevarer, og vende tilbage med Ladninger af Sukker, Rum, Kaffe og Tobak; som en Følge heraf blomstrer ogsaa dens Sukkerraffinaderier og Tobaksfabriker. Desforuden beskjeftiger den 10 Skibe med Robbefangst og Hvalfangst i Sydhavet, i hvilken Anledning der ere indrettede Trankogerier, ligesom den ogsaa driver Handel paa Island, og fra Teglbrænderierne langs Fjorden forsyner den de fleste Egne i Riget med Muursteen. Dens Velfærd er derfor paa det Nøieste knyttet til Forbindelsen med Danmark, og dens Borgere ere derfor ogsaa bekjendte for deres danske Sindelag. Imidlertid ere dog de fleste af Stadens velhavende Kjøbmænd af tydsk Oprindelse, og derved har der efterhaanden udbredt sig et særegent Sprog til den største Deel af den lavere Befolkning, som man har kaldet Flensborg Tydsk, og som kun den ret vil kunne forstaae, som tilgavns er hjemme i det Danske. Ogsaa i de andre Kjøbsteder i Hertugdømmet have Tydskere efterhaanden fundet Indgang, og have der overalt Overvægten over den talrigere, men fattigere og mindre ansete danske Befolkning. Det er den tydske Flid og Driftighed, der her overalt har seiret over den danske Magelighed, og saaledes uddannede der sig efterhaanden et mægtigt Partie i Hertugdømmet, der søgte at rive Slesvig bort fra det Rige, hvoraf det fra Arildstid var en Deel. — Blandt Hertugdømmet Holstens Stæder er Altona egenlig at betragte som en Art Forstad til Hamborg, istedenfor at det efter Bestemmelsen skulde kjæmpe med denne Stad om Herredømmet paa Elben. Kiel med sin udmærkede Havn er derimod Hovedpladsen for Hertugdømmets østersøiske Handel, dets Hovedudførsel er Smør, det har hævet sig betydeligt ved sin Forbindelse med Vesterhavet ved Jernbanen til Altona, og har for en Deel taget Luven fra Lybek. For Øieblikket er Danmarks Opmærksomhed især henvendt paa en directe Handelsforbindelse med England, Jernbaner tvert igjennem Slesvig og Jylland og Anlægget af sikkre, rummelige Havne paa Vestkysten, er derfor Nutidens Løsen, uden at man dog seer sig istand til at løsrive sig aldeles fra Afhængighedsforholdet til

Hamborg. Den øieblikkelige Fordeel taler dog stedse med den lydeligste Røst, og det nytter kun lidt, at man udmaler en glimrende Fremtid, eller fortæller Historier, om hvor vel farne vi ere med det hamborgske Formynderskab, om hvorledes vi i Krigens Tid kom under Veir med, at man der solgte vort gode jydske Herregaardssmør som „holsteinisches Butter“ og Holstenernes daarligste Varer som „dänisches Butter oder Schmeer.“ Vore Handelsforholde synes i det Hele at befinde sig paa et Overgangspunct, hvis Resultat den nærmeste Fremtid vil udvikle for os, og hermed være det da nok med disse Bemærkninger, der ikke havde til Hensigt at udvikle, men kun svagt at antyde Handelslivet i de danske Kjøbsteder.

I de betydeligere blandt vore Kjøbsteder afpræger den tiltagende Velstand sig ogsaa i det Ydre, der reiser sig den ene høie, stadselige Bygning efter den anden, blandt hvilke Raadhuusbygningen, Toldboden og Gjæstgivergaarden gjerne tage sig prægtigt ud, medens smukke, offenlige Haveanlæg forskjønne Omegnen; de fattigere have derimod endnu det samme simple, men dog gjerne venlige og hyggelige Udseende som i gamle Dage. Husene ere for største Delen ganske smaae, og overordenligt lave, Bygningerne have sjeldent mere end een Etage, men dog gjerne tillige et net, reenligt Udseende, Gaderne ere brede og lyse, det vil sige om Dagen; thi Natteoplysningen er sjeldent meget bevendt, ligesom ogsaa Brolægningen i Almindelighed er høist kummerlig. Det er ikke mange Aar siden, at man i saadanne Kjøbsteder ikke saae stort Andet end Straatag; nu ere alle Huse teglhængte ifølge en kongelig Forordning, der ofte haardt ramte de stakkels, fattige Borgere. For Resten er det et møisommeligt og lidet tiltrækkende Liv, saadanne Smaakjøbstedsmænd føre; hele Dagen igjennem seer man dem igjennem de klare Vinduer ivrigt beskjeftigede hver med sit Haandværk, og først henad Aftenstunden kommer den ene Skikkelse efter den anden, med Nathue og Skjødsskind, ud paa Gaden for at trække frisk Luft, eller man seer dem pusle i den lille Have, der gjerne hører til Huset. Der ere ikke mange Adspredelser i en saadan Kjøbsted; een

Gang om Aaret holder man gjerne Fugleskydning, hvortil der da knytte sig forskjellige Lystigheder, og for Resten ere Markedsdagene sande Festdage ikke blot for Byesfolkene, men tillige for hele Omegnens Beboere; der indfinde sig da Haandværkere og Handlende fra Nabostæderne, man opslaaer Telte paa Torvet og i Gaderne, overalt seer man Borde med Honningkager og Sukkerhjerter; Musikantere og Biørnetrækkere, Liniedandsere og Taskenspillere indfinde sig, og det er en almindelig Skik, at man ved saadanne Leiligheder giver „Markedsgave“ til gode Venner og Bekjendtere. Det er iøvrigt aldeles umuligt i en saadan lille By at leve uændset af andre Mennesker, alle Folk kjende hverandre, og man veed ofte i den ene Ende af Byen, hvad man skal have til Middag i den anden. Selv de hemmeligste Familieanliggender taler man om i hele Staden, og har der nu indsneget sig en slet Tone i en saadan Kjøbsted, fremstaaer der ofte en næsten utaalelig Tilstand, idet Misundelse og Bagtalelse overalt lade høre fra sig; men i Almindelighed finder man en hjertelig, velvillig Imødekommen, og da er Opholdet i en af disse smaae Stæder ret behagelig for den, der ikke behøver en idelig Vexel af Adspredelse forat finde Livet tiltrækkende og fornøieligt.

Der er, saavidt mig er bekjendt, ikke en eneste Kjøbsted i Danmark, der i sit Udseende har det ringeste Gammeldags, undtagen forsaavidt som de herlige Domkirker i Roeskilde, Odense, Aarhuus, Ribe og Slesvig kalde Middelalderens Sands for det Ophøiede og Himmelstræbende i Bygningskunsten tilbage i vor Erindring. Men skjøndt saaledes vore Byer med Hensyn til deres Skikkelse i Eet og Alt bære Nutidens lyse og simple Præg, maa deres Oprindelse dog ofte søges tilbage i den fjerneste Oldtid; saaledes reiste allerede i Hedenskabets Tider vore første Stæder sig rundtom de gamle Offerpladser, saaledes som Odense og Viborg. Dernæst see vi i Middelalderen Kjøbstedborgerne søge Beskyttelse omkring de faste Borge, saaledes blev blandt Andet Kjøbenhavn, Kallundborg og Skanderborg til, eller ogsaa de opslog deres Boliger udenfor Kloster-

murene, hvor de rige Munke gave Haandværkerne Adskilligt at fortjene, saaledes fremstod Præstø, Sorø, Nestved, Maribo og mange andre Stæder; og endelig, da Tiderne forandrede sig, fremkaldte de kongelige Lystslotte Kjøbsteder, og paa denne Maade er, for at nævne et Exempel, Frederiksborg Kjøbsted fremstaaet af den ringe Landsby Hillerød midt i den umaadelige nordsjællandske Skovstrækning. Det er Frederiksborg Slot, som flere vidtbereiste Mænd have erklæret for den smukkeste Kongeborg, de nogensinde have seet; her er det ikke Hensigten at levere nogen Beskrivelse af Kunstens Mesterværker i Danmark; men vi maae dog et Dieblik dvæle ved den Tanke, der her er ført frem for os, hvorledes nemlig disse gamle Navne ved Minderne, der knytte sig til dem, fortælle os Fædrelandets Historie gjennem de svundne Tider. Og ingen Egn i Danmark er saa rig paa Vidnesbyrd om Tidernes Omskiftelse som den nordostlige Deel af Sjælland med sine mange kongelige Slotte, af hvilke en Deel alt for længst ere sunkne i Gruus. Her laae saaledes tæt ud mod Kattegattets Bølger den gamle Kongeborg Søborg, som Krøniken har saa Meget at fortælle om; midt i en stor Indsø fandtes der en Samling af Øer, fra en af disse speilede Slottet sig i Vandene, medens uoverskuelige Skove omgave Borg og Sø. Nu ere Skovene opryddede og forvandlede til Agerland, Øerne ere blevet til landfaste Bakker, og Søen selv er nu deels Eng, deels en Sump bevoxet med Rør og Siv, kun enkelte Pytter gjenlyde endnu af Vildændernes Skrig; men Borgen, den gamle klippefaste Borg, er forsvundne, og der er end ikke engang blevet Ruiner tilbage til Minde om dens fordums Herlighed. Overhovedet er det en Mærkelighed ved Danmark, at det saa godt som aldeles mangler Ruiner; sank et Menneskeværk i Gruus, skyndte man sig gjerne med at anvende Stenene til andre Bygninger, og et af de eneste Gravminder af denne Art over Middelalderens forsvundne Herlighed er den Smule Muurværk, der er blevet tilbage af Gurreslot, denne vidunderlige Plet i vort Fædreland, hvis gamle Bøgeskove fortælle os Sagnet om Kong Volmers vilde Jagt, om

Tovelil og Dronning Helvig (see Thieles danske Folkesagn I. 48. 49, II. 114). Og medens nu Søborg og Gurre forlængst vare forsvundne, hævede der sig paany et Kongeslot, det var Dronning Sophie Magdalenes prægtige Hirschholm; som et Billede paa Forfængeligheden laae det med sit halvtydske Navn midt i en Sump, tilsyneladende stærkt og bygget for Aartusinder; men imidlertid hentæredes det fra Grunden af, 50 Aar, efterat det var opbygget, stod det atter forladt og øde; Faar og Køer græssede i Slotsgaarden, Operahuset laae med nedstyrtet Loft, Vandspringene vare tørre, og vandrede man igjennem de øde Værelser, da hørtes ingen Lyd undtagen Vindenes Susen og Vinduernes Klirren, medens Frøerne lode deres Seierssang høre, som glædede de sig over, at deres gamle Plads var given dem tilbage. Nu er det Hele forlængst nedrevet, og saaledes er den nyere Tids forfængelige Pragt henveiret tilligemed Middelalderens Kjæmpebygninger; men endnu kneiser Frederiksborg og speiler sig i Bølgerne, Christian den Fjerde lever i sine Bygninger, ligesom han lever i alle Danskes Hjerter.

Til Slutningen ville vi med et Par Ord omtale Fabrikvæsenet her i Riget. Danmark er intet Fabrikland, siger man, det kan ikke være det, fordi vort Marked er for ringe, til at der kan danne sig noget af disse vidtløftige Værker, hvor det ene Led griber ind i det andet, forat danne et Hele, hvis Indretning fra først til sidst viser, at der ved Anlægget af samme er tænkt paa at tilfredsstille Millioners forskjellige Fordringer, og det bør ikke være det, saalænge Agerdyrkningen og, hvad dertil hører, giver Befolkningen nok at gjøre, saa at man endogsaa paa mange Steder savner de nødvendige Menneskekræfter til at udføre sine Planer med Hensyn til Landvæsenets Forbedring, eller i det Mindste saalænge man skal behøve at lægge umaadelige Afgifter paa visse Gjenstandes Indførsel, for saaledes paa en kunstig Maade at bringe en Fabrik i Flor. Dette er tildeels sandt, vi skulle ikke som England indføre fremmede Landes raae Producter, forat forarbeide dem, og atter da at sende dem ud i den vide Verden; men vi kunne og

vi bør saa meget som muligt forædle vore egne Frembringelser, inden vi skikke dem fra os, og navnlig vi bør see at benytte de Kræfter i vort Land, der ellers vilde gaae tilspilde, og fra denne Side betragtet kunne flere af de mange Fabriker, som i den senere Tid have reist sig her i Riget, ikke Andet end glæde os. Vi ville anføre et Par Exempler. I Nærheden af Suusaa udbredte sig Holmegaards umaadelige Tørvemoser; de forsynede Omegnen med Tørv; men var Tørvetiden saa forbi, laae hele denne Strækning øde og forladt; ikke en Bygning afbrød den trættende Eensformighed, ikke et Menneske eller et Dyr oplivede den tause Natur; nu derimod er der paa Kanten af Mosen fremstaaet som en lille By, de teglhængte Huse hæve sig venligt i Veiret, Alt gjenlyder af Liv og Virksomhed. Det er Anlægget af Holmegaards Glasværk, der er Skyld i denne Forandring; hidtil var den umaadelige Tørveskat kun i meget ringe Grad blevet benyttet; da gjorde man et Forsøg med at hente et Par Glaspustere herind fra Bøhmen, forat puste grønne Flasker; hidtil havde vi i Danmark faaet vore simple Glasvarer fra Norge; nu da Forbindelsen med dette Rige var sønderrevet, var det rette Øieblik kommet, til at forsøge selv at bringe noget Lignende istand, og Holmegaards Glasværk udvidedes derfor ogsaa Aar for Aar, saa at Fabrikhusene for Øieblikket beboes af henved 200 Mennesker, medens 300 Arbeidere finde deres Underhold ved Tørveskjæring. Foruden grønne Flasker leveres der nu ogsaa hvide Glasvarer, især Apothekerkrukker, og selv finere Sager kommer man med hvert Aar bedre efter at producere. Kalk, Sand og Flint findes ved Værket selv, og desuden samles der en umaadelig Masse Glasskaar af Fattigfolk i Kjøbenhavn, medens Egeasken i Mængde indføres fra Lolland; men mærkeligt er det, paa selve Værket at see Arbeiderne bevæge sig imellem den gloende, flydende Glasmasse, og udpuste den i Former, hvorpaa de hede Flasker bringes af Børn paa lange Stænger hen til Steder, hvor de efterhaanden varsomt afkjøles. Paa en lignende Maade forholder det sig med Gudumlunds store Glasværk, hvor det er de store Tørvemoser Syd

for Liimfjorden, som man har forsøgt at benytte bedre end hidtil, og naar vi høre om det store Jernværk Carlshütten ved Rendsborg, hvor man stræber at drage Fordeel af de store Masser af Jern, Myremalmet, som Hedemoserne indeslutte, da see vi med Fornøielse Nutidens Bestræbelser, forat Naturens Skatte ikke skulle ligge ubenyttede hen. Det ældste og meest storartede iblandt vore Fabrikanlæg er vistnok for Resten Frederiksværk ved Arresøs Udløb i Roeskildefjord; det ligger ikke i dette Arbeides Plan at beskrive de mange forskjelligartede Fabriker, som dette Værk indeholder, og som sysselsætte henved 400 Arbeidere, Jernstøberiet, Maskinværkstedet, Krudtværket, Sabel- og Knivfabriken o. s. v.; blot maae vi bemærke, at her see vi ogsaa en Benyttelse af Frembringelser i Naturen, som ellers vilde gaae til Spilde, at det fine Sand, som hentes her i Nærheden, ansees for fortrinlig vel skikket til at danne Former af for Jernstøberiet. Dernæst bemærkede vi, at det var godt, om vi saa meget som muligt kunde forarbeide vore Producter, inden vi skikkede dem bort, eller dog i alt Fald kunde tilfredsstille vort eget Huusbehov, og fra den Side betragtet fornøier det at høre, at vi nu uagtet den betydeligere Faareavl dog næsten udføre mindre Uld, fordi vi nu tildeels forsyne os selv med Klæde; og især er det fornøieligt, saafremt vi tør lide paa, at Varerne virkelig Intet lade tilbage at ønske hverken med Hensyn til Priis eller eller Godhed og Skjønhed. Kongeriget har 5 vigtige Klædefabriker; men de vigtigste Værker af den Art ere dog de i Neumünster i Holsten, og i det Hele taget have Holstenerne udviklet en langt betydeligere Fabrikvirksomhed, end de Danske, medens de derimod næsten ingen Huusflid drive, og deres Haandværkere ikke saa lidet staae tilbage for vore. Det østlige Sjælland og adskillige Egne i Jylland især mod Østen ere de Strøg i Kongeriget, der kunne fremvise de betydeligste Fabrikanlæg, i Holsten er det derimod navnlig i de magre Egne i Midten af Landet, at saadanne findes.

Til Slutningen skulle vi endnu med et Par Ord omtale Fabrikarbeidernes Stilling i vort Fædreland. En

Fabrik er oprindelig det Samme som et Værksted, og blev saaledes brugt om enhver større Drift, hvor da gjerne den enkelte Arbeider stod som et Led i det store Hele, idet han med sin Gjerning bevægede sig indenfor ganske snevre Grændser. Nutildags tænker man sig gjerne Fabrikerne arbeide med Dampmaskiner, og jo mere disse udvikle sig, desto mere indskrænket, desto fattigere bliver Arbeiderens Virksomhed, og desto mindre vil han være istand til at føle nogen sand Tilfredsstillelse ved at udføre sin Gjerning. Da nu tilmed den Enkeltes Arbeide er saa yderst simpelt, anvendes paa de fleste Steder Børnene fra Smaae af til Fabrikarbeide, de opvoxe blandt Maskinerne, og hæve sig sjeldent høiere, end til at blive et Mellemled i den store Vrimmel af Dampkjedler og snurrende Hjul. Saaledes uddanner der sig efterhaanden en stadig Fabrikbefolkning, der vedligeholder sig igjennem de forskjellige Slægter, en Befolkning, hvis Præg er Sløvhed, der i aandelig Forstand er sunket ned under Maskinerne, og det er den folkelige Ulykke, som de store Fabriklande lide under, og som vi bør være glade over hidtil ikke har faaet Fodfæste her i Danmark. Arbeidernes Antal er endnu for ringe, til at de kunne danne nogen særegen Klasse af Befolkningen; paa de fleste Steder bestaae de af unge Bønderpiger, der efter nogle Aars Arbeide paa Fabriken vende tilbage til deres Hjem; man mener i Almindelighed at kunne være veltilfreds med deres Opførsel, de ere gjerne sædelige og skikkelige, man mærker intet Spor til Forkuelse blandt dem, hverken aandelig eller legemlig, og det vilde ikke engang være muligt, at de som i England kunde rotte sig sammen, dertil er deres Antal for ringe. Det er omtrent, hvad der for nærværende Tid kan siges om Fabrikarbeidernes Tilstand her i Danmark.

Færøerne.

Beskrivelsen af dette lille Land fører os nu bort fra Livet paa den danske Slette midt ind i den vildeste Fjeldnatur, hvis Eiendommeligheder her for første Gang træde os imøde i flere af dens mærkeligste Skikkelser. Vi befinde os altsaa midt ude paa det stormfulde Nordhav; en Taagebanke skimtes i det Fjerne; mørk og truende hæver Taagen sig frem af Havets Skjød, og stiger stedse høiere op i Synskredsen, indtil Fjeld paa Fjeld efterhaanden dukke frem igjennem Taagesløret, og vi have nu ligefor os en vild og brat Klippenatur; det er, som befandt man sig i en svælgende Afgrund, naar man stirrer op mod disse himmelhøie Fjelde, der lodrette stige frem af Dybet, som maatte man frygte, at Klippen, der synes at rage ud over Havet, skulde kaste sig over Skibet og knuse det, medens det dristigt glider hen over Bølgerne langs den bratte Fjeldvæg. Vi have altsaa naaet Færøerne, det lille Bjergland, der i længst forsvundne Dage blev befolket af Nordmænd, som der søgte et Tilflugtssted for den mægtige Harald Haarfager. De bratte Fjeldskrænter, der næsten overalt danne Kysten udad mod Havet, naae paa flere Steder en Høide af over 2000 Fod, og ere ofte omgivne af Klippeskjær, der i de sælsomste Skikkelser rage frem af Dybet, snart som mægtige Støtter, snart som Ruinerne af en Klippeborg og snart som en umaadelig Fjeldport. Det vilde Nordhav kaster sig med en voldsom Brænding op mod Klippen; hist seer man et mægtigt Vandfald ligesom i Kamp mod Havet, idet det snart ligesom opsluges af dette, der med Raserie kaster sig mod Klippen, snart atter viser sig i sin fulde Skjønhed, naar Bølgerne vige tilbage; her kommer man forbi en „Spruthule", hvor Havet, idet det trænger sig ind og sammenpresser Luften, atter med Kraft bliver kastet i Veiret som et umaadeligt Vandspring. Overhovedet strækker en Mængde Huler sig fra Havet ind under Øerne, saa man, naar Veiret er stille, kan seile saa langt ind, at Lyset næsten forsvinder, medens man endnu dybt inde fornemmer den dumpe Lyd af Bølgerne, der

slaae mod Klipperne i det Indre; paa andre Steder gaae Hulerne heelt igjennem Øerne, saa man kan see igjennem dem som en aaben Port.

Lige ud mod Havet seer jeg altsaa Intet uden nøgne, bratte Fjelde; herfra hæver Landet sig afvexlende med lodrette Klippevægge og græsklædte Skraaninger, indtil det Hele ender i en Bjergslette, hvorfra vilde, øde Klippetinder rage i Veiret med de besynderligste Skikkelser. Men intet Sted seer man Spor af Skov, end ikke et Træ; kun i Dybet vidne Steenkulslagene paa Suderøen om en længst forsvunden Trærigdom. De heftige Vestenstorme, Taagen og Fugtigheden skulle i vore Dage lægge Hindringer i Veien for Trævæxten; men Færingen veed ellers at fortælle en anden Grund, til at hans Øer ere træløse. Det var nemlig Hellig Olaf, der engang spurgte nogle Færinger, der besøgte ham i Norge: „Have I Skov hos Eder?" „Nei", svarede de; thi de vare bange, at Kongen skulde paalægge dem en Træskat. „Saa være det da", sagde Olaf, og da de kom hjem, vare alle Skovene forsvundne. — Fra Havet og Sundene drage Fjordene sig ind i Landet. Her har Naturen overalt dannet Havne, og i det Inderste af Bugten findes der da ogsaa gjerne en Landingsplads, hvor Landet sænker sig mildt ned mod Stranden. Her, hvor en snever Dal, hvis friske, livlige Grønne vidner om Jordens Frugtbarhed, vandet af en klar Elv, sænker sig ned fra Fjeldene, have Færingerne stedse havt deres Vaaninger, og det ligeud til Stranden; thi Færdselen paa Havet var stedse deres fornemste Beskjeftigelse, og hvor lidet det ved Anlægget af Bygden egenlig har været om Frugtbarheden at gjøre, seer man intetsteds bedre end ved Thorshavn, Hovedpladsen paa Øerne, hvor skaldede Klipper næsten ere det Eneste, der frembyder sig for Øiet. Det skal ellers være et underligt Syn for den, der første Gang nærmer sig Byen, der er bygget paa et Klipperev ud i Havet, at see denne Samling af usle Træhytter med Taget beklædt med Grønsvær; dette er nu den almindelige Maade at tække paa der i Landet. Men for Resten er Thorshavn vel næppe skikket til at give et rigtigt

Begreb om Tilstanden i det Hele, da Fattigdommen just der mere end andensteds har opslaaet sin Bolig. Handelen paa Færøerne er kun ubetydelig, og drives endnu for kongelig Regning; men naar Skibet fra Danmark nærmer sig, samles hele Befolkningen paa Strandbredden, og en Mængde Baade skynde sig at roe ud for at spørge Nyt; især er det en sand Festdag, naar det første Skib ankommer om Foraaret; thi da have Færingerne gjerne en rum Tid været udelukkede fra enhver Forbindelse med det øvrige Europa. Færingen har i det Hele en stor Deeltagelse for hvad der skeer i Verden, navnlig hvad der vedrører Danmark; han bliver aldrig kjed af at spørge, uden dog nogensinde i sin Videbegjerlighed at vise sig paatrængende. Hvad der nu ellers her strax ved det første Møde falder i Øinene, er hans særegne Sprog og Dragt. Sproget er nemlig en Dialect af det Gammelnordiske; men Enhver forstaaer dog Dansk, dette lyder i Kirken, og Færingen er nu engang vant til at modtage Ordets Forkyndelse i dette Sprog. Klædedragten bestaaer i en mørkeblaa strikket Trøie med røde Knaphuller og Knæbuxer, derover en sort Kofte, paa Hovedet bærer man en rund Hue, paa Fødderne Skoe, der egenlig snarere ere at ansee som gule Skindsokker.

Faarene ere Færingernes største Rigdom; hele Aaret, baade Sommer og Vinter, flakke de frit omkring paa Markerne. Den færøiske Vinter er nemlig ingenlunde streng; den er endog taaleligere end den danske, og overhovedet har intet Land saa langt mod Nord et saa mildt Klima. Taagen fra Havet dæmper Kulden, og tilmed drage de varme Strømninger fra de sydlige Have sig langs Kysterne, saa Sneen ligger sjeldent ret længe, og overhovedet forstaae Faarene ret vel den Kunst at kaste Sneen tilside med Fødderne forat opgrave Græsset nedenunder. Men alligevel maae de nu og da døie meget Ondt paa deres vinterlige Færd, naar Frosten hærder Sneen, eller de indfyges i Klippehulerne, hvor de have søgt Ly. Naar Foraaret kommer, drage Bønderne tilfjelds forat drive deres Faar sammen, i Vinterens Løb har den gamle Uld løsnet sig, og man kan nu ved

et Tag i Nakken stille dem ved hele deres Vinterklædning; naar Dyrene da atter have faaet deres Frihed, seer man dem ængsteligt at løbe omkring, og naar da Faar og Lam have fundet hverandre, bræge de lydt af Glæde, og det gaaer i hurtige, lette Spring tilbage til de kjere Fjelde. Faarene ere, som sagt, en af Landets første Rigdomskilder, de skulle have givet Øerne Navn, og man har da ogsaa det Mundheld: „Uld er Færingernes Guld". Ogsaa Hestene af den lille norske Klipperace seer man den største Deel af Aaret frit at tumle sig imellem Fjeldene, og kun naar Gjødningen skal bæres ud paa Marken, eller Tørven hentes hjem, gaaer Bonden ud og seer at faae Hold paa dem; ellers have de fuldkomment deres Frihed; thi Naturens Beskaffenhed forbyder baade Kjørsel og Riden. Nærmest ved Bygden er der gjerne en indhegnet Plads, Indmarken, hvor Hestene maae søge deres Næring om Vinteren, om Sommeren slaaer man her Hø til Vinterfoder for Køerne og dyrker for Resten lidt Byg og nogle Kartofler. Men i det Hele taget er den færøiske Avlsbrug kun ubetydelig, Sommeren er nemlig kold og fugtig; Rug og Hvede kunne slet ikke dyrkes, selv Byggen bliver sjelden moden og maa da gjerne tørres, inden den tærskes; det meste Korn bliver ogsaa indført fra Danmark, og Færingen har ingen rigtig Forstand paa, hvad det vil sige, at dyrke Jorden; han er ikke engang at formaae til at anvende Ploven, men graver sin Mark, som hans Forfædre gjorde det før ham.

Færingens Syssel fører ham ofte op imellem hans høie Fjelde; snart maa han løbe milevidt forat søge efter sine Faar og Heste, snart er Hensigten at skyde en Gjenvei over Fjeldene, istedenfor at benytte den lange Søvei. Veien drager sig da langs bratte Afgrunde ad Stier saa smalle, at der næppe synes at være Plads til at sætte Foden, og her ere hans færøiske Skoe, hvis tynde Saaler ikke hindre Fodens Smidighed, ham til den største Nytte; nu og da maa han springe over et svælgende Dyb, og han betjener sig da gjerne af sin Fjeldstav, en lang Stang med en Spids paa Enden, svinger sig da ved dens

Hjælp udover Afgrunden og finder Fodfæste paa Klippen ligeoverfor. Ofte overfaldes han paa en saadan Vandring af en Storm, og maa da, naar han hører det suse langt borte, kaste sig ned paa Jorden, for ikke at rives bort af Vinden eller slaaes fordærvet, idet han kastes imod Klipperne. Men især er han udsat for Fare, naar han om Sommeren begiver sig paa Fuglefangst; Klippeskrænterne ud mod Havet ere nemlig omsværmede af talløse Skarer af Søfugle, og overalt, hvor der findes en Affsats i Klippen, seer man dem til visse Tider af Aaret udruge deres Unger, saa hele Bjerget synes hvidgraat af Fuglemængden, og hele Luften gjenlyder uafladeligt af den skrækkeligste Støi, idet de alle som een lade deres vilde, gjennemtrængende Skrig høre. En Mand lader sig hisse ned ad et saadant „Fuglebjerg", og sees snart, svævende imellem Himmel og Hav, idet han med sin Fuglestang holder Klippen borte fra sig; dog her er endnu aldeles ingen Fare; denne kommer først, naar Fangeren, efterat have naaet en Affsats, løser Linen af sig og nu klattrer omkring forat finde Æg eller fange de taabelige Søfugle med Nættet paa Enden af Stangen, og især er det forbundet med Fare, at efterstræbe Lunden eller Søpapegoien; den har gjort sig Huller ind i den løse Jord, der hist og her kan findes imellem Klipperevnerne, og blot man da stikker en Stok ned i Hullet, bider Fuglen sig i Arrigskab fast til Stokken og lader sig saaledes trække ud; men ofte hændes det, at hele Jordlaget glider ned tilligemed Fugle og Mand, og da er det først i en Dybde af flere Hundrede Alen, at man maa see at opsamle det sønderknuste Lig. Der ere mange andre Maader at fange Fugle paa, der alle ere forbundne med Fare, og Færingerne glemme derfor heller aldrig, naar de berede sig til Fuglefangst, først at gaae til Herrens Bord, og dernæst omkring i i Bygden fra Huus til Huus forat tage Affked med Enhver især. Fuglefangsten er aldeles ikke uden Vigtighed for Landet, da man om Sommeren for en stor Deel lever af dens Udbytte, og er den rette Tid først kommet, er Intet længere istand til at afholde Fuglefængeren fra hans vovelige Færd; han maa

ned ad Klippen, hvad det saa skal koste, det er med ham som med Alpernes Gemsejæger, Faren har noget besynderligt Tiltrækkende for den, som først ret er blevet fortrolig med den.

Men saa meget Færingen nu endogsaa holder af sine Fjelde, synes det dog næsten, som om Havet er ham endnu kjerere, i det Mindste gaaer hans Gjerning derude paa Dybet ham fremfor Alt. I ethvert Huus boer der en Fisker, og det er stedse en god Eiendom, der ligger fordeelagtigt for Fiskeriet, hvordan saa end Jordene ere; duer Veiret ikke til at gaae ud paa Søen, giver man sig ifærd med Agerdyrkningen, men klarer det saa, eller løier Vinden, flux kaster man Hakke og Spade og skynder sig at lægge Baaden ud. Man betjener sig overalt af store, aabne Robaade og fisker med Liner og Kroge; derimod har Fiskeriet i det Store aldrig ret villet trives, og Færingen seer roligt paa, at Hollændere og Englændere omkredse hans Øer med deres store Fiskerskibe, ja det er ham endog aldeles ikke ukjert; thi med det Samme faaer man vel nu og da Leilighed til at smugle lidt, og det tager Menigmand sjeldent saa nøie. Det er ellers nok værd, at betragte Færingen, naar han saaledes færdes paa Havet; et Folks hele Tænkemaade aabenbarer sig nemlig tydeligst, naar det bevæger sig i sin fornemste Syssel. Efter gammeldags christelig Fiskerskik forretter Enhver sin Andagt, inden Baaden skydes fra Land, og giver sig Gud i Vold, dernæst istemmes der en Psalme, og man kan fra Strandbredden høre den raae, men velmeente og hjertelige Sang, idet Lyden bæres hen over Havet; indtil den efterhaanden taber sig. Det er en Mærkelighed hos Folket, at den Frihedsaand, der drev det bort fra Norge, endnu lever hos det; der er egenligt slet ikke Tale om Husbonde og Tjenestetyende, den, der trænger til en Haandsrækning, anmoder Andre om Hjælp; men Ingen tilbyder sig selv som Tjener, og derfor lader heller ikke Nogen sig Noget befale; men Enhver gjør omtrent, hvad han synes for godt; og saaledes er det ogsaa paa Havet; saalænge der ingen Fare er paa Færde, snakke Alle i Munden paa hverandre, Enhver commanderer, og Ingen lystrer;

det er først i Farens Stund, at Ro og Orden vender tilbage, og at det rigtigt viser sig, at vi her have et Folk, der ligesom er skabt for Søen. Men for Resten er Færingen af Naturen snaksom og livlig; hjemme i Huset letter han sig Arbeidet ved Sang og Fortælling, og saaledes ogsaa paa Havet, Munden staaer da aldrig stille, og man har da ogsaa her et Ordsprog, som siger: „Det er ikke godt at roe, naar man ikke maa snakke". — I høieste Grad mærkværdig er for Resten den færøiske Grindefangst. En Grind er en Flok af store Marsviin, der nu og da sees fra Dybet at styre ind mod Kysten. Aldrig saasnart har en Fiskerbaad ude paa Havet bemærket en saadan, før der strax gives Signal, hele Landet kommer i Bevægelse, Baunerne blusse fra Fjeldtop til Fjeldtop, og i faae Timer har Efterretningen saaledes udbredt sig over alle Øerne; hurtig iler man over Fjeldet, forat forkynde Budskabet i den nærmeste Bygd; alt fra det Øverste af Fjeldet toner Raabet ned over Dalen, „Grindebud!" lyder det, Raabet gjentages nu fra Dør til Dør, og man iler med saa hurtigt som muligt at gjøre Alt færdigt til Afreisen. Herved maa endnu bemærkes, at Blusset, hvorved der gives Signal, gjerne bestaaer i et Halmbaal, og at Stedet, hvor det brænder, betegner, ad hvad Retning Grinden maa opsøges. Naar man nu er kommet til Bestemmelsesstedet, omringes Grinden med en Kreds af Baade, og drives saaledes ved Raab og Spydkast ind i en Vig, hvor Vandet ikke er ret dybt, og som derfor er udseet dertil; den tager en stærk Vandstrøm med sig, og idet denne nu gaaer tilbage, bliver Grinden liggende halvt paa det Tørre. Nu begynder Slagteriet; man dræber Dyret med Tversnit over Nakken, mægtige Blodstraaler staae i Veiret, Havet farves rødt i en vid Omkreds, Raab og Skrig høres overalt; som drevne af Mordlyst ile Folk fra det ene Sted til det andet, forat dræbe de værgeløse Dyr, der i Dødsangsten pidske Vandet med Halerne, og nu og da slaae en Mand til Jorden. Det er overhovedet besynderligt, at see den ellers saa fredelige Færing ved en saadan Leilighed; alle Lidenskaber synes da at være satte i Bevægelse, man hører overalt

Kiv og Strid, og kun Amtmanden kan ved sin Myndighed holde Folket i Tøile, hvorfor han da ogsaa gjerne er tilstede ved en saadan Fangst. Derimod vil man ikke ret gjerne have, at Præsten seer derpaa, Grinden vil da ikke lade sig drive, hedder det; men Sagen er nok egenlig, at man skammer sig ved at lade ham see paa, hvorledes det gaaer til ved slige Leiligheder. Det er for Resten en stor Indtægt for Øerne, naar det lykkes at nedlægge en saadan Grind. Man benytter Kjødet i Huusholdningen, det er temmelig tørt, men ligner for Resten meget Oxekjød; men især er det dog Trannen, som ved dette Dyr er af Vigtighed. Et andet Sødyr, som man ligeledes efterstræber for Trannens Skyld, er Sælhunden. Der findes langs Kysten dybe Klippehuler, der kun ere tilgjængelige fra Havet, og her, fortæller man, trække Sælhundene sig tilbage i store Flokke; Baaden med Jægerne lægger an ved Hulen, Mandskabet stiger i Land, man tænder Faklerne, og idet nu deres Skin kaster et flagrende Skjer henover den halvdunkle Klippehule, seer man i det Inderste af samme Sælerne i en tætsluttet Klynge ængstelig at betragte deres Angribere; kun en eneste sætter sig til Modværge, nemlig Værgeren, der i Spidsen for Hoben reiser sig paa Halen med opløftede Kløer, idet den hvæser og skjærer Tænder; den forreste Jæger maa da vide at give den et dygtigt Slag over Snuden med sin Kølle, den styrter da ligestrax død til Jorden, og det er saa en let Sag at gjøre det af med hele Flokken; men forfeiles Slaget, er han rigtignok om en Hals, hvis ikke hans Eftermand endnu i rette Tid kan faae Leilighed til at tildele den det tiltænkte Slag. Færingen bærer for Resten en vis overtroisk Ærbødighed for Sælerne. Det vidunderlige Menneskelige i deres Aasyn og Stemme sætter hans Indbildningskraft i Bevægelse, og Sagnet vil vide, at eengang om Aaret paa Helligtrekongersnat, kaste de Hammen og tilbringe Natten under Leg og Dands i menneskelig Skikkelse, indtil Morgenen gryer, og de atter paatage sig deres Sælhundeskikkelse og hurtig styrte sig i Havet. Engang havde en Bonde været skjult i en saadan Hule, hemmelig havde han be-

mægtiget sig en Ham, og da Sælerne om Morgenen atter sprang i Havet, sad en ung Kvinde grædende tilbage. Han førte hende til sit Huus, og hun blev hans Ægtefælle; de levede meget lykkeligt sammen, men han vogtede sig vel for nogensinde at vise hende Hammen, som stedse laae under Laas og Lukke i hans Kiste. Men som han en Dag befandt sig ude paa Fiskerie, mindedes han at have glemt sin Nøgle hjemme; da blev han sær om Hjerte og skyndte sig i Land; paa Strandbredden iler en Sælhund ham forbi og styrter sig i Bølgerne; men derhjemme var Huset tomt, Kisten stod aaben, og Sælhundehammen var forsvunden.

Til Slutningen skulle vi med faae Ord omtale Færingens Syssel i hans Hjem. Huset bestaaer først og fremmest af Røgstuen med Mure af Steen og Tørv og en indvendig Beklædning af Træ; midt for en af Sidevæggene findes Arnen, og herfra trækker Røgen ud igjennem en Aabning i Taget med en Lem til at skyde for; der er nemlig intet særskilt Loft, og lige saa lidt er en saadan Stue forsynet med Vinduer, men Lyset trænger om Dagen ind igjennem Røghullet; langs Sidevæggene ere der Senge og rundt om disse Bænke. Her forretter Færingen sit Vinterarbeide, Karlene spinde paa Skotrokken, idet de staae opstillede langs Væggen, Pigerne sidde omkring Arnen og strikke, og imidlertid brænder Tørveilden lystigt, oplyser og opvarmer Rummet; Røgen er ikke til Besvær, i det Mindste naar man sidder ned, og det gaaer nu lystigt med Sang og Fortælling til over Midnat; thi man er flittig, og det gjælder ogsaa at kunne være færdig med Arbeidet til Juletiden; strax med det nye Aar begynder nemlig Torskefiskeriet, og da er der ikke længere Tid til at sidde hjemme. Det var i forrige Tider ogsaa Forældrenes kjereste Beskjeftigelse, i de lange Vinteraftener at undervise deres Børn; nu da man har faaet ordenlige Skoler med samt Skoletvang og de øvrige Herligheder af den Art forskrevne fra Danmark, er Iveren for denne Sag mærkelig kjølnet. Foruden Røgstuen have de mere Velhavende gjerne een eller flere „Glasstuer", det vil sige Stuer med Glas-

ruder, disse ere for Resten heelt opførte af Træ, den ene har en Bilæggerovn, der fører ud til Arnen, og tjener Bonden og hans Hustru til Sovekammer, og en af de andre, hvor man altid har en opredt Seng staaende, benyttes til Gjæstekammer. Der findes nemlig en overordenlig stor Gjæstfrihed; man modtager den Fremmede med et „Velkommen“, giver ham Haanden eller ogsaa et Kys; dernæst drikker man ham til med Velkomstbægeret, og sætter sig da ned for at høre de „Tidninger“ han har at bringe; den Fattigste byder med et glad Hjerte det Bedste, Huset formaaer, og selv „Stakkelen“ afvises aldrig, naar han om Aftenen indfinder sig ved et Huus, efterat den første Stjerne, „Stavkarlestjernen“, er kommet frem paa Himmelen. Tørret Kjød og Fisk er overhovedet Færingens fornemste Føde, og man har til den Ende indrettet særegne Tørrehuse med aabne Tremmer, og saadanne findes næsten udenfor ethvert Huus. Endelig maa vi bemærke, at Fremmede ofte have holdt sig op over den færøiske huuslige Indretning; Bygningerne ere utætte, hedder det, og der forbruges for megen Brændsel paa den aabne Arne; men Færingen mener, at han har Tørv i Overflod, og at hans Bygningsmaade bedst passer for det stormfulde Klima. Vi have nemlig ondt ved at gjøre os nogen rigtig Forestilling om en færøisk Storm; inden ethvert Vindstød mærker man først, hvorledes hele Huset giver sig imod Vinden, da bliver det med Eet saa stille, at man kan staae i Døren med et brændende Lys; men i næste Øieblik farer Stormen hylende og susende hen over Huus og Tag, idet det knager og brager i alle Bjælker. For Resten ere Færingerne et livligt og opvakt Folk; vi have hørt, hvorledes de ledsage deres Arbeide med Sang og Fortælling; men efter endt Gjerning dandser man gjerne til Lyden af de gamle Kjæmpeviser, som hele Forsamlingen istemmer. Intetsteds holdes den gamle lutherske Tro i større Ære, end just her paa Færøerne. Ofte seer man midt om Vinteren en Baad styre ind mod Land, idet den kjæmper mod Stormen, det er et spædt Barn, som Forældrene bringe til Præsten for at lade det døbe. Hver Søndag samles man i Kirken, rigtignok

gjerne uden Præsten, der umuligt kan overkomme, paa samme Dag at forrette Gudstjenesten i alle de mange Kirker, der høre til hans Præstekald; men man opbygger sig dog gjensidig ved at afsynge et Par Psalmer og høre et Stykke oplæse af en gammel Postil. Hermed være da Færøerne beskrevne, dette mærkelige Sted, hvor det gamle nordiske Liv har vedligeholdt sig sundt og friskt hos et lille Folk paa et afsides Klippeland.

Island.

Paa Sjælland boede der, saa beretter Sagnet, en Mand, der hed Gardar. Paa en Reise til Suderøerne blev han overfalden af en Storm og dreven ud i det vilde Atlanterhav. Endelig seer han langt borte umaadelige Sneefjelde rage i Veiret igjennem mørke Taager, did styrer han sit Skib, og lander paa Islands Østkyst. Dog her var intet Opholdssted for den, som havde boet paa den smilende danske Slette; men Gardar fortalte Nordmændene om sit Fund; de reiste did og bebyggede Landet. De traf her deres vante Klippenatur, de høie, vilde Fjelde, der lodrette hæve sig op af Dybet, det mørke, stormfulde Hav, de snevre Fjorde, og i ethvert Tilfælde syntes det dem bedre at leve her som frie Mænd, end hjemme i Norge at trælle for den mægtige Harald.

Vi træffe altsaa atter her, idet vi nærme os Kysten, hvad vi nys forlod, himmelhøie, steile Næs, omgivne med Klippeskjær, der sittrende bevæge sig for Bølgernes Magt, idet disse kaste deres hvide Skum mange Alen høit i Veiret; Søfuglene opfylde ogsaa her Luften med deres Skrig, og bedække Klipperne tilligemed deres Yngel, og ligesom paa Færøerne lade Folk sig ogsaa her, under Farer og Møisommeligheder, hisse ned paa Fuglefangst Og endnu inden vi have betraadt Islands Jord-

bund, see vi alt et Vidnesbyrd, om i hvad Retning Menneskelivet navnlig rører sig; en Vrimmel af Fiskerbaade omgiver nemlig Kysten; faae Steder indeslutter ogsaa Havet en saadan Rigdom af Fisk, og Islænderne fare paa deres aabne Baade langt ud paa det stormfulde Hav, for at hente dets Skatte hjem. Baadene have kun eet Seil af tyndt, uldent Tøi, de ere smaae og lette og synes paa Grund af deres Skrøbelighed slet ikke at passe til Omstændighederne; men det er Fiskerne meget om at gjøre, at de ikke blive for tunge, da man efter endt Gjerning gjerne trækker dem op paa Landjorden. Fiskeriet kan egenlig kun trives paa Syd- og Vestkysten; Fisketiden begynder den 2den Februar, og da strømmer Alt, endogsaa fra Øst og Nord, paa de aabne, skrøbelige Baade hen til Bankerne. Fangsten bestaaer for største Delen af Torsk, som enten bliver solgt til Kjøbmændene, der tilberede den til Klipfisk, eller vindtørret til Landets eget Forbrug. Men rundtom Kysten ligge franske og hollandske Skibe paa Torskefangst, og det er Islænderne meget imod, at de ikke have Ret til at indlade sig i Handel med disse Fremmede, da Loven ene tilsteder de Danske Handelsfrihed paa Island. Saaledes er nutildags Billedet af Kysten; i gamle Dage var det langt tommere der, dengang var nemlig Kvægavlen Folkets vigtigste Beskjeftigelse, først i de senere Aarhundreder har Armoden og Nødvendigheden, at have Noget at sælge til de danske Kjøbmænd, lært Folket at tye til Havet.

Der gives kun faae Egne paa Jorden, hvor Luften er saa urolig som paa Island; det stormer ofte vildt fra Havet, Saltvandsskummet pidsker da ind over Landet, og Krystallerne sætte sig paa Græs og Steen, ja, hvis man ellers tør troe de Reisende, lægger Saltet sig undertiden i tykke Lag over Glasruderne i Husene. Men ogsaa fra Fjeldene i det Indre af Øen stormer det ofte med rædsom Kraft; hylende trænger Vinden sig igjennem Klippekløfterne, og river paa sin Fart igjennem Dalene Jord og Grønsvær med sig, den golde, sorte Lava kommer tilsyne, og det er ikke saa sjeldent, at kun en lille Grønplet paa det Øverste af en Klippe vidner om, at der paa et saa-

vant Sted har været en græsbedækket Høi, eller ogsaa Sand og Aske føres fra Toppen af de ildsprudende Bjerge ned over Markerne, og truer med at begrave dem under en ødelæggende Sandflugt. Alligevel er Klimaet ikke egenlig strengt, og navnlig er Vinteren paa Sydlandet næsten ligesaa mild som her i Danmark, saa at Folk gjerne gaae eens klædte Vinter og Sommer. Det er her ligesom paa Færøerne de varme Strømninger i Havet, der formilde Luften; og disse er det tillige, der føre store Masser af Drivtømmer fra Skovene ved Missisippi til Islands Kyster, hvorved Landets naturlige Træmangel for en stor Deel bliver afhjulpen. I gamle Dage skal der have været Overflod paa Træer, nu seer man kun hist og her forkrøblet Birkekrat; men det er dog et stort Spørgsmaal, om Oldtidens vidtudstrakte Skove nogensinde vare Andet end Smaakrat, i det Mindste var det dengang som nu navnlig Havet, der forsynede Landet med Gavntømmer. Der ere bestemte Steder, især paa Vestkysten, hvor Tømmeret fortrinsviis søger i Land, og paa flere af disse „Tømmerpladser" seer man endnu store Ophobninger fra gammel Tid, hvor Træ har lagt sig paa Træ, medens det Hele er bedækket med et Tæppe af Græs og Markblomster; thi hvor det ligger paa et utilgjængeligt Sted, hindres man i at benytte det, og der kan det vel ogsaa nu og da hænde sig, at man opbrænder Skibsvragene, for saaledes paa en nem Maade at faae Søm og Nagler ud. — Vi omtalte den temmelig milde Vinter i det Sydlige; paa Nordlandet er Kulden imidlertid langt strengere; her adskilles Island nemlig fra det nærliggende Grønland ved et smalt Hav, Grønlandshavet, og dette er altid opfyldt med Drivis, der nu og da ved Vintertide føres ind mod den islandske Kyst. Naar da nu Nordlænderen mærker, at Kulden med hver Dag tiltager, da veed han, at Drivisen er i Vente; endelig øines den i det Fjerne, langsomt men ustandselig bevæger den sig hen mod Kysten; stormer det end fra Landet ud imod den, fortsætter den dog roligt sin Vei, dreven af Strømmen, og naar nu Drivtømmer fra Syden føres ind imellem Isen, paafølger der undertiden saa

stærk en Gnidning, at Træet antændes. Alt flere Miil ude i Søen hører man det knage og brage, idet Jisklumperne støde mod hverandre, og har Drivisen da endelig naaet Land, seer man den ofte med uimodstaaelig Kraft tage Smaaøer med sig paa sin Fart, afbrække Skjær og faste Klippenæs. Da er det ogsaa, at Jisbjørnen undertiden aflægger et Besøg paa Island, og ofte anretter stor Skade paa Kvæget; men til Lykke forbliver dette Dyr dog aldrig i Landet; thi mærker det nu, at Drivisen er ifærd med atter at lade staae ad Havet til, da skynder det sig ombord paa sit mægtige Fartøi; ja man vil endogsaa paastaae, at har en forsinket sig, og seer, at Havet er aabent, da klattrer den op paa en Klippe, og naar den da derfra har øinet sit kjere Jis i det Fjerne, styrter den sig i Havet, og svømmer ud ad Dybet til. Det er især Fjordene mod Nord, der hjemsøges af Drivisen, og det hedder, at da en af Landets første Opdagere skuede ud over Isefjorden, og intet Andet øinede end Jis, kaldte han Landet derefter Island. Men undertiden omslutter Drivisen næsten hele Øen, og sees i saa Tilfælde ofte til langt ud paa Sommeren at sværme omkring paa Havet; isnende Vinde omsuse da hele Aaret igjennem Bjerg og Dal, Græsset vil ikke groe, Kvæget døer af Sult, Fiskeriet mislykkes da ogsaa gjerne, og Landet hjemsøges af Hungersnød og Farsot. I saadanne Uaar ligger Sneen stundom hele Sommeren over, selv i de lavere Egne, og vi læse i en gammel Saga, at da Folk engang ved Midsommertide vilde reise til Althinget, kunde de ikke komme frem for Snee.

Den største Deel af Island er et vidtudstrakt Høiland, der for det Meste hæver sig til en saadan Høide over Havfladen, at det ikke er tjenligt til Opholdsted for Mennesket. Kun hvor Elvene brusende og støiende, trindt omgivne af bratte, vilde Fjelde, styrte sig fra Fos til Fos, har Vandets Kraft efterhaanden udhulet en Dal, og paa den sydlige Kyst strækker der sig endogsaa et fladt Lavland, der er dannet ved den Jord og de Stene, som Elvene i Aartusindernes Løb have ført med sig ud ad Havet til, og naar da nu om Foraaret Jisdækket, der

bandt Strømmen, brister, styrte Vandene sig ofte over disse lave Strækninger og anrette store Ødelæggelser. I disse Dale og paa disse Sletter er det, at Menneskelivet, som vi nedenfor skulle beskrive, rører sig; det Indre derimod er en for største Delen øde og ubeboet Bjergslette, hvorfra hist og her en Jøkel truende kneiser i Veiret med sin sneedækkede Top. Kun nu og da seer man Reisende under Farer og Besværligheder at gjennemtrænge Ørkenen; og ved denne Leilighed er den lille haardføre Fjeldkleppert til største Nytte, den benyttes som Lastdyr og bevæger sig med smaae, sikkre Skridt henad de smalle, ujevne Fjeldstier, medens Byrden i Tværsække hænger den ned ad Siderne. Overhovedet skeer der i Landet enhver Reise til Hest, selv den sidste et Menneske foretager paa denne Jord; thi ved Ligbegjængelser bærer en Hest gjerne Kisten, som er stillet tvert over dens Ryg, to Mænd gaae ved Siden deraf, for at understøtte Ligevægten, medens det øvrige Følge, Mænd og Kvinder, ride bagefter. De islandske Heste maae om Vinteren sørge for sig selv og afgnave da Mosset, der voxer under Sneen; det er forstandige og livlige Dyr, og Rytteren maa tidt betroe sit Liv til sin Hestes Klogskab, naar han i Mulm og Mørke rider over de bratte Fjelde, eller naar han maa lade den vade igjennem en rivende Strøm, eller endelig naar hans Vei fører over en Mosestrækning, Hesten veed da godt at skjelne, hvor det er muligt at komme frem, den standser et Øieblik, snuser til Mosen og løber dernæst hurtigt hen over den, eller ogsaa den vender sig bort og er da under ingen Omstændigheder at formaae til at forsøge Gjennemfarten. — Det er navnlig i det Sydostlige, at den islandske Fjeldnatur viser sig mørk og truende; her hæver Fjeldet sig nemlig i det Hele taget høiest, og den største Deel af denne Egn viser sig for Øiet som umaadelige Jøkler eller Sneefjelde, indhyllede i Taagemasser; ikkun enkelte, snevre Passe gjør det muligt her at trænge igjennem Landet, og vi maae herved tillige bemærke, at Jøkelsneen paa Island har et hæsligt, rødagtig graaligt Udseende, da det fra Vulkanerne stedse fyger med Sand og Aske henover den. Men fra Toppen af Jøklerne

have mægtige Iismasser hist og her trængt sig ned igjennem Kløfterne til Foden af Fjeldene; dette er de bekjendte Bræer eller Gletschere, Overfladen er stedse ujevn, Iisstykkerne kneise overalt i Veiret, og paa flere Steder er det, som havde man for sig et bølgende Hav, der med Eet var stivnet; hist og her seer man dybe Revner, og nu og da høres Braget af nedstyrtende Iismasser; thi det er Jøkelisen fra Fjeldtoppen, der af sit Overflod stedse nærer og fornyer den stivnede Strøm, der ligesom udvælder af den. Om Sommeren smelte disse Bræer for en stor Deel, og da seer man mægtige, mælkehvide Elve, de saakaldte Jøkelelve, strømme ud af Bræernes Indre. Det er Sandet og Asken, som knuses imellem Iismasserne, der meddeler en saadan dens besynderlige Farve; man kan ofte forfølge den et Stykke Vei ind i Bræen og staaer da under en mægtig Hvælving, hvor Isen kaster sit blaalige Skjer paa alle Gjenstande; brusende og skummende stiger Elven frem af Dybet, mens afbrudte, hule Drøn lade sig høre fra det Indre. Med Eet standser Vandet; det er et mægtigt Iisstykke, som hæmmer dets Fart; da lyder der pludselig som er vældigt Tordenskrald, Elvens Kraft har seiret, og med Voldsomhed styrter den sig atter ud af Aabningen, førende Iisblokken med sig som et Seierstegn. Det kan ofte synes farligt, at sætte over disse Jøkelelve, Hesten kunde snuble og falde paa de rullende Stene i Bunden af Strømmen, og da var der ingen Redning, thi Vandets Magt er umaadelig, overalt paa Bredderne seer man store Klippestykker optaarnede, som det har kastet til Siden i sin Fart; men dog er det lille Dyr saa forsigtigt og har saa sikkert et Fodfæste, at man yderst sjeldent hører om Ulykker ved slige Leiligheder. — Vi kunne for Resten nok tænke os, at der maa være mangt et Sted paa Island, hvor aldrig Nogen har sat sin Fod, og da vi Mennesker nu saa gjerne ville udmale os det Ubekjendte med yndige Farver, har der dannet sig et Sagn her i Landet om en liflig Dal, der skulde ligge etsteds trindt omgiven af steile Jøkler; her boer endnu den Dag idag, hedder det, Affkommet af mangen fredløs Skovmand fra hine gamle Tider; for en Deel Aar siden blev

der virkelig foretaget en Opdagelsesreise til dette fortryllede Land, og man fandt da ogsaa en dyb Dal; men Fjeldene vare rundtom saa steile, at det var umuligt at betræde den, og Alt var saa dunkelt, at man forgjeves søgte at gjennemtrænge Mørket, saa endnu er det islandske Feeland os et tillukket Paradis.

Vi have allerede i det Foregaaende ved flere Leiligheder berørt de umaadelige Lavastrækninger og store Ophobninger af vulkansk Aske, og det er heller ikke godt muligt at tale om Island uden at dvæle derved; thi hele Øen er hvad man kalder af vulcansk Oprindelse, det vil sige, den er med samt sine kjæmpehøie Fjelde fremstaaet, ved at den flydende Ildstrøm i Jordens Indre har gjennembrudt sin faste Skorpe, og midt i Havet opkastet en forbausende Dynge af Sinner fra sin umaadelige Smelteovn. Og endnu fortsættes denne vulcanske Virksomhed, og de mange ildsprudne Bjerge, der strække sig igjennem Landet, fra Hekla mod Sydvest til Krabla mod Nordost, have Tid efter anden udsendt umaadelige Lavastrømme og Askehobe over hele Øen. Man reiser ofte flere Dage i Rad langs med uhyre Lavastrækninger, undertiden er deres Farve rødlig eller blaaagtig; men i Almindelighed hæve de sig i Veiret som en kulsort Masse; det er ofte høist farligt at bestige dem; thi Stenen er ved den hurtige Afkjøling blevet saa sprød, at store Stykker ofte brække af, hvor man sætter Foden, eller griber for sig med Haanden. Overfladen har stor Lighed med en Iisbræ; spidse Klippestykker hæve sig overalt i Veiret, dybe Huler med nedhængende Tapper ligesom Drypsteen vise sig hist og her, og ligeledes umaadelige Revner, hvor man ofte hører Vandet risle nedenunder; thi Lavaen er saa porøs eller smaahullet, at Vanddunsterne sive igjennem den og først efterhaanden samle sig paa Bunden. Imidlertid er det kun den yngre Lava, der har et saa øde Udseende, den ældre er paa mange Steder dækket med den herligste Græsvæxt, idet den efterhaanden ved Luftens Indvirkning er blevet bedækket med Mos, der atter i Tidens Længde har forvandlet sig til Muld. Men for Reisen

seer man overalt Spor af Ildstrømmens Ødelæggelser, og Levninger af gamle Markgjerder staae paa enkelte Steder som Vidnesbyrd om en forsvunden Frugtbarhed; men hvorsomhelst Strømmen selv har naaet, er ethvert Spor af Menneskeliv i samme Øieblik tilintetgjort, og kun hist og her vidner Lavaens mere rødlige Farve om Stedet, hvor en Gaard i sin Tid har staaet. Nu og da sætter Stormen den sorte vulkanske Aske i Bevægelse, den opfylder Luften, Solen viser sig da med et mat, rødligt Skjer, Aandedrættet besværes, Øinene smerte, og den fine Støv trænger overalt ind i Menneskeboligerne, tildækker Karrene, fordærver Fødemidlerne, ja finder endog Veien ind i de meest skjulte Gjemmer, medens Dyrene paa Marken urolige løbe fra Sted til Sted, da de ikke formaae at fortære det askeblandede Græs. I Aaret 1845 fandt det seneste mærkelige Vulkanudbrud Sted. Det var Hekla mod Sydvest, som efter et Mellemrum af 79 Aar atter lod høre fra sig, dette mærkværdige Bjerg, der under Navn af Hekkenfeldt er bekjendt i vore Folkesagn, og som paa flere Miles Omkreds omfatter en eneste vidtudstrakt Lavaørk. Den 1ste September hen ad Formiddagen hørte man dumpe Skrald, ligesom naar om Vinteren Havets Brændinger kaste sig mod Klipperne, der bemærkedes en ubetydelig Jordrystelse; men Lyden syntes at komme fra Bjergene i det Indre, og man ansaae den i Begyndelsen som et Forbud paa en Storm fra Fjeldene. Da tiltoge Bragene i Kraft og Hyppighed, bedøvende Tordenskrald lode sig høre under korte Mellemrum, det blev næsten bælgmørkt og regnede ned med Gruus og Aske, saa nu kunde der ikke længere være Tvivl, om hvad disse usædvanlige Lyd havde at betyde. Tiorsaaen opsvulmede ved den smeltede Snee fra Heklas-Top, og førte store Dynger af Aske med sig, dens ellers saa klare Vande lignede Dynd, og vare saa hede, at man ikke kunde stikke Haanden derned. Da Mørket nu fortog sig, saaes en næsten kulsort Askestøtte, der fra Aabningen i Bjergets Top hævede sig flere Tusinde Fod høit i Veiret, pludselige Lynglimt oplyste nu og da dens mørke Sky, og store Stene kastedes med umaadelig Kraft

op af Svælget. Da gjennembrødes Bjergets Side med et rædsomt Brag, og en Strøm af glødende Lava fløs ned ad dets Skraaning. Om Dagen brændte den med en svovlblaa Lue, der dog sjelden var synlig, fordi en tyk, sort Røg indhyllede det Hele, om Natten viste den sig gloende rød og kastede sit Flammeskjer op mod Himmelen. Man kunde komme Strømmen ganske nær, Randen var nemlig overalt stivnet og hævede sig tilligemed den flydende Masse til en Høide af over 30 Alen, idet det stedse knagede og sydede i det Indre, medens knittrende Funker kastedes til alle Sider. Strømmen fløs meget langsomt fremad, kun 25 Alen i Timen; Overfladen var stedse ligestrax stivnet; men undertiden gjennembrød Strømmen det svage Dække, og man saae da Steenmasser sagte svømme hen ad den; glødende Klippestykker faldt nu og da ned til Siderne, men stak man en Jernstang ind i Spalterne, der overalt lode sig tilsyne i Randen, var den stedse i samme Øieblik rød glødende. Imidlertid buldrede det endnu stedse i Bjergets Indre, det var Lavaen, som kogte derinde i sin umaadelige Kjedel, Boblerne stivnede, idet de foer i Veiret, og slyngedes som store Stene udover Fjeldsletterne; alligevel vare de saa lette, at man ofte saae dem svømme paa Vandet, og saa sprøde, at de faldt fra hinanden, blot man rørte ved dem; indeni vare de fulde af Blærer og opløste sig efterhaanden til Støv og Aske. Imidlertid var Kvæget i store Flokke vendt tilbage fra Græsgangene paa Fjeldene, og navnlig Faarene vare ilde tilredte af Brandsaar; man saae Køer og Heste afgnave Græsset paa Jordvoldene, der danne Ydermurene paa de islandske Bønderhuse, thi Græsset paa Marken var overalt tildækket med Aske, der trængte sig ind i dets Porer, saa det henvisnede; paa mange Steder havde Asken endogsaa ophobet sig i saa stor en Mængde, at frugtbare Strækninger gik tabte for en Række af Aar. Over 6 Maaneder fortsatte Vulkanen sine Udbrud, indtil dens Kraft efterhaanden tabte sig, og den atter blev rolig, men høist mærkeligt er det, at allerede den første Dag saae man langt ude i Havet en Askeregn strømme ned over et Skib, i henved 8 Timer var Asken ført

næsten 100 Miil udover Atlanterhavet, og hele Vinteren igjennem regnede den nu og da ned, ikke blot paa Færøerne, men ogsaa paa Orkenøerne. — Vi have i det Foregaaende berørt de dybe Huler, som hist og her vise sig i Lavaen, de fremkomme, naar Randen, inden at Lavaen er styrknet, brister paa et enkelt Sted, en Deel af den flydende Masse strømmer ud, og strax danner der sig ved Luftens Indvirkning en haard, glat Skorpe, der danner Hulens Vægge, og disse glimre med en forunderlig Pragt i Lysskjæret, naar man træder derind med en Fakkel, medens man overalt fra Loftet seer store Tapper, idet Lavaen efterhaanden stivnede, som den dryppede ned. I gamle Dage vare disse Huler Tilflugtsstedet for Fredløse, som derfra røvede og plyndrede hos Omegnens Bønder; men Folket anseer dem for Jetteboliger og troer dem opfyldte af onde Aander, der ved Hexekunster og Øienforblindelse holde Menneskene borte fra deres Vaaninger; thi Troen paa Trolddom lever endnu hos Islænderne tilligemed deres gamle Sagaer.

En Naturmærkværdighed, der staaer i Forbindelse med den underjordiske Hede, er de mange varme Kilder, hvormed Landet er opfyldt. Paa flere Steder har man neppe forladt Jøkelen, før man alt i Dalen seer de hvide Dampe stige i Veiret. Man adskiller Springkilderne, (Hverer) og Laugerne, der roligt udbrede deres Dampe over det omliggende Land. Jordbunden er rundtom stedse varm, og alligevel synes Kilderne ofte at sprudle frem midt i en Sneemark eller op af en iiskold Jøkelelv. Den mærkeligste af disse Kilder er for Resten Geiser. Vandene have her efterhaanden affat et Rør af Steen, igjennem hvilket umaadelige Masser af koghedt Vand sprudle i Veiret. Det er imidlertid langt fra altid, at Geiser saaledes springer; i Almindelighed seer man den roligt udgyde sit klare Vand igjennem nogle smaae Bække, idet det dampende bugter sig igjennem Dalen. Men pludselig fornemmes der ligesom en underjordisk Torden, Jorden bevæges som ved et svagt Jordskjælv, Vandet hæver sig, synker igjen, hæver sig atter, og store Dampbobler stige op mod Overfladen. Alt bliver igjen

stille, Vandet synker tilbage, og tætte Dunster omgive Kilden. Fra Tid til anden gjentager det Samme sig omtrent med en Times Mellemrum, indtil Tordenbraget med Eet atter lyder, men uendelig forstærket, Vandet opsvulmer, slaaer høie Bølger og hvirvles som en Malstrøm; da er det, som Vanddækket brast, en tynd Straale skyder i Veiret, og opløser sig i en fiin, blændende hvid Støv, nu følger en ny Straale, derpaa en tredie, indtil Alt rundtom er opfyldt med Vandstraaler, der deels lodrette staae i Veiret, deels udbrede sig til alle Sider med en susende Hvislen ligesom Lyden af Raketter, medens umaadelige Dampmasser vælte sig hen over hverandre. Endelig, efter nogle Minuters Forløb, fornemmer man atter et dump Knald fra Dybet, en Straale stiger i Veiret, langt høiere end nogen af de foregaaende, og med det Samme er Alt forsvundet, Kildedybet er tomt, og man kan see ind i de smalle Rør, igjennem hvilke de hede, underjordiske Vande trænge op til Jordens Overflade. Men da en Jagttager nu søgte at maale disse Rør, og sænkede sit Lod ned i Dybet, sprang en hed Straale atter pludselig op, og den islandske Veiviser rystede da betænkeligt paa Hovedet; det førte til Intet, meente han, at ville udgranske Naturens hemmelige Kræfter, og man kunde ikke vide, hvilke Dybets Aander der drev deres Væsen dernede i det Skjulte.

Men Island har ikke blot Vulkaner og Lavamarker, Jøkler og Iisbjerge, selv midt i den vilde Natur seer man ofte større eller mindre Græspletter, der som Oaser i Ørkenen indbyde den Reisende til Hvile og Vederkvægelse. Overhovedet vil den, der har tilbragt hele sit Liv paa Island, næppe kunne føle sig tilfredsstillet ved en Beskrivelse som denne, der hidtil fortrinsviis har bevæget sig i Naturmærkværdighederne, medens man der, hvor Menneskelivet rører sig, ofte kun seer lidet til Jøkler og ildsprudende Bjerge, men desto mere til frodige Græsgange, Hjorder af Køer og store Faaredrifter. Bjergsletterne ere nemlig for en stor Deel bedækkede med Foderurter for Kreaturerne, der uden Bevogtning tilbringe Sommeren deroppe, og Elvene bugte sig gjerne gjennem skjønne, frugtbare Dale, vel mindst

paa Østkanten, hvor Fjeldene næsten gaae lige ud til Havet, hvorimod navnlig Nordlandet er bekjendt for sin Frugtbarhed, og her strække græsrige Dale sig ofte flere Miil ind i Landet. Men intetsteds paa Jorden skal Græsset have en saa yndig, liflig Farve som her paa Island, og den deilige gamle Saga fortæller os om Gunnar fra Hlidarende, hvorledes han formedelst Manddrab maatte søge til fremmede Lande; Alting var klart til Afreisen, han havde allerede taget Afsked med Moder og Hustru, og red just ad Stranden til, da snublede hans Hest, og han kom til at see sig tilbage. Da udbrød Gunnar: „Ak, hvor skjøn er dog ikke Hlide, aldrig saae jeg saa grøn og frugtbar en Mark; jeg maa hjem igjen, jeg kan ikke drage bort." Og han blev da ogsaa hjemme, og lod sig slaae ihjel af sine Fjender. I Oldtiden høre vi oftere om Kornavl paa Island, deraf findes der intet Spor mere, man mener, at den sorte Død her som ved saa mange Leiligheder har bragt Forstyrrelse i de menneskelige Forholde. Kornet indføres fra Danmark og anvendes gjerne til Grød og Vælling; kun sjeldent seer man Brød, der da stedse ligesom i Norge og Sverrig bages i flade, tynde Skiver paa hede Stene. Derimod er Kvægdriften, i Forbindelse med Fiskeriet, Indbyggernes vigtigste Næringskilde. Køerne er gjerne kullede og holdes sjeldent i nogen stor Mængde; derimod findes der paa Øen en næsten utallig Skare af Faar; en Deel af dem gaaer ude hele Vinteren, og bliver da om Foraaret dreven til Fjelds. Resten græsser om Sommeren i Nærheden af Gaarden og tages ind om Vinteren, da det fornemmelig er dem, af hvilke Bonden faaer sin Mælk. For Resten vil Vinterfoderet paa mange Steder sjeldent slaae til; man hjælper sig da, som man kan bedst, og navnlig fodres Køerne da med Tang og kogte Fiskehoveder, hvilke de da ogsaa, som det hedder, fortære med Begjerlighed. Dog det være nu, som det være vil, i en saa vild og raa Natur som den islandske lære baade Mennesker og Dyr at tage til Takke, og Islænderne maae have en stor Mængde af Malkekvæg; thi intetsteds paa hele Jorden fortæres der saa meget Smør som her, man regner endogsaa

2½ Pund om Ugen for hvert Menneske. Men hvad Islænderne kalde Smør, synes at være noget ganske Andet, end hvad man ellers giver dette Navn; de anvende ikke Salt dertil, ligesaa lidt som til den Mad, de for Resten fortære, men lade det først gjære eller blive suurt, som det hedder, saaledes fremkommer der en aldeles hvid Masse, der kan holde sig Aar ud og Aar ind, uden at fordærves. Islænderne besmøre dermed deres tørre Fisk, som jo ogsaa tjener dem istedenfor Brød, og det skal tilmed være et fortrinligt Middel, til om Vinteren at holde Varme i Kroppen; men den Fattige skal, naar Fløden ikke er tilstrækkelig, slaae Tran i Kjernen, for saaledes at drøie paa Smørret. Islænderne bruge altsaa slet ikke Salt, Fisken vindtørres, og Kjødet hænges halvraadent op i Røg, ja selv det ferske Kjød maa, hvis det skal smage dem, have en lille Tanke. For Resten er ikke her, saaledes som paa Færøerne, hver Mand baade Bonde og Fisker, og der finder en levende Tuskhandel Sted imellem Strandboerne og Oplandsbønderne; hine have sjeldent noget stort Forraad af Kvæg, og de tilbytte sig da oplagt Mælk og Smør for tørrede og ferske Fisk.

Naar man læser i Sagaerne om de gamle Islænderes Boliger, kunde man ofte synes, at det maatte have været en Herrefærd at boe med dem i deres store, rige Haller, der vare smykkede med Tæpper og alskens udskaaret Arbeide. I vore Dage vilde en Fremmed vel næppe have Lyst til at boe i en islandsk Vaaning. Fra Toppen af et Fjeld seer jeg ned over Dalen, jeg synes da hverken at øine Huus eller Landsby; kun hist og her rager en græsdækket Jordhøi eller Steendysse frem paa Marken. Er dette, spørger jeg, de Gamles Gravhøie? Nei, det er de Levendes Tilflugtssteder mod Veir og Vind, hvor de tilbringe de lange Vintere, mens Stormen suser henover de lave, jordklædte Hytter. Murene bestaae af Græstørv eller af Kampestene, Taget er opreist af Lægter, dækkede med flade Stene, og udadtil beklædt med Græstørv. For Resten kunne disse Jordvolde ofte være hensigtsmæssige nok og passende for det stormfulde Klima, naar nemlig Græstørven er skrællet saa tynd

af, at de forskjellige Lag kunne voxe sammen; de ere forneden ofte halvtredie Alen tykke og skraane derfra op mod Taget; Kvæget kan saaledes klattre op ad Huset, og ofte seer man, især om Foraaret, Faarene veltilmode gaae og græsse ovenpaa Taget, thi her fremspire de første Urter. En Mand besøgte engang en islandsk Familie, og havde ladet sin Hest staae udenfor; da hørte man pludselig en Larm over Hovederne, og et Par Hesteben stak ned; Dyret havde fundet, at Græsset ovenpaa Taget havde et lysteligt Udseende, og var steget derop, uden først at overveie, om dette ogsaa var istand til at bære saa tung en Byrde. En islandsk Vaaning bestaaer for Resten gjerne af to Smaahuse, det ene bagved det andet; en Tvergang forbinder dem, og for Enden af denne Gang, der rager et godt Stykke frem foran Bygningerne, findes Huusdøren, der er saa lav, at man næsten maa krybe ind igjennem den. Gangen selv er gjerne tre Alen høi og lige saa bred, og herfra føre Døre til begge Sider ind i Værelserne; i den forreste Bygning findes paa den ene Side et Gjæstekammer, hvis Vægge ere panelede; det har Bræddegulv og er forsynet med Borde og Stole; paa den anden Side har man et Værelse, der benyttes til at gjemme Kister og Huusgeraad i eller ogsaa paa enkelte Steder til Folkestue; i Bygningerne bagved findes Forraadskammeret og Kjøkkenet, nogle fiirkantede Stene tjene her til Ildsted og en Tønde uden Bund til Skorsteen. Men det egenlige Bosted er Loftet over den forreste Bygning, man stiger her op ad en Stige, kryber igjennem et lille fiirkantet Hul med en Lem for, og befinder sig saa i Badstuen, der vistnok høist uegenlig fører dette Navn, da Nutidens Islændere aldrig bade sig, hvor god Leilighed de end have dertil paa Grund af deres varme Kilder. Her er gjerne hele Familien, Huusbonde og Madmoder, Børn og Tyende, forsamlet, og det baade Nat og Dag. Nogle Smaavinduer sidde her fast i Taget, og det er ikke til at tænke paa at lukke op for den friske Luft i et Rum, hvor saa mange Mennesker ere forsamlede. Rundtom under Tagskjægget ere Sengestederne opstillede, nemlig store fiirkantede Kasser, der tjene to til tre Per-

soner til Natteleie. Sengeklæderne bestaae af Fjederdyner med uldne Lagener over eller hos de Fattige af Faareskind; undertiden findes der her endnu en Stol, sjeldent et Bord og saa godt som aldrig et Speil; Enhver sætter sig paa Kanten af sin Seng, der gjør han sit Arbeide, knytter Fiskeliner, udbedrer sit Hestetøi, eller hvad han for Resten tager sig for. Der er i et islandsk Huus aldrig Tale om Kakkelovn, og hele dets Indretning synes i høieste Grad ubekvem. Fugtigheden trænger overalt ind igjennem Jordvæggen, Regnvandet samler sig i Fordybningerne mellem Tagene, risler derfra ned i Huset, og paa mange Steder seer man endogsaa et Hul til at opsamle Vandet, der allevegne fra trænger ind. Nutidens Islændere have i det Hele taget kun ringe Sands for Orden og Reenlighed, ofte seer man dem gaae omkring med utoet Ansigt og ukjemmet Haar; de uldne Klæder, som de bære paa det blottede Legeme, volde Udslet, og ligeledes ere deres Boliger opfyldte med Smuds, Fiskeindvoldene faae gjerne Lov til at ligge og raadne udenfor Huusdøren, de Fattigere have deres Køer nedenunder Badstuen, og Uddunstningerne af disse tjene end mere til at beklumre Luften, for ikke at tale om et Kar med en særegen Art Vand, som Islænderne, lige saa vel som Færingerne og Hedejyderne, betjene sig af til at vadske deres uldne Klæder med, men som her gjerne har sin Plads i en Krog i Badstuen. At dette nu forholder sig saaledes, forsøger Ingen at nægte, men Grunden dertil mene Nogle, ene maa søges i Armoden; den er det, som berøver Mennesket Sandsen for det Hyggelige og Skjønne, den er det ogsaa, som gjør, at man ikke seer sig istand til at anskaffe Kakkelovne eller indrette sit Huus med større Bekvemmelighed. Men Armoden skulde igjen være en Følge af de forkeerte Handelsforholde; Islænderne, der saae, at de ikke havde saamegen Fordeel af deres Kvæg, som det ved fri Afsætning kunde forskaffe dem, tabte Lysten til at hæge om det, Opdyrkningen af Græsmarken blev forsømt, og store Strækninger laae tilsidst aldeles golde, ja Armoden var i forrige Aarhundrede endog steget til den Grad, at man tænkte paa at føre Folket bort fra Landet.

Dette kan vel nu tildeels være sandt, men det er i det Hele en meget mislig Sag, altid at skyde Skylden paa de ydre Forholde; og see vi hen til Færøerne, hvor Folket lever under endnu større Indskrænkninger, da hører man dog langt fra der saa megen Klage over Armoden. Men Islænderne forstode aldrig rigtig den Kunst, at holde til Raade med hvad de havde; det var langtfra tomhændede, at deres Forfædre i gamle Dage kom derover, og overhovedet laae det i Vikingelivet, raskt at fortære, hvad der hurtigt var vundet; men det Folk, der skal komme ud af det paa Island ved de Hjælpemidler alene, som Naturen frembyder, maa forstaae den Kunst at spare. Man mener ogsaa, at Islænderne ikke vide at benytte enhver Ting paa den rette Maade, de ere upractiske i deres Gjerning, hedder det, de leve egenlig meest i deres Bøger; Læselysten er større her paa Island end nogetsomhelst andet Sted paa Jorden; Boghylden fattes aldrig i den islandske Badstue, hvordan det saa for Resten har sig med Bohavet, og her findes ogsaa en temmelig betydelig Literatur, hvad der er høist mærkeligt, naar man betænker det ringe Antal Indbyggere. Men navnlig ere de gamle Sagaer Islændernes kjereste Læsning, og det er mærkeligt at see Bonden sidde paa sin Seng i Kvalm og Halvmørke, medens hele Nutidens Smaalighed svinder hen for ham, idet han fordyber sig i disse gamle Fortællinger om Forfædrenes Bedrifter. Intetsteds finder man da ogsaa en saadan Kjerlighed til Nordens gamle Aand, Alt hvad Jorden har af Stort og Herligt henfører man til de Gamle, og medens ellers i Norden det gamle Sprog i Tidens Længde har tabt meget af sin fordums Kraft og Høihed, har man her vidst at bevare det reent og uforfalsket. Ogsaa i andre Henseender see vi flere levende Minder om Nordens Oldtid, Kvinderne bære endnu den smukke gamle Dragt, Livstykket, der kommer tilsyne med røde eller grønne Kanter, det sorte Vadmelsskjørt og den snevre Trøie, samt den lille strikkede Hue med Silkekvasterne. Ligeledes see vi overalt en Gjæstfrihed og Ligefremhed, der minder om Oldtidens Kraft; Værten følger stedse sin Gjæst paa Vei, og Islænderen viser en sjelden Trofasthed mod den, han

ret har faaet kjer; ligeledes er Forholdet imellem Huusbonde og Tjenestetyende meget frit, ja maaskee ofte noget tøilesløst, i det Mindste klager man over, at det ikke er let for en Mand at faae sin Karl til at udføre, hvad han forlanger af ham, naar han ikke hændelsesviis er af samme Mening som Huusherren. Derimod kan man ikke nægte, at der virkelig er en Mangel paa Friskhed og aandeligt Liv tilstede i Folket, man seer det strax paa det mørke, sørgmodige Udtryk i de blege, uskjønne Ansigter, i den Indesluttethed og Mangel paa Aabenhed, der stedse lader sig tilsyne, og navnlig i den ringe Selskabelighed; Islænderen skjøtter ikke om Lystighed, og jeg har ikke kunnet finde noget Spor af, at de gamle nordiske Fester skulde have vedligeholdt sig der paa Øen, idet jeg dog tillige efter de Oplysninger, jeg har seet mig istand til at forskaffe mig om Folket og Landet, troer at kunne forsikkre, at hvad der tales om Kvindens Nedværdigelse, om Mangel paa Hjertelighed og meget Andet af den Art, beroer for største Delen paa Misforstaaelse.

Norge.

Der lader sig vel næppe tænke to Lande, der med Hensyn til den naturlige Beskaffenhed staae mere adskilte fra hinanden end netop Danmark og Norge. Hist udbreder den flade, kornrige Slette sig med sine yndige Bøgeskove og smilende, blomsterklædte Enge; her rager Fjeldet vildt og trodsigt i Veiret, omkrandset af mørke Gran- og Fyrrestammer, medens Sneebjergene skimtes i det dunkle Fjerne. Og Modsætningen i Naturen har ogsaa i Tidernes Løb paatrykket Folkene et forskjelligt Præg, saa det ikke alene er deres daglige Liv og Beskjeftigelse, men ogsaa hele den aandelige Retning, der adskiller dem fra hinanden. Men alligevel kunne Danske og Normænd aldrig med Ligegyldighed betragte hverandres Færd; dertil ere de for nær beslægtede, dertil have de for mange Minder tilfælles fra Oldtidens Dage, for mange Erindringer sammen fra den Tid, da de vare forenede under den samme Regjering, og det er derfor ogsaa med levende Deeltagelse, at begge Folk følge hinandens aandelige og materielle Udvikling, som Brødre, der hver have sit Huus, men hvis Hjerte dog mødes i Erindringen om det gamle Fædrenehjem.

Norges Klippeland har en ganske særegen Beskaffenhed. Reiser jeg fra Christiania eller et andet Sted paa Grændsen mod Sydost til Bergen eller Throndhjem, gaaer Veien stedse opad;

men dette skeer dog saa jævnt og langsomt, at kun Naturens Forandring rundt om minder mig om, at Landet hæver sig. Markerne staae nu ikke længere bedækkede med Korn, Skovene synes aldrig at ville faae Ende; efterhaanden blive de dog lysere, Træerne lavere, Mosestrækninger og Lyngheder lade sig tilsyne, og efterhaanden som Trævæxten mere og mere forsvinder, først Granen, dernæst Fyrren og endelig Birken, udbrede de herligste Græsgange sig alt mere for Øiet imellem lave Buske og nøgne Stene og Klipper. Man gaaer forbi Sæterhytterne, seer Hjorder af Køer og Geder, og hører overalt Gjenlyden af Klokkerne, de have om Halsen, medens Hyrdernes Lurer svare hverandre fra det Fjerne. Sæterne blive nu stedse mere afbrudte af nøgen Klippegrund og store mosklædte Strækninger, kun hist og her pipper Græs og deilige Blomster frem imellem Fjeldenes Revner, og jeg befinder mig endelig paa en øde Sneemark, ligesom henflyttet til Jordens nordligste Egne. Gravens Stilhed synes her at hvile over Naturen, der findes hverken Dyr eller Planter, men umaadelige, gjerne afrundede Fjelde hæve sig i Veiret, indhyllede i Taager. Kun for et Øieblik afbrydes undertiden Tausheden, naar en Sneemasse nu og da styrter ned fra Fjeldets Top. Det er da, som skulde Himmel og Jord forgaae i Braget, der med tusindfoldigt Echo gjenlyder imellem Klipperne, men i næste Øieblik er atter Alt taust og lydløst. Jeg fortsætter nu min Vei i den dødsstille Natur, indtil et svælgende Dyb med Eet aabner sig for Blikket, og under mine Fødder seer jeg i den rædsomme Afgrund en Fjord af Havet, og paa den anden Side af det smalle Vand ligeoverfor mig rage atter himmelhøie Fjelde i Veiret. Og naar jeg nu herfra stiger ned til Havet, forandrer Naturen sig næsten pludselig fra Høi til Høi, og efter faae Timers Forløb kan jeg da ved Havets Bredder, og omgiven af en frodig Plantevæxt, et bevæget Menneskeliv, skue op mod den høie Klippemasse, som jeg nys forlod.

Norges Bjerge danne saaledes et Høiland, der sænker sig steilt ned mod Nordhavet, medens det jævnt og langsomt

falder af mod Kattegattet, Østersøen og den bothniske Bugt. Dalene ere at betragte som brede Revner i Fjeldmassen, og ere kun lidet at regne mod Høilandet, som indeslutter dem. Mod Øst ere de gjerne 1/2 Miil brede og af en betydelig Længde; idet de gjerne blive bredere, alt som de sænke sig; mod Vest ere de langt kortere og ende da ogsaa altid i en af disse dybe, smalle Fjorde, der ligesom umaadelige Kløfter skjære sig ind i Klippemassen. Fjeldet rager altsaa her næsten lodret op af Havets Skjød, og paa de fleste Steder er Kysten omgiven af en Række Klippeøer, der danne ligesom en fortsat Havn fra Sted til Sted.

Vi ville da nu atter vende vort Blik mod Høidedraget af de norske Fjelde og derfra efterhaanden ligesom stige ned til de lavere Egne. Vi have omtalt Veien over de øde Sneemarker; der gives ingen anden Landevei fra Christiania til Bergen og Throndhjem; selv midt om Sommeren ligger der en Vinter imellem disse Egne. Nutildags føre herlige Chausseer over disse Strækninger, og man træffer hist og her Værtshuse til den Reisendes Forpleining. I gamle Dage var det anderledes, da fandt de Veifarende tidt deres Grav imellem Sneefjeldene. Især var det i Oldtiden noget ganske Almindeligt, at Folk frøs ihjel paa Reisen over Dovrefjeld. Men for 700 Aar siden levede i Norge den gode Kong Eisten, saaledes kaldes han endnu stedse i Folkemunde. Medens hans Broder, Sigurd Jorsalafar, stormede i Herrefærd, sad han roligt hjemme og sørgede for sit Land; og han var den Første, der anlagde Fjeldstuer, store rummelige Træhuse, hvor enhver Reisende kunde søge Ly for Veir og Vind og antænde et Baal ved det Brænde, som man førte herop til den gjennemfrosne Vandrers Vederkvægelse.

Den evige Iis og Snee indtager i Norge en betydelig Deel af Landets Udstrækning; og saaledes strækker der sig imellem Guldbrandsdalen mod Østen og Sognedal mod Vesten en saadan Ørken, 60 □ Mile stor og følgelig større end hele Fyen. Det er især i Midten af Landet, paa Dovre- og

Filefjeld, at vi maae søge disse Sneestrækninger; thi mod Norden, i Nordlandene og Finmarken, hvor man let kunde antage, at de fortrinsviis maatte søges, bliver Fjeldaasen langt lavere og er bevoxet med Rensdyrmos, og her drager derfor Laplænderen om Sommeren omkring med sine Rensdyr. Saadanne mosklædte Fjeldstrøg drage sig nu stedse i et bredt Bælte nedenfor Sneemarkerne, Egnen er rundtom opfyldt med Moser og store Fjeldsøer, og her er det, at de norske Elve tage deres Udspring, for dernæst igjennem de snevre Dale brusende og skummende at søge sig en Vei ud til Havet. Men ogsaa her er Alt den største Deel af Aaret opfyldt med umaadelige Sneemasser; Naturen hviler da ogsaa her i en dyb Taushed, der kun nu og da afbrydes ved en Rypes Skrig. „Kom her, kom her" lyder det da, idet den løber hen ad den dybe Snee, hvor den ligesom søger at skjule sig med sin hvide Vinterdragt, som søgte den et Ly mod Kulden. Et Rensdyr farer henad Marken, Sneen knittrer under dets Fødder, der klapprende give Gjenlyd i den tause Natur; et Geværskud falder, med tusindfoldigt Echo gjenlyder Knaldet imellem Fjeldene, og Dyret styrter død til Jorden. Det kom fra en Jæger, der maaskee alt i mange Timer havde ligget roligt og agtsomt paa sin Post, ventende paa sit Bytte; og saadanne Jægere ere næsten de eneste Mennesker, der besøge disse Egne; idet de i den lange Vintertid skjule sig i Sneen for saaledes at søge et Ly mod Kulden. En saadan Strækning med Fjeldsøer, Moser og vilde Klipper, der i det Mindste de 9 Maaneder af Aaret ligger bedækket med Snee og Iis, er det, som adskiller Dovre- og Filefjeld; fra Læssøevandet udsendes her Lougen mod Sydost igjennem Guldbrandsdalen, Romdalselven mod Vest igjennem Romsdalen; og her var det, at Hr Sinclair i Aaret 1613 søgte en Gjennemgang til Sverrig, som han med sine Skotter skulde hjælpe i Krigen mod Danmark. Han indsaae, at det vilde være ham umuligt at trænge igjennem Kattegattet til Gøtheborg; han landede derfor ved Romsdal, hvor der ligesom var et Bjergpas imellem Høifjeldene, steg op igjennem Dalen til Læssøevand, forbi Snee-

Toppen, der stod alvorlig og truende med sine evige Sneemasser og indhyllet i mørke Taager; herfra skraanede Bjergmassen ned mod Miøsen igjennem Guldbrandsdalen, og saaledes kom han da til Kringlen, hvor Veien snoer sig langs Fjeldsiden med en brat Klippevæg paa den ene Side, en dyb Afgrund ned mod Laugen paa den anden, og her var det, at de norske Bønder havde samlet sig med Bøssen paa Nakken, og hvor de i Ly bag Fjeldene udbredte Død og Ødelæggelse over de forvovne Fjender, der havde vovet det altfor dristige Foretagende, med en ringe Hærstyrke at ville trænge igjennem et fjendligt Klippeland.

Vi have i det Foregaaende forsøgt en Skildring af de norske Fjeldørkener. Men inden vi herfra stige ned til de Egne, hvor Menneskelivet begynder at røre sig, skulle vi først omtale nogle af de ødelæggende Naturgaver, der fra Bjerghøiderne nedsendes over de lavere Dele af Landet. Alt tidligere have vi ved Beskrivelsen af Islands Natur omtalt de besynderlige Jismasser, som fra Sneefjeldene trænge sig ned i Dalene. Naar nemlig Sneen paa Fjeldenes Rand halv optøet ved Solens Indvirkning atter stivner ved Nattekulden, forvandler den sig til en hvid, uigjennemsigtig Jis, der idelig sees at glide ned i Dalen og opfylde den. Derved fremstaae de besynderlige Ophobninger af Jis, som Normændene kalde Bræer, Schweizerne Gletschere. Man har sammenlignet dem med et stærkt bevæget, bølgende Hav, der i eet Øieblik er frosset. Overfladen er følgelig ujævn, og overalt viser der sig Jisklipper med et blaaligt Skjer; medens Braget af de nedstyrtende Jismasser høres nær og fjernt. Paa flere Steder danne der sig umaadelige Revner, hvor man ofte ligesom kan gjennemskue den flere Hundrede Fod dybe Bræ. Og naar nu ved Vintertide Sneen indhyller Alt og tildækker Revnerne, er det ofte forbundet med Livsfare at ville vandre denne Vei. Man fortæller flere Exempler paa Ulykkestilfælde, naar Vandreren pludselig er sunken ned igjennem Kløften. Kun sjeldent vil et Menneske under saadanne Omstændigheder kunne vente at slippe derfra med Livet, og som et stort Vidunder fortæller man om en

Mand, der uskadt kom ned til Bunden, og nu med sin Øxe banede sig Vei igjennem Revnen, indtil han endelig efter tre Dages Forløb kom ud, hvor Bræen ophørte. Det er da almindeligt, at Folk, naar de endelig skulle denne Vei, gaae to og to, hver med sin Ende af den samme Strikke om Livet, for saaledes gjensidig at kunne understøtte hinanden. Men høist besynderligt er det for det menneskelige Øie, at see de herligste Kornmarker og Frugthaver ligenedenfor eller endogsaa ved Siden af disse evige Iismasser; de strække sig nemlig ofte ned i Dalen til de Steder, hvor Agerdyrkningen forlængst er begyndt, og naar da de høiere liggende Lag skyde de lavere længere ned, udvider Bræen sig, og Husene styrte bragende sammen for Isens uimodstaaelige Magt. Man kunde nu formode, at Bræerne saaledes stedse udvide deres Grændser; men dette er dog i Almindelighed ikke Tilfældet; under sædvanlige Forhold smelte de nemlig meget stærkt om Sommeren, og enhver Bræ ender saaledes i en Elv, der fører dens Vande med sig; det er kun efter meget kolde Sommere, at de udvide deres Enemærker, hvorimod stærk Varme formindsker dem, og derfor seer man ofte længere nede i Dalen de saakaldte Iisgjerder, store Dynger af Klippebrokker og Stene, der tilligemed Isen ere førte ned fra Høiderne, og betegne Iisbræens gamle Grændse. Imidlertid er det dog kun i Dalene Vestenfjelds, at de omtalte Bræer forekomme, blandt hvilke Justedalens udmærker sig ved sin rædsom vilde Natur; thi mod Østen er Heldningen saa ringe, at en saadan fortsat Nedskriden ikke vil kunne finde Sted.

Vi skulle nu med faae Ord omtale Sneeskredene, der ofte anrette store Ødelæggelser. Naar nemlig Sneen om Foraaret begynder at smelte paa Fjeldenes Sider, taber den ovenliggende Sneemasse ofte sin nødvendige Understøttelse, løsriver sig da fra Bjergets Top og styrter pludselig ned i Dalen. Lufttrykket, som ved denne Leilighed opstaaer, er saa skrækkeligt, at Træer og Bygninger omstyrte ved samme; men overalt, hvorhen Sneeskredet naaer, fører det med sig, hvad det møder paa sin Vei, styrter sig over Husene i Dalen og begraver dem, eller river

dem med sig ned i Afgrunden, og har Sneemassen da endelig fundet Hvile, er der dog herved endnu ikke sat en Grændse for Ødelæggelsen; thi Stenene og Sandet, som den rev med sig paa sin Fart, føres da videre, og kaste sig ned over de dybere liggende Agre og Enge, som de ofte aldeles fordærve. For en Deel Aar siden ramte et saadant Sneeskred en Gaard i Sognedalen og begravede den og dens 43 Beboere under sig; og en anden Gang hændte det sig, at Sneen ved sit Fald kastede sig over en Fjordvig, og man kunde i flere Dage gaae over den som ad en Bro, skjøndt det var ved Midsommerstid. Som oftest kan man af Bjergenes Skikkelse slutte sig til, om der er Fare for Skred; men i Almindelighed ere alle Menneskenes Anstrengelser forat afværge Ulykken forgjeves; man har derfor, for dog i alt Fald at redde Husene, fundet paa, at anlægge dem lige under Fjeldet, man turde da haabe, at Skredet vilde styrte sig forbi dem. Men alligevel forlade Folk dog paa saadanne Steder deres Boliger, naar Sneen begynder at smelte og søge tilligemed deres Huusdyr Beskyttelse i Klippehuler.

Her maae vi da tillige omtale en anden Art af Ødelæggelse, som ofte truer Normanden fra hans høie Klipper, nemlig Fjeldskredene. Vi nævnede ovenfor de smalle, dybe Fjorde, som fra Havet skjære sig ind igjennem de umaadelige Klippevægge, og saaledes er det en bekjendt Sag, at Sognefjordens Vande beskylle Foden af Skagestølstind, Norges høieste Fjeld. Disse Fjorde og disse dybe, smalle Sunde imellem umaadelige, lodrette Klipper, minde os om de vidtbekjendte Sagn om Hellig Olaf, der som en christelig Thor staaer afbildet i hele Nordens Sagnkreds, ham, der med sin Snekke gjennemfoer Fjeldene og forvandlede Trold og Hex rundtom til Klipper og Stene. Imidlertid er det dog kun paa faae Steder, at Fjordenes Bølger umiddelbart kaste sig op mod Klippevæggen. I Almindelighed drager der sig her langs Strandbredden en smal Rand af lavere, dyrkelig Jordsmon, hvor Fiskerhytterne ligge adspredte under Fjeldet, og her maae vi antage, at store Steenmasser i gamle Dage ere nedstyrtede fra Høiderne, og at

de da, sønderslaaede ved Faldet, i Tidernes Løb ere blevet bedækkede med Muld og bevoxede med Græs. Og endnu i vore Dage vedbliver paa Norges Vestkyst disse Omvæltninger i Naturen. Hist og her ligger en Hytte ved Strandbredden, Fjeldet rager ud over den, og den Uerfarne i slige Skuespil farer forskrækket tilbage ved Synet, det forekommer ham, at Klippen øieblikkelig maa styrte ned over den Forvovne, der paa dette Sted har vovet at opklistre sin Bolig; men den norske Havbonde, der boer der, hvor hans Fader og Farfader have levet før ham, skuer med Rolighed op mod det truende Fjeld; han veed, at den Tid rimeligviis vil komme, da det vil styrte ned og knuse ham eller hans Afkom; men indtil da boer han der uden Frygt, hans Liv ligger jo i Herrens Haand, og han er jo ogsaa fra sin tidligste Barndom vant til at see Fjeldet hænge ned over sit Hoved. Men naar nu Klippestykket med Eet løsriver sig og susende styrter sig igjennem Luften, da er det Fartøi fortabt, der befinder sig i Nærheden af Skredet, rasende Storme opvækkes, Havet svulmer, bevæget af Vinden og pidsket af Steenmasserne, i vildt Raserie, og Skibene gaae tilgrunde, idet de splintres mod Klipperne. Og det er ikke blot ved selve Havet og ved Fjordene, at saadanne Ødelæggelser kunne finde Sted. Lige nedenfor Throndhjem styrtede i Aaret 1819 en heel Kirke tilligemed Fjeldet, paa hvis Rand den var opført, ned i Dybet, Nidelven blev opfyldt med Steenbrokkerne, Strømmen svulmede, gik over sine Bredder og havde nær ødelagt hele Throndhjem By. Og saaledes bleve ogsaa i Guldbrandsdalen og Valders i Aaret 1789 3000 Huse tilligemed en Mængde Agerland tilintetgjorte, og faae Aar senere, 1795, blev Vormen saa opfyldt af nedstyrtende Masser, at man i 111 Dage kunde gaae derover som over en Bro, Vandet i Miøsen steg 12 Alen over sine Bredder, de omkringliggende frugtbare Egne truedes med Undergang, indtil det endelig ved mangfoldige Menneskers forenede Anstrengelser lykkedes at bane Floden en Vei igjennem den nedkastede Jord. Iøvrigt er det af de sidst anførte Exempler tydeligt, at det ikke blot ere de Egne, der grændse til

Høidedraget, som ere udsatte for Fjeldskred, men ogsaa de langt lavere liggende, og rundtom i hele Landet seer man frygtelige „Urder", Strækninger, der for kortere eller længere Tid siden ere begravede under nedstyrtende Klippestykker, og ofte sete langtfra tage sig ud som en By med Huusgavle og Taarne. Om en saadan er det, at der berettes, at det var Gud Thor, der har voldet Ulykken, da han engang i Hidsighed slog med „Tungum-Hamri" mod Fjeldet, og saaledes ødelagde en Gaard, hvis Beboere havde fornærmet ham ved at byde ham Øl af en Skaal, istedenfor, som det sømmede sig, at række ham hele Tønden.

Vi have alt tidligere berørt de herlige Sommergræsgange, der udbrede sig for Øiet, naar man stiger længere ned ad Fjeldets Sider. Disse Strækninger ligge for største Delen saa høit, at ingen Agerdyrkning vil kunne drives, og derfor tør man her endnu ikke vente at træffe paa faste Boliger, ja selv Trævæxten, der paa Norges Fjelde strækker sig betydeligt høiere, end Kornavlen, bestaaer her gjerne kun i enkelte lave Birkebuske og Enebærriis; men intetsteds er Græsset saa kraftigt og nærende for Kvæget som her, og naar da om Foraaret Sneen er smeltet, og Græsset er spiret frem, forlader paa mange Steder Bonden med Kone og Børn sit Vinterhjem længere nede i Dalen; og drager op imellem Fjeldene, hvor de da hele Sommeren forblive tilligemed deres Kvæg; indtil de om Efteraaret atter vende tilbage, og de gjenfinde da stedse Huset, som de efterlod uden Bevogtning, i samme Tilstand, som da de forlod det. Men dette fuldkomne Nomadeliv kan dog kun finde Sted der, hvor Agerdyrkningen endnu ikke ret kan drives, i de lavere Egne kan Bonden ikke forsømme sin Mark forat drage tilfjelds, og der lader man sig da nøie med at sende en Pige tilsæters med Kvæget. Det seer altid usselt ud, naar det ankommer til Græsgangen; men det er ganske forunderligt, hvor kort Tid det behøver at tilbringe deroppe, for atter at vinde sin Huld tilbage. Sæterhytterne ere paa de fleste Steder kun løselig opsatte af Kampestene, og benyttes deels til at gjemme de tilberedte Varer, deels til Ly for Pigerne. Deres Forretning bestaaer i at vogte

Kvæget, malke det, kjerne Smør og tillave Ost. Forresten more de sig med Sang og Dands, og see da ogsaa med Utaalmodighed den Tid imøde, da det atter skal forundes dem, at drage op til deres kjere Sætere. Hele dette Liv har noget høist Tiltrækkende for dem, der besøge disse Fjeldegne. Den vilde Bjergnatur, hvor Stilheden kun afbrydes af Koklokkernes og Lurens Lyd, dernæst den rene, sunde Luft og Pigernes friske, blomstrende Udseende, samt den Gjæstfrihed, hvormed de modtage Enhver, der sætter sin Fod indenfor deres Hytte, kan ikke Andet end gjøre et behageligt Indtryk paa Vandreren. Men saa kommer Efteraaret, og Sæteren er ikke længere noget passende Opholdssted for Folk og Fæ; man drager da hjem med Kreaturerne, og nu begynder Vinterlivet; men det er ikke nær saa lysteligt, især for det stakkels Kvæg, der nu skal sultefødes Vinteren over; thi i Norge er der en overordenlig stor Mangel paa Eng, og til at dyrke Foderurter mangler man tildeels den fornødne Indsigt, tildeels tilstrækkelig Leilighed. Den norske Bonde har snart ikke mere Hø til Vinterfoder, end hvad han kan samle i Klipperevnerne, idet han møisommelig klattrer omkring imellem Fjeldene. Han bærer det dernæst hjem paa Ryggen og tørrer det udenfor sit Huus, men naturligviis vil det ringe Forraad, han paa denne Maade kan samle, aldrig kunne forslaae for den lange Vintertid; tørre Blade, Birkegrene, Rensdyremos, ja selv Hestemøg maa da erstatte, hvad der mangler. Med en saadan Forpleining kan man naturligviis ikke gjøre Regning paa noget betydeligt Udbytte af Kvæget, saalænge Vinteren varer, man er tilfreds, blot man kan holde Livet vedlige hos det, og bryder sig ikke om, at det seer usselt og magert ud, Fjeldgræsset skal nok, naar den Tid kommer, gjøre det fedt og triveligt igjen. For Resten kunne vi nok tænke, at det ikke er ethvert Slags Kvæg, der kan udholde en saadan Behandling; den norske Ko er kun ringe og uanselig, men den er haardfør og saaledes den eneste, der passer for Landet; de Forsøg, man har gjort, forat forbedre Racen, som det hedder, ere derfor ogsaa hidtil mislykkede, og det jydske og holstenske Kvæg,

der anskaffedes, kunde til Nød nok holde sig i Kjøbstederne, hvor man kunde faae Hø med Skibsleilighed, men inde imellem Fjeldene bukkede det allerede under i den første Vinter. Der kan følgelig heller ikke være Tale om at slagte Kreaturer ved Vintertid; Rypen og Rensdyret levere da næsten det eneste ferske Kjød. Og vi see af de gamle Sagaer, at det altid har været saaledes. Sigurd Jorsalafar var saa underlig paastaaelig og egensindig. Engang spurgte man Kongen, hvad han vilde have til Julenadver; han svarede: „Kjød". „Hvad for Kjød?" „Oxekjød". Da saae hans Folk forbausede paa hverandre, og mindede Kongen om, at der var intet fornuftigt Menneske, der slagtede Oxer ved Vintertid; men han blev ved Sit, og de maatte slagte en Ko til ham. Naturligviis var Kjødet saa seigt, at det hverken lod sig skjære eller fortære; men Sigurd var det lige kjert, han havde faaet sin Villie, og det var ham nok. I det Vestenfjeldske, i Bergenstift, ud mod Havet lader man paa mange Steder Kvæget gaae ude om Vinteren, ikke blot Faarene, men ogsaa Hornkvæget, blot at man, naar Sneen ligger altfor høit, kaster lidt Hø ud til det, og rigtignok lader dette sig til Nød gjøre i disse Egne, hvor Vinteren forholdsviis er saa overmaade mild, som vi snart nøiere skulle faae Leilighed til at udvikle; men naturligviis er dette dog en reen Sultefodring.

Længere nede ad Fjeldsiden træde de umaadelige Skove frem for Blikket. Vi høre i de gamle Sagaer om Skove paa 4, 5, 6 Dagreiser og paa mange Steder ere de endnu i vore Dage af den samme Udstrækning. Her søgte mangen fredløs Ildgjerningsmand fordum et Skjul, hvorfor ogsaa i Oldtiden Navnet Skovmand var det Samme som en Fredløs; nutildags ere flere af disse Skovegne kun et Opholdssted for de vilde Dyr og betrædes saa godt som aldrig af Menneskets Fod. En norsk Skov er i Almindelighed noget ganske Andet end en dansk Bøgelund med sin deilige Løvhal og sit yndige Blomsterflor; de mægtige, ranke Fyr- og Granestammer have dog noget Mørkt og Eensformigt; kun hist og her frembyder Birken

med sin hvide Stamme og sit lette, lysegrønne Løv, et venligere Billede, Egeskov findes kun i de lavere Egne, og Bøgen er saa godt som ubekjendt; kun paa et Sted, i den allersydligste Deel af Landet bemærke vi en lille Bøgelund. Barskovene ere altsaa ulige af den største Betydning for Riget; de findes ikke alene paa Høidedragets Fjelde, men ligened til Kysten bedække de en stor Deel af Landet. Imidlertid er det kun paa Østsiden, at Skovvæxten har en saa overvættes stor Betydning. Vestsiden udad mod Nordhavet er for største Delen skovløs, de barske Havvinde kue her som overalt Trævæxten, og de himmelhøie Fjelde rage nøgne i Veiret; ogsaa Klippeøerne, der drage sig langs Kysten, ere skovløse og som oftest golde, saa vi kunne let forestille os, hvor mørkt og truende Landets Udseende er, naar man først øiner det fra Havet mod Vesten. Længere mod Nord, hvor Throndhjemsfjorden udvider sig mod det frugtbare Thrøndelagen, vender Skoven tildeels atter tilbage; men Kysten selv er dog nøgen og bar, indtil Trævæxten endelig aldeles forsvinder blandt Finmarkens Klipper. Vi kunne let forestille os, hvilken Rigdomskilde Skovene maae være for det østenfjeldske Norge, og det ikke blot ved hvad der benyttes i Landet selv, men ogsaa ved hvad der forsendes til fremmede Lande. I gamle Dage, da Hansestæderne havde bemægtiget sig hele Handelen, og med Vold og Uret trængte ethvert andet Folk tilbage, der understod sig til at ville handle paa Norge, kunde der ikke vel være Tale om Udførsel af Trælast; thi med denne Vare var Tydskland selv rigelig forsynet. Men dengang Handelen blev befriet fra deres Aag, og Hollænderne traadte i Forbindelse med Norge, begyndte de strax med at hente Trælast til deres skovløse Land, og fra den Tid har nu i 300 Aar denne Udførsel været af den overordentligste Betydning for Riget. Senere hen i Tiden blev England, det Land, hvortil den største Afsætning skete; men da Englænderne for en Deel Aar siden lagde en betydelig Told paa de norske Trævarer, for saaledes at begunstige Canada, ophørte denne Handel. For Øieblikket er Frankrig det vigtigste

Land for Indførselen af norsk Trælast, og Normændene mene, at de vel kunne staae sig ved Byttet; thi Franskmændene ville have svære Stammer, Englænderne derimod de mindre, hvorved Skovene ofte kom til at lide. En stor Deel af det norske Tømmer gaaer for Resten her til Danmark, især til Jylland; dog dette er kun af ringe Beskaffenhed, i det Mindste forsikkre Normændene, at vi ikke faae Andet, end hvad de Andre vrage. Det er for Resten først i de senere Aar, man har begyndt at faae Øinene op for, at man dog virkelig bør vise nogen Omhu for Skovene; da ingen Rigdomsfylde nogensinde er saa overvættes, at ikke Ødselhed og Skjødesløshed tilsidst vil kunne faae Bugt med den. Og allerede begynder man i Norge at frygte, for at den Tid maaskee vil kunne komme, da man mangler Træ; paa mange Steder seer man nemlig Skovene ilde forhuggede; man har taget Træstammer bort uden at bryde sig om, at de maaskee vare et nødvendigt Læ for de yngre Skud, og store Strækninger, der i gamle Dage vare bevoxede med Træer, ligge nu øde hen; Jordsmonnen egner sig her som oftest hverken til Græsgang eller Agerland, og saaledes har Landet paa mange Steder lidt et uforvindeligt Tab. Og ved Siden heraf ligger den allerstørste Deel af Norges Skove ubenyttede hen, idet de bedække de umaadelige Fjeldstrækninger; og hvad gavner det vel Landet, at det er i Besiddelse af en Rigdom, som det ikke seer sig istand til at benytte, hvad kan det vel hjælpe, at umaadelige Masser hvert Aar raadne bort derinde imellem Fjeldene, saalænge man ikke er istand til at drage dem til Nytte. Vi maae nemlig vide, at der næppe er nogen Vare, hvis Omfang og Vægt er større i Forhold til dens Priis end de simplere Træsorter; derfor kan det ikke betale sig paa Vogne at lade Bjelkerne føre mange Mile til det nærmeste Handelssted, og paa de fleste Steder er det endogsaa umuligt; thi man mangler ordenlige Veie. Det er derfor med Undtagelse af Skovene langs Kysterne for det Meste kun de Strækninger, der ligge nærmest Elvene, som blive benyttede; her forsyner man Bjelkerne med Eierens Mærke, kaster dem ud i Vandet, og

overlader det dernæst til dem selv, hvorledes de ville finde Veien ned ad Strømmen. Faae eller ingen af de norske Elve ere hvad vi kalde seilbare; thi deres Vande styrte sig overalt i Fosser ned ad Klipperne; med store Omkostninger kunde man vel nok i Norge, som i Sverrig, bortrydde denne Hindring; men det lod sig næppe noget Sted betale; thi disse Elve anvendes kun til at føre Træet ned til Kysten, og det kan nok taale et Stød engang imellem. For Resten er det ogsaa den uhyre Vandkraft i disse Fosser, der driver de betydelige Saugmøller i det Østenfjeldske. Saugene skulle være af en fortrinlig Beskaffenhed, og norske Brædder staae som en Følge heraf i stor Anseelse i Udlandet. Iøvrigt see vi intetsteds bedre end i Norge, at Fabriker kun i saadanne Lande ret ville trives, hvor et mægtigt Handelsliv allerede rører sig i Folket. Derfor er det saa vanskeligt for andre Lande at maale sig med den engelske Kunstflid; og i Norge, der i endnu høiere Grad end England er forsynet med naturlige Hjælpemidler for Kunstflidens Fremme, gaaer der fra Time til Time en umaadelig Vandkraft til Spilde, idet Fosserne for største Delen ubenyttede styrte sig ned ad Klipperne, og kun Saugmøllerne ere af nogen Betydenhed, hvad der da ogsaa er naturligt i et træudførende Land. Derimod er Tjærebrændingen ikke af den Vigtighed som fordum, da man nu har begyndt med at drage Tjære af Steenkul; det er Trærødderne, som man anvender til dette Brug; idet man ophober lange Miler af disse, tildækker dem med Jord og antænder dem saaledes, at Tjæren kan løbe ned i et Hul, man midt i Milen har gravet i Jorden.

Vi træde nu endelig ned til Landets laveste Egne, hvor Agerbrugen, og hvad dertil hører, er Folkets vigtigste Næringskilde. Men Norge er intet Kornland; kun den sydostlige Deel af Landet og Egnen omkring Throndhjemsfjord er istand til at brødføde sig selv; der maa derfor aarlig indføres en stor Mængde Korn, og det for største Delen fra Danmark. Normanden beklager, at det er Tilfældet, og dette, siger han, vil stedse blive en Hindring for Landets Velstand; thi Norge vil

næppe nogensinde kunne komme saavidt, at det vil kunne forsyne sig selv med Korn; dertil indbyder Naturen alt for lidet til Jordbrug, dertil har Agerdyrkeren altfor mange Vanskeligheder at overvinde. Landet hæver sig saa høit, over Halvdelen ligger mere end 2000 Fod over Havfladen, hvor intet Korn er istand til at trives; tilmed er det opfyldt med Klipper, hvor de finere Jorddele, der i Tidens Løb danne sig, stedse rives bort af Vandstrømmene. Paa de fleste Steder ligge Markerne derfor adspredte imellem store Strækninger af Skove og golde Klippestrøg, og dette bidrager meget til at gjøre Bonden hans Arbeide besværligt; Fiskeriet, Skovhugsten og Kvægavlen synes han, giver ham et langt lettere og sikkrere Udbytte, og han taber Lysten til at udvide sin Drift ved øde Jorders Opdyrkning. Især var dette Tilfældet under Foreningen med Danmark, dengang forsynede vort Fædreland Norge næsten aldeles med Korn; men da saa Krigen med England kom paa, og Tilførselen blev saa høist besværlig, lærte Nøden Normændene bedre end hidtil at sørge for deres egen Nødtørft. Forresten seer man i vore Dage mange øde Strækninger, der bære Spor af, at de tidligere have været furede af Ploven, og man mener, at dette endnu er Minder om de Ødelæggelser, som den skrækkelige Pest, den sorte Død, for 500 Aar siden anrettede i Norge; og endnu Aarhundreder efter den Tid fandt man rundtom i Landet midt i de store Skove, som imidlertid havde faaet Leilighed til at voxe i Veiret, forladte Menneskeboliger fra den Tid, da Pesta, den lede gamle Hex, foer igjennem Landet med Skovl og Rive.

Dernæst skulle vi omtale Klimaets Indflydelse paa Agerdyrkningen, og i et saa nordligt Strøg som Norge er det ei Andet at vente, end at ogsaa dette maa frembyde store Vanskeligheder. Beliggenheden Østen eller Vesten for Fjeldene frembyder i saa Henseende en stor Forskjel. Det vestlige Norge er bekjendt for sin vaade, fugtige Luft. Fjeldene vise sig her stedse indhyllede i Taage, og paa mange Steder regner det næsten uafladeligt. Saaledes fortæller man, at en Englænder engang kom til Bergen; det regnede, da han steg

i Land, hele den Tid, han var der, og da han forlod Staden, regnede det endnu. Nogle Aar derefter kom han igjen til Bergen og modtoges atter af Regn: „Hvad, udbrød han da forundret, regner det endnu her i Bergen“. Det er Vanddampene, som stige op af Havet, der frembringe denne Fugtighed i Luften; saasnart de svæve ind over Landet, møde de nemlig strax de høie Fjelde, de fortætte sig til Skyer omkring Bjergtoppene, og udgyde saaledes idelig deres Overflod over Kysten og de nærmeste Egne. Hvad der derimod ligger hinsides Aasen eller Bjergkammen, modtager slet ingen Væde fra Nordhavet; hist regner det stedse ved Vestenvind, her aldrig; tvertimod er det Vindene fra Sydost, der føre Østersøens og Kattegattets Vanddampe som Regnskyer ind over det østlige Norge; men i det Hele taget er Regnmængden østenfjelds ikke meget betydelig, og ofte lider man i Guldbrandsdalen og i Valdern af Tørke, medens Alt faae Mile derfra, i Sognedalen, synes at ville forgaae i Regn og Fugtighed. Vi see saaledes i Landet selv denne Forskjel imellem Ølands- og Fastlandsklima, som vi tidligere have gjort opmærksom paa. Fugtigheden mod Vesten dæmper Vinterkulden, Bergen har det varmere om Vinteren end Sydtydskland, og i Hardanger, ligeledes mod Vesten, veed man egenlig kun meget lidet, hvad Frost er; Vinteren bestaaer meest i Blæst og Slud og Regn, og saaledes kan man forstaae, hvorledes det er muligt, der at lade Kreaturerne gaae ude om Vinteren. Men naar Sommeren da indtræder, mærker man heller ingen meget betydelig Forandring, ogsaa den er fugtig og taaget og ligner snart mere et stormfuldt Efteraar end en frodig Sommertid. Men et saadant Klima er aldeles ikke gunstigt for Kornavlen, Sæden trænger til Varme forat vinde Kraft og modnes, og det vil derfor ikke kunne undre os, at Agerdyrkningen i det Vestenfjeldske er temmelig ubetydelig, saa meget mere som den dyrkelige Jordsmon kun er ubetydelig, og ligger adspredt i smalle Strimler imellem Klipperne. Østenfjelds derimod er Klimaet langt gunstigere for Jordbrugen, Vinteren er nu vistnok meget lang og streng, saa Kulden stiger til en

Høide, som vi her i Danmark ingen Forestilling have om, og ligeledes er Sommeren overmaade kort; men opveier saa igjen i Kraft, hvad den mangler i Længde, den er nemlig særdeles hed; thi Varmen straaler tilbage fra Klipperne udover Dalene, den lange Sommerdag, der er et Særkjende for Norden, gjør at Luften ikke afkjøles om Natten, og egenlig har man en Tid lang slet ingen Afvexling af Dag og Nat; men det er just denne Sommervarme, som Kornet trænger til, og den Kraft, hvormed den virker i det østlige Norge, gjør, at man her i faae Uger kan være færdig med den hele Kreds af Markarbeider, ligefra den første Pløining til Høsten. Imidlertid ere der her ogsaa store Vanskeligheder at bekjæmpe. Sommeren er næsten uden Regn, Vinteren lang og varig, Sneen smelter først sildigt, især i de noget høiere Egne; det er derfor ofte høist vanskeligt, at faae Sæden saaet i rette Tid, saa den ikke blot er opvoxet, men ogsaa har kunnet slaae kraftige Rødder, inden Heden begynder. Paa mange Steder kommer man derfor ogsaa Sneesmeltningen til Hjælp, ved at udstrøe Aske over Markerne; paa andre Steder har man i Trærender ledet Bækkenes Vande ofte langveis fra, for saaledes at kunne benytte dem til Vanding i den tørre Tid, og man seer ofte slige Vandrender dragne som Porte over Veiene. Dernæst lider Sæden ofte betydeligt ved de saakaldte Jernnætter; det hændes nemlig ofte midt i August, at der falder stærk Frost om Natten, i Almindelighed er Sæden da endnu ikke moden, og naar saa Rimen bedækker Axene, og Solvarmen falder paa op ad Dagen, skeer det undertiden, at Hinden, som indeslutter Kornet, sprænges. I saadanne Tilfælde indtræffe der Uaar, og disse vare i gamle Dage langt hyppigere end nu; man tilberedte da det saakaldte Barkebrød, der i tidligere Tider synes at have været meget udbredt i Norge. Man betjente sig dertil af de unge, kraftige Fyrrestammer, der til ubodelig Skade for Skovenes Pleie bleve omhuggede, den indre fine Bark blev afskrællet og tørret, dernæst malet og blandet med Melet, saaledes erholdt man da en usund og ildesmagende, bitter Føde, uden nogen sand Nærings-

kraft, og vi kunne ikkun fatte Oprindelsen til denne Uskik som det sidste Middel, man greb til under en almindelig Hungersnød; i vore Dage synes den aldeles at være gaaet af Brug, idet den efterhaanden tabte sig, som Agerdyrkningen skred frem til det Bedre.

Høist mærkværdig er endelig en egen Dyrkningsmaade, der anvendes i Landet, og som vi ogsaa træffe under forskjellige Navne i Sverrig og langs Østersøens østlige Kyster. I Norge kaldes den Braatebrænden. Man omhugger paa en Strækning Skov og Krat, Stammerne bortføres og Grenene spredes ud over Markerne tilligemed de oprykkede Rødder; dette tænder man nu Ild i, og Sæden udstrøes i Asken, heraf kan man da vente sig en rig Høst, dog kun for een Udsæd; flere Aar igjennem har Kvæget paa saadanne Steder en rigelig Sommergræsning; indtil det Hele efterhaanden atter bevoxes med Krat, og efter en Deel Aars Forløb foretages da en ny Braatebrænden. Naar man da om Efteraaret reiser igjennem Landet, seer man Luen paa mange Steder stige i Veiret fra de brændende Skove. En Tydsker, der gjorde en saadan Tour, og naturligviis, da han kom hjem, lyksaliggjorde sine Landsmænd med en vidtløftig Beskrivelse, af hvad han havde seet eller bildte sig ind at have seet, fortalte herom: „I Norge har man ogsaa ildsprudende Bjerge, som man kalder Braatebrænden." Vi have seet, hvilke Vanskeligheder der kunne opstaae for Agerdyrkningen ved Vinterens Langvarighed; derimod synes dens Strenghed ikke at indvirke ufordeelagtigt paa samme. Ja Vinteren er i det Østenfjeldske endogsaa til Gavn for Beforddringen af Landmandens Producter; han farer da paa sin Slæde henover de tilfrosne Søer og Fjorde, og Isen er paa denne Tid en Alfarvei, som Enhver uden Fare kan benytte. Hændes der nu og da en Ulykke paa denne Fart, da er det gjerne om Foraaret, saaledes som det gik med Kong Halfdan Svarte, da han paa denne Tid vilde kjøre over Randsfjord. Solen havde da alt begyndt at optøe Isen, især paa et Sted, hvor Køerne havde kastet deres Møg; thi Egnens Mænd havde gjort et Hul i Isen for at vande

Kvæget. Kortsagt, Halfdan og mange af hans Folk slap igjennem og druknede; det Hele syntes vistnok at kunne være gaaet ganske naturligt til, men Folk ymtede dog Eet og Andet om en Trold, som Kongen kort forinden havde piint, og som vel nok turde have havt en Haand med i Spillet. Men slige Tilfælde høre til de store Sjeldenheder, og i Almindelighed er man meget ilde tjent med, at der en enkelt Gang er en mildere Vinter end sædvanligt, og al Færdsel over Fjordene saaledes er afskaaren. Meest Uleilighed har man paa denne Reise over Isen undertiden af Ulvene; disse graadige Rovdyr anrette ofte stor Skade paa Kreaturerne, og da Opholdet i Skovene ikke behager dem, vrimler det gjerne af dem paa Isen, og de forfølge i store Skarer Bondens Slæde. Men den norske Ulv skal tillige være et meget feigt Dyr, og man behøver i saadanne Tilfælde blot at lade en Strikke slæbe bag ud efter Slæden, de vove da intet Angreb, men følge bagefter i ærbødig Afstand.

Vi have allerede ovenfor gjort opmærksom paa, at kun faae Egne i Norge ere vel skikkede til Agerdyrkning. Man regner derfor ogsaa, at der aarlig indføres 1 Mill. Td. Korn, og det især dansk Byg; thi kun i Stæderne anvender man Hvede og Rug til Brødet, paa Landet derimod bruges meest det saakaldte Knækbrød, meget tynde, flade Kager af Byg eller Havre; hver er forsynet med et Hul, de trækkes paa en Stang og gjemmes saaledes ofte, hængende under Loftet, fra den ene Maaned til den anden. De frugtbareste Egne af Landet ere for Resten beliggende i den sydostlige Deel i Omegnen af Christiania, og saaledes boede der en Konge i Ringerige ved Navn Sigurd Syr, der var bekjendt som en ivrig Landmand, og stedse færdedes paa sine Marker til stor Fortrydelse for sin Søn Harald Haarderaade, hvem det tykkedes, at Sligt ikke var en Beskjeftigelse, der passede sig for en Konge. Her er ogsaa den laveste Deel af Riget; thi Christianiafjord synes engang langt tilbage i Tiden at have strakt sig betydeligt længere mod Nord ligetil Miøsen, og man seer den Dag i Dag mange af disse Egne endnu bedækkede med Havsand under Muldjorden.

For nærværende Tid er der en Jernbane under Arbeide, som skal gaae fra Christiania til Miøsen og vistnok vil indvirke gunstigt paa Landets Opdyrkelse; thi just her i de lavere Dele af Guldbrandsdalen ere nogle af Landets frugtbareste Egne.

Her fører Betragtningen os, til nøiere at beskrive den norske Bonde og hans Stilling. Veien over Fjeldene fra Dal til Dal er høist besværlig, over de store Sneeørkener eller gjennem de umaadelige Skovstrækninger fører næppe engang en banet Sti, end sige en alfar Vei. Bønderne i de forskjellige Dale have derfor endnu som fordum et ofte høist forskjelligt Præg, Levemaaden og Klædedragten er forskjellig, og man har saaledes stedse Kjendetegn, hvorved man alt langtfra kan kjende Døl fra Døl, den ene Dals Beboere fra den andens. For en saadan Døl er hans Dal som en egen Verden, han staaer kun i liden Samkvem med sine øvrige Landsmænd, og det er høist sjeldent, at man seer ham forlade sin Dal for at opslaae sin Bolig i en anden Egn af Riget. I gamle Dage var enhver af disse Smaadale en Stat for sig, og endnu lyde de gamle Benævnelser i Folkets Mund, endnu findes der et Romerige og et Ringerige, efter at den politiske Affsondring forlængst er ophævet. Dalen, hvor han er født, er saaledes i engere Forstand hans Fædreland, og træder en Reisende ind under hans Tag, da lyder den Hilsen ham gjerne imøde: Velkommen til vor Dal, og dermed rystes djervt og troskyldig den Fremmedes Haand. Thi Gjæstfriheden var fra Arildstid et Særkjende for Normændene; paa et afsides Sted er det, at en Gjæst indfinder sig, jo som en heel Fest, og tilmed byder den Stolthed, han føler over sin Dals Herlighed, ham ret at lade den Fremmede see, hvor godt man har det i hans Hjemstavn. Vi maae alligevel ikke tænke os Dølen leve uden Deeltagelse, for hvad der foregaaer udenfor hans Egn, det at være og at kaldes en Normand er og bliver hans Høieste paa denne Jord; men ogsaa udover Fædrelandets Grændser naae hans Tanker, og med den største Videbegjerlighed udspørger han den Fremmede om hans Hjem og om Folkenes Tilstand der. Dansken er stedse velkom-

men iblandt Norges Fjelde; Baandet, der igjennem Aarhundreder havde sammenknyttet begge Lande, var hurtig overskaaret; men den norske Bondes trofaste Sind holdt dog endnu i lang Tid fast ved den nedarvede Regjering, og flere Aar efter Adskillelsen haabede man i sin Troskyldighed, at „Kongen“ vilde sende nogle Soldater over, da skulde de staae op Alle som een Mand. Selv i vore Dage see de Gamle med Glæde tilbage til den Tid, da de som unge Folk tjente i Kjøbenhavn, og selv de Yngres Hjerter hænge ved det Land, som deres Gubber tale om med saa megen Kjerlighed; tilmed er det dem en Fornøielse at høre deres eget Sprog fra de Danskes Læber, og at fornemme den Interesse, hvormed disse dvæle ved Normændenes gamle Minder: „I vide jo lige saa god Beskeed om vore gamle Konger som vi selv“, udbryde de forbausede, og saaledes har der her iblandt Klipperne vedligeholdt sig en Velvillie imod Danmark, der under de sidste Krigsbegivenheder i vort Fædreland ofte udtalte sig paa en saare skjøn Maade. Man kunde dengang ikke reise i Norge, ikke komme til den meest afsidesliggende Dal eller træde ind i den ringeste Hytte, uden at det første Spørgsmaal gjaldt os og vor Sag. Imidlertid lader det sig ikke nægte, at der i Begyndelsen af dette Aarhundrede, da Norge virkelig kom til at lide saa meget ved sin Forbindelse med Danmark, da dets Havne tilspærredes af Englænderne, og Folkets Nød ofte antog en foruroligende Skikkelse, efterhaanden uddannede sig et virkeligt Had mod de Danske hos en Deel af Befolkningen, navnlig blandt de Yngre af de dannede Stænder, og aldrig saasnart havde Adskillelsen fundet Sted, førend der udkom en Bog om „Danmarks Forbrydelser mod Norge.“ Ligesaa vist er det, at man nutildags i hele Folket glæder sig over den Begivenhed, der satte Norge, som et selvstændigt Rige, istand til med Frihed at udvikle sin Kraft, en Følelse, som vi for Resten maae finde er ganske naturlig. Og endelig er det vist, at der hos Normændene er en medfødt Lyst til at hæve sig over de Danske som over et Folk af langt ringere Kraft og Betydning; vi see dette allerede i deres Sagaer, der gjælder det altid som en afgjort Sag, at een Nor-

mand gjør det af med ſex Danſke, og jo mere man i Virkeligheden maatte bøie ſig for den Overmagt, ſom Danmark i Middelalderen udøvede i hele Norden, og indtil den nyeſte Tid dog i det Mindſte over Norge, deſto mere hævede Fjeldets ſtolte Søn ſig i Aanden over Broderfolket paa den havomflydte Slette. Skulle vi betegne Normanden i et eneſte ſtort Billede, da ſtaaer han for os ſom en Thor i Thrudvanger, en mægtig Skikkelſe med aandelig og legemlig Kjæmpekraft, ſtolt og overmodig, fremfuſende og ſtortalende, men en ærlig Svend, naar ikke Lidenſkaber omtaage hans Blik, en trofaſt Staldbroder, en barnlig og troſkyldig Kjæmpeſjel. Fjeldet har fra ældgammel Tid paatrykket ſine djerve Sønner ſit Stempel, Normanden er ligeſom ſammenvoxen med ſine Klipper, ſom de kneiſe i Veiret med evig Snee paa deres Tinder. Den norſke Bonde har alt fra Lille af klattret om imellem bratte Skrænter og ſvælgende Dybder, han har ſaaledes lært ſin Kraft at kjende, og veed, hvad han formaaer; han boer affides imellem ſine himmelhøie Bjerge, har langt til By, derfor maa han ſelv forarbeide, hvad han behøver, ſelv vide at gjøre ſin Vogn og ſine Markredſkaber, opføre ſin Vaaning, ſin Stald og Lade, medens Kvindfolket ſpinder, væver og ſyer for hele Familien; ogſaa hans Arbeide i det Frie er, ſom vi ovenfor have ſeet, ſtrengt og møiſommeligt, og alt fra Barnsbeen har han lært at ſtole paa ſig ſelv. Den norſke Bonde har dernæſt altid været en fri og ſelvſtændig Mand. Adelsvælden var ſtedſe ubekjendt i Norge, og medens den danſke Bonde levede ſom en ſtavnsbunden Træl, boede den norſke ſom en fri Mand i ſin Dal; heller ikke Fælleſſkaben paalagde ham Tvang, der har nemlig aldrig været Landsbyer i Norge; hver Mand følte ſig ubunden af Naboer, ſaavidt hans Øie ſtrakte, var Land og Klippe og Skov hans egen, han levede ſom en lille Konge paa ſin Gaard. Intetſteds har derfor ogſaa Eiendomsretten uddannet ſig i den Grad, ſom Tilfældet er i Norge, med dets vidtberømte Odelsret. Den beſtaaer i, at en Mand, ſom har eiet en Gaard i 10 Aar, har Ret til at kræve den tilbage i 5 Aar, efter at han har ſolgt

den, mod at betale, hvad uvillige Mænd ansee den for at være værd. At en saadan Indretning ikke er til Fordeel for Agerdyrkningens Fremme, at denne nedsætter Eiendommene i Priis og forsinker de Forbedringer, en kraftig Mand gjerne ønsker at sætte i Værk paa en tilkjøbt Jord, er vistnok indlysende; men for Normanden er Odelsretten en dyrebar Rettighed, som han ei vil lade tage fra sig. Iøvrigt er den norske Friheds- og Lighedsfølelse ikke anderledes, end at man meget godt her som andetsteds veed at gjøre Forskjel paa den Rige og den Fattige, paa Gaardmanden og Huusmanden, og heller ikke lader Bonden sin Datter drage til Sæters, hun spinder og væver hjemme i Gaarden, medens Tjenestepigen sendes til Fjelds med Kreaturerne. Vi talte om den norske Bondes Selvfølelse; denne viser sig i, at han ikke bøier sig for Nogen, men den staaer ogsaa i Forbindelse med den aandelige Opvakthed, der saa ofte findes hos ham. Gaardene ligge for vidt adspredte og langt fra hverandre, til at noget ordnet Skolevæsen kan bestaae, men Forældrene opfylde i det Hele taget hæderligt deres Pligt som Børnenes naturlige Lærere. Faderen lærer sine Børn at læse i Bibelen og i de gamle Sagaer, af hvilke han selv har øst sin Kundskab; hans Lærdom er derfor gjerne noget gammeldags, Meningerne skifte ikke paa Stand, og Børnene lære ikke at afskye eller at foragte, hvad der var Forældrene dyrebart. Kun faae Folk bevare med en saadan Trofasthed som Normændene Mindet om Forfædrenes Bedrifter, kun faae Steder udbreder Lyset fra de gamle Krøniker saa klart et Skin i den Ringestes Hytte, og udtaler med en saadan Kraft den Paamindelse: Stræb at ligne dine Forfædre. Og omtrent paa samme Maade er det ogsaa med Hændernes Færdighed, ogsaa i denne Henseende stræber Normanden at ligne sine Forfædre, han følger heri sine Forældre som de deres, og saaledes seer man paa flere Steder i Norge paa Borde, Stole og andet Bohave de ældgamle Former og Udsiringer. Navnlig er dette Tilfældet i Thelemarken; Bønderne ere der hele Mestere i at udskjære i Træ; især anvende de denne Kunst til at udsmykke Skaftet

paa Tollekniven, som Almuen i hele Norge altid bærer hos sig i en Læderskede, der er fæstet til en Rem, som de have om Livet, og med Forundring seer man her de selvsamme Slyngesirater som paa Oldsagerne, der graves op af vore Gravhøie. — Men Normandens djerve Trofasthed er, som vi ovenfor bemærkede, ofte forenet med overmodig Stortalenhed: „Hvem kalder du min Lige, Hvalp, jeg har ingen Lige"; lader Steffens den fredløse norske Røver sige, og den Tanke ligger sjeldent ret langt borte fra hver en Fjeldboes Sind; han har jo virkelig blandt sine Sneebjerge ikke ret ofte Leilighed til at see sin Lige, det skulde da være Bamsen, der som bekjendt har 6 Mands Styrke og 12 Mands Forstand. At Normandens kjekke Stolthed let udarter til vild Trods, have vi seet flere sørgelige Prøver paa i den senere Tid i de taabelige Arbeiderurolighedder, der nu og da uden Grund og uden Formaal buldrede løs; saaledes var det ogsaa i gamle Dage, og kun faae Steder seer man en saadan Blanding af opoffrende Troskab og trodsig Egensind, som i Norges gamle Historie. Navnlig yttrer Bondens Kivagtighed og Trættesyge sig ofte ved Gildelagene, naar gjerne hver Mand, som Skik er fra gammel Tid, har faaet sig en Taar over Tørsten, det kommer da ofte endog til Slagsmaal, og det er da slet ikke saa utroligt, hvad der ymtes om, at den ene Mands Tollekniv kan finde Veien ind i den andens Liv. Man fortæller ogsaa, at det paa mange Steder for ikke længe siden var Skik, at Konen, naar hun fulgte sin Mand til Gilde, tog hans Ligskjorte med sig, man kunde jo aldrig vide, om han ikke inden næste Kvæld kunde have den behov. I gamle Dage brugte Folk paa flere Steder i Norge, naar de bleve ueens ved Drikkelagene, at „spænde Bælte sammen," de klædte sig da nøgne af til Bælrestedet, lode sig binde sammen med en Rem om Livet, saa hed det da: „Hvor mange Tommer koldt Staal kan du taale?" og dermed begyndte de at bearbeide hinandens Ryg og Sider med den skarpe Tollekniv, til gjerne En af dem styrtede til Jorden; og med al den Vildhed, som denne gamle Skik indeholdt, kunne vi dog ikke nægte, at vi heri see noget

af den djærve Ærlighed, med hvilken vore gamle Kjæmper skiftede Hug med hverandre, idet man uden at søge at afbøde Slaget, tog mod det saa drøit, som Modstanderen formaaede at føre det. I gamle Dage var Øl og Miød Nordboens Drik; nu derimod har Brændevinen fundet Indgang ogsaa iblandt Normandens Fjelde, den synes at være hans lifligste Drik, og da man i de senere Aar har forbudet Indførselen af Brændeviin, ødes nu dertil aarlig i dette kornfattige Land en umaadelig Mængde Kartofler og Sæd. Men Normanden forstaaer dog endnu at lave en ganske fortræffelig Øl; hvert Aar ved Juletid brygges der efter Enhvers Evne og Leilighed mere eller mindre af det allerstærkeste Øl, der da opbevares i Klippekjelderen under Huset, saalænge Forraadet kan holde ud, men under ingen Omstændigheder følger der nogen ny Brygning, før det atter lakker ad Juletid. I det Hele taget er Julen nu, som i gamle Dage, den egenlige Gildetid, ligesom dengang drager man da omkring paa Gjæsterie fra Sted til Sted, Værten med samt hans Familie slutter sig til sine Gjæster paa deres videre Tog, og saaledes kan da tilsidst over 100 Mennesker være samlede paa en Gaard til Julegilde; Anretningen skeer endnu paa flere Steder paa gammel Viis, Maden bæres frem paa Træbakker; hver Mand fører, som tidligere bemærket, sin Tollekniv hos sig, med den langer han til Fadet, mens Ølkruset og Brændeviinsglasset gaaer omkring imellem Gjæsterne. For Resten maae vi ikke undre os over denne Lyst til Gildelag; Normandens daglige Liv er saa afsondret fra andre Menneskers; derfor faae disse festlige Sammenkomster en saa høi Betydning for ham. Ogsaa ved Bryllupper, Barnedaab og Begravelser finde slige storartede Gilder Sted; hver Dal har da nu gjerne sine Eiendommeligheder, men i Hovedsagen troer jeg, at Grundpræget er det samme som det, der ved samme Leilighed viser sig her i Danmark. Herved maae vi dog lægge Mærke til Brudekronen af forgyldt Sølv, som bæres af Bruden under Vielsen, og under Dandsen, som følger paa Gildet, ombyttes med Huusmoderens Hue. Toget til Kirken skeer paa mange Steder til Hest; denne føres

under mange halsbrækkende Svingninger af Brudesvenden, og den stakkels Brud maa da vide at holde sig fast; thi ikke at tale om, at hun let kunde slaae sig fordærvet ved at falde af, gjælder det ogsaa at vise hendes Kydskhed, da det vilde ansees som en Gudsdom imod hende, saafremt der skulde tilstøde hende Noget. I det Hele taget tillader Egnens Beskaffenhed paa mange Steder ingen anden Befordring, end at ride, og selv der, hvor man kan holde Kjøretøi, bestaaer dette som oftest af en lille smal Pindevogn med et Bræt istedenfor Agestol. Hestene ere af den lille norske Race, de kunne vel ikke trække saa stort et Læs som en jydsk Hest, men ere dog kraftige og udholdende, de klattre behændigt op ad de steileste Skraaninger, hvor Mennesket ikke engang er istand til at følge dem, og saaledes fortæller en Reisende, om hvorledes han engang, da han et Øieblik var staaet af sin Hest, med Forbauselse saae den høit oppe paa det steile Fjeld at afgnave Græsset imellem Klipperevnerne, og han maatte da taalmodig vente, indtil det behagede Dyret at stige ned fra sit ophøiede Stade. Normanden forlader sig da ogsaa med Tryghed paa sin Hest, den fører ham i Mulm og Mørke over den farligste Fjeldsti, og det er, som følte den sig stedse for med Foden, hvor den med Sikkerhed kunde træde. Kjører man ned ad Bakke, gaaer det gjerne i stærk Trav; og det er et smukt Syn at see, hvor let og fast disse smaae Norbakker dandse ned af den ofte bratte Skraaning. Derimod er det i saa Fald just ikke saa meget let at sidde i Vognen for den, der ikke er vant til det Slags Kjørsel, og man maa holde sig dygtig fast ved Fjælen, man sidder paa, for ikke at styrte forud imellem Hestene.

I Stæderne har man i den senere Tid af Frygt for Ildebrande maattet befale, at alle Bygninger skulde opføres af Steen, paa Landet derimod findes ikkun Træhuse; Bjelke er lagt paa Bjelke, de ere indpløiede i hverandre og Sprækkerne ombyggelig tættede med Mos. Et saadant Huus er langt lunere om Vinteren og kjøligere om Sommeren end vore Steenbygninger; thi baade Varme og Kulde have langt vanskeligere ved

at gjennemtrænge Træ end Muursteen; derimod bærer den tykke Straamasse, der dækker vore Bønderhuse, Fortrinnet for hines teglhængte eller barkklædte Tage; men Normanden studser og vil næppe troe sine egne Øren, naar han hører, at man i Danmark lægger Straa paa Tagene; dertil har han formegen Brug for al den Straa, han kan skaffe tilveie, forat fodre sine Kreaturer dermed om Vinteren. I Nærheden af Stæderne og paa de frugtbare Kornsletter ere Husene for Resten høie, toetagede og afdeelte i mange Værelser; imellem Bjergene og langs Havet, hvor Vinden ofte raser vildt, nøies man derimod med smaae lave Bygninger; her er der i Almindelighed kun een Stue, Ilden paa Skorstenen tjener baade til at udbrede Lys og Varme, langs Væggen findes Bænke, og for Enden af Bordet er Æres-pladsen, det gamle Høisæde. Men rundt om Vaaningshuset ligge Udhusene adspredte, deels Fæstaldene og deels Staburene, Forraadskamre til Korn og andre Madvarer, der hvile paa Stolper, og ere forsynede med Trapper, der kunne trækkes tilside, for saaledes at forhindre Musene fra at trænge ind. Langs Vestkysten er endnu den gamle Indretning med Røgstuer almindelig. Arnen findes her midt paa Gulvet, og Røgen trænger op igjennem et Hul i Loftet. Disse Huse gaae op i en Spids, og forinden have de et uhyggeligt, mørkt og sodet Udseende; men de skulle dog være de hensigtsmæssigste i denne Egn, da de tillade de usunde Dunster, hvormed disse Hytter stedse ere opfyldte, uhindrede at stige til Veirs. I det østlige Norge er Bonden bekjendt for sin mageløse Reenlighed; her mod Vesten, hvor Fiskeren har hjemme, i Røghytten under Klippevæggen, skal Ureenligheden derimod overgaae al Beskrivelse, og Stanken af den raadne Fisk samt Uddunstningen af de mange Mennesker, som ere indesluttede i et snevert Rum, skal næppe være til at udholde.

Naar man nærmer sig Norges Vestkyst fra Havet af, seer man ofte, blot Veiret nogenlunde tillader det, en Mængde store, aabne Fiskerbaade et Par Mile ude i rum Sø. Her hæver Havbunden sig nemlig, maaskee som det sidste Fremspring af den

skandinaviske Klippenatur, og paa disse Banker, der i en Dybde af en halvhundrede Alen lade sig forfølge fra Skagens Rev til det yderste Norge, har en talrig Fiskerskare sit stadige Tilhold. Fiskerierne ere derfor ogsaa af den største Betydning for Landet, og man regner, at omtrent en Fjerdedeel af dets Indbyggere derved finder sit Underhold. Norges Vestkyst er for største Delen golde Klipper, især længere mod Nord, og den vilde være næsten aldeles ubeboet, hvis ikke Havet afgav en saa rigelig Næring. Og saaledes var det ogsaa Aarhundreder tilbage i Tiden. Det var Udførselen af Fisk, der i Middelalderen gjorde Bergen til Nordens vigtigste Handelsstad, og skulde denne Rigdomskilde udtømmes, da vilde Norges vestlige Stæder deels forsvinde, deels nedsynke i Ubetydelighed. Den norske Fisker har megen Lighed med Klitteboen paa Jyllands Vestkyst; ligesom denne er han fra Barnsbeen vant til at trodse Hav og Bølger, og bliver saaledes en udmærket Sømand, hvad enten han lever hjemme som Fisker, eller han som Matros farer paa de fremmede Have. En besynderlig Tværhed og en tilsyneladende Ligegyldighed er udbredt over hans hele Væsen; det er ikke til at kjende paa ham, hvad enten hans Garn er blevet borte for ham paa Havets Bund, eller han kommer hjem med et rigt Bytte. Der er en Træghed i alle hans Bevægelser; det ere som han knap gad røre sig. Men reiser der sig nu en Storm, medens han er ude paa Dybet, da kommer der med Eet Liv og Bevægelse i alle hans Ledemode, og der er alligevel udbredt en Ro og Besindighed over alle hans Handlinger, der viser, at han ikke er bange for at see Døden under Øie. Fiskerbonden, thi med dette Navn benævner han sig, og det er hans Stolthed at turde regne sig iblandt Norges Bønder eller Bomænd, lever, som vi nok kunne tænke, fornemmelig af Fisk; men dertil holder han dog gjerne et Par Køer, og dyrker en Smule Byg udenfor sit Huus til sin daglige Nødtørft. For Resten er enhver Bonde i det Vestenfjeldske tillige Fisker; Havet trænger nemlig gjennem de smalle Fjorde overalt ind imellem Klipperne. Vandet er da ogsaa egenlig den eneste Alfarvei, ad hvilken man drager fra

Sted til Sted, thi Veien over de steile Fjelde er altid besværlig, ofte endogsaa umulig, medens de rolige Vande, omsluttede af Fjelde og Klippeøer, frembyde en let og uhindret Forbindelse. Saaledes seer man gjerne om Søndagen, mens Kirkeklokken ringer, Skarer af Baade at styre hen mod Klippen, fra hvis Tinde det beskedne Gudsbuus speiler sig i Vandene; mange ere endogsaa kommet langveis fra; thi mangesteder paa Kysten har Bonden langt til Kirke, og han maa ofte anvende 2 til 3 Dage paa en saadan Reise; man seer da ogsaa gjerne rundtom Kirkerne en Kreds af Træboder, der tilhøre de længst borte Boende blandt Sognefolkene. Alligevel viser Normandens haarde og stolte Sind sig ofte selv paa denne Fart. I gamle Dage var det paa mange Steder Skik, at Folk kom bevæbnede i Kirke; det hjalp ikke, at der udgik Forbud derimod, de toge alligevel deres Vaaben med sig, og et gammelt Sagn fortæller om en Præst, der ved en saadan Leilighed tog en Øxe fra en gammel Bonde, der af Ærgrelse derover tog sin Død, men paa sit Yderste mindede sin Søn om Hevnen. Et Par Dage efter kom den Unge om Aftenen ind i Præstens Stue. „Hvad vil du Søn?" sagde denne. „Jeg vil have Bod for min Faders Øxe," lød Svaret. „Den skal du faae," gjentog Præsten, „see der har du det Bedste, jeg eier," og dermed rakte han ham sin Bibel. Da faldt den unge Mand ham tilfode og bad om Tilgivelse; thi han var kommet med det faste Forsæt at dræbe ham.

Det er Sild og Torsk, som i størst Mængde fanges ved Norges Vestkyst. Man adskiller Vaarsild og Sommersild. De første fanges i rigeligst Mængde; de opkjøbes gjerne af Kjøbmændene, der da nedsalte dem og forsende dem til alle Egne i Europa, hvor de paa Grund af deres Billighed stedse ere sikkre paa at finde Afsætning, og de vilde være af endnu større Vigtighed for Landet, naar det ikke var saa usikkert, om de vilde indfinde sig, eller maaskee blive borte; thi naar de i en Række af Aar have besøgt Kysten, blive de gjerne i ligesaa lang Tid borte. Nu have de siden 1808 hvert Aar indfundet sig, saa man frygter med hver Vaar, at de maaskee ville blive borte.

Sommersilden giver ikke nær saa rigelig en Fangst; men den er en stadig Gjæst og tillige langt bedre end den magre Vaarsild.

Nord for Forbjerget Stat, viser Silden sig ei længer i nogen betydelig Mængde; men her begynder Torskefangsten; og for hele det nordlige Norge er Fiskeriet det, hvorom næsten hele Folkets Liv dreier sig; uden det vilde Finmarkerne og tildeels Nordlandene kun være befolkede af enkelte omvankende Lapper. Alligevel maae vi ikke tænke os hele dette nordenfjeldske Norge eller Landet Nord for Dovre som et reent Fiskerland; her træffe vi nemlig først paa det gamle Trøndelagen, et herligt, frugtbart Land omkring Throndhjemsfjordens Bredder. Dette Vand adskiller sig ved sin Skikkelse og hele Omgivelse fra alle de andre norske Fjorde. Efter ligesom at have gjennemtrængt Kystens Fjelde, udvider Fjorden sig nemlig i det Indre, og bestyller med sine Vande et rigt Dalstrøg. Trøndelagen er efter de føromtalte norske Lavegne Nord for Christiania Fjord det mindst høitliggende Strøg i Riget; men mægtige Fjelde omgive det overalt og give Læ for Stormene, medens Sommersolens Straaler ved at kastes tilbage fra Klipperne ligesom forvandler hele Landet til et Drivhuus, og saaledes finder man da i en Egn saa langt mod Nord, at Korn og Trævært fast intet andet Sted længere trives, de herligste, frugtbareste Marker og de mægtigste Fyrreskove. Det var i gamle Dage Trønderne, der gjerne førte det store Ord, naar Talen var, om hvo der skulde beklæde Høisædet i Norge; dem var det, der løftede ung Hakon Athelstans Fostre paa Skjold; herfra herskede Hladejarlen Hakon over hele Riget, og det var da ogsaa Trønderne, der voldte Kong Olaf den Hellige hans Fortræd og sørgede for Birtingsbadet ved Stiklestad; endelig var det her, at Erkebispen i hele Norge havde sit Sæde; saa vi see, at Trøndelagen var Rigets vigtigste og meest blomstrende Provinds, og endnu er det Nordenfjelds, hvad Guldbrandsdalen og Egnene omkring Miøsen ere Syd for Dovrefjeld. Der har fra ældgammel Tid altid været Kjevlerie imellem Trønderne og deres sydlige Naboer, hvorsomhelst de mødtes; de stikle paa hverandre

og snakke efter hverandre; det gaaer med dem, som hos os med Jyder og Sjællændere, de store Hoveddele af et Folk, der hver for sig føle deres Betydning i Folkets Historie som i dets nuværende Liv, kunne sjeldent godt enes, saalænge der er Tid til Brøvl, og det endnu ikke er blevet Alvor med at vise, hvo der kan slaae de bedste Slag for det fælles elskte Fædreland.

Fra Trøndernes Hjem drage vi nu op i Nordlandene, did hvor Torskefiskeriet spiller en saa overordenlig vigtig Rolle i Folkets Liv, at det næsten aldeles synes at have bortdraget Opmærksomheden fra at lægge Vind paa en forstandig og hensigtsmæssig Benyttelse af Jorden og de Kræfter, som den bærer i sit Skjød. Jordbundens Beskaffenhed paa disse Kyststrækninger udad mod Nordhavet er aldeles ikke ugunstig for Agerbrugen. Nærmest ved Havet bestaaer den af Sandmuld; men der vilde Leerjorden paa Grund af den fugtige Søluft ikke kunne frembringe modent Korn; langs de trange Fjorde derimod, hvor Varmeudstraalingen fra Klipperne frembringer en umaadelig Sommerhede, vilde Sandjorden fortørres, men der findes ogsaa meest Leer; og i det Hele taget ere disse Kyststrækninger langt frugtbarere, end dem længere mod Syd; men Fiskeriet har nu engang optaget Folkets Tanke, og Agerdyrkningen drives med Ulyst; man klager over Jordens Fugtighed, men gjør aldeles Intet forat aflede det skadelige Vand; at reise 50 Miil ved Vintertide paa en aaben Baad forat fiske, er dem en Smaating, men at grave en Grøft paa 50 Favne for at udtørre Jorden, er et altfor strengt Arbeide. Er man endog i den allertravleste Høsttid, aldrig saasnart viser der sig en Fiskestime, før man kaster Lee og Rive fra sig, og skynder sig ad Stranden til. Det er i det Hele, som laae der en Rosmer Havmand skjult dernede i Dybet; thi intetsteds paa Jorden kan Mennesket boe ved Havet, uden at han med en forunderlig Kraft føler sig dragen did. Ogsaa Kvægdriften staaer uendeligt langt tilbage; den kunde drives med Fordeel selv der, hvor de barske Havvinde ere til Hinder for Kornavlen; og den bliver jo ogsaa dreven, men uden Interesse og uden Omhu, Bonden har ikke

Tid til at samle Hø, derfor nærer han sit Kvæg med Fiskehoveder om Vinteren; han veed ingen bedre Anvendelse af Gjødningen, end at kaste den i Vandet, istedenfor at gjøde sine Enge med den, og det skal ikke hændes saa ganske sjeldent, at en Mand bliver tvungen til at flytte sit Udhuus, fordi Alt ligger begravet i Møg.

Den Egn, hvorom hele det norske Kabliaufiskerie dreier sig, er Lofoddeøerne langs Nordlandenes og Finmarkens Kyster. Farvandet er her ofte vanskeligt at befare paa Grund af de stærke Storme og de mange farlige Malstrømme. Disse fremkomme, idet Havet ved Flod og Ebbe trænger sig igjennem de smalle Sunde, og nu med Voldsomhed drives mod Klipperne i Dybet. Som vi vide, er der en Tid imellem Flod og Ebbe, da Havet er roligt, og da seer man det vrimle af Fiskerbaade paa saadanne Steder; men det er aldeles nødvendigt at skynde sig, inden Malstrømmen atter begynder sin Virksomhed, at ikke Fartøiet skal gaae til Grunde med Mand og Muus. Lofodden er paa flere Steder særdeles vel skikket til Kvægavl; men i Almindelighed frembyder den dog et Billede af Vildhed og Øde, af mørke, nøgne Klipper med enkelte Græspletter hist og her. Og derhen drager i Februar Maaned, naar Vintermørket endnu ruger over disse Egne, saa godt som hele Nordlandenes og Finmarkens mandlige Befolkning. En besynderlig Naturdrift fører nemlig Torsken paa denne Tid fra det dybe rummelige Hav ind i Vestfjorden imellem Lofodden og Fastlandet, hvor den da bliver et Rov for Menneskene. Her findes der nemlig en halv Miil fra Øernes Kyster en Ophøining af Havbunden, der alligevel paa sit meest grundede Sted holder 60 Favne i Dybden, og til disse „Banker“ er det, at Fisken kommer for at lægge sine Rogn. Mod Enden af Januar bemærker man den gjerne paa Vestkysten af Lofodden, den er da paa Farten ad Bankerne til, hvor den ankommer først i Februar, og forbliver til Slutningen af Marts eller Begyndelsen af April. I al den Tid seer man Klipperne rundtom tæt befolkede af Fiskere, henved 20000 Mennesker ere da forsam-

lede paa dette øde Sted; thi skjøndt det er midt om Vinteren, fryser det altid urolige Nordhav dog aldrig til; de drage hidligefra Vardø og fra det sydlige Throndhjems Stift, de nærmere Boende paa Baade, de fjernere paa Smaaskibe; og fra Bergen og Throndhjem komme der samtidig Fartøier, belæssede med Madvarer og Salt. I gamle Dage kjøbtes god Vind af Lappen til denne Vinterfart paa det stormfulde Hav, nu leer man deraf som af gammel Overtro, men troer det alligevel saa smaat, og Vindmagerne have her som andensteds i Verden endnu god Fortjeneste. Har man naaet Maalet for Reisen, nedsænkes et Lod i Vandet forat undersøge, om Fisken virkelig er ankommet, i saa Fald standses nemlig Loddet af og til, medens det synker fra Fiskemasse til Fiskemasse, idet Torskeskarerne, tæt sammenpakkede, bevæge sig i flere Favnes Dybde under hverandre. I Aarhundreder har man betjent sig af den samme Art Fiskergarn, et stormasket af stærk Hamp, der som en Muur nedsænkes i Vandet, idet det forneden er betynget med Stene, foroven bæres af Træstykker; disse ere befæstede til Garnet ved Liner, der kunne gjøres kortere eller længere i Forhold til den Dybde, hvori man vil have Garnet sænket. Torsken, der dreven af Strømmen ingen Hindring ændser, stikker Hovedet ind imellem Maskerne paa Garnet; men Kroppen er for tyk til at følge med, og nu kan den hverken komme frem eller tilbage, da Gjellelaagene forhindrer den fra at drage Hovedet ud. Fangsten føres op paa Landet, bliver kløvet og renset, samt dernæst ophængt til at tørres paa et Træstillads, Hjeld, saa langt fra Jorden, at Rævene ikke kunne stjæle den. En Deel kjøbes gjerne af de bergenske og throndhjemske Kjøbmænd, og dette bliver nedsaltet, inden det tørres, og saaledes tilberedet som Klipfisk. Hele Reisen varer gjerne 2 til 3 Maaneder, og enhver Fisker fører med sig hjemmefra de Levnetsmidler, han bruger for hele denne Tid; i Begyndelsen af April er Fiskeriet forbi, Enhver drager da hjem til Sit, og bringer for denne Gang ei Andet hjem med sig end nogle Tønder Tran, som han har udkogt af Torskeleveren. Lofoddens Klippekyster, som for faae Dage siden

vrimlede af Mennesker, medens Havet var opfyldt af Baade og Skibe, staae nu atter øde og forladte. Søfuglene, der for en Deel vare bortskræmmede, flyve atter skrigende langs Kysten, Rævene komme frem af deres Smuthuller, og snuse omkring Fisken, som overalt er ophængt til Tørring. Alligevel see vi dog endnu overalt Sporene af Menneskeliv, paa Klipperne findes Hjeld ved Hjeld, og hele Kysten er opfyldt med en Mængde Røghuse af Træ, som staae her fra det ene Aar til det andet, og hvor Fiskerne, saalænge de opholde sig i Egnen, tilbringe den Tid, de ikke ere paa Havet. Disse Boligers Udseende er vistnok kun sørgeligt, det snevre Rum og Dunkelheden i Hytten, der kun modtager et ringe Lysskjer igjennem en lille Glasrude, er i og for sig kun lidet indbydende, og naar nu Fiskertiden kommer, og dette snevre Rum næsten aldeles er opfyldt med Sengebrixe og Kister, der staae i en dobbelt Rad og kun lade en ganske smal Gang tilbage at bevæge sig i, og hvor man seer en Menneskehob sammenstuvet i Kvalm og Ureenlighed, i stinkende Tranoes og kvælende Røgdamp, skulde man ikke ansee det for muligt at finde noget mere uhyggeligt Opholdssted. Men for Nordlænderen har Livet i disse Hytter en særegen Ynde fra hans Vugge til hans Grav, ugjerne forlader han dem og seer med Længsel den Tid i Møde, da Opholdet der atter kan forundes ham. Og herved maae vi tillige erindre, at disse Nordlandenes Fiskere synes at være en godmodig Slægt; det er vistnok et fælles norsk Træk; men her, hvor Troskyldigheden tillige er forbunden med Fiskerens phlegmatiske Rolighed, bevirker den en Fredsommelighed, der i flere Egne af Landet er noget mindre Almindeligt, og man hører aldrig til Kiv eller Slagsmaal paa et Sted, hvor saamange Mennesker ere forsamlede, Enhver adlyder trolig Fogdens og Sorenskriverens Befaling og fisker paa det Sted, som ham er anviist. Derimod gaaer det paa selve Reisen ikke altid saa ordenligt til; hvorsomhelst Fiskerne komme paa deres Fart, trænge de sig uden videre ind i Husene, og levne Eieren knap et Værelse til sig og sin Familie; men de ansee sig da ogsaa for den vigtigste Deel af Landets Befolkning, og

overhovedet er det vel heller ikke Umagen værd at rose den norske Beskedenhed. Fisken, der er ophængt til Tørring, maa ikke tages ned før den 12te Juni, undertiden er den da altfor tør, undertiden fordærvet af Regn; men man mener i Norge, at hvor Talen er om en saa vigtig Velstandskilde for Landet, tør man ikke lade det komme an paa hver Mands Forgodtbefindende. Naar den Tid altsaa kommer, bliver det for en kort Stund atter levende paa Kysten; men snart er Enhver igjen vendt hjem til Sit, og saaledes staaer den atter forladt, indtil Fiskertiden paany vender tilbage. Hvad Afsætningen angaaer, maae vi til Slutningen mærke, at den især skeer til Spanien og Triest fra Throndhjem og navnlig fra Bergen; derimod er Indførselen forbuden i Frankrig og Portugal til stort Tab for Norge, da Afsætningen er det Eneste, der sætter Grændse for Fangsten.

Paa flere Steder i Nordlandene har man en god Fortjeneste af Søfuglene, der lægge deres Æg paa Klipperne udad mod Havet. Større Betydning end disse „Æggevær" have dog „Duunværene", hvor navnlig Edderfuglen plukker Dunene af Brystet paa sig, for saaledes at tilberede et blødt Leie for sig selv og sin Yngel. Man venter, til Fuglen har begyndt at lægge Æg, tager da Dunene bort under den, Dyret plukker sig da paany, og saaledes kan man 3 Gange spille Røver mod den stakkels Fugl, der iøvrigt paa enhver Maade bliver skaanet, og derfor ogsaa er saa tam, at den ofte af sig selv tyer hen til Menneskenes Boliger, lægger sine Æg paa Dørtærskelen, i Bagerovnen eller under Baaden, og man søger da paa enhver Maade at undgaae at forstyrre den. 24 Timer efterat Yngelen er udruget, søger Moderen i Spidsen for sine Smaae ned ad Stranden til; dog det er en farlig Reise, da Ræven imidlertid gjerne pleier at luske om og snappe den ene efter den anden, Konen i Huset tager derfor ogsaa undertiden Ungerne i sit Forklæde og bærer dem ned til Havet, og imidlertid vraltrer Moderen roligt og trygt bag efter; hun veed jo nok, at man hverken vil gjøre hende eller hendes Børn Fortræd.

Vi befinde os nu i Finmarken, i Europas nordligste Egne, hvor man om Sommeren har en flere Maaneder lang Dag, om Vinteren en ligesaa lang Nat. Midnatssolen i det nordlige Norge kaster et ganske særegent rødligt Skjer over hele den omgivende Klippenatur. Men den har kun lidet for Sindet Oplivende hos sig denne Nattesol, den viser sig stedse mat og smudsig guul mod Enden af Synskredsen, det er, som vovede den sig ikke længere op paa Himmelens Blaae. Man føler sig utilpas ved dette evindelige Dagskjer, Søvnen synes ikke at vederkvæge, og man længes forgjeves efter Nattens Ro og Stilhed. Der hviler en trykkende Lummervarme over hele Naturen, Luften bliver aldrig afkjølet, og Heden synes derfor ofte utaalelig. Og naar nu Vinteren kommer, og Mørket stedse hviler over Jorden, naar hele Naturen ruger i en Nat paa flere Maaneder, da venter Mennesket med Længsel fra Dag til Dag, paa at Sollyset atter skal vende tilbage. Endelig viser der sig i Middagsstunden en svag Lysstribe mod Østen, og naar nu Tiden kommer, at man atter tør vente at see et Glimt af Solen, da samles Unge og Gamle paa de høieste Fjelde og skue med ufravendt Blik mod Østen. Middagstimen kommer, og den titter et Øieblik frem imellem Fjeldene, i det Samme er den atter forsvunden for den Dag, men man forføier sig veltilfreds hjem, glad over at have hilset paa den tilbagevendende Sol. For Resten er der en egen Art af Lys, der ligesom trøster Mennesket hist blandt Nordens ydre Klipper og giver ham en vel kun ringe Erstatning for Mangelen af det rene Daglys. Dette er Nordlyset, som man ofte ogsaa iagttager i vore Egne, ja selv langt sydligere, undertiden endogsaa i Lissabon; men hertillands har det dog kun gjerne et svagt Skin, hist derimod viser det sig med de prægtigste Farver, skjøndt langtfra saa hyppig eller med en saadan Glands som i andre nordlige Egne. — Da det norske Finmarken har den nordligste Beliggenhed paa Europas Fastland, kunde man formode, at vi ogsaa her maatte træffe det strengeste Klima. Dog dette er ingenlunde Tilfældet. Vinteren er her langtfra saa kold som flere Steder i det sydlige Rusland, Havet

har jo stedse en mægtig Kraft til at mildne Kulden langs sine Kyster, og her træffe vi tilmed en Arm af Golfstrømmen, denne sydlige Strømning, som vi omtalte ved Island og Færøerne, og som nu og da skyller det hede Americas Producter op paa det nordlige Norges Kyster. Derfor strækker Trævæxten sig ogsaa langt længere mod Nord i Norge, end nogetsomhelst andet Sted i Verden, inde imellem Finmarkens Fjelde findes der ikke saa faae Fyr- og Birkeskove, og hvor den endelig standser, nærmest ved Iishavets Kyster, der er det ikke Kulden, men ligesom paa Jyllands, og hele Norges Vestkyst, Havstormene, der hindre Træernes Væxt. Men om Sommeren har den lange Dag mod Norden en gunstig Indflydelse paa Plantevæxten. Man avler Korn til den 70de Grad, altsaa næsten lige op til Nordcap, idet den stadige Sommervarme i faae Uger driver Kornet i Veiret, og paa de skarpe Sandjorder bringer det til Modenhed. Men dette er ogsaa nødvendigt; thi intetsteds findes der en saa kort og afbrudt Sommer; ved Nordcap er det undertiden ved St. Hansdags Tider saa varmt som paa en af vore allerhedeste Sommerdage, og en Maaned derefter kan det allerede begynde at snee. Iøvrigt kunne vi nok tænke os, at Agerdyrkningen ikke er meget udbredt i disse nordlige Egne, og hvad der hidtil er gjort for Jordens Dyrkning, skyldes fornemmelig en Embedsmand, Sorenskriver Holmboe, i Slutningen af forrige Aarhundrede; han var kommet til den Overbeviisning, at de lavere liggende Dele af Landet meget vel lode sig opdyrke, og søgte at formaae de Folk, blandt hvilke han boede, til at paatage sig dette Arbeide. Men dertil vare de uvillige, Søen havde dem for meget Tiltrækkende hos sig, og Fiskeriet levnede dem ikke Tid til at bearbeide Marken. Da fik han Fattigfolk fra Østerdalen til at nedsætte sig blandt Lapmarkens Fjelde; han lod dem boe nogle Miil oppe i Landet, da Havluften vilde have virket ugunstigt paa Agerbrugen, og tilmed frygtede han, at Søen ogsaa i Tidens Løb skulde lokke dem til sig. Nutildags boe der over 1000 velhavende Bønder paa et Sted, hvor man for 60 Aar siden end ikke anede, at det var muligt at

dyrke Jorden. For Resten ville vi her blot bemærke, at der i det nordlige Norge findes et særegent Handelsliv, nemlig paa det nordlige Iishav; Finmarken forsynes saaledes med Korn fra Archangel, der ved Dvinafloden staaer i Forbindelse med det indre Rusland. — Men alligevel er det aldeles ikke noget lysteligt Sted at beboe, dette yderste Norden udad mod Iishavets Bølger. Fiskernes Hytter rundtomkring Nordcap have næsten det samme Udseende som vore Kjæmpehøie; i den Grad ere disse snevre Træhytter forneden begravede i Jorden, foroven bedækkede med et tykt Jordlag. Her boe de da ligesom i et lille Gravkammer paa en 4 Alens Længde med Koner og Børn; øverst er der et lille Hul, hvor Røgen trækker ud, og som man om Natten tillukker med en Oxeblære, Døren bestaaer i en lille Faldluge, og Lyset trænger ind igjennem et snevert Vindue, som man om Vinteren aldeles tildækker med Jord. Om Sommeren brede Blomsterne og Græsset et Tæppe over et saadant Huus, om Vinteren farer Stormen hylende hen over Høien, da boer Fiskeren trygt inde i sit lille Gravkammer, og Kjøbmændene og de andre Standspersoner ønske sig da vistnok tidt en Fiskerhytte, naar deres Huse knagende og bragende true med at styrte sammen over dem, medens de stivne af Kulde, fordi Ilden ikke kan brænde paa Skorstenen, og medens Stormen leer ad deres forgjeves Forsøg paa at tilraabe hverandre et Par Ord. Overhovedet er det ikke saa meget Kulden som Blæsten, der i disse Egne gjør Vinteren skrækkelig, selv de inderste Fjordvige lægge af den Grund aldrig til, og naar det stormer fra Nord, vover intet Menneske sig ud af sit Huus. Men som Vinteren ved Nordcap her er beskrevet, saaledes kjendte vore Forfædre den i den ældste Tid, saaledes beskrive de Veien til Geirods Gaard igjennem Mulm og Mørke og rasende Storme, og den Rædsel, de følte over en saadan Natur, kan Enhver læse sig til i Thorkild Adelfars Reise.

En Beskrivelse af Norge tør ikke aldeles forbigaae den norske Bjergværksdrift, skjøndt denne langtfra har den Betydning, navnlig for os Danske, nu som i gamle Dage, da

Norge forsynede Danmark med Jern, og til Gjengjeld var forpligtet til at modtage vort sletteste Korn. Ved Rigernes Adskillelse kom de norske Bjergværker derfor i Forfald, og mange Jernværker ere i den senere Tid nedlagte af Mangel paa Brændsel. Man staaer sig endogsaa nutildags ved at indføre Jern, og selv fra Danmark kommer der Jernsager til Norge. Men det norske Jern er dog af en ganske fortrinlig Godhed, og kan derfor uagtet sin Dyrhed finde Afsætning i Nordamerica. Syd for Dovre indeholde Malmgruberne Jern, i det Nordenfjeldske derimod Kobber, skjøndt det er ubetydeligt, hvad der bringes for Lyset af dette Metal. Og endelig maae vi endnu nævne Sølvværket i Kongsberg, der vistnok hidtil har opslugt langt mere Sølv, end det har givet af sig, men dog i den senere Tid er begyndt at drives med langt mere Kraft og langt bedre Udbytte end hidtil. For Resten er Bjergvæsenet af saa liden Betydning for Folkelivet i Norge, at jeg har troet at burde opsætte den nøiere Beskrivelse af samme til andre Lande.

Byerne i Norge skylde fra først af Geistligheden deres Oprindelse; senere søgte navnlig Christian den Fjerde at ophjælpe dem, idet han begunstigede nogle paa de andres Bekostning. Nutildags var det Synd at sige, at man gjorde Noget for at hæve Kjøbstederne; Bonden er Landets Herre, ham er det, der har Magten paa Storthinget, og han har da ogsaa i de faae Aar, Riget har været selvstændigt, vidst at vælte en uforholdsmæssig stor Deel af Byrderne over paa Stæderne. „Hvad skal vi med Byer?" spørger Dølen, han synes nu, at han med egne Hænder formaaer at skaffe sig Alt, hvad han bruger, og rigtignok viser Erfaringen, at faae Lande mindre end just Norge kunne undvære fremmed Tilførsel, og følgelig vilde en velstaaende Kjøbmandsstand være til stor Gavn for Landet; men Bonden, hvis daglige Synskreds er indesluttet imellem hans snevre Bjerge, formaaer kun sjeldent at udvide Blikket, over hvad der ligger udenfor hans daglige Tankegang. Der var i sin Tid Tale om at bevilge Penge til at opføre Fyrtaarne. Hvad skulle de gjøre godt til, blev der da spurgt. Jo, det var til

Bedste for Skibsfarten. „Men, hvad reise de Folk da efter; lad dem blive hjemme; saa gjør Vi!!!“ Det var da ogsaa i det norske Storthing, at der blev yttret Ulyst til at gjøre Noget for Gymnasier og andre saadanne unyttige Indretninger; thi „hvad skal vi med alle de latinske Tiggere?“ Stæderne i Norge bestode indtil den allerseneste Tid alene af Træhuse, endogsaa de offenlige Bygninger vare for største Delen opførte af Træ; vi have omtalt Fordelene ved dette Bygningsmateriale, og at saadanne Huse navnlig i den strenge Vintertid ere langt varmere end vore, men tidt og ofte blev Varmen saa igjen altfor drøi, naar den halve eller den hele By, som ikke sjeldent hændtes, paa eengang gik op i lys Lue; man blev derfor nødt til at befale, at Bygningerne i alle Kjøbsteder for Fremtiden skulde reises af Steen, og naar man saaledes i vore Dage besøger Christiania, seer man et Syn, der er aldeles forskjelligt fra Byens Udseende for 30 Aar siden. Husene have endogsaa tildeels et sydligt Præg med de flade Tage, der aldeles skjule sig for Blikket. Her i Kjøbenhavn vilde saadanne vel næppe passe paa Grund af den idelige Vexel om Vinteren af Frost og Tø; men der, hvor Sneen, naar den engang har lagt sig over Huus og Tag, sjeldent optøer, inden Foraaret kommer, ere de derimod meget passende. Christiania har for Resten i utrolig Grad tiltaget i Omfang og Folkemængde siden Adskillelsen fra Danmark, hvorved det blev hævet til en Hovedstad; Livet i Staden er meget blandet med fremmede Elementer; desto større Betydning faaer det, naar man alligevel nu og da seer Spor af den ægte norske Tænkemaade og Levemaade. Vi træffe saaledes her en Gjæstfrihed, som man ellers forgjeves skal lede efter i en stor Stad, en mærkelig Troskyldighed og Jevnhed i Tale og Omgang, der er fuldkommen norsk, og ved Siden deraf vel ogsaa undertiden Spor af Normandens raae Kraft. Saaledes klinger det unægteligt noget underligt, naar to Mennesker i et fiint Selskab komme op at skjendes, og den Ene lover den Anden en Dragt Prygl, naar han ikke holder sin Mund i. Bønderne imellem Christiania og Miøsen ere ilde berygtede for deres Drukkenskab,

Brøsighed og Trættesyge; her træffer man de saakaldte Plankekjørere, der ofte om Vinteren spærre Veien for den Reisende med deres Slæder, den eneste Art af Befordring, der i Norge anvendes om Vinteren; vil man med Magtsprog skaffe sig Plads, vanker der knubbede Ord, knyttede Næver og Trudsler om Prygl; nogle Skilling til en Pægel er det Eneste, der kan gjøre Indtryk paa de Karle, og fra enhver Kro hører man dem langveis fra støie og skjendes.

Sverrig.

Der findes Nord for Dovre en naturlig Grændse imellem Norge og Sverrig, nemlig de golde Fjeldørkener, der udbrede sig mellem det smalle norske Kystland og den vidtudstrakte svenske Skraaning nedad mod den bothniske Bugt; mod Syd derimod staaer Veien imellem Rigerne aldeles aaben uden nogensomhelst naturlig Adskillelse, saa hvad der til for faae Aar siden taltes om en Bjergkjede ved Navn Sevebjergene, som man lod drage sig langs Grændsen, er aldeles grebet ud af Luften. Man syntes, der maatte endelig være en saadan solid Bom imellem Landene, og da de gamle Romere nu fortælle om „Sevobjergene", der skulde findes et Steds i det dem ubekjendte Norden, lod man denne tænkte Bjergstrækning have dette Navn, og Nordboerne, der dog vel skulde kjende deres eget Land, snakkede heri som i meget Andet Tydskere og Franskmænd efter Munden. Fra Dovrefjeld straaner det skandinaviske Høiland ned mod Sydost mod Miøsen og Christiania Fjord og saaledes ogsaa mod Venern, hvor man i Værmeland seer en fuldkommen norsk Natur med smalle Elvdale, der efterhaanden udvide sig, og umaadelige Fjeldskove. Værmeland synes da ogsaa i Oldtiden at have hørt til Norge, og det var aldrig forbundet med ringeste Hinder for Krigshærene at overskride Landemærket, der lige indtil vore Dage, da der intet Skjel mere behøves,

som har bestaaet i en smal Udhugning igjennem Skoven eller paa andre Steder i et simpelt Plankeværk; og hvor lidet Naturen selv gjør Grændse, seer man iblandt Andet af, at Claraelven paa sit øvre Løb flyder igjennem Norge, og navnligen er det mærkeligt, at Glommen af og til udgyder en Deel af sine Vande i Venern, hvor da ogsaa dens egenlige Udløb synes at have været i gamle Dage. — Sverrig falder i naturlig Henseende i tre Hoveddele: 1) hele Skraaningen fra Kjølen ned ad mod den bothniske Bugt; her strækker Landet sig op imellem Sneefjeldene, og Grændsen mod Norge er just der, hvor Heldningen begynder; 2) en Deel af Skraaningen fra Dovre mod Venern, Hjelmar og Mælaren; her tilhører Klippemassens Høidedrag med den evige Snee overalt Norge, og med Undtagelse af Dalernes Fjelde er det her meest det lavere Slettestrøg med enkelte mindre betydelige Fjeldstrækninger og adspredte Klipper, der tilhører Sverrig; og endelig 3) Landet Syd for de store Søer; her fortsætter det mellemsvenske Høiland eller Dalfjeldene sig mod Syd, Øst for Venern, indeslutter Vettern som en umaadelig Fjeldsø og hæver sig dernæst i Smaalandene til en temmelig betydelig Høide, hvorfra det atter mod Øst, Syd og Vest sænker sig nedad mod Havet, indtil Landet endelig mod Sydvest, i den skaanske Slette, aldeles antager Skikkelse af det danske Lavland. Og saaledes ville vi nu, idet vi gaae ud fra vort Fædreland, søge at beskrive Kongeriget Sverrig med Hensyn til Natur og Menneskeliv.

Naar vi fra Sjælland sætte over Øresundet til Skaane, er det, som var man endnu midt i Danmark, i den Grad gjenfinde vi her vort Fædrelands Skikke og hele Udseende, og Svensken gjør da ogsaa stedse opmærksom paa, at denne Provinds i Eet og Alt adskiller sig fra det øvrige Sverrig. Allerede Kysten har en fra det øvrige Skandinavien forskjellig Skikkelse. De høie, nøgne Klippeøer langs Norges Vestkyst blive mod Kattegattet, Østersøen og den bothniske Bugt til lave Klipper, som her ved Fjeldmassens nederste Heldning mod

Havet rage frem igjennem Bølgerne; men disse saakaldte Skjær, der ellers overalt omgive Kysterne ligefra Torneaas Munding til Norges Sydspids, idet de indeslutte et smult Vand imellem sig og Landet, høre her ved Øresundets Bredder aldeles op, og kun en Brink eller en flad Engstrand gaaer ned mod Vandet, medens Flyvesandet mod Øst ad Østersøen til har vidst at bane sig Vei ind i Landet; ikkun ud mod Kattegattet rager Kullen i Veiret med sine eneståaende Fjelde, som et Forbud paa den skandinaviske Klippenatur. Allerede Strandbredden vidner saaledes om Lavlandet, og hele Øresundets Kystland fra Helsingborg af længere mod Syd er en eneste flad Slette uden Skov og næsten uden Høie, indtil det ved Falsterbo taber sig som et langstrakt Rev ud i Havet. Denne „skaanske Slette“ har intet Skjønt eller Tiltrækkende, Alt er eensformigt, og kun hist og her seer man en Pileplantning ved Bøndergaardene; men den er tillige yderst frugtbar og ligner saaledes den sjællandske Slette eller „Heden“ imellem Kjøbenhavn og Roeskilde. I Oldtiden, da Danmark for største Delen laae overgroet med Skov, var denne Egn alt Vidne til Agerdyrkerens Færd, og den ældste Forfatter, der har beskrevet vort Land, omtaler derfor ogsaa Skaane som den herligste Plet i Danmark, og om denne tidlige Opdyrkning vidner ogsaa det gamle Ordsprog, hvor det hedder: „Da Christus lod sig føde, stod Lund og Skanør i Grøde.“ Men ikke desto mindre stod Avlsdriften indtil de sidste Tider paa et meget lavt Trin, og Landet var ligesaa berømt for sin Frugtbarhed, som det var berygtet for sin usle Opdyrkning, saa de Svenske paastod, at Kornet herfra endogsaa var ringere, end hvad der avledes i de langt nordligere Egne af Riget. Det var omtrent med Skaane som med Sjælland; Hoverie og Fællesskab hindrede Bonden i at udvikle sin Kraft; man betjente sig ligesom hist af Trevangsbruget, som vi ovenfor have beskrevet, og det Hele gik i en saa fast, stedse tilbagevendende Orden, at man ingen anden Tidsregning kjendte. „Hvor gammel er din lille Pige?“ spurgte man en Bonde. „Ja hun maa være 4 Aar,“ lød Svaret; „thi hun er ligesaa

gammel som den sorte Plag, og den er født, da vi sidst havde Fælled paa søndre Vang." Den skaanske Avlsdrift skal være gaaet overordenligt fremad i de sidste 30 Aar, navnlig paa de større Eiendomme, hvor Danske og Tydskere ere indvandrede; men ogsaa Bonden er kommet sig og skal i det Hele taget være velstaaende. Alligevel er der endnu overmaade Meget, baade i Naturen og i Forholdene, som synes at maatte indvirke uforderlagtigt paa Almuens Tilstand. Store Herregaarde og Adelsgodser opfylde Landet, og der findes kun meget faae Selveiere; hines Skattefrihed og øvrige Herligheder tynge paa Menigmand; Hovedgaardsmarkerne trives endnu ved Hoverie, og der findes ingen Livsfæste, men Bøndergaardene forpagtes bort i Aaremaal. Klimaet ligner i Eet og Alt det danske; det er ofte vanskeligt for Slud og Regn at faae Hø og Sæd bjerget, man høster da ogsaa gjerne for tidligt og fører Kornet ofte vaadt og klamt inden Huse, hvis det da nogensinde kommer saavidt, og ikke paa Grund af Landmandens altfor snevre Leilighed staaer ude hele Vinteren opsat i store Hesser. Der findes af Naturen kun lidet Eng, og Foderurter lægger man sig ikke tilstrækkeligt efter; Kvæget maa derfor gaae ude en stor Deel af Vinteren, det er smaat og ringe, skjøndt vistnok de skaanske Heste staae i Anseelse, det vil da sige i Sverrig. I ethvert Tilfælde er Bonden ikke tilstrækkelig forsynet med Kvæg, han kan da heller ikke give Marken den Gjødning, den trænger til, og man forsikkrer, at endnu den Dag i Dag pleier man paa mange Steder at afsvie Græstørven, hvorved Jorden for Øieblikket vinder i Kraft, men i Længden udpines; Bonden veed jo nok, at denne Fremgangsmaade i Virkeligheden er fordærvelig, eller, „at den giver en rig Fader, men en fattig Søn;" men man siger, at han trøster sig ved, at „Enhver er sig selv nærmest," eller vel snarest, han har ingen Interesse ved at sørge for Jordens Fremtid, da han jo ikke veed, om han vil komme til at hæge og pleie for sine Egne. Enhver vil let i disse Forholde finde ikke saa Lidet, som passer paa Sjælland, navnlig i tidligere Dage; men endnu tydeligere bliver denne Lighed,

naar vi see hen til Bondens hele Levemaade. Gaardene ere samlede i store Landsbyer, Husene ere opførte af Bindingsværk eller med Leervægge. Man adskiller Dagligstuen og Sommerstuen, Sjællændernes Øvrekammeret; hiin er forsynet med Bilæggerovn, Gaasebænk, Løibænk, eller, som det her kaldes, Kakkelsovnsbænk, samt de to Alkover eller Sengeskabe; denne er uden Kakkelovn, men her staae Folkenes Kister med Linned og Gangklæder, som man er høist ivrig i at diske op med for den Fremmede. Bonden beklæder Æresspladsen for Enden af Bordet, Træskoe er det almindelige Fodtøi, Tørv den sædvanlige Brændsel, Grovbrødet, Flesket og Grøden Yndlingsspiser. Alt dette er nu for største Delen ganske anderledes i det øvrige Sverrig. Ogsaa Folkets hele aandelige Præg fremviser en overordenlig stor Lighed med de danske Øboere, navnlig med Befolkningen i Sydsjælland og de omliggende mindre Øer. Uagtet Sproget i de senere Aarhundreder er blevet saa paavirket af det Svenske, har det dog endnu stor Lighed med det Sydsjællandske, og Svenskerne sige ogsaa om Skaaningerne, at de tale Dansk. De ere stærke Spisere, og den almindelige Regel er, at æde saa Meget, som man kan sætte i sig; her er Intet af den svenske Raskhed og Livlighed, de ere træge og langsomme, men formaae dog ogsaa at arbeide med en Vedholdenhed, som man der beundrer; det er jevne og ligefremme Folk, betænksomme og forsigtige, uden Snuhed, og uden Selvtillid, de holde da heller ikke meget af Forandringer og frygte stedse den mere Dannede; de ville helst afgjøre deres Sager indbyrdes, og ogsaa her træffe vi den mærkelige Skik med Tyvetønden, der i det Mindste i gamle Dage blev drukken til almindelig Fornøielse og paa Tyvens Bekostning, som da med det Samme modtog et Øgenavn for sig og sin Slægt. Ogsaa den gamle sjællandske Skik med at kysse paa Haanden og række den Fremmede var almindelig i Skaane, ligeledes, at de Fattige indfandt sig ved Gilder og bleve beværtede tilligemed Gjæsterne. I det Hele er Lysten til Selskabelighed og Gilder et Træk hos Skaaningen fremfor hos de med deres aandelige Livlighed dog langt alvorligere

Svenske. Fastelavnsløier og Julegilder, Dands og Lystighed spiller en vigtig Rolle hos dem, og Valborg Aften bliver ogsaa her høitideligholdt med en Blanding af verdslig Leg og gudelig Andagt, saa vi træffe ogsaa her den gamle deilige Sang: „Allverdens Skaber af Evighed, hør det vi nu bede o. s. v.“ Skaaningen er magelig ligesom Sjællænderen, skal han et Sted hen, skeer det gjerne til Hest, og han er fra Barnsbeen sen øvet Rytter, dette minder os atter om Sjælland, navnlig det sydlige; thi mod Nord vil man mene, at Folk kun sjeldent ride, men stedse lade spænde for, naar de skulle nogetsteds hen; ligesom jeg overhovedet har troet, at saafremt man virkelig vil kunne paavise en gjennemført Forskjel imellem den nordlige og sydlige Sjællænder, Skaaningen da staaer den sidste nærmest. Men alligevel er det hans Stolthed, at turde kalde sig en Svensker; Slaget ved Helsingborg er endnu ikke glemt, og for ikke mange Aar siden saae han med Foragt ned paa den Danske.

Efterhaanden som man fra den skaanske Slette nærmer sig Smaalandene, antager hele Landet en anden Skikkelse. Man kommer ind i Skovegnen; endnu ligner det Hele Sjælland; Bøgelunde, lave Bakker, frugtbare Marker. Men snart begynder Egen og Birken alt mere at vinde Overhaand over Bøgen, der vise sig Lyngheder, Strækninger, der ligesom ere opslugte af Skoven, og hist og her rage Klippestykker frem. Det er nu aldeles forbi med de frugtbare Marker, Alt tyder paa, at man træder ind i Bjergegnene. Klippegrunden lader sig overalt tilsyne i langstrakte Aase, bedækkede med Fyr og Gran, Barskoven synes at indeslutte Alt og afbrydes kun nu og da af Moser og Kjer. Endnu er man i Skaane, en lille Bæk der flyder igjennem Skoven, gjør Skjel mod Smaalandene, og man har overskredet Danmarks gamle Grændse. Men efterhaanden som Naturen forandrede sig, antog ogsaa Menneskelivet en anden Skikkelse, og Modsætningen mellem dansk og svensk Aandspræg viser sig saaledes allerede i Forskjellen imellem den skaanske Sletteboer og Skovboer. Træhuse blive alt mere hyppige, Taget er ikke længere dækket med Straa, men

bestaaer af Brædder med et Overlag af Bark eller Græstørv, Gaardene ere ikke mere byggede i en Firkant, men Udhusene ligge adspredte rundtomkring Hovedbygningen. Ogsaa Markerne faae et andet Udseende, de ere ikke længere adskilte ved Jorddiger, men ved Gjærder af Træ. Dog især fremtræder Forandringen tydelig i Husets Indretning. En rummelig Stue uden Loftsdække indtager den største Deel af Bygningen; i Nærheden af Døren findes Ildstedet, der baade tjener til at koge Maden og at opvarme Stuen; i et Hjørne staaer Bondens Seng, og rundtom ved Væggene findes tillukkede Bænke, der om Natten aabnes forat tjene Børn og Tjenestefolk til Leie. Hele Indretningen er endnu som i ældgamle Dage, kun at Røgstuer ei mere ere almindelige; dog ere disse Boliger ingenlunde uhyggelige, og det er her langt reenligere end indenfor Sletteboernes fugtige Leervægge. Træskoene ere forsvundne tilligemed Bøgeskoven, og det friske, syrede Brød tilligemed Rugmarkerne; i det Sted seer man oppe under Taget de lange Stænger med Knækbrød, som vi kjende for Norge. Men ogsaa den aandelige Modsætning falder strax i Øinene; Slettebonden træder den Fremmede betænksom og stille imøde, hans hele Væsen tyder paa Langsomhed, blandet med ligefrem Godmodighed; Skovboen derimod viser sig langt mere rask og driftig, men ogsaa mere snu og listig, kort sagt, saaledes som Gyngerne, der just ere skaanske Skovboere, viste sig under Kjøbenhavns Beleiring.

Fra Skaane strakte Danmarks Magt sig i gamle Dage over Kystlandet mod Nord, det gamle Halland. Her er Landet i det Hele taget sandet og ufrugtbart, saaledes kunne vi jo nok tænke, det altid har været, og da Bonden Carl havde hjulpet Svend Estridsen paa hans Flugt efter Søslaget under Halland, skjenkede Kongen ham derfor ogsaa en Bondegaard i det frugtbare Sjælland til Belønning. Store Lyngheder strække sig gjennem Landet; i gamle Dage vare de bevoxede med Bøgeskov, og vi læse om Knud den Hellige, hvordan han truede de stivsindede Hallændere med at ville forbyde dem at drive Kvæg til-

skovs, naar de ikke føiede sig efter hans Villie. Nu ere Skovene medtagne og aabne; men Kvæget er dog endnu Hallænderens vigtigste Næringskilde, og han er den samme haardføre og kraftige Mand, som fordum, da han slog mangt et Slag mod Svensken, der ad denne Vei saa gjerne vilde tige ind over Danmarks Grændse. Det er især om Nordhallænderen, at Saadant berettes, og han er ogsaa i vore Dage fri Bonde som hans Fædre, medens det i Syden vrimler af Herregaarde, hvor Bonden ligesom i Skaane er aldeles undergiven Herremandens Tykke. For Resten er man stræbsom her i det fattige Halland, og den Tid, der levnes fra Arbeidet paa Marken, anvendes for en stor Deel til at spinde og væve, saa man seer Dreng og Pige og gamle Folk sidde ved Rokken, medens Manden tømrer og høvler; thi han skal være en heel Mester i at forfærdige alskens Bohave, som herfra sendes ud i den vide Verden.

Øst for Skaane strækker sig langs Østersøen det gamle danske Land Blekinge. Den nordligste Deel af Landet er en Fortsættelse af de smaalandske Bjerge, med det samme Udseende som det skaanske Skovland, og her gjorde Brømsaa i gamle Dage Grændsen imellem Sverrig og Danmark. Alt som man vandrer mod Syd, faaer Naturen et stedse mildere og venligere Præg; Fjeldet rager endnu i Veiret; men Danmarks Bøg voxer ud af Klipperevnerne, nøgne Stene ligge omkrandsede af frodig Græsvæxt, og det mellemste Blekinge har tilligemed sine herlige Dale, sine stille, alvorlige Skovsøer og muntre, larmende Vandfald, uagtet Naturens Høihed en saadan Ynde, at man har kaldet det Sverrigs Have. Kvægavlen synes at være en Hovednæring for Folket, og de lave, græsrige Bjergsletter gjenlyde af Klokkeklang og Køernes Brølen; men Kvæget er dog smaat og ringe, og, uagtet Landets Frugtbarhed, staaer Agerdyrkningen langt tilbage; Blekingeren holder nemlig ikke af Forandringer og dyrker sin Jord ligesom hans Fædre før ham. Folket har i det Hele stedse staaet afsondret, man hører ikke meget til det i Danmarks gamle Historie, og først for Sverrig fik Landet en større Betydning ved Anlægget af Carlskrona

Krigshavn. Adelsvælden har stedse været ubekjendt i det afsides Blekinge; der findes næsten ingen Herregaarde, og man kjender ikke til Hoverie; saaledes bevarede Folket stedse sin Frihedssands, og man glæder sig ved at iagttage Almuens raske, djerve Væsen, der rigtignok undertiden skal udarte til uvenlig Trodsighed. Blekingeren, hedder det fremdeles, er uforsonlig som Fjende, men en trofast Ven, han er gjæstfri, men tillige ødsel; man har ogsaa fundet, at han er større af Væxt og stærkere end sine Naboer; men for Resten skal der være bevaret overmaade meget Dansk i Sæder og Skikke, Sprog og Udtale, ogsaa mange ældgamle Sædvaner have holdt sig, vi finde blandt Andet ordenlige Gilder, som Bønderne have imellem sig selv, og hvorved de indbyrdes afgjøre deres Stridigheder uden at gjøre Sagførere og Dommere Uleilighed. Den sydlige Deel af Blekinge er et Kystland, gjennemskaaret af lave Bjergrygge, med dybe, smalle Fjordvige og omgivet af Klippeskjær; her nærer Havet Kjerligheden til Sølivet, og Blekingerne ere bekjendte som raske, muntre og opvakte Søfolk, ligesom ogsaa Skibsfart og Fiskerie er en Hovednæring for Landet. Og endelig træffe vi i Skovbygden ligesom en særegen Stamme, der i forrige Tider var berygtet for sin Vildhed og Grumhed; her var den gamle Spænden Bælte, som vi hørte om ved Beskrivelsen af Norge, almindelig; ligesom man ogsaa her meget yndede den Skik, at komme bevæbnet i Kirke; det var disse Folk, der i den skaanske Krig under Christian den 5te vare bekjendte under Navnet Snaphaner, og med saa grusom en Haardhed bleve forfulgte af de Svenske paa Grund af deres Troskab mod deres gamle Konge.

Her ville vi endnu kun tilføie et Par Ord om Øen Gulland, der i Aarhundreder var et Stridsæble imellem Danske og Svenske. Strandbredden er næsten overalt høi og brat; men for Resten have vi her et næsten fladt Land med Underlag af Kalk og Sandsteen, der findes store Moser og vidtudstrakte Fyr- og Gran-Skove; men Jorden er dog i Almindelighed særdeles frugtbar. Alligevel staaer Opdyrkningen langt tilbage, og navnlig har man meget liden Interesse for Kvæget,

ligesom man endnu paa mange Steder lader Hestene gaae ude hele Vinteren igjennem; de smaae, haardføre gullandske „Skovheste" ere da ogsaa nok som bekjendte. Iøvrigt bemærke Svenskerne hos Gullænderne mange Træk, som de ellers ikke vedkjende sig; saaledes ere Husene i Almindelighed opførte af Tegl og to Vaaninger høie; ogsaa i Sproget finde de stor Forskjellighed og mene, at man navnlig her har bevaret de gamle nordiske Ord og Udtryk, ligesom ogsaa mange gamle nordiske Legemsøvelser have vedligeholdt sig i Folket. Men naar vi fremdeles høre om Almuens Livlighed og raske Væsen, dens Æresfølelse og Lyst til Processer, medens man dog sjeldent hører til Slagsmaal, dens Lyst til at gjøre sig Livet behageligt, til Leg og Adspredelse, dens Sands for mechaniske Arbeider, for Huusflid og hvad dertil hører, dens Ulyst til at anstrenge sig mere end uundgaaelig nødvendigt, dens Sands for det Skjønne og Hyggelige og navnlig for Træplantning og Havevæsen, da er dette vistnok Træk, der minde om Livet paa Fyen og de omliggende Øer; men paa den anden Side synes Gullænderne dog at være et Folk med langt større Kraft og Djervhed, navnlig langs Kysterne, hvor Livet paa Havet har hærdet Befolkningen, ligesom ogsaa Sproget kun har lidet tilfælles med den bløde fyenske Mundart.

Vi have dvælet ved de veemodige Erindringer om Danmarks forsvundne Herredømme paa det skandinaviske Fastland. Vi ile dernæst did, hvor den svenske Aand og det svenske Liv kraftigst rører sig i sin Forskjel fra Broderfolkene i Syd og Vest, til det egenlige Sverrig i Midten af det vidtudstrakte Rige, idet vi forudskikke nogle ganske faae Bemærkninger om Landene Syd for de store Søer. Mod *Øst* have vi et frugtbart, idet Hele veldyrket, *Lavland* med enkelte fremragende Klipper, og en velstaaende Befolkning, stolt og stortalende, men tillige ærlig og gjæstfri, et Folk, om hvilket det hedder, at det er selvstændigt, samvittighedsfuldt i Opfyldelsen af sine Pligter, omhyggeligt for Bevarelsen af sine Rettigheder; i Skovegnen hylder man den almindelige svenske Skik eller Uskik med „Svedjen",

Normændenes Braatebrænden; for Resten seer man Gaardene sammenbyggede paa dansk Maade med de fire Længder; man har Lyst til at stadse, men Bonden er dog nem paa Fingrene og forarbeider selv sit Huusgeraad. Mod Vest, ad Kattegattet til, er Frugtbarheden langt mindre, Klippen har overalt mere Overhaand over den frodige Mark, der findes ikke nær den Velstand som mod Øst, men en større Venlighed, Hjælpsomhed og et mere aabent Sind. Almuen betjener sig ligesom i Danmark af Træskoe; for Resten ere Husene ofte daarlige og ureenlige; men Huusfliden er betydelig, og intetsteds i Riget bliver der vævet saameget Vadmel og Lærred imellem Aar og Dag. I Midten af Landet, hvor jeg ad Vettern til stiger op blandt de smaalandske Bjerge, forefinder jeg, som alt tidligere er beskrevet, et skovbedækket, sidet frugtbart Land med Klippegrund og gruset Jordsmon, et livligt, tarveligt og flittigt Folk, der søger at drage den størst mulige Fordeel af Jorden; og for Resten seer jeg overalt Røgen fra Kulmilerne og Smelteovnene, møder Vogn paa Vogn med Kul og Trælast, og hører Larmen fra Jernværkerne. Intetsteds seer man dog i den Grad som her det ubodelige Tab, som ved Svedjen er bragt over Landet, man behøver nemlig blot at betragte de umaadelige Lyngheder; men for Resten er det langtfra, at Smaalandene overalt ere ufrugtbare, Dalene ere ofte frodige, og vi have her det svenske Kvægland, hvorfra Smør og Slagtekvæg forsendes til mange tilgrændsende Egne. Smaalændingeren er bekjendt for sin Livlighed og opvakte Aand, idet han dog tillige skal være tilbøielig til Spærmerie; og i det Hele har man gjort den Bemærkning, at man hos Gothen finder mindre Fiinhed og Høflighed, men større Aabenhed og Hjertelighed end i det egenlige Sverrig.

Sverrig er et vidtudstrakt Fastland, opfyldt af Klipper og store Skove, og Nord for Venern og Vettern adskilte i gamle Dage en umaadelig og næsten uigjennemtrængelig Skovstrækning paa Fjeldaasene mod Østen og de mindre Høider mod Vesten Sveariget Norden- og Søndenskovs eller det egenlige Sverrig fra det gothiske Rige. Nutildags have vi

istedenfor denne gamle skarpe Adskillelse en livlig Forbindelse; idet de store Søer ere forenede med hverandre og med Havet ved Canalstrækninger, og der, hvor fordum kun en enkelt Fiskerbaad saaes at glide hen over den store Vandørken, der vrimler det nu af Fartøier og Dampskibe; man reiser tvertigjennem Landet fra Stokholm til Gøthaborg, og hvad der navnlig er af Vigtighed, Trælasten og Jernet, der ere Sverrigs Hovedprodukter, føres nu med Lethed til Gøthaborg og Norrkøping mod i gamle Dage, da man møisommelig maatte kjøre disse tunge Sager over de steile svenske Bakker. Der var nu den umaadelige Venernsø; vidtudstrakte Skove omgave dens Bredder, og Bjergværkerne dreves rundtomkring i dens Nærhed. En mægtig Strøm, Gøthaelven, syntes at forbinde den med Kattegattet. Men Gøthaelven trænger sig igjennem et Fjeldland, og ved Trollhætta styrter den sig fra Klippe til Klippe, og danner saaledes et Vandfald, som intet Skib er istand til at beseile. Da huggede man en Canal igjennem Klippen og ledte en Deel af Flodens Vande derhen; der findes forskjellige Affatser forsynede med Sluser; naar et Fartøi paa Farten op ad Canalen er kommet igjennem en af disse Sluser, tilstemmes den, og nu stiger Vandet ovenfor den saa høit, at man kan seile ind igjennem den næste Sluse, som dernæst paa samme Maade tillukkes; saaledes naaer man efterhaanden Toppen af Fjeldet, hvorfra Vandet styrter sig, og det er høist besynderligt, naar man staaer nedenfor og seer Skibenes Seil og Master rage frem oppe imellem Klipperne. Fra Venern har man fortsat denne Canal til den store Fjeldsø Vettern, og derfra ere Vandene atter førte til Østersøen. Man maatte da gjennembryde Fjeldstrækningen imellem Venern og Vettern; det hele Arbeide er stort og mægtigt, det er et Vidne om svensk Kraft og Dristighed; men man bedrog sig dog i sin Beregning, da man meente, at fra nu af vilde Skibe, der skulde til russiske Havne, vælge Veien igjennem Sverrig forat undgaae Øresundstolden; thi Canalreisen er rigtignok kortere, men den er langt dyrere og tager længere Tid end den gamle Vei.

Det saakaldte egenlige Sverrig indbefatter foruden Dalernes og Værmelands høiere Fjeldstrøg navnlig den nederste Heldning af den skandinaviske Bjergmasse mod Østersøen, Mælaren, Hjelmar og Venern, hvor Dalene efterhaanden have udvidet sig til udbredte Sletter, der gjennemskjæres af Klippestrøg, hvorimellem der strække sig umaadelige Skove, og de Svenske adskille baade i Henseende til Naturen og Menneskelivet Slettelandet, Skovlandet og Fjeldlandet; denne Inddeling ville vi derfor ogsaa, saavidt som muligt, bibeholde i det Følgende. Hvad Trøndelagen i Oldtiden var for Norge, var i endnu langt større Maal Upland og Sødermannland for Sverrig; da de fleste andre Egne i Riget endnu kun vare øde Skovstrækninger, laae der rundtom Mælaren mange gamle, blomstrende Stæder; her i Upsal og i Sigtuna havde Odin sit fornemste Sæde i vort Norden, og herfra var det ogsaa, at de Svenske efterhaanden udbredte deres Magt over de tilgrændsende Egne. Vi have her et fuldkomment Lavland, hvor Klipperne kun øines i det Fjerne, et Sydland midt i Norden, med en Yppighed, som man ellers ikke kjender meget til i Sverrig, en frugtbar, kornrig Slette med et næsten dansk Udseende; skulde det være det, der gav Anledning til Sagnet om Gefions Ø, eller er det maaskee en ældgammel Folkevandring, der her i det dunkle Sagn skimter os imøde. Og dog er det ikke med Venlighed, at de Reisende mindes dette Land; de tale om den lange, nøgne, trættende Vei igjennem det kjedsommelige Upland og imellem dets endnu kjedsommeligere Bønder. Disse synes at være alvorlige, jevne Folk, men temmelig dorske og magelige, uden Raskhed og uden Aabenhed. Hos et saadant Folk faaer den svenske Høflighed et uhyggeligt slavisk Præg, indtil den ofte springer over i sin naturlige Modsætning og tro Ledsager, en mageløs Uforskammenhed. I Egnen nærmest omkring Hovedstaden seer man den sædvanlige ufordeelagtige Indvirkning, en stor By har paa den omkringboende Bondealmue, og man bemærker ogsaa, at jo mere man nærmer sig Stokholm, desto hyppigere blive Forbrydelserne, desto mindre Sædeligheden,

Drukkenskaben tiltager, Overdaad og Elendighed boe Dør om Dør. Bønderne i de nærmeste Sogne afsætte Mælk, Smør og Kalve i Stokholm og bringe Gjødning hjem med sig igjen. De hyppige Besøg i Hovedstaden nære Yppigheden og hindre Husfliden; men især er det saakaldte Skytsvæsen en fordærvelig Indretning. Det bestaaer i, at overalt i Riget blive Reisende befordrede af Bønderne; og i Nærheden af Hovedstaden kunne vi nok tænke, at der er megen Brug for slige „Skytser"; men uagtet Bonden derved faaer en god Fortjeneste imellem Aar og Dag, indvirker det dog ufordeelagtig paa Sædeligheden, og den idelige Færdsel paa Landeveien og Ophold i Kroerne fører neppe nogen Velsignelse med sig. — Naar vi tale om Slette og Agerland i Sverrig, er det imidlertid paa de fleste Steder noget ganske Andet, end her paa de frugtbare danske Øer. Næsten overalt har Skoven Overhaand, saa Markerne kun vise sig som dyrkede Pletter i disse, og de umaadelige Barskove ere tilligemed adspredte Steenblokke og nøgne Klipper ydre Vidnesbyrd om den Fjeldnatur, som selv Lavlandet her sjeldent fornægter. Muldjorden er sjeldent ret dyb, Ploven støder ofte paa Klippegrund, som vilde den derved give tilkjende, at vi endnu befinde os paa Skraaningen af det skandinaviske Høiland og ligesom ved Foden af det gamle Dovre. Dernæst maae vi erindre, at Sverrig er et Malmland, dets Jernrigdom er en Hovednæringskilde for Folket; men paa Agerdyrkningen, der dog her som overalt er det naturligste Værn for al borgerlig Velstand, udøver den ingen gunstig Indflydelse. Jorden er paa de fleste Steder gjennemtrængt med opløste Jerndele; men Landmanden lider ikke saadanne Tilsætninger; de gjøre Ageren suur og hemme derved Væxten; man mangler Merget, der kan trække Syren bort; thi Mergelen findes kun paa Kalkbund, og Kalk har Sverrig kun lidet af. Alene Fjeldnaturen, som vi ovenfor henviste til, er til Hinder for Agerdyrkningen, Muldjorden hviler ofte paa grovt, ufrugtbart Granitgruus, og Sædemarken paa Fjeldskraaningen har da ogsaa gjerne et graaligt, gustent

Skjer, der overalt lader sig tilsyne som et ydre Tegn paa Ufrugtbarheden. Men selv i Landets frugtbareste Egne, ved Mælaren og Hjelmar, er Beliggenheden saa langt mod Nord ugunstig for Landbrugen, Frostnætter fordærve ofte Sæden, og i det Hele er Sommeren kun kort, saa der maa arbeides strengt, forat skaffe Folk og Fæ den fornødne Føde igjennem den lange Vinter. Nu er den svenske Bonde vistnok stræbsom og haardfør; men han er dog ikke, hvad man kalder driftig, han gaaer med Vanskelighed ind paa at forbedre sin Drift og lever jo ogsaa saa afsides, at Rygtet om de Fremskridt, som man i andre Lande har gjort, først seent naaer til ham. Derfor klager man ogsaa uagtet de store Forbedringer, som den senere Tid har ført med sig, over at Jorden endnu paa de fleste Steder bliver slet dyrket, og især over at der gjøres saa lidet forat raade Bod paa den naturlige Mangel paa gode Enge. Kvæget sultefødes da ogsaa om Vinteren her som i Norge, og da man tilmed for en stor Deel mangler de herlige norske Sommergræsgange, kunne vi nok tænke, at Kvægavlen kun staaer paa et lavt Trin. Og kan Bonden nutildags vel endog komme ud af det i gode Aaringer, hvordan skal det da gaae i de slette, og omtrent hvert syvende Aar regner man, at der indtræffer Misvært; da er der virkelig Nød i Landet, og under saadanne Omstændigheder var det da ogsaa, at man i gamle Dage greb til at spise Barken paa Træerne; nutildags skeer dette vel ikke mere, thi Kartoflerne have i den senere Tid udbredt sig mægtigt i Landet. Men disse kunne alligevel ikke afhjælpe Nøden, og især er der i Sverrig som hos os en talrig Skare af Huusmænd, der kun have fra Haanden i Munden, og disse arme Mennesker nedsynke, naar Uaar stundom indtræffe, i en Elendighed, hvorom vi i Danmark intet Begreb kunne gjøre os. Selv i Norge kjender man intet Lignende, det har sine Fiske, sine Græsgange og sin Trælast; Sverrig har vistnok de samme Hjælpekilder; men her ere de af en langt mindre Betydning, her er Mennesket langt mere henviist til at dyrke Jorden.

Tænke vi os nu hensatte i de umaadelige svenske Fyr-

og Granskove, og see rundtom os Skov og intet Andet end Skov, da skulde man synes, at de nødvendigviis maatte kunne give Meget af sig for Landet. Og vistnok ere kun faae Strøg paa Jorden i denne Henseende forsynede saa rigeligt af Naturen. Her findes ingen af de Hindringer, som paa Norges Vestkyst hemme Skovvæxten, Barskoven yder just Klippegrunden, hvor Jorden ikke er skikket til Opdyrkning, og ligesom vi alt have omtalt de store Skovstrækninger i Værmeland, saaledes skulle vi ogsaa i det Følgende oftere faae Leilighed til at vende tilbage til den Rundhaandethed, hvormed Naturen i saa Henseende har udstyret Sverrig. Det er Fjeldene, der rage i Veiret med deres skaldede Tinder, trindt omringede af en uigjennemskuelig Væxt af Gran- og Fyrrestammer, de vidtudstrakte Bjergsletter, bedækkede med uhyre Barskove, og Fosser, der styrte ned ad Klipperne, og hvor Naaletræerne rundtom hæve sig rankt i Veiret som tause Tilskuere af Naturens Herlighed, der give saavel det østenfjeldske Norge som den største Deel af Sverrig sit særegne alvorlige, men majestætiske Præg, og man regner, at omtrent det Halve af Landets Udstrækning er bedækket med Skov; — men dog drager Riget ingenlunde den Fordeel af denne Rigdom, som man kunde vente; thi deels ere Stammerne kun sjeldent af den fornødne Mægtighed, deels vender her den Klage, vi hørte om i Norge, tilbage i forøget Maal, at medens uhyre Træmasser hvert Aar raadne bort i det Indre, har Kystlandet paa mange Steder Mangel paa Træ; Stokholm bliver endogsaa tildeels forsynet med Brændsel fra Udlandet, og man har troet aldeles at burde forbyde al Udførsel af Brænde. Her see vi da i endnu større Grad end i Norge Følgen af Ødselheden med den naturlige Rigdom; men besynderligt bliver det dog i ethvert Tilfælde, at høre fra Sverrig Klager over Mangel paa Udbytte af Skovene, naar vi læse om det Forraad, der findes af Træ overalt i Landet. Bonden og hans Familie samles ved Vintertide omkring den umaadelige Ovn, der baade tjener til Skorsteen og Kakkelovn; den ene Træstamme stødes ind efter den anden, uden at man

har noget Begreb, om hvad det vil sige at spare paa Brændsel. Svedjen benyttes til det aller yderste, og man nøies paa mange Steder ikke med at afsvie Grenene, men selve Stammerne maae tjene, til med deres Aske at tilberede Jorden før Sommerhøsten. Ja ofte, hedder det, brænde ved saadanne Leiligheder eller anden Uforsigtighed store Skovstrækninger af, uden at Nogen bekymrer sig om at slukke. „Lad kun brænde", tænker Bonden, „desto mere Græsmark faae vi". Men det er kun en Herlighed for et Par Aar, ofte er i Tidens Længde nøgen Klippegrund eller lynggroet Hede det uudslettelige Brandmærke efter en saadan Ødelæggelse. Aldeles ligegyldig mod sin Skov kan Svensken dog alligevel ikke være; thi vist er det, at i Skovegnen er det for en stor Deel den, hvoraf han har sit Udkomme, navnlig som Saugskjærer og Tjærebrænder. Her ville vi endnu kun erindre, at man i Sverrig anseer Skovboen for raskere og livligere, tarveligere og flittigere end Sletteboen, den magre Jordbund og det stedse bevægede Liv, han fører i Skoven, yttrer saaledes sin Indflydelse paa hans aandelige Grundpræg; i det Hele svarer den Roes, der ydes disse Folk, ikke til de Erfaringer, som Normændene og vi Danske have gjort i Anledning af Plankekjørere og Kulsviere.

Vi ville nu aflægge et Besøg i Sverrigs Skatkammer, dets umaadelige Jerngruber. Naar man nærmer sig Bjergværker, seer man sig uvilkaarlig om efter Fjelde, for saaledes i den omgivende Natur at see et Forbud paa deres Nærhed; men ofte skuffes Forventningen; saaledes i det Mindste, naar Reisen gaaer ad Dannemora til, hvor Sverrig just har sine rigeste Jerngruber; først drager Veien sig igjennem store Skovstrækninger, disse give atter Plads for en rummelig Slette; og her seer man rundtom Smelteovne til Jernets Rensning, hører Larmen af Maskinerne, medens Alt er indhyllet i Røg; men forgjeves speider man efter Noget, som ligner et Bjerg. Alt er flad Slette, og pludselig hører man da under sine Fødder en dump Larm i Jordens Skjød, og et umaadeligt Svælg aabner sig for Blikket. Vi staae da ved Dannemoras Hoved-

grube, der sænker sig 500 Fod ned i Jorden, og hvorfra en isnende Luftning stedse stiger i Veiret; der hviler altid ligesom en Dæmring over Dybet; men man kan dog skimte den travle Virksomhed i Jordens Skjød, Grubelysene, der komme frem og forsvinde imellem Kløfterne, medens store Spande fyldte med Malm stedse blive dragne frem for Dagens Lys. Men dette umaadelige Svælg er Stykke for Stykke udhugget af Menneskehænder, et heelt Bjerg af Jern skjuler sig her i Jordens Skjød, saa der var Malm nok til endnu i Aartusinder at forsyne hele Verden. For Resten ere disse Gruber Vidnesbyrd om den Kraft og Udholdenhed, med hvilken Nordboen har vidst at gjøre sig til Herre over Naturen. Der har altid her været umaadelig Meget at kjæmpe imod; der ligger en stor Sø over Metalbjerget, den er ofte gaaet over sine Bredder og har fyldt Gruberne; man har da stedse maattet udpompe Vandet med umaadelig Anstrengelse, indtil man endelig har faaet en mægtig Kampesteensmuur opreist langs Bredderne, der vel nok skal holde den ubudne Gjæst borte. Paa Bunden af den store Grube laae fordum uhyre Masser af Jis indtil 50 Alen i Gjennemsnit, det var Sneen, som efterhaanden var styrtet ned i Svælget, der havde fæstnet sig, og der laae den da nu Sommer og Vinter som i en stor Jiskjelder og forhindrede paa mange Steder Arbeidet, indtil det ved varme Dampe lykkedes at optøe Isen, hvorpaa Vandet blev draget op ved Pompeværk. For Resten anvender man her i Dannemora den sædvanlige Fremgangsmaade med at løsne Malmen. Der blive borede Huller ind i Klippen, disse fyldes med Krudt og tilstoppes med Kit, dog saaledes at en Svovltraad fører ind igjennem Kittet; tre Klokkeslag ere Tegnet, til at Alle maae forføie sig bort, Traaden antændes, og i næste Dieblik gjenlyde de underjordiske Huler af et Tordenbrag, og Malmstykkerne ligge adspredte i Rummet, ofte langt bortkastede ved Udbruddet. Det har vel undertiden truffet sig, at en Arbeider er kommet til Skade ved slige Leiligheder; men dog er dette langtfra den eneste eller den største Fare, hvorfor han er udsat. Hvor let kunde ikke en Fod glide

paa den slibrige Jordbund, medens han skynder sig omkring imellem de dybe Kløfter, og man hører hvert Aar om talrige Ulykkestilfælde i Gruberne. Grubefruen søger stedse at lokke Bjergmanden til sig, hun viser sig for ham i den fagreste Skikkelse, og han maa da styrte sig i hendes Favn. Dog Grubefruen er ikke det eneste overnaturlige Væsen, som driver sit Spil hernede i Jordens Dyb; det vrimler af Trolde og Bjergaander, og vover man at yttre Tvivl om de mange besynderlige Syner, som her skulle aabenbare sig for Bjergmanden, da svares der: Ja, hvad veed du derom, nei bi, til du har færdedes ligesaa længe og ligesaa dybt under Jorden som vi, inden du paatager dig at dømme om saadanne Ting. Og med alt dette er der dog en vis Letsind over disse raske, livlige Grubearbeidere; muntert og syngende bevæge de sig uagtsomt hen over svælgende Dybder, idet Mørket skjuler Faren for Blikket; nu og da styrter En ned i Afgrunden, de Omkringstaaende studse lidt og staae et Øieblik maalløse; men Livet under Jorden har ingen Rist eller Ro, og det gaaer atter syngende fort. Det er overhovedet ikke saa meget Frygten for Faren, som det anstrengende Arbeide og den besværlige Levemaade, der gjør Bjergarbeiderens Stilling afskrækkende for Enhver, der ei fra Barnsbeen er vant til dette Liv. Men især er det dog Arbeiderne ved Smelteovnene, hvis Liv er besværligt; Nat og Dag sysle de i deres lette Klædning ved de gloende Ovne, og fryse paa Ryggen, medens de fortil lide af Hede; stedse maae de stirre ind i den flammende Ild; dette svækker deres Syn, de blive gjerne tidligt affældige, ligesom de overhovedet stedse ere magre og blege. Iøvrigt er deres ydre Stilling ret god, de have deres tarvelige Udkomme, og blive frit pleiede i Alderdommen, de ansee sig da ogsaa for at staae over Agerdyrkerne, og danne fra Slægt til Slægt et staaende Samfund. Bjergværksdriften er i det Hele af den høieste Betydning for Sverrig; der er maaskee intet Land paa Jorden, der i den Grad er velsignet med Rigdom paa Jern. Især er dette Tilfældet i det Midterste, det egenlige Sverrig, og det er i Fortsættelse af dette Landstrøg, at ogsaa Norge har sine vist-

nok langt ubetydeligere Gruber. Men intetsteds see vi ogsaa klarere, at Naturens Rigdom ingenlunde i og for sig er tilstrækkelig til at bringe en Næringsvei i Opkomst. Saaledes findes der mod Nord, i Lapmarken, et heelt umaadeligt Jernbjerg, kun ubetydeligt blandet med Steendele. Her synes at være en uudtømmelig Rigdom for alle kommende Tider; men dog ligger det Hele ubenyttet hen; thi Kulden bortskræmmer her al Plantevært, Omegnen mangler Skove, og Førselen er altfor besværlig; maaskee vil dog en senere Tid lære at overvinde disse Vanskeligheder. Her er det Naturen selv, der hindrer Afbenyttelsen af dens egne Gaver; men selv, hvor der er Rigdom paa Skove, og hvor der ingen Hindring er, forat føre Malmen bort, er Sverrig dog ikke istand til at udholde Kappestriden med England. Bjergværksdriften er særdeles begunstiget i Landet, og det paa de øvrige Næringsveies Bekostning, Statens Skove staae den aabne, Bønderne ere forpligtede til at levere Arbeide, de Skatter, der hvile paa den, staae i intet Forhold, til hvad der ellers maa ydes Statskassen; men alligevel er det, uagtet tilmed Arbeidslønnen kun er ringe, umuligt for Landet at sælge sit Jern til saa lav Priis som England, og kun det svenske Jerns udmærkede Godhed, det er nemlig særdeles vel skikket til at hærdes til Staal, gjør det muligt at vedblive Bedriften. Hvad Sverrig besidder af andre Metaller, er høist ubetydeligt, Sala Sølvværk staaer kun til Stads, og Kobbergruberne i Falun ere i den Grad udtømte, at man endogsaa undertiden benytter de tidligere Tiders Affald. Disse Gruber tyde for Resten ved deres anselige Storhed paa en forsvunden Herlighed, og Gustav Adolf kaldte Falun Kobberværk Sverrigs Skatkammer; nutildags behøver man blot at see de smudsige, fordrukne, larmende Bjergfolk, med Udtrykket af Armod og Usundhed, at bemærke de idelige Spor af Laster og Udsvævelser og det rædsomme Tiggerie baade over og under Jorden, forat føle Medynk med den aandelige og legemlige Elendighed, som her gaaer i Svang. Det var i Falun Gruber, at man i Aaret 1719 fandt Liget af en ung Mand i en dyb Kløft, hans Ud-

seende var saa friskt, som om han blot for et Dieblik siden havde udaandet Livet; men der var Ingen i hele Egnen, som vidste af ham at sige, indtil en ældgammel Kvinde i ham gjenkjendte sin Forlovede, som hun havde sørget over i 49 Aar, i saa lang Tid havde Vitriolen i Vandet bevaret Liget. Kobberrøgen udbreder sig for Resten ofte fra Værkerne udover Falun By, især naar Veiret er stille; man kan da næppe see 10 Skridt frem for sig, og er nærved at forgaae i den ulideligste Stank. Husene see ud, som de vare overmalede med Sort; det er atter bevirket ved Kobberrøgen, og dette hindrer dem fra at raadne, og gjør, at de ei lettelig fænge Ild; men udenfor Staden er Plantevæxten næsten aldeles forkuet ved disse Dunster, og kun Mennesket kan ved Vanen hærdes mod deres Indvirkninger.

Det vil af det Foregaaende være indlysende, at Tilstanden i Sverrig ingenlunde er misundelsesværdig, og at de naturlige Forholde have virket mere eller mindre ugunstigt for Folkets Velstand; men herved tør vi ikke blive staaende; thi paa de fleste Steder af Landet findes der i Skov, paa Mark og Fjeld tydelige Vidnesbyrd, om at det burde og kunde være anderledes. Sverrigs fordums Storhed er en Ulykke for Riget. De Svenske have gjort sig berømte i Verdenshistorien som den nyere Tids Kjæmpefolk, og det vil vistnok til alle Tider forbause Efterslægten, at høre om det lille Folk i Norden, der udbredte sin Magt over de tilgrændsende Lande, og hvis Navn gjenlød med Skræk ligetil Italiens Grændser. Men Sverrigs Betydning i Europa er nu forlængst en forsvunden Herlighed, der Intet har ladet tilbage undtagen et smerteligt Minde. Svensken har endnu ikke rigtig lært at resignere paa sin Storhed, at indrette sig som et lille fattigt Folk, der smaalig opsøger enhver Hjælpekilde; og faae Steder findes der en saadan Overdaad og Pragtsyge, ofte ved Siden af kummerlig Armod, som just her i Sverrig. Aarhundreder ere, under Vaabengny og krigersk Larm, gaaet tabte for Sverrigs fredelige Udvikling, og endnu har man ikke kunnet opmande sig til at indhente det Forsømte. Kun faae Steder i Europa er Bonden endnu tvungen til at bære saa

store Byrder, forat Adelen paa sine Sædegaarde kan være befriet for de fleste borgerlige Tyngder, og til Tak derfor ere der kun faae Steder, hvor Landalmuen maa taale saa megen i det Mindste aandelig Tilsidesættelse som her i det frie Sverrig. De Svenske ere strenge Herrer, og Danske, som komme derover, føle sig ofte tilbagestødte ved den besynderlige Raahed, hvormed ikke blot Tjenestefolk, men overhovedet den simple Mand bliver behandlet. Eder og Skjeldsord regne ned over ham fra Høire og Venstre, og han modtager dem i den dybeste Underdanighed. Overhovedet synes det mig, at Sverrigs lange Krigsperiode har paatrykket Folket et vist soldatermæssigt Præg. Danmark har ingen Soldaterstand, hvad Menigmand angaaer, her derimod findes der en saadan, der er fordeelt rundtom i Landet i de forskjellige Sogne, af hvilke den underholdes, og idet man saaledes stedse har havt Krigslivet for Øie, har Banden og Brændeviinsdrikken taget Overhaand i Folket. Djevle husere gjerne i Tusindeviis i Svenskernes Tale, ja man maa ofte beundre den sjeldne Opfindsomhed, hvormed de vide at bringe Afvexling i den Art Mellemlyd; mindre end Tusinder kan sjeldent gjøre det; men er dette: „Tag mig Tusan“, ikke syndigt nok, og vil man ret give sine Ord Vægt, ønskes Næsten „Hundrede Tusinde brunstegte Djevle“ paa Halsen. Og hvad nu Drukkenskaben i Sverrig angaaer, da hjælper den ikke blot til at forarme Landet og at gjøre Fattigmands Stilling endnu haardere, idet aarlig snart den tredie Deel af det Korn, der frembringes, forødes til Brændeviin; men den indvirker ogsaa ufordeelagtigt paa Folkets Sædelighed; Reisende tale om de skrækkelige Optrin af Klammerie og Slagsmaal, som de overalt have været Vidner til i Kroerne, ja der tilføies endog, at intetsteds ere Værtshusene saa berygtede for Usædelighed som i Sverrig. Dog, Værtshuuslivet er ikke Folkelivet, og Sverrig staaer dog vistnok ingenlunde hvad Agtelsen for Loven og Sædeligheden overhovedet angaaer tilbage for noget andet Land. Det svenske Folks inderste Grundpræg er Alvor, hvor den findes i et Folk, maa det være Religiøsitet; et saadant Folk kan ikke spøge, med hvad der bør være Mennesket det Helligste; men Alvoren føder tillige ofte en Mangel paa en let Livlighed i Aanden,

saaledes kunne vi forklare os denne stivnede Vedhængen ved de gammeldags Former, og tillige synes det ogsaa naturligt, at naar en Almue ikke er istand til at søge aandelig Hvile i Andet end Andagten, da er den meget udsat forat søge sin Adspredelse i en sandselig Opflammen af Livslysten. Alvoren indeslutter gjerne en Mangel paa Aabenhed, der vel overhovedet er fælles for alle Nordboer og gjerne viser sig som en besynderlig Mistænkelighed, og i denne Henseende er Naturen den Svenske en streng Læremester; thi naar man som han hvert Aar er Sædemand uden at være vis paa at blive Høstmand, da taler selve Marken med advarende Stemme og siger: Tro ikke fagre Løfter, vær aldrig vis paa en Sag, førend du har seet den med dine egne Øine. Men den svenske Mangel paa Aabenhed yttrer sig paa en særegen Maade; den viser sig nemlig som en mageløs Høflighed, der er ligesom en List, hvormed Svenskeren skjuler, hvad der boer i ham, og fra dette Synspunct maae vi ogsaa betragte den tilsyneladende Ydmyghed, hvormed man træder op i Ord og Adfærd; men paa den anden Side have vi aldeles ingen Ret til at bebreide de Svenske nogen Uærlighed, de ere vistnok i Handel og Vandel, i det Hele der, hvor de mene, at Næsten har Ret til at kræve Paalidelighed af dem, fuldkomment ligesaa ærlige som vi Danske.

Vi have allerede ved at omtale Overgangen fra Skaane til til Smaalandene gjort opmærksom paa Modsætningen imellem den danske og svenske Bygningsmaade, og skulle derfor uden at opholde os derved gaae over til at omtale det svenske „Dalarne" og dets mærkværdige Befolkning. Sverrig er paa de fleste Steder intet Dalland, og har snarere Udseendet af et Sletteströg med adspredte Klipper; her derimod, hvor Landet hæver sig med sneeklædte Aase op mod Dovre, træffe vi en Egn, der for en Deel har Lighed med den norske Natur, skjøndt Dalstrøget vistnok er videre, og mere end hist udbreder sine Arme til alle Sider. Dog, det er paa faae Steder Leer eller frugtbar Muldjord, der bedækker disse Kløfter, men den Granitgruus, der ved Elvene er ført ned fra Klipperne; store lynggroede Heder vise sig hist

og her, og tilmed drage disse Dale sig op imellem Fjeldene i en betydelig Høide over Havfladen. Egnen er derfor i det Hele taget vild og kold, øde og ufrugtbar. To Gange om Aaret stige Elvene over deres Bredder og foraarsage da ofte store Ødelæggelser; det er tidligt om Foraaret ved den første Sneesmeltning, og dernæst ved Midsommertide, naar de store Sneemasser paa Fjeldenes Toppe optøe; Vandet styrter sig da ofte over de tilsaaede Marker, river Jord og Sand med sig paa sin videre Fart, og naar dette senere tørres, opstaaer ødelæggende Sandflugt, der overfyger Sæden. Og dog have vi her nogle af Sverrigs skjønneste Egne. De lysegrønne Birketræer hvælve sig over Veien blandt grønne Enge, medens Fjeldets Sneevand suser ned i Fosser, og Løvskoven synes Svensken at give Landet et sydligt Præg; paa mange Steder seer man her store Landsbyer med pyntelige Træhuse, trindt omgivne af Trægrupper og Blomster. Dog lade disse Bygninger sjeldent megen Pragt tilskue, thi Dalekarlene ere ret egenlig et vandrende Folk, og Boligerne i Dalene ere dem mere Vinterly end egenlig Hjemstavn. Saasnart nemlig Udsæden er gjort om Foraaret, drager næsten hele Folket op til Fæboderne, her tilbringe de da Sommeren tilligemed deres Kvæg, indtil Høsten kalder dem tilbage, og paa mange Steder føre de hjem med sig foruden Sommerens Udbytte ogsaa Vinterfoder til Kreaturerne. Man kan ofte henad Forsommeren møde hele Karavaner i Skovene, først Flokke af Køer og Geder, derpaa Tyendet, Kvinderne med Børnene paa Ryggen og Huusfaderen magelig ridende paa sin Hest. Dalekarlene vide bedst af alle Svenske at drage Fordeel af deres Lands Trærigdom; thi ikke at tale om den Iver, med hvilken man lægger sig efter Skovbugst og Kulbrænding, forfærdige de hver Vinter, naar andet Arbeide hviler, en Mængde Bohave og Arbeidsredskaber, hvilket dernæst føres „ned i Landet", som det hedder, for at sælges, og i ethvert Bondehuus i Omegnen seer man gjerne et Bord, et Skab eller en Dragkiste, der siges at være kommet fra Dalarne. De drage da ogsaa Malmen, hvormed Jorden her som andensteds i Sverrig er opfyldt, frem for Dagens Lys; thi Jordens

Fattigdom har lært dem at være om sig, og det er da stedse som Binæring ved Siden af Agerbrugen og Kvægdriften, at de drive disse Beskjeftigelser. Dalekarlene ere for Resten i mere end een Henseende et vandrende Folk, hvert Foraar forlader en stor Deel af Befolkningen, Mænd og Kvinder, Hjemmet og de søge da ned til de lavere Egne, hvor de da tage Tjeneste for Sommertiden, indtil de ved Vinterens Nærmelse atter drage tilbage til deres kjere Fjelde. Hele Riget er deres Arbeidsrum, og man seer dem derfor, naar man reiser i Sverrig, overalt i Landet, navnlig i Mælaregnen; de ere let kjendelige ved deres høie, slanke Vært, deres skarpe, alvorlige Aasyn, og navnlig adskiller deres Sprog sig fra de øvrige Svenskes, saa at det ofte er vanskeligt for dem at gjøre sig forstaaelige for disse, man har i deres Sprog villet finde Lighed med Høiskotternes, og det vilde da heller ikke være saa utroligt, at ogsaa her imellem Skandinaviens Høibjerge Levninger havde holdt sig af de Folkestammer, som tidligere have befolket næsten hele Europa. Ogsaa deres Klædedragt har meget Særegent, den hvide Kittel og den blaae Vest frembyde saaledes et mærkeligt Skue, især naar de sees i Forening, skjøndt der ved Siden heraf ogsaa findes stor Forskjel i Sprog, Klædedragt og Udseende. Dalekarlene udmærke sig ved indbyrdes Sammenhold, Alvor og Betænksomhed; den ældgamle Ligefremhed og Jevnhed i Tale og Adfærd findes endnu her imellem de høie Fjelde. „Vi ville nok følge dig, Gustav, hvis det ellers er sandt, hvad du her fortæller os;“ dette Svar skal Gustav den Tredie, hvis Sanddruhed vistnok ofte var noget tvivlsom, have faaet af en gammel Dalekarl, da han engang vilde spille Gustav Vasa ligeoverfor dem; i nogle Egne siger man „du“ til Enhver endog til Kongen, og ryster uden videre den Fremmedes Haand, om han end er nok saa fornem. Her har Adelen da heller aldrig ret kunnet trives; blandt de ufrugtbare Klipper og Dalstrøg fandt den ikke det Vellevnet, den søgte, og Dalboen var stedse uvillig til at bøie sin stolte Nakke under Adelsvælden. Dalekarlene have i det Hele stedse været et uroligt og stivsindet Folkefærd. Her var det, Gustav Vasa begyndte Opstanden mod

Christian den Anden, og Folket er endnu fuldt af Fortællinger om den Tid; man viser saaledes de Steder, hvor Gustav forklædt opholdt sig, den Bro, under hvilken han skjulte sig; men, naar man paa St. Hansdag høitideligholder den gamle Fugleskydning, da er Fuglen endnu den Dag i Dag „Tyrannen Christiern."

Det mellemsvenske Høiland, som vi nu have beskrevet, nærmer sig med sine Dale Dovres Iismarker, og herfra kunne vi da over Røraas tage Veien ned igjennem Trøndelagens frugtbare Dalstrøg, eller vi kunne drage mod Nord langs Kjølens Høidedrag, der fra nu af med sin østlige Skraaning danner Grændsen imellem Norge og Sverrig, og det er derfor ogsaa navnlig mod Nord, at Landet, jo mere det nærmer sig Nordhavets Kyster, hæver sig til en betydelig Høide over Havfladen. Her træffe vi da først paa de gamle norske Provindser Herjeadalen og Jemteland, Lande med en ophøiet Fjeldnatur, vilde Klippekløfter, mørke Skove og umaadelige Sneebjerge. Herover gaae der Veie imellem Broderrigerne, og man bemærker da lettelig, at de paa norsk Side ulige ere de bedste; det er sandt nok, indrømme de Svenske, men saa prale da ogsaa Normændene nok deraf. For Resten kunne vi jo vel tænke, at der i et saa nordligt og saa høitliggende Land vel næppe kan være Tale om nogen betydelig Agerdyrkning; vi maae langt mere undre os over, at der dog findes Spor af Sligt. Den strenge Vinterkulde i Jemteland er jo endog blevet til et Ordsprog i Sverrig, og der fortælles, at man ofte ved Pindsetider kan kjøre i Slæde over de tilfrosne Søer; her maa da Landmanden være om sig, hvis det skal lykkes ham at vinde noget Udbytte af Jordens Skjød; thi alt i September staaer Vinteren atter for Døren, og det gjælder da om rigtigt at benytte den korte, hede Sommertid, medens Solen saagodtsom ikke forlader Himmelen. Og ofte hjælper al Landmandens Anstrengelse ham ikke; kommer Efteraaret et Par Uger tidligere end sædvanligt, eller har Nattekulden skadet Kornet, da maa han finde sig i, at føre det umodent hjem, og saadanne Aar kalder man der i Egnen Grønaar.

Især frygter Jemtelænderen for de tidligere bestrevne Frostnætter; de indtræffe i Augustmaaned, fra Sneebjergene mod Nord føres da de iiskolde Vinde ned over Sædemarkerne, og paa den Tid af Aaret har Bonden travlt med at slæbe Riisknipper sammen, som han antænder, naar Nattekulden indtræffer, saa at Baalets Varme føres med Vinden udover Agrene og saaledes nogenlunde beskytter dem. Det synes, som om Folket her er blevet fortrykket i sin Kamp mod Naturen; her, hvor alle Bestræbelser samle sig i det ene Formaal, at opholde Livet, er Sandsen for det Skjønne og Hyggelige aldeles udslettet. Usle, lave Rønner, fulde af Smuds og Uorden, ere Jemtelændernes Boliger; og beundrer man Naturens Høihed og Storhed, da hedder det: „Aa Schidt, det nytter ikke for en Døit."

De Svenske henregne Herjeadalen og Jemteland til deres Nordlande. Disse indbefatte for Resten kun de lavere Strækninger langs den bothniske Bugt, medens den høiere liggende Skraaning mod den norske Grændse faaer Navn af Lapmarken. Nordlandene adskille sig i Meget fra det øvrige Sverrig. Her findes ingen Herregaarde; thi Landet var fra Arildstid i Vanrygte som en øde og ufrugtbar Egn med et strengt, isnende Klima. Men just derfor, hedder det, er Bonden ogsaa her fri, selvstændig og for en stor Deel lykkeligere end sine sydligere Brødre; her har den svenske Aand, mener man, uhindret af ydre forkeerte Forholde og lokkende Forførelse, udviklet og bevaret, hvad den har af Ædelt, Kraftigt og Skjønt. I Nordlandene have Skovene Noget at betyde, de bedække næsten aldeles de lave Fjeldskraaninger, hvoraf Landet for største Delen bestaaer og forsyne en stor Deel af det øvrige Sverrig med Træ. Næsten hver Bonde har sin Tjærekule; man bruger ikke blot Fyrrens Rødder; men hvor der findes en kroget og ujevn Stamme, som ikke duer til Tømmer, bliver Barken efterhaanden skrællet af nærmest ved Roden, og alt som Træet hensygner og gaaer ud, har der samlet sig en Overflod af Tjæredele, som dernæst blive udbrændte ved en langsom Ild, idet man har opstablet Træet i langagtige Miler med en Fordyb-

ning i Midten, hvor Tjæren samler sig, og bedækket det Hele med Græstørv. Det er høist trættende at vandre igjennem disse tætte Skove, hvor det ene Træ fuldkomment er det andet ligt, og hvor Bunden aldrig bedækkes af nogen anden Plantevært end kort, ufrugtbar Lyng. Derfra træder man nu endelig ud i den smalle Floddal, og her ligge Menneskenes Boliger i adspredte Landsbyer, adskilte ved disse umaadelige Skovørkener. I Mai Maaned sees Mark og Skov endnu bedækket med Snee, da er det, som om Sommeren med Eet bryder frem i al sin Kraft. Sneen smelter, og faae Dage efter er Græsset alt temmelig høit; men i Begyndelsen af September er Sommeren forbi, og snart hersker atter Vinteren i al sin Strenghed. For Resten drives Kvægavlen her i Nordlandene med mere Kraft, end det ellers er almindeligt i Sverrig; thi man har paa de fleste Steder god Græsning paa fraliggende Udmarker. Kornavlen vil derimod sjeldent forslaae, og Bonden maa derfor her, ligesom i Dalarne, søge sig en eller anden Binæring; vi have allerede omtalt Skovhugsten, og næsten ligesaa vigtig er Tilvirkningen af Lærred. Det er især i Angermanland, at denne Syssel ret trives. Vi have her en Egn, som i Almindelighed beskrives som en af de yndigste i hele Riget. Her faaer Alt et livligere Udseende, Birken afløser tildeels de mørke Naaletræer, og istedenfor de eensformige Skovsletter seer man en Afvexling af Bjerg og Dal, Mark og Skov, Sø og Elv; medens Gaardene, ligesom i Norge, ligge adspredte, omgivne af Klipper og Krat. Ogsaa Menneskelivet faaer her en større Munterhed og Friskhed, og Folket beskrives af alle Reisende som ufordærvede Naturens Børn, veldannede, redelige, høflige, trofaste og paalidelige, skjøndt de vistnok paa den anden Side ere langsomme i deres Bevægelser, og aldrig ret kunne faae i Hovedet, hvad det vil sige at have travlt. Men naar man om Efteraaret reiser igjennem Angermanland, fornemmer man ofte en ulidelig Stank fra Bredderne af disse yndige, skovkrandsede Søer; det er Hørren, som man er ifærd med at rødne, og Hør-

avlen var da ogsaa i Aarhundreder vidt udbredt der i Egnen, ligesom ogsaa den finere Lærredsvævning herfra i den senere Tid har udbredt sig over hele Sverrig, hvor den maaskee mere end i noget andet Land bestaaer som en almindelig Gjenstand for Huusflid. Nordlænderen lever for det Meste et stille og afsondret Liv. Man har her, ligesom paa mange Steder i Norge gjerne langt til Kirken, vi finde da ogsaa ligesom hist Træboder opreiste rundtomkring den, og her opholder Ungdommen sig den Tid, den gaaer til Præsten. Men efter Gudstjenesten, medens Folk endnu ere forsamlede, møde Kræmmere fra de forskjellige Egne; man giver sig da strax ifærd med at holde Marked, og i det Hele taget see vi intetsteds bedre end i de svenske Nordlande, hvilken Skade det er for et Land, naar det ei er forsynet med et tilstrækkeligt Antal gode, velhavende Kjøbsteder; thi her, hvor hver Bonde tillige gjerne er Kjøbmand, og søger at drage den størst mulige Fordeel af sine Varer ved selv at føre dem til Stokholm, ødes hans Tid og Kraft paa en Forretning, som han sjeldent forstaaer, og som just derfor indvirker skadeligt paa hans Ærlighed og Redelighed.

Nord for Jemteland fortsætter Kjølen sig som et lavere vidtudstrakt Høiland, opfyldt med store, langstrakte Søer, der gjerne ere fremkommet som en Udvidelse af Elvenes Bredder; enkeltstaaende Fjelde rage i Veiret, de høieste bedækkede med evig Iis og Snee, for Resten finder man selv paa det Øverste af Bjergstrækningen store mosbedækkede Fjeldsletter, hvor Laplænderen om Sommeren drager om med sine Rensdyr; noget længere nede begynder Trævæxten at vise sig i sin fulde Kraft, og her overraskes Øiet nu og da, naar Skoven aabner sig, og man i en betydelig Høide over Vandfladen, ved Bredden af en yndig Indsø, bedækket med Svaner, seer en velbygget Landsby med en pyntelig Kirke og omgiven af Enge og Kornmarker. Det er F i n n e r n e, som her have søgt en Tilflugt blandt Lapmarkens Klipper og Skove, ligesom ogsaa paa Torneaas Sletter og ved de nordligste Kyster af den bothniske Bugt, efterat have forladt deres Hjemstavn af Frygt for det russiske Herredømme,

og saaledes efterhaanden have bebygget Landet, der i Begyndelsen af forrige Aarhundrede kun var beboet af omflakkende Lappefamilier. Men kun et tarveligt, stræbsomt og haardført Folk var istand til at leve tilfreds og lykkeligt under et saadant Klima, hvor Vinteren raader den største Deel af Aaret, medens Sneen ofte midt om Sommeren afbryder den trykkende Hede. Lapmarkens Nybygger er for Resten mindre Agerdyrker, end Kvæghyrde, og i denne Henseende synes Finlænderen at overgaae Svenskeren; han veed bedre at benytte Alt, hvad den tarvelige Leilighed frembyder, som Birkekviste og Rensdyremos, anvender ogsaa langt mere Flid paa at pleie Kvæget, koger Høet og Hakkelsen til det, fordeler det bestemte Foder i smaae Portioner, holder Staldene reenlige, og sørger for, at Mælken ikke fordærves. Derimod veed heller ikke han at holde tilraade med Skoven; man seer ofte langs Elvene store Strækninger, som ere afbrændte ved Uforsigtighed; thi Finnen antænder gjerne paa sine Reiser store Baal i Skoven, gaaer dernæst sin Vei og lader Ilden skjøtte sig selv; men formaner man ham til at vise større Omhu, da leer han og peger paa de omliggende Skovstrækninger, som vilde han sige: Der er nok, hvor det kom fra. Vi skulle senere ved Ruslands Beskrivelse komme til nøiere at omtale det finske Folkeliv; her ville vi kun foreløbig bemærke, at Folket i Almindelighed omtales som beskedent, venligt og snaksomt, tjenstvilligt og stedse redebont til at hjælpe, muntert og livligt, i idel Bevægelse, kortsagt i Sæder og Aandsretning som i Sprog og Skikke aldeles forskjelligt fra de Svenske; disse beskrive dem da ogsaa som et „krafteslø st, fult og ureenligt Folk“; men vist er det, at Finnerne i deres „usle Bondebyer“ have opdyrket, hvad Svenskerne i deres „vakre Træhuse“ lode ligge øde. Og hvad Ureenligheden angaaer, da ere Finlændernes Boliger vistnok langtfra hyggelige, de bestaae kun af et eneste Rum, fuldt af Slud og Træk, Luger maae tjene for Vinduer, der er intet Gulv, Fugtigheden samler sig i et Hul, der gjerne er opfyldt med raadne Saugspaaner, som udbrede en ulidelig Stank, og til Seng betjener man sig af en Smule Straa paa den bare Jord; derimod skulle de i det

Hele taget være reenlige i deres Klædedragt, og i ethvert Huus findes der et saakaldet Badekammer, hvor man i det Mindste een Gang om Ugen tager sig et varmt Dampbad, idet der stænkes Vand paa gloende Stene. At Folkene ikke er uden Dygtighed, have vi ovenfor seet; dog intetsteds vise de det tydeligere end paa Farten ned ad de laplandske Elve. Det er nemlig ikke til at tænke paa, at ville anlægge Veie i et Land som dette, hvor Folkemængden og Færdselen er saa ringe, og kun hist og her fører en ujevn Sti over bratte Skraaninger og paa Randen af Afgrunde ind i Landet. Derfor blive ogsaa Egnens Frembringelser, som Hornliim, Tjære, Huder og Kjød, førte ned ad Elvene, om Vinteren paa Slæder, om Sommeren paa Baade. Men Elven i Lapmarken er ingen roligt flydende Strøm, den styrter sig fra Fald til Fald brusende og skummende ned ad Skraaningen mod den bothniske Bugt, og ad saadanne Fosser er det, at Finnen vover at seile ned paa sin skrøbelige Baad. Han maa da vide nøiagtigt at finde det Sted i Faldet, hvor det ene er muligt at føre en Baad; midt i Strømmen vilde den bortrives af Vandene og sønderslaaes mod Klipperne, ved Bredderne vilde den knuses mod Stenene, som Vandets Kraft her har ophobet; men just der, hvor Sidestrømmen bryder mod Fossen, er der ligesom en smal Kant, som det er muligt at lade en Baad glide ned ad, og Baadføreren maa da tillige kjende enhver Steen i Faldet og vide at beregne dens Indflydelse; Fartøiet er da tillige sammenbundet med Strikker for saaledes at opnaae en større Elasticitet. Naar man da nærmer sig Fossen, tier hver Mand pludselig stille, Baaden standser, og Hænderne folde sig. Atter griber man fat paa Aarerne; jo mere rivende Strømmen bliver, med desto større Iver roer man; thi Baaden maa have en selvstændig Fart forat kunne styres ned ad Fossen, og saaledes dukker den da med Eet ned ad Klipperne, og i det næste Oieblik seer man et brusende Vandfald ligge over sig, som en Piil skyder Fartøiet hen mod den næste Fos, og paa denne Maade gaaer det saa ofte, at man tilsidst vænner sig til denne Fart; for

Lapmarkens Finner synes enhver anden Maade at feile paa unaturlig og besynderlig.

Inden vi forlade Sverrig, maae vi endnu see lidt ind hos Lapperne. Det er nogle smaae, hjulbenede Folk med en vraltende Gang og uden Legemsstyrke; deres Ansigtsdannelse er uden Tanke af Skjønhed, de smaae sammentrukne Øine, den lave, brede Pande, de fremstaaende Kjævebeen, den skrumpede Hud, som er aldeles guulbruun af Smuds og Ureenlighed, svarer i det Mindste ikke til vore Begreber om det Skjønne; men især ere Kvinderne hæslige, og en gammel Lappekone skal være Noget af det Styggeste, man kan see. Lappen drager omkring med sine Rensdyr fra Sted til Sted, og hvor han finder Græsning for dem, der opslaaer han sit Telt af grovt Tøi eller af Rensdyreskind; der gives intet Norge eller Sverrig for ham, og uden at ændse Grændserne imellem Rigerne, boer han gjerne om Vinteren paa den lavere svenske Skraaning, om Sommeren derimod viser han sig med sine Dyr imellem de norske Fjeldsletter. Vinterhytterne bestaae af Træstammer, der sættes ned i Jorden og gaae op i en Spids, over Træet er der lagt Jord, i det Øverste findes en Aabning, hvor Røgen trækker ud, og et Tæppe tjener istedenfor Dør. Nogle flade Stene i Midten af Hytten benyttes som Arne, omstrøede Birkegrene med Rensdyreskind over tjene som Natteleie, Skaale og Kjedler ligge adspredte i vild Uorden, og oppe under Taget hænge Rensdyremaver fyldte med Mælk. Klædedragten er eens for Mænd og Kvinder, nemlig en lang Kittel, om Sommeren af Uld og om Vinteren af Skind med Haarene vendte udad. Over Brystet er der en lille Aabning, og omkring Livet er der spændt et Bælte, hvor Kvinden bærer sin Sax, Manden sin Kniv og de Redskaber, han for Resten betjener sig af. Men over dette Bælte er Kittelen trukken noget op, og her bærer han paa den blotte Krop sine Levnetsmidler, Tobak og Brændeviinsflaske. Rensdyret er Lappens eneste Huusdyr, og den giver ham omtrent Alt, hvad han behøver. Af Skindet faaer han sin Klædning og sit Telt, Senerne blive flækkede og benyttes som Traade, Vinduet i

hans Hytte er gjort af Blæren, Klovene anvendes til Drikkebægere, og af Hornene gjør han sin Kniv og sit øvrige Værktøi. Hans Rensdyr trækker ham paa hans Slæde fra Sted til Sted med en næsten utrolig Hurtighed. Slæden er meget lav og smal, og har Lighed med en Baad; men det er vanskeligt paa en saadan Fart at undgaae at vælte, da Dyret ikke ordentligt lader sig styre. Tilmed benytter Laplænderen sig af Rensdyrets Kjød til sin Næring, og Mælken bruger han til Ost, eller drikker den blandet med Vand; thi den er for feed til at nydes uden Tilsætning. Om Aftenen blive Rensdyrene drevne hjem til et Indelukke, hvor de malkes og forblive Natten over. Man hører da alt langt borte Hundenes Gjøen, der viser sig som en graa Sky mod Enden af Synskredsen; naar Flokken kommer nærmere, synes man at see en bladløs Skov, idet Dyrene hæve deres vidtgrenede Horn iveiret. Man hører nu en stærk Knittren, idet de slaae Klovene sammen, og fornemmer deres Stemme, der lyder som en stærk Svinegryntenen. De blive nu trukne frem hvert for sig for at malkes, idet Laplænderen kaster dem en Slynge omkring Hornene, og han veed meget vel at skjelne de malkede fra de umalkede, thi Lappen har sjeldent saa mange Rensdyr, at han ikke kjender ethvert iblandt dem. For Resten maae de sørge for sig selv saavel om Sommeren som om Vinteren, og naar Sneen dækker Marken, vide de stedse ved Hjælp af Lugten at finde, hvor der er Mos nedenunder, og de kaste da Sneen tilside med deres Klove. Men hvor Rensdyret saaledes har gaaet, kan intet andet Kvæg søge Næring, da det oproder Jorden, næsten som det kunde være et Sviin, og derfor ligge de omvankende Lapper stedse i Kiv og Strid med de bosatte Svenske og Finner; i det Hele kan Nomadelivet kun trives, hvor et ringe Antal Mennesker beboer et udstrakt Land, og i Norge, Sverrig og Rusland, hvor en halv Snees Tusinde Lapper streife om paa en Strækning af snart ligesaa mange Kvadratmile, ville de, efterhaanden som Landet opdyrkes, mere og mere nødes til ogsaa at forskaffe sig faste Boliger, saaledes som det alt paa flere Steder er Tilfældet i Sverrig.

Men kun den haarde Nødvendighed vil efterhaanden kunne tvinge dem dertil; thi Lappen elsker det omflakkende Liv med sine Rensdyr; man har havt Exempler paa Folk iblandt dem, der i deres Barndom ere kommet bort til andre andre Egne, og der have opnaaet en lykkelig Stilling, men som dog, saasnart det blev dem muligt, forlod Alt og langveis fra vendte tilbage til disse røgede, ureenlige Hytter, uden at savne nogen af de Bekvemmeligheder, de havde ladet tilbage. Man seer vistnok paa mange Steder i Norge lappiske Fiskere; de bygge stærke og gode Baade, og ere saa udmærkede Søfolk, som om deres hele Slægt var opdragen ved Havet; men al deres Tanke staaer dog til Fjeldet, og det var kun, fordi de ei havde saa mange Rensdyr, som de behøvede for at nære sig, at de bleve nødte til at søge Stranden; paa samme Maade staaer det sig ogsaa med de lappiske Jægere i Norge og Lappehyrderne i Sverrig; have de endelig fortjent saa Meget, at de kunne kjøbe sig en Flok Rensdyr, og der behøves et stort Antal af disse Dyr, for nogenlunde at kunne komme ud af det, saa lade de strax Alting fare og søge tilbage til Fjeldene. Her leve de da stedse sorgløst, uden noget høiere Maal, kolde og følesløse for den dem omgivende Natur; det er, som havde de aldrig Noget at gjøre, aldrig Noget at forsømme. Med denne Ligegyldighed staaer da ogsaa deres Mangel paa Tjenstvillighed og gjensidig Forekommenhed i Forbindelse. Sønnen reiser sig ikke for Faderen, han nægter at udføre det Ærinde, denne giver ham at besørge, og lader den Gamle gjerne synke under sit Arbeide, uden at det skal falde ham ind at gaae hen og hjælpe ham. Kun Brændevinen kan bringe Liv og Bevægelse i Lappen, den løber han efter som en Hund efter et Stykke Kjød; med den kan man lokke ham, hvorhen det skal være. Lapperne drikke sig fulde, saa ofte der gives Leilighed dertil, og de vilde ansee den for en Dumrian, der lod det gunstige Øieblik gaae tabt til at opnaae denne høieste jordiske Lyksalighed. Man seer dem da ofte sidde i en Kreds paa Hug, Mænd og Kvinder, Voxne og Børn imellem hverandre, medens Brændevinen gaaer omkring fra Haand til Haand og nydes i smaae Drag for saaledes at for-

længe Nydelsen. Forældrene minde herved tidt deres Børn om at opføre sig fornuftig og lade sig Drikken smage, og naar nu Brændeviinslyksaligheden er stegen til det Høieste, udbryder den i en Art Sang, som de selv kalde Gjeiken; det er jo rigtignok ikke Andet end enkelte Strubelyd, og her er da heller ikke Tale om Samklang, som vel overhovedet Drukkenskaben er det Eneste, som kan bringe en Laplænder til at synge. Saaledes omtrent beskrive Alle disse Folk, og vi kunne nok tænke, at de aldrig have staaet høit i Nordboens Omdømme; de ere stedse blevet behandlede som et Udskud af Menneskeheden, og det hjalp kun lidt, at man i forrige Aarhundrede udgav den Forordning, at de skulde ansees lige med Kongens øvrige Undersaatter, det blev naturligviis ved det Gamle. Og Lapperne gjengjælde Foragt med Foragt; de vise ogsaa gjerne Mistro og Lumskhed mod hine, medens de indbyrdes saa godt som aldrig træde hverandre for nær. Men høist besynderlig er den Tiltro, som man fra den ældste Tid satte til Lappernes Trolddomskunster. For ikke mange Aar siden i det Mindste kjøbte Nordlænderen Veir og Vind af dem, inden han begav sig paa sin Vinterfart til Lofodden, og i gamle Dage hørte man vidt og bredt om deres Koglerier. De vare Landets tidligste Beboere, og bleve efterhaanden deels trængte mod Nord, deels gjorte til Trælle, men de Gamle gruede dog stedse for deres Hexekunster, og dette var ikke blot hines Tanker; de ansaae sig virkelig selv for udrustede med overnaturlige Kræfter, vare derfor ogsaa lige til de seneste Tider Fjender af Christendommen; man fandt oftere Afgudsbilleder skjulte i deres Hytter, og Mange troe, at de endnu i vore Dage hemmeligt bære Amuletter mod alskens Ondt. Man har meent, at Aarsagen til deres Vankundighed laae i den mangelfulde Underviisning, som de nød, da de Præster, som bleve ansatte iblandt dem, ikke engang kjendte deres Sprog; men just i vore Dage, da man har gjort alt muligt for at udbrede Oplysning iblandt dem, har det viist sig, at en sørgelig religiøs Forvildelse mere og mere griber om sig, saa man kunde fristes til at fortvivle om nogensinde at kunne føre dem paa Sand-

hedens Vei, naar man ei turde sætte sit Haab til den Gud, der til sin beleilige Stund vil oplade ethvert Folks Hjerte for Fredens og Salighedens Stemme.

Vi have saa godt som aldeles Intet at tilføie om Kjøbsteds- og Fabriklivet i Sverrig. Der er fortalt om den Betydning, som Huusfliden har paa Landet, og ligeledes er det antydet, at paa mange Steder er Bonden tillige Kræmmer, og handler med alle Slags Varer, som han har opkjøbt i Stokholm eller Gøthaborg; men alene dette viser, at hverken Fabrikvæsenet eller den indenlandske Handel drives med nogen synderlig Kraft, og de allerfleste af Sverrigs Kjøbsteder ere da egenlig heller ikke Andet end store Landsbyer. Der klages over, at de Svenske ikke engang see sig istand til at forarbeide, hvad de selv behøve af deres egne Producter, og ligesom i Norge gaaer den umaadelige Vandkraft, Landet er i Besiddelse af, for største Delen til Spilde, og mangen vældig Fos bliver enten aldeles ikke benyttet eller driver maaskee et enkelt ubetydeligt Saugværk. Jernet udføres af Landet for største Delen i Stænger, og vender tilbage som fine Staalarbeider, og ovenfor have vi gjort opmærksom paa, at de svenske Haandværkere, i det Mindste her i Kjøbenhavn, menes at staae langt tilbage for de danske. Alligevel ere der i den senere Tid gjorte temmelig betydelige Fremskridt, navnlig hvad Klædefabrikerne angaaer. Endelig er det ret mærkeligt at see, hvad Sverrig indfører og udfører i sit Forhold til Norge, Danmark og Finland. Til Norge forsendes der Korn, Jern, Lærred, Trævarer, Papir, Sukker, og i det Sted faaer man derfra Sild og tør Fisk; Danmark modtager Brædder, Bjælker, Jern, Kobber og Papir, og yder Uld, Korn, Sukker, Viin og alle Slags Manufacturvarer; til Finland forsendes der Jern og Hvedemeel, der modtages derfra Smør, Rug, Brænde og Fedevarer. Sverrigs vigtigste Handelsstad er Hovedstaden Stokholm. Dens Beliggenhed ved Mælarens Udløb i Østersøen, den frugtbare og malmrige Omegn, samt den rummelige, udmærkede Havn synes igjennem alle Tider at maatte bevare dens Betydning; i Oldtiden var her ved Mælar-

fundet kun et ringe Fiskerleie, hvis Navn for Resten viser tilbage til den Tid, da „Finnerne", Nutidens Lapper, havde Landet i Besiddelse, da „Stock" paa deres Sprog betyder et Sund. Her blev nu i det 12te Aarhundrede anlagt en Borg til at forsvare Hovedstaden Sigtuna mod de esthiske Sørøvere; nu er Sigtuna en ringe Flekke, hvis Borgere for en stor Deel leve af at sælge Fisk til Stokholm. Staden er vidt og bredt bekjendt for sin skjønne Beliggenhed, idet Klipper, Søer og Træer overalt fremhæve Hovedstadens mægtige Bygninger. Alligevel er det kun Forstæderne, der have udbredt dens Berømmelse, thi selve Staden bestaaer for største Delen af smudsige, snevre Gader, med høie, smagløse Huse og uden Tanke af oplivende Grønt, den ansees for et usundt Opholdssted, og en indfødt Svensker ytrer sig omtrent paa følgende Maade: Stokholm er en Grav for Befolkningen; man seer det strax paa Børnene, at de boe paa en Kirkegaard, og de uvorne, støiende og tudende Gadedrenge have alt i den tidligste Alder en Farve, der tyder paa Forældrenes Sædefordærvelse. Den samme Forfatter klager over den smagløse Pragt, man overalt viser tilskue; den franske Luxus, siger han, passer ikke til den svenske Alvor; hos os bliver den kun til forfængelig Bondepral, der fra en fattig Hovedstad strømmer ud over et fattigt Land. Det er maaskee Meget i denne melancholske Betragtning, som ogsaa vi Danske kunde lægge os paa Hjerte; men vor nærmeste Fortid er ikke saa glimrende som de Svenskes, maaskee er det en af Grundene til, at vi mindre, end Tilfældet synes mig at være med dem, overdrevent ophøie eller laste vort Folk.

England.

Det mægtige Rige Vesten for Danmark paa de to store Øer, der adskille Nordsøen fra det store Atlanterhav, er blevet kaldet det britiske Rige eller Storbritanien og Irland. Alligevel har denne Benævnelse aldrig rigtig været almindelig; thi den Deel af Riget, som udgjør det Sydlige af det saakaldte Storbritanien, har stedse havt en saa afgjort Overvægt over de andre Dele, at man har benævnet den samtlige Stat efter det, og kaldet det Hele England. Stormagten England indbefatter tillige Skotland og Irland, det engelske Parlament tilhører ogsaa disse to Lande; medens man derimod i alle ikke politiske Forholde meget nøie adskiller disse forskjellige Rigslande fra hverandre, og kun det gamle Fyrstendømme Wales bliver gjerne betragtet under Eet med det egenlige Kongerige England; det er dette, vi nu her først skulle omtale.

Den engelske Regjerings troløse og uretfærdige Adfærd mod vort Fædreland i Begyndelsen af dette Aarhundrede havde oprørt det danske Folk mod Englænderne, og frembragt en Følelse hos os af brændende Had mod hele Folket. I Tidens Længde kjølnedes Hadet; men der blev dog hos de Ældre blandt vore Landsmænd for megen Uvillie tilbage, til at de ret kunde faae Øinene op, for hvad England ifølge Naturens Orden baade kunde og burde være for os Danske. Først Nutiden begynder at indsee, at her er Talen om et os nærbeslægtet Folk, hvor

mange af de Kræfter og aandelige Anlæg, der ved de forkeerte Forholde, hvori vi kom til at staae, hensygnede i vort Fædreland, fik Lov til at udvikle sig, og i høi Grad bidrog til at gjøre England til det mægtige Rige, det nu er. Thi ikke at tale om Anglerne, der i Oldtiden drog derover fra Jylland, og som vistnok maae betragtes som en gammeldansk Hovedstamme, sendte Danmark i en Række af Aarhundreder sine djerveste Børn over til England; disse nordiske Vikinger forbleve i Landet og fremkaldte, idet de blandede sig med de ældre Beboere, denne Kjerlighed til Søfart, der har begrundet Englands Storhed. Ogsaa mange Skikke og Sædvaner søge herfra deres Oprindelse; og navnlig er den engelske Rettergangsmaade med Edsvorne, der skulle afgjøre den Anklagedes Skyld eller Uskyld, væsenlig en gammel dansk Skik, der hist videre har udviklet sig, medens den her forlængst er gaaet til Grunde tilligemed Folkefriheden, hvorpaa den støttede sig. Dette var kun et Par Exempler, der skulle tjene til at vise, at Dansk og Engelsk ikke bør staae fjendtligt eller fremmed ligeoverfor hinanden; vi ville senere oftere faae Leilighed til at paavise andre væsenlige Træk af samme Beskaffenhed.

Naturen synes fra først af at have bestemt Englands Beboere til et søfartdrivende Folk. Mod Vest rager overalt en høi og steil Klippekyst i Veiret, hvor Havet, nemlig Atlanteroceanet og den irske Sø, forgjeves bryder sine Bølger mod den faste Formuur, medens det skummende og brusende kastes mange Alen høit op mod Klipperne. Mod Syd langs Canalens Kyster hæver en Kridtklint sit hvide Hoved i Veiret; men for Resten drager sig alt her paa de fleste Steder en Række af Sandklitter, der paa den lave, flade Østkyst danne det eneste Værn mod Nordsøen eller Englandshavet, som vore Forfædre kaldte det. Men indenfor disse forskjelligartede Volde har Naturen overalt forsynet Landet med dybe, rummelige Havne, og medens man saaledes ligeoverfor paa den franske, belgiske og jydske Kyst næsten paa hele Strækningen forgjeves søger en Havn, har England en Overflod paa saadanne, som intet andet

Land, og saaledes f. Ex. ved Portsmouth Plads og Leilighed for over 1000 Linieskibe. Men især er det dog Flodernes Beskaffenhed, der er af en saa utrolig Nytte for hele det engelske Søvæsen. Der er nu Themsen, det er egenlig kun en lille Flod, ikke saameget længere end Gudenaa, og alligevel har den ved sine Bredder, og det endda hele 9 Miil fra sit Udløb, Verdens største Søhandelsstad, nemlig London. Men som den paa sit østlige Løb næsten uden Fald drager sig igjennem lave, flade Marskstrækninger, stiger Havet ved de daglige Høivande op i Mundingen, Flodvandet drives tilbage mod sine Kilder, og Skibene føres med Hurtighed op ad Floden lige til London; thi saalangt yttrer Havet sin Kraft. Saaledes kunne vi ogsaa forstaae, hvorledes en saa lille Strøm som Themsen kan have en saa betydelig Dybde og Brede, den er nemlig allerede ved London 600 Alen bred. Themsen er paa hele sit nedre Løb som en umaadelig Havn for London; den gjorde Byen alt i Oldtiden til en stor og berømt Handelsstad, og Borgerne kunde derfor ogsaa lade svare Kong Jacob, da han truede med at ville flytte sin Residents et andet Sted hen: „Kongen har sin Frihed; men Gud skee Lov, han kan ikke tage Themsen med sig." Det er imidlertid nødvendigt for Skibene ved deres Opseiling at opbebie Høivandene, og man seer ofte ved Mundingen eller ogsaa længere oppe ad Floden store Skarer af Fartøier, der ligge og vente paa Leilighed til at seile op. Hvad vi her have fortalt om Themsen, gjælder ogsaa Landets øvrige Floder; saaledes er det Samme Tilfældet med Mersey, hvor den mægtige Handelsstad Liverpool er beliggende, og navnlig er Humber mod Nord langt mindre at betragte som en Flod, end snarere som en Havbugt, i hvilken de smaae Floder Trent og Ouse udgyde deres Vande.

Englands Beliggenhed som en Ø i Havet har havt en overordenlig stor Indflydelse paa dets indre Udvikling. Der var en Tid, da de forskjellige Folkestammer efterhaanden toge Landet i Besiddelse, og Englænderen har i sine Aarer britisk og romersk, sachsisk og angelsk, dansk og normannisk Blod; men

fra den Tid har Riget lige, siden Slaget ved Hastings, aldrig været betraadt af nogen fremmed fjendlig Hær, med Undtagelse af Indfaldene fra Skotland, og dette Land var stedse for svagt og iøvrigt optaget af indre Uroligheder, til med Kraft at kunne føre Kampen mod England. For Resten beskyttede dets Kyster og senere dets Flaader det stedse mod ethvert fjendligt Angreb, og medens det idelig har ført Krig, var det dog, da de borgerlige Uroligheder vare ophørte, altid i fremmede Lande, at den engelske Soldat plukkede sine Laurbær. Herved have alle Fredens Kunster faaet Ro til at udvikle sig, medens der i hele det øvrige Europa ikke er et eneste Land, hvor ikke Borgernes fredelige Færd i de sidste Aarhundreder oftere er blevet forstyrret ved fjendlige Hære. Det er derfor ogsaa et Særsyn, at der i England ikke findes en eneste Fæstning; hist og her seer man jo rigtignok et gammelt Castel, saaledes f. Ex. ved Dover; men saadanne ligge da gjerne halvt i Ruin, og vidne just ved deres daarlige Tilstand om Freden i Hjertet af Riget. Englands egenlige Værn er derfor dets Sømagt. I denne Henseende kjender man ikke Spøg, og naar Krig falder paa, blive alle de Matroser, man kan faae fat paa, med Magt revne ud af deres Stilling, og bragte ombord paa Krigsskibene; man trækker dem frem af deres Smuthuller i Kroer og Kipper, og ransager selv Handelsfartøierne for at presse Folk til Kongens Tjeneste; medens derimod Ingen mod sin Villie bliver tvungen til at forrette Landtjeneste som Soldat, og kun som Landeværn ere alle Englændere forbundne til at lade sig indøve i Vaaben. Ogsaa Officerernes Stilling er høist forskjellig, Landofficererne maae kjøbe deres Bestallinger, og bestaae derfor i Almindelighed af rige Folk, der ofte ved deres fælles Maaltider udfolde en virkelig kongelig Pragt; Søofficererne derimod opdrages fra Barndommen til practiske Sømænd, hærdes fra Smaae af ude paa Havet, og man fortæller saaledes, at en rig Englænder tilbød sig at ville lade en Fregat bygge og udruste, blot han selv maatte blive Capitain paa sit Skib, men at Regjeringen afslog hans Tilbud. Englands Stilling som Sømagt gjør tillige, at

Intet af hvad der skeer paa Jorden fjernt eller nær, synes det uvedkommende, det udstrækker sine Arme saa langt, som Havet rækker, og først, hvor Oceanet ender, seer det Grændsen for hvad det kalder Sit.

Den østlige Deel af England er et frugtbart Lavland, hist og her gjennemskaaret af lave, græsklædte Bakkestrøg, medens smilende Aaer vinde sig igjennem de herlige Enge, og yndige Smaasøer overalt udbrede sig for Øiet, ligesom der overhovedet er Meget i Landets Udseende, der minder om de danske Øer. Overalt seer man Vidnesbyrd om Flid og Duelighed, og det synes, som om intet Folk i den Grad som Englænderne har vidst at forbinde det Nyttige med det Skjønne. Hist henne paa Bakken hæver sig en yndig Trægruppe; den vidner om Skjønhedssands i Anlægget og en fortrinlig Pleie; men dens Hensigt er at give Læ mod Vestenstormene; her snoer sig en smilende Bæk, som var den blot til for at give Landskabet Ynde; men den er ledet hid for at vande Engene. De store Naturskove ere for største Delen forsvundne, næsten hvert et Træ synes plantet af Menneskehænder i en bestemt Hensigt, og det er dog, som om man med det Samme havde vidst at aflure Naturen dens skjulte Ynde. Man fortæller om Landets betydeligste Skovstrækning, nemlig Nyskoven i Nærheden af Winchester, at Vilhelm Erobreren her lod en stor Landstrækning ødelægge og beplante med Skov, for saaledes at kunne faae Leilighed til at gaae paa Jagt lige udenfor sin Hovedstad. I vore Dage uddrive Træerne ikke Landmanden fra hans Virksomhed, men ligesom i Angel og andensteds i Danmark planter han overalt paa sine Marker levende Hegn, der give Sæden Læ, medens Kreaturerne frit kunne bevæge sig indenfor disse Indhegninger. Englænderen holder i det Hele ikke meget af de saakaldte Staldfodringer, hans Frihedssands, der kræver, frit at turde bevæge sig indenfor en nøie afstukken Grændse, overfører han ogsaa paa Dyrene; Oxen, mener han, drager Næring ligesaa meget igjennem Øie og Næse som igjennem Munden; og hvad der her er sagt, gjælder ikke alene Malkekoen og

Slagtekvæget; men i enhver af Englands store Stæder ere der Dyrehaver, fulde af alskens vilde Dyr, som man lader faae al den Frihed, der kan forenes med den almindelige Sikkerhed, og paa den anden Side holder den fornemme Englænder i sine vidtudstrakte Lystskove ikke blot Hjorte og Raadyr, men endogsaa vildt Hornkvæg, dog naturligviis saaledes, at der ogsaa for dettes Frihed er afstukken en bestemt Grændse.

Men Englands Klima tillader ogsaa langt bedre end noget andet Lands saa langt mod Nord, at beholde Kvæget i det Frie; Markerne ere grønne næsten hele Aaret igjennem, og for ikke mange Aar siden var det Skik at lade Kreaturerne gaae ude hele Vinteren over. I Almindelighed fryser det kun ganske enkelte Dage i hele Aaret, og sjeldent varer Frosten et Døgn igjennem. Begynder Morgenen endogsaa med Frost, længere hen ad Dagen komme da gjerne de milde Havvinde, og inden Aften er Sneen eller Isen gjerne smeltet. Ja i den sydligste Deel af Landet, paa Øen Wight, skal Iis endog høre til Natursjeldenhederne. Det er Havets Indvirkning, der er Skyld i denne Mildhed i Luften; de idelig opstigende Dunster dæmpe Vinterens Kulde og afkjøle Heden i den varme Tid, saa Græs og Blade holde sig friske hele Sommeren igjennem og aldrig afsvies eller hentørres af Solen; og her maae vi tillige erindre, at det er de varme Strømninger fra Havene ved Jordens Midtlinie, der under Navn af Golfstrømmen drage mod Nord, og saavel berøre Englands som Norges og Islands Kyster, der her saa fordeelagtigt indvirke paa Klimaet. Imidlertid har Englands Luft ogsaa sine store Ubehageligheder. Den er i høieste Grad fugtig, de fleste Dage i Aaret regner det, Himmelen er næsten aldrig rigtig klar, Solen skinner sjeldent i sin fulde Pragt, og især ere smukke Morgener kun lidet hyppige. Ogsaa den ringere Sommervarme har sine Ubehageligheder, og faae Steder paa Jorden behøver Kornet saa lang Tid for at blive modent; alt i Begyndelsen af Marts gaaer Ploven, og dog varer det ofte til langt ind i October, ja i ugunstige Aar endogsaa længere, inden Kornet er indhøstet; her kræves Maaneder, til

hvad der i Norge foregaaer i Uger. Men især er Foraaret ofte ubehageligt, den ene Uge forløber efter den anden, uden at Grøden ret vil komme i Jorden, og imidlertid blæser, regner og rusker det i Eet væk Dag ud og Dag ind, og Storm og Slud synes aldrig at ville faae Ende. Ogsaa den engelske Taage er vidt og bredt bekjendt især henad Vintertide, og er det nu tilmed i en Fabrikstad, hvor Røgen gjør Sit til at omtaage Alt, da er det næsten ikke muligt at gaae paa Gaden, uden at udsætte sig for at brække Arme og Been; ja der skal være mange Dage, i hvilke man i London, især i Boutikerne, er nødt til at brænde Lys hele Dagen igjennem, medens Alt synes opslugt af en fortladen, uigjennemtrængelig Taage. Man vil ellers paastaae, at dette Klima for en stor Deel er Skyld i den mørke Tilbageholdenhed, man ofte troer at have bemærket hos Engelskmanden, at det hos Mange endogsaa avler Spleen eller Lede ved Livet, og Selvmord skulle ogsaa være forholdsviis hyppige i England. Imidlertid kan Luften langt fra være usund; thi intetsteds i Europa, med Undtagelse af Norge, er Levetidens Længde saa stor i Gjennemsnit som her, og intet Land har en saa stor aarlig Tilvæxt i Folkemængde. Iøvrigt ere der mange Ting ved Indretningen af det engelske Huusvæsen, der vidne om dets særegne Klima, og navnlig har man her endnu som i gamle Dage Kaminer til at opvarme Værelserne istedenfor vore Kakkelovne. Der kommer ikke megen Varme fra disse Indretninger, da det her kun er Ildsluen, der varmer; men Englænderen mener ikke, at han trænger til mere; han elsker i det Hele gammel Skik og Sædvane, og finder det særdeles hyggeligt, comfortable, at samles med Familie og Venner i en Kreds rundtom den muntre Lueild; og derfor har man da heller ikke meget Sophaer, men i det Sted ere Stuerne forsynede med Lænestole, som med Lethed kunne skydes hen til Kaminen. For Resten skulde man synes, at det ikke kan være saa meget comfortable, at lade sig gjenne hen i en Krog af sin Stue, og onde Tunger snakke ogsaa om, at man hele Vinteren igjennem lader sig stege

paa den ene Side, medens man stivner af Kulde paa den anden, Alt til Ære for „Gamle England“ og dets Kaminer.

Vi have allerede i det Foregaaende berørt Marsklandet langs Themsens Bredder; dog dette er ikke det eneste Sted, hvor Land af slig Beskaffenhed findes; og navnlig er en stor Deel af Østkysten at betragte som en eneste umaadelig Marskegn. Her strakte sig i gamle Dage store, bundløse Moser, hvor kun Frøer og Sumpfugle havde opslaaet deres Bo, i vore Dage seer man paa de samme Steder talrige Skarer af udmærket Slagtekvæg, og det er just især disse Egne, der forsyne Hovedstaden og de andre store Stæder med Kjødvarer. Men det har ogsaa kostet megen Anstrengelse, inden man fik Sumpene udtørrede, overalt seer man Canaler til Vandenes Afledning, og langs Havet ere der opkastede store Volde, Alt ligesom i vore Marskstrækninger. Men om Vinteren staaer dog endnu næsten hele Landet under Vand, og man seer da kun Husene, der ere anlagte paa Høie, rage som Smaaøer op over Vandfladen. For Resten gjælder, hvad vi i det Foregaaende have talt om det engelske Klimas Sundhed, ikke disse Strækninger; de skulle være i høieste Grad usunde; men dette kommer dog vel især af det usle, mosede Drikkevand, paa flere Steder maa man endogsaa anlægge Cisterner til at opfange Regnvandet. Endnu skal der i England findes uopdyrkede Mosestrækninger; men disse forsvinde Aar for Aar med en saadan Hurtighed, at der dog maaskee i dette Øieblik ikke er en eneste tilbage af dem paa Lavlandet. Overalt seer man i saadanne Egne Dampmaskiner og Veirmøller til at bortlede Vandet, og den, der endog kun efter faae Aars Mellemrum reiser ad den samme Vei, forundrer sig over den umaadelige Forandring, der imidlertid er foregaaet med hele Landet rundtom. Man har endogsaa i den sidste Tid fattet den Kjæmpeplan, at udtørre hele den store Havbugt the Wasch og forvandle den til Agerland. Og har man i England først besluttet sig til en Ting, kan man ogsaa være vis paa, at den bliver udført, ufuldendte Arbeider ere i det Hele ikke det Folks Sag; men herved maae vi da ogsaa betænke, at der

findes Rigdomme, som intet andet Sted, og at en engelsk Lord, der er i Besiddelse af store Mosestrækninger, har ganske anderledes let ved at iværksætte deres Udtørring, end om uformuende Bønder skulde forene sig til et saadant Foretagende.

I England findes der overhovedet egenlig ingen Bondestand. Adelen eier hele Landet, og det er kun som Forpagter, at Landmanden driver sin Avl. Han er derfor heller ikke, saaledes som Tilfældet er i andre Lande, ligesom sammenvoxen med sin Jord, aandelig bunden til den. Han er i Eet og Alt en Forretningsmand, og veed tilfulde, at det ikke blot kommer an paa at kunne leve af og paa sin Jord som hans Fædre før ham, men at man maa see at drage saa megen Fordeel af den som muligt. Den engelske Forpagter er derfor heller ikke, hvad vi kalde en Almuesmand, men maa snarere henregnes til den oplyste Middelstand, og dette seer man ikke blot af den Indsigt, hvormed han driver sin Avl, men endnu tydeligere, naar man træder ind i hans Bolig. Alt er her ikke blot i høieste Grad reenligt, men det er tillige særdeles smagfuldt indrettet, Stuer og Trapper ere endog bedækkede med Tæpper, og Haven er gjerne paa det Omhyggeligste pleiet og prydet med smukke Træer og det deiligste Blomsterflor. Alligevel er Tilstanden i de engelske Agerdyrkningsdistricter ingenlunde i enhver Henseende at prise. Landmanden er ikke, saaledes som paa andre Steder, ved noget aandeligt Baand knyttet til sine Arbeidere, og det er slet ikke godt, at Almuen kun er den fattigste Deel af et Lands Befolkning. De smukke gamle Sagn, som paa andre Steder igjennem Aarhundreder ere fredede i Bondens Vinterstue, ere forlængst uddøde paa Folkets Læber, uden at dog derved Overtroen er afskaffet; thi den gaaer igjen i mange Skikkelser; men kun i Sagnet har den Skjønhed. Den fattige engelske Landalmue er tilmed i høieste Grad vankundig; det er hos den Formuende, at Trangen til Oplysning først gjør sig gjældende, og i England, hvor den rige Forpagter staaer uden nogen aandelig Berørelse med den fattige Huusmand, var dennes Oplysning indtil for

ganske faae Aar siden aldeles forsømt, og man fortæller saaledes, at da en Præst ved en Overhøring i sin Kirke spurgte den forsamlede Ungdom: Hvem var den Herre Jesus Christus, gjenlød hele Forsamlingen af enkelte afbrudte Ord som: Evangeliet, Synagogen, Djevelen; det var Alt hvad de stakkels Børn vidste af deres Christendom. Og vi kunne nok tænke, at ved Siden af en saadan Oplysning kan heller ikke Sædeligheden staae høit; og der klages da ogsaa over, at Drukkenskab og Løsagtighed alt mere tage Overhaand i Landdistricterne.

Man havde i Aaret 1773 lagt en saa høi Told paa Indførselen af Korn, at det ikke længere var muligt for andre Lande at føre deres Sæd til Torvs i England. Derved stege Brødpriserne i høi Grad, Landeiendommene fik en betydelig forøget Værdi, og de rige Godseiere, der nu kunde kræve høiere Forpagtningsafgifter, beskattede derved alle næringsdrivende Borgere i Staten. I Aaret 1846 trængte den almindelige Utilfredshed over denne Tingenes Orden endelig igjennem, og Kornlovene bleve ophævede; siden den Tid har man idelig klaget over Landmandens Ødelæggelse, uagtet det kun er den naturlige Tilstand, der er vendt tilbage, og Baronerne, der komme til at afgive Noget af den Fordeel, de trak paa det Almindeliges Bekostning. Disse Herrers Rigdomme synes for Resten snart at overstige alle Grændser; i Aaret 1815 vare der saaledes 19 Godseiere, hvis aarlige Indkomster beløb sig til imellem 120000 og 52000 Pund Sterling, og man har i England altfor megen Agtelse for det Bestaaende og for nedarvede Forrettigheder, til at Nogen skulde tænke paa at ville rokke disse Mænds Besiddelsesret til deres Eiendomme. I det Hele have Englænderne stor Agtelse for deres Adel; Enhver træder ærbødig tilside for en Lord, naar han viser sig, man kappes om at vise ham Ærbødighed, og selv den ivrigste Frihedsmand er dog stedse i det daglige Liv hans Herligheds ydmyge Tjener. I det Hele taget har Friheden hos Engelskmændene stedse et bestemt Indhold; har man sat sig et Formaal, saa stræber man med hele sin Kraft at sætte det igjennem i Parlamentet, og lader alle uvedkommende Side-

hug ude af Spillet; saaledes gik det, da man søgte at faae Kornlovene afskaffede, og saaledes gaaer det overalt. Englænderen vilde skamme sig ved at benytte Sagen til et Angreb paa Personen, og han kan slet ikke fatte, hvad hans Frihed vilde vinde, ved at han viste Haan mod en Adel, hvis Berømmelse synes ham at være fast knyttet til Folkets hele Liv. For Resten gives der i England egenlig ikke adelige Familier, den ældste Søn arver sin Faders Titel, Rang og hele Formue, de yngre faae Intet, de træde over i Folket, og man seer mangt et gammelt Hertug- eller Grevenavn paa de londonske Skildter ovenover en Skomager- eller Skræderboutik. En Adelsmand er altid tillige en rig Mand, og for Rigdom har Engelskmanden den dybeste Ærbødighed. „En tom Pung kan ikke staae opreist", hedder det i England for et gammelt Ord, og denne Viisdom anvendes overalt i det borgerlige Liv; man seer sjeldent Andre end rige Folk valgte til Parlamentet, og saadanne vilde da ogsaa i Almindelighed være de eneste, der kunne modtage Valg, da der ingen Dagpenge gives. Saaledes ere ogsaa de engelske Statsmænd næsten altid Lorder, og selv de mere underordnede Poster ere gjerne besatte med saadanne Folk, som det ikke er om Brød, men om Magt at gjøre. Den engelske Adel har store Forrettigheder, dens Medlemmer er det, som danne Overhuset i Parlamentet, og uden Overhusets Samtykke kan Intet blive Lov; ligeledes kan en Adelsmand kun dømmes af sine Egne. Men det maa man tillige lade den; vel intetsteds er Adelen i Besiddelse af saa stor en Dannelse og Dygtighed, eller fortjener at staae i et saa gunstigt Lys ligeoverfor Folket. Dens Pung er stedse aaben, naar det gjælder om at understøtte et almeennyttigt Foretagende, og for dens Domstol gjælder ingen Personsanseelse. Det var saaledes for ikke mange Aar siden, at en engelsk Lord havde slaaet sin Kammertjener ihjel, han blev dømt tildøde af sine Standsfæller og uden videre henrettet; hele Europa undrede sig, men i England fandt man, at Sagen ganske var i sin Orden. Ligeledes sende Adelsherrerne deres Sønner til de offenlige Skoler, hvor de ganske nyde samme strenge Behandling som de andre

Børn. Især er Eton Stedet, hvor de blive sendte hen; der er det nu Skik, at enhver Elev i de to første Aar er de Andres Dreng, der maa paatage sig de laveste Forretninger for disse, og heller ikke i denne Henseende gjælder der nogen Undtagelse. Den engelske Aand har ellers fuldkomment afpræget sig i denne Skole. Hele dens Indretning er gammeldags, Bøgerne man benytter, ere ikke Aarhundreder tilbage i Tiden, Optog af Disciplene finde Sted ved forskjellige Leiligheder; Skolelovene ere strenge, men Alle bøie sig uden Knurren under dem, thi de ere gamle og derfor tillige ærværdige; medens den ubetydeligste Bestemmelse, der stred mod det Overleverede, vilde bringe hele Skolen i Oprør. Saaledes er den Anstalt, fra hvilken Englands berømteste Mænd i Aarhundreder ere fremgaaet. Men for nu at komme til de engelske Stormænds huslige Liv, da leve de, som vi nok kunne tænke, saavel paa deres Godser, som naar de opholde sig i London, i store, prægtige Paladser, og især er en engelsk Lords Landsæde noget af det Herligste, man kan tænke sig. Han modtager med Glæde Gjæster i sit Huus, og viser dem al mulig Forekommenhed; men man maa være forsynet med Anbefalingsbrev, hvis man vil vente at blive modtagen, og i det Hele taget er Englænderen kold og tilbageholden mod enhver Vildfremmed, han vil vide, hvem det er, han indlader sig med, og der maa et nøiere Bekjendtskab til, inden han aabner sit Sind for noget Menneske. Det er et betegnende Træk hos Englænderne, at ligesom det Gamle har Ærværdighed for dem overalt, saaledes er dette ogsaa Tilfældet med Hensyn til deres Christendom. Bibelen er ikke her som i mange andre Lande gaaet af Mode; man træffer den overalt, hvor det er muligt for et Menneske at trække sig tilbage fra den almindelige Færdsel, saaledes endogsaa paa Dampskibene og i Gjæsteværelserne paa Hotellerne. Heller ikke fattes den i Adelsmandens Palads; i ethvert Soveværelse findes der en opslaaet Bibel paa et særskilt Bord; og især er det smukt, naar her, hvor den verdslige Adskillelse ellers er saa stor, hele Huset om Morgenen samles til den fælles Andagt, og Huusfaderen, her altsaa den

høie Lord, forelæser et Stykke af Bibelen og fremsiger en Bøn, medens hele Forsamlingen istemmer en Psalme. Hvad Fornøielserne paa et saadant engelsk Herresæde angaaer, da bestaae de, foruden den aandelige Underholdning, især i Jagt og Fiskerie. Englænderne have Noget, de kalde sports, der bestaaer i alle Slags halsbrækkende Forlystelser; en saadan er Rævejagten, ved hvilken der vel nu og da gaae flere Heste og Folk i Løbet, end der fældes Ræve. Allerede i Barndommen seer man Drengene benytte enhver Leilighed til at vove Liv og Lemmer, og der er Ingen, der søger at hindre dem deri, thi det styrker Aanden, siger man, og udvikler Kraften og Behændigheden. Englænderne kjende intet Skuespil, der er dem kjerere, end at see Folk boxes. De Stridende klæde sig da af indtil Bæltestedet og søge med de knyttede Næver at bibringe hinanden saa djerve Stød som muligt; imidlertid staae Folk rundtom i en Kreds, man følger Kampen med stor Interesse, og Ingen forsøger at skille Kæmperne ad; falder En af dem til Jorden, saa er han derfor ikke endnu overvunden, saalænge han kan staae paa Benene; han reiser sig, og Striden fortsættes, indtil ofte den Ene bæres som død bort, medens Seierherren sniger sig sin Vei bleg- og blodig; men da er det ogsaa ret, som det skal være, og Mængden forføier sig jublende bort. Man kunde nu troe, at dette kun angik de ringeste Classer i Samfundet; men det er ikke saa, selv unge Grever lade sig oplære i Kunsten af duelige Mestere, som rigtig kunne give dem Besked om, hvordan man har at forholde sig for at knække et Sidebeen eller slaae et Øie ud paa sin Modstander, at de, hvis de skulde blive fornærmede af en Almuesmand paa Gaden, strax kunne tugte ham. Der ligger for Resten i denne Skik en smuk Anerkjendelse af Mennesket; Dyret kan ikke fornærme mig, men kun min Lige, og Fornærmelsen maa afbødes paa Stedet i et Sprog, som den forstaaer, der har udæsket mig. En rigtig adelig Forlystelse er derimod Hestevæddeløbene; de afholdes hver Uge, og der bortvæddes ved saadanne Leiligheder betydelige Summer. Englænderen tilfredsstiller her to af sine Hovedlidenskaber, nemlig for Spil og for Heste.

Den engelske Væddeløbshest er bekjendt for sin utrolige Hurtighed, den overgaaer heri ethvert levende Væsen, selv Svalen kan paa sin Flugt næppe følge den; men Hurtigheden er da ogsaa hos denne Afart eensidig udviklet paa alle andre gode Egenskabers Bekostning; den udmærker sig hverken ved Skjønhed, Styrke eller Udholdenhed, saaledes som den almindelige engelske Hest. Endelig ville vi lægge Mærke til, at som Ærefrygten for det Gamle yttrer sig overalt i England, saaledes viser dette sig ogsaa i den Klædedragt, som Adelen lader sine Tjenere iføre sig til Stads. Man seer da Kudsk og Lakeier med pudret Paryk, trekantet Hat, Knæbuxer og Silkestrømper. Og naar saa hans Herligheds Frue træder frem med et langt Slæb, som bæres af en Page eller Kammerjomfru, (og Sligt er lovligt bestemt, en Viscounts Kone maa kun lade sit Slæb bære af en Page, naar ingen høiere Rangsperson er tilstede) da vilde man vistnok paa de fleste andre Steder i Europa finde Sligt høist latterligt, i England hedder det: Det er en gammel Skik, og følgelig er den ogsaa ærværdig.

Vi have omtalt det engelske Sletteland og den Modsætning, som overalt gjør sig gjældende imellem Bonde og Herremand. Inden vi nu i Tanken begive os op blandt de engelske Bjerge, skulle vi dog først omtale en anden Modsætning, den imellem Nord- og Sydlandets Beboere. I gamle Dage, da Folkene hinsides Havet toge Landet i Besiddelse, bosatte Anglerne sig mod Nord, Sachserne mod Syd. Og da siden de danske Vikinger søgte sig et nyt Hjem i England, da var det fortrinsviis i det Nordlige, iblandt de dem nærmere beslægtede Angler, med hvilke de ogsaa i Tidens Længde aldeles sammensmeltede. Medens Danskerne saaledes i hele England efterlod sig et Navn, der var knyttet til de forskjelligste Mindesmærker, medens man overalt finder Stedsnavne, der synes at have deres Oprindelse fra dem, og medens dansk Aand og Skik i mange Henseender gjennemtrængte hele Landet, efterlod de dog især i det Nordlige det haandgribeligste Vidnesbyrd om sig, og navnlig er Yorkshiremanden kjendelig ved sit blonde Haar og sine brede danske An-

figtstræk; medens man mod Syd finder en langt slankere Væxt, en mørkere Haar- og Hudfarve. Ogsaa i Sproget er Ligheden iøinefaldende; i Yorkshire udtaler man saaledes „r" med den Brede, som ellers kun de Danske formaae det, mangfoldige Ord, især saadanne, som angaae Bondens daglige Liv og Sysel, ere aldeles danske, og navnlig skal Jyden og Nordenglænderen næsten fuldkomment kunne forstaae hinanden; medens derimod franske Ord og Vendinger langt mere gjøre sig gjældende i det sydlige England.

Efterhaanden som man fra Østens frugtbare Ager- og Marskland nærmer sig Vestens Bjerge, antager Landet et mere øde Udseende, og man træffer nu og da paa store vidtudstrakte Heder, som gjennemskjæres af Rækker af Kridthøie, kun sparsomt bevoxede med Græs, der drage sig langs Canalens Kyster lige til Dover. Her har hele Naturen et vildt og nøgent Udseende; midt i det rige England med dets Menneskevrimmel træffer man Egne, hvor man fjernt og nær ikke øiner en Menneskebolig, og hvor kun Faarehyrder flakke om tilligemed deres Hjorder. Imidlertid vidner Alt om, at disse Strækninger ikke ere bestemte til at ligge øde hen; paa utallige Steder ere de alt opdyrkede, og Ploven furer, hvad der tidligere kun var en Ørken, medens velbyggede Gaarde overalt lade sig tilsyne. Men i det Sydlige, midt paa Heden ved Salisbury, seer man et storartet Minde om Landets tidligste Beboere i Stonehenge, en Steensætning, hvor umaadelige, langagtige Kampestene i en dobbelt Kreds ere nedsatte i Jorden og forbundne med Overliggere. En Deel af Stenene staae opreiste, andre synes i Tidens Længde at være faldne omkuld; men der ere dem, der mene, at Arbeidet aldrig har været fuldendt, da kun de voldsomste Naturomvæltninger eller mageløse Anstrengelser fra Menneskenes Side vilde være istand at omstyrte et Værk som dette, der i sin Tilblivelse næsten synes at overstige menneskelige Kræfter.

Vi vende os nu længere imod Vesten, og bestige i Tankerne det engelske Bjergland. Da Kymrerne eller Briterne, som Romerne kaldte dem, maatte vige for de sachsiske og

angelske Folkeslag, toge de deres Tilflugt til Fjeldene, og holdt sig der endnu i mange Aarhundreder frie og uafhængige. Disse Bjerge ere nemlig rigtignok ikke høie; men alligevel have de et vildt og øde Udseende. Store Moser, vidtudstrakte Lyngheder, umaadelige, nøgne Klippeblokke bedække overalt Siderne og Toppene, udbrede sig igjennem Dalene, medens en klam og fugtig Taage næsten altid indhyller hele Egnen, eller i det Mindste leirer sig omkring de høieste Fjeldspidser og gjør Veien slibrig og ufremkommelig. Saaledes beskyttede af Naturen sloge de gamle Briter sig til Ro imellem Wales's ufrugtbare Fjelde, efterat være fordrevne fra deres Fædres smilende Sletter. Deres Faar og Geder lode de Vinter og Sommer flakke om imellem Bjergene; imedens de selv lyttede til Barders Sang, der med deres Harper gik fra Sted til Sted, og overalt fandt aabne Hjerter og aabne Hytter. Og saaledes leve de endnu den Dag i Dag, efterat de forlængst have maattet underkaste sig Englænderne; idet de midt i deres store Fattigdom bevare deres Forfædres Klædedragt, Sæder og Sprog, og afsky Alt hvad der er Engelsk af deres inderste Hjerter. Waleserne ere stærke og firskaarne Bjergboer med fyldige, brede Ansigtstræk, deres Føde er høist tarvelig, Havregrød, Mælk og Bygbrød, deres Huse ere smaae, lave Hytter; de ere heftige og stedse rede til Kiv og Slagsmaal, men tilmed ærlige og gjæstfrie. De ere tappre og udholdende Soldater; men saa forlange de ogsaa Anførere af deres eget Folk, mod engelske Officerer ere de trevne og ofte trodsige. Overhovedet synes de at sætte en Stolthed i ikke at forstaae Engelsk, og selv i Værtshusene ved Landeveien ryste Folk paa Hovedet og sige: „Kymrag"; „Tal Kymrisk", naar man tiltaler dem paa Engelsk. Kong Edvard den Første havde undertvunget dem, de maatte adlyde ham; men dog kunde han paa ingen Maade faae dem til at erkjende sig som deres Konge. Det var aldeles umuligt, sagde de, at den kunde være Konge over Waleserne, som ikke var født der i Landet, og som forstod et Ord Engelsk. Kong Edvard var ikke at spøge med, men her saae han nok, at før lod hele Folket sig hugge ned, før man

vilde give ham Kongenavnet. Han lod da sin Dronning, der var frugtsommelig, komme til sig; og da hun havde født ham hans førstefødte Søn paa Caernarvon Slot, viste han det forsamlede Folk den nyfødte Prinds, og sagde: „Her have I den Konge, I forlange, han er født iblandt Eder," og han kan ikke et eneste engelsk Ord." Siden den Tid hedder den engelske Kronprinds altid Prinds af Wales. Men ere Waleserne end ikke stærke i det Engelske, deres egne gamle Folkeviser dem forstaae de saa meget desto bedre; disse leve den Dag i Dag paa Folkets Læber og lyde til den ældgamle Harpe med sine tre Rækker Strenge. Her ville vi endnu kun tilføie et Træk, der tilfulde viser, med hvilken Haardnakkenhed man her holder over gammel Sæd og Skik. Oldtidens Briter havde nemlig en Art Baade, som bestode i en Kurvefletning, overtrukken med Skind, saadanne Fartøier benyttes endnu efter 2000 Aars Forløb af deres Efterkommere, der for Resten ligesaalidt ere gode Sømænd, som deres Forfædre før dem. Den Skildring, vi her have givet af Waleseren og hans Hjem, passer dog kun paa det Nordlige, mod Syden forandrer Landet sin Skikkelse, og Menneskelivet faaer med det Samme et andet Udseende. Sydwales er langt mindre et Bjergland; her have ogsaa Englænderne fundet Leilighed til at trænge sig ind, have blandet sig med de Indfødte, og angliseret eller i aandelig Forstand næsten udryddet dem. I Sydwales findes nogle af Englands rigeste Bjergværker, og især ere Jerngruberne af en uudtømmelig Rigdom, og give mange Tusinde Arbeidere Brød og Beskjeftigelse. Ogsaa i selve Naturen, blandt de vilde Klipper, har den menneskelige Driftighed overalt paatrykket sit Stempel. En herlig Landevei fører langs Fjeldsiden, nede i Dalen drage der sig Kanaler og Jernbaner, der forbinde Værkerne med den nærmeste Havn, og over sit Hoved seer man endnu en Jernbane, ad hvilken Vogntog med Malm og Kul eller med sortsmudsede Arbeidere fare ud og ind i Bjergets Dyb. Umaadelig Dynger af Affald eller Slakker ere overalt optaarnede og vise sig for Øiet som høie, kulsorte Fjelde, og foran disse flammer Luen fra Smelte-

ovnene høit i Veiret, og oplyser om Natten Egnen paa mange Miils Afstand. Arbeiderne blive godt betalte, men alligevel kan det engelske Jern sælges billigere end noget andet Lands Frembringelse af den Art; thi Malmen er høist righoldig, og over den ligger der næsten overalt et Steenkulslag, der paa mange Steder gjør Tilførselen af Brændsel unødvendig. Ogsaa store Kobbergruber findes overalt i Wales, men dog er Udbyttet ikke tilstrækkeligt til at forsyne de umaadelige Kobberværker. Saaledes findes der et i Nærheden af Swansea, der bliver forsynet med Malm, ikke blot fra de omliggende Bjerge, men ogsaa fra Cornwal, Devon og Cumberland, ja selv fra Chili, Australien, Cuba og Nordamerica. Saaledes afspeiler sig overalt i Sydwales den raske engelske Driftighed, Industrie og Handel, medens Nordwaleseren fattig og ørkesløs flakker om blandt sine Fjelde og glæder sig ved sin Bardesang samt ved Tanken om, at han ikke forstaaer Engelsk.

Ogsaa Bjergene mod Syd, Cornwalbjergene, ere beboede af de gamle Briters Efterkommere; men her er det walesiske Sprog allerede aldeles udryddet, og for en Deel Aar siden døde det sidste Menneske, der i disse Egne forstod at tale kymrisk. Vi ere her i et vildt og øde Fjeldland, saa fattigt og ufrugtbart som faae Egne paa Jorden. Klipperne rage overalt steilt i Veiret med deres nøgne Fjeldsider, Jorden bestaaer af Flyvesand, eller af sort Myr, blandet med Granitgruus, og er næsten overalt bevoxet med Lyng. Havet larmer vildt mod Klippekysten, og kaster sig med Raserie skummende og brusende op mod de lodrette Fjelde. Skrækkelige Storme hjemsøge ofte Landet, og Himmelen er næsten stedse overtrukken med tykke Skyer. Huusdyrene bestaae fortrinsviis af Faar og Sviin, tyndt bevoxede Havremarker frembyde de eneste Spor af Korn, Husene ere lave Hytter, opreiste af Kampesteen, tækkede med Riis og Lyng, og over det Hele er der ofte draget ligesom en Kurvefletning til Værn mod Stormen; men Folket er smukt og livligt, Sundhed og Veltilfredshed lyser frem af Alles Ansigter, og efterhaanden som man kommer ind i Bjergværksdistricterne, forøges Velstanden,

man seer smukke, grundmurede Huse, og møder overalt reenlige, velklædte Mennesker. De cornwalske Tin- og Kobbergruber ere bekjendte for deres umaadelige Rigdom, og paa mange Steder drage de sig langt ind under Havet i en Dybde af mange Hundrede Alen under Jordens Overflade.

Bjergnaturen i Derby og Lancaster er for en stor Deel en Gjentagelse af den walesiske og cornwalske; ufrugtbare Hedestrækninger, vilde nøgne Klipper og umaadelige Moser blive stedse hyppigere, eftersom man stiger høiere op, medens de lavere Strøg bestaae af frugtbare, yndige Høie med frodig Trævært og rislende Bække. Men derhos strække der sig igjennem disse Bjerges Kalklag umaadelige Huler med utallige Forsteninger, og Vandløbene styrte sig paa flere Steder ned i Dybet, og fortsætte deres Vei under Jorden, indtil de endelig atter lade sig tilsyne. Kun faae Klippehuler paa hele Jorden ere saa berømte som den ved Castleton. Et uhyre Svælg aabner sig her i det Inderste af en snever Dal. Daglyset aftager nu efterhaanden, og man seer i dette evige Tusmørke en heel Landsby, hvor Folkene i Aarhundreder have beskjeftiget sig med Rebslagerhaandværket, uden at behøve at frygte for Regnskyllene, der her i det fugtige England næsten gjør dette Arbeide umuligt under aaben Himmel. En Port fører ind i det Indre af Hulen, og det sidste Glimt af Dagskjeret er nu forsvundet. Hulen udvider sig til en forbausende Høide, talløse Forsteninger findes adspredte, og umaadelige Piller af Drypsteen danne ligesom et stort underjordisk Tempel. Man sætter over en Flod, Klippen sænker sig og berører næsten Baaden, saa man maa ligge udstrakt holdende sit Lys ind til Brystet. Atter hæver den sig i Veiret, man stiger i Land, hører som en fjern, liflig Musik, idet de nedfaldende Draaber af en Støvbæk give Gjenlyd i den tause Natur, og fjerner man sig noget bort fra Lysskjeret, da straaler dette midt i det fuldkomne Mørke med en Glands, som overgaaer den meest glimrende Stjernes. Man vender tilbage og nyder nu først det herligste Skue, naar Porten aabner sig, og det første Dagskjer igjen møder Øiet. Men det Bedste er dog allerede forlængst

forsvundet; de gamle Sagn, ved hvilke Folkeaanden udtrykker, hvad den føler og aner ligeoverfor Naturen, findes ikke mere paa Folkets Læber. Det er i England, som om Bjergaanderne have maattet flygte for den travle menneskelige Virksomhed, og disse Egne ere da ogsaa Sædet for de umaadelige engelske Saltværker, der langt overgaae, hvad der af den Art findes noget andet Sted i Europa. Saltgruberne drage sig i en Dybde af indtil halvtredie Hundrede Alen under Jordens Overflade; man seer som en umaadelig Sal, der hviler paa høie, tykke Saltpiller; Bunden og Væggene ere fuldkomment tørre, og man benyttede for et Aars Tid siden en af disse Haller til et glimrende Bal, hvorved de halvtgjennemsigtige Saltmasser kastede en Straaleglands fra sig, som befandt man sig i et Feepalads. Til Arbeidet under Jorden benytter man Heste, der aldrig see Dagens Lys. Saltet bliver opløst i Vand og sydet i Pander, der ere 40 Alen lange og 5 Alen brede. Paa denne Maade leverer England en Fjerdedeel af alt det Salt, som aarlig frembringes i hele Europa; og i intet Land benytter man ogsaa denne Gjenstand i den Grad som her; det ansees nemlig som nødvendigt til en god Kvægdrift, og man regner 70 Pund Salt for en Ko om Aaret.

I det nordlige England strækker sig Cheviotshill. Denne Bjergkjede gjør Grændse imellem England og Skotland; den bestaaer af en Masse afrundede Høie, og ligner mod Vesten de øvrige engelske Bjerge med deres store Moser og vidtudstrakte Heder; medens den mod Øst stedse antager en mildere, livligere og frodigere Skikkelse og ernærer store Faarehjorder. Her ere Steenkulsværkerne af den høieste Betydning for hele Landet. Kullagene strække sig ligefra Cornwal igjennem hele det vestlige England; men først imod Nord, hvor de indtage hele Landets Brede, blive de af en saa uudtømmelig Rigdom, at de i mange Hundrede Aar endnu ville kunne forsyne hele Verden med Kul. Langs Kysten af Nordsøen ere der ogsaa flere Tusinde Kulskibe i idelig Bevægelse imellem Newcastle og London, og England forsyner ikke blot sig selv, men tillige mange

andre Lande med denne Vare. For henved 600 Aar siden begyndte man først at opgrave Kul; men i lang Tid bleve de ikke meget benyttede, og kun anvendte i Smedier og Kalkovne, indtil Skovene begyndte at aftage, og Brændet blev dyrt, først da indsaae man ret deres Nytte. Og virkelig ere de til en ulige større Gavn for Landet, end om det havde været i Besiddelse af de meest udstrakte Skovstrækninger; de tage nemlig ingen Plads op saaledes som disse, men ligge ligesom i en Kjelder under Jorden, hvorfra de efterhaanden blive dragne op af Menneskene; medens Landmanden ovenover uhindret driver sit Værk, pløier, saaer og høster; thi paa mange Steder, især imod Østen, i Northumberland, findes Steenkulsgruberne nedenunder det frugtbareste Agerland. Kullene drage sig gjerne i flere Lag under hverandre; man seer da overalt store Aabninger, der føre ned under Jorden, og derfra udgaae der Sidegange til Høire og Venstre. Fra Gruberne føre Jernbaner til de nærmeste Udskibningssteder, og de store Vogntog med Steenkul, tilligemed de sorte Veie, bestrøede med Kulgruus, der snoe sig imellem grønne Marker, ere de eneste Tegn, der vidne om Gruberne; det er ikke her som ved andre Bjergværker, hvor Slakkerne og Smelteovnene langveis fra drage Opmærksomheden hen paa den travle Færd i Jordens Skjød. Arbeiderne blive særdeles godt betalte, Enhver iblandt dem har sit lille Huus med Urtehave, og er istand til at fortjene et Par Daler om Dagen; men de ere alligevel urolige og opsætsige, og mene aldrig at have nok; ligesom Englænderne i det Hele taget udmærke sig ved deres fordringsfulde Aand, som det er yderst vanskeligt at stille tilfreds. Dog derom skal der snart i det Følgende end mere blive talt. Vi berørte de engelske Kularbeideres gunstige Stilling med Hensyn til deres Udkomme; alligevel er det et meget lidet tiltrækkende Liv, de føre; Gruberne selv ere fugtige, Vandet risler ned ad Loft og Vægge, og paa flere Steder maa man arbeide i Vand til op over Knæerne. Dernæst ere de ofte saa lave, at Arbeideren hele Dagen maa staae i en krumbøiet Stilling og saaledes forrette sin besværlige Gjerning; de ligne ofte mere en Cloak under

Børn. Især er Eton Stedet, hvor de blive sendte hen; der er det nu Skik, at enhver Elev i de to første Aar er de Andres Dreng, der maa paatage sig de laveste Forretninger for disse, og heller ikke i denne Henseende gjælder der nogen Undtagelse. Den engelske Aand har ellers fuldkomment afpræget sig i denne Skole. Hele dens Indretning er gammeldags, Bøgerne, man benytter, ere strevne Aarhundreder tilbage i Tiden, Optog af Disciplene finde Sted ved forskjellige Leiligheder; Skolelovene ere strenge, men Alle bøie sig uden Knurren under dem, thi de ere gamle og derfor tillige ærværdige; medens den ubetydeligste Bestemmelse, der stred mod det Overleverede, vilde bringe hele Skolen i Oprør. Saaledes er den Anstalt, fra hvilken Englands berømteste Mænd i Aarhundreder ere fremgaaet. Men for nu at komme til de engelske Stormænds huslige Liv, da leve de, som vi nok kunne tænke, saavel paa deres Godser, som naar de opholde sig i London, i store, prægtige Paladser, og især er en engelsk Lords Landsæde noget af det Herligste, man kan tænke sig. Han modtager med Glæde Gjæster i sit Huus, og viser dem al mulig Forekommenhed; men man maa være forsynet med Anbefalingsbrev, hvis man vil vente at blive modtagen, og i det Hele taget er Englænderen kold og tilbageholden mod enhver Vildfremmed, han vil vide, hvem det er, han indlader sig med, og der maa et nøiere Bekjendtskab til, inden han aabner sit Sind for noget Menneske. Det er et betegnende Træk hos Englænderne, at ligesom det Gamle har Ærværdighed for dem overalt, saaledes er dette ogsaa Tilfældet med Hensyn til deres Christendom. Bibelen er ikke her som i mange andre Lande gaaet af Mode; man træffer den overalt, hvor det er muligt for et Menneske at trække sig tilbage fra den almindelige Færdsel, saaledes endogsaa paa Dampskibene og i Gjæsteværelserne paa Hotellerne. Heller ikke fattes den i Adelsmandens Palads; i ethvert Soveværelse findes der en opslaaet Bibel paa et særskilt Bord; og især er det smukt, naar her, hvor den verdslige Adskillelse ellers er saa stor, hele Huset om Morgenen samles til den fælles Andagt, og Huusfaderen, her altsaa den

høie Lord, forelæser et Stykke af Bibelen og fremsiger en Bøn, medens hele Forsamlingen istemmer en Psalme. Hvad Fornøielserne paa et saadant engelsk Herresæde angaaer, da bestaae de, foruden den aandelige Underholdning, især i Jagt og Fiskerie. Englænderne have Noget, de kalde sports, der bestaaer i alle Slags halsbrækkende Forlystelser; en saadan er Rævejagten, ved hvilken der vel nu og da gaae flere Heste og Folk i Løbet, end der fældes Ræve. Allerede i Barndommen seer man Drengene benytte enhver Leilighed til at vove Liv og Lemmer, og der er Ingen, der søger at hindre dem deri, thi det styrker Aanden, siger man, og udvikler Kraften og Behændigheden. Englænderne kjende intet Skuespil, der er dem kjerere, end at see Folk boxes. De Stridende klæde sig da af indtil Bæltestedet og søge med de knyttede Næver at bibringe hinanden saa djerve Stød som muligt; imidlertid staae Folk rundtom i en Kreds, man følger Kampen med stor Interesse, og Ingen forsøger at skille Kæmperne ad; falder En af dem til Jorden, saa er han derfor ikke endnu overvunden, saalænge han kan staae paa Benene; han reiser sig, og Striden fortsættes, indtil ofte den Ene bæres som død bort, medens Seierherren sniger sig sin Vei bleg og blodig; men da er det ogsaa ret, som det skal være, og Mængden forføier sig jublende bort. Man kunde nu troe, at dette kun angik de ringeste Classer i Samfundet; men det er ikke saa, selv unge Grever lade sig oplære i Kunsten af duelige Mestere, som rigtig kunne give dem Besked om, hvordan man har at forholde sig for at knække et Sidebeen eller slaae et Øie ud paa sin Modstander, at de, hvis de skulde blive fornærmede af en Almuesmand paa Gaden, strax kunne tugte ham. Der ligger for Resten i denne Skik en smuk Anerkjendelse af Mennesket; Dyret kan ikke fornærme mig, men kun min Lige, og Fornærmelsen maa afbødes paa Stedet i et Sprog, som den forstaaer, der har udæsket mig. En rigtig adelig Forlystelse er derimod Hestevæddeløbene; de afholdes hver Uge, og der bortvæddes ved saadanne Leiligheder betydelige Summer. Englænderen tilfredsstiller her to af sine Hovedlidenskaber, nemlig for Spil og for Heste.

Den engelske Væddeløbshest er bekjendt for sin utrolige Hurtighed, den overgaaer heri ethvert levende Væsen, selv Svalen kan paa sin Flugt næppe følge den; men Hurtigheden er da ogsaa hos denne Afart eensidig udviklet paa alle andre gode Egenskabers Bekostning; den udmærker sig hverken ved Skjønhed, Styrke eller Udholdenhed, saaledes som den almindelige engelske Hest. Endelig ville vi lægge Mærke til, at som Ærefrygten for det Gamle yttrer sig overalt i England, saaledes viser dette sig ogsaa i den Klædedragt, som Adelen lader sine Tjenere iføre sig til Stads. Man seer da Kudsk og Lakeier med pudret Paryk, trekantet Hat, Knæbuxer og Silkestrømper. Og naar saa hans Herligheds Frue træder frem med et langt Slæb, som bæres af en Page eller Kammerjomfru, (og Sligt er lovligt bestemt, en Viscounts Kone maa kun lade sit Slæb bære af en Page, naar ingen høiere Rangsperson er tilstede) da vilde man vistnok paa de fleste andre Steder i Europa finde Sligt høist latterligt, i England hedder det: Det er en gammel Skik, og følgelig er den ogsaa ærværdig.

Vi have omtalt det engelske Sletteland og den Modsætning, som overalt gjør sig gjældende imellem Bonde og Herremand. Inden vi nu i Tanken begive os op blandt de engelske Bjerge, skulle vi dog først omtale en anden Modsætning, den imellem Nord- og Sydlandets Beboere. I gamle Dage, da Folkene hinsides Havet toge Landet i Besiddelse, bosatte Anglerne sig mod Nord, Sachserne mod Syd. Og da siden de danske Vikinger søgte sig et nyt Hjem i England, da var det fortrinsviis i det Nordlige, iblandt de dem nærmere beslægtede Angler, med hvilke de ogsaa i Tidens Længde aldeles sammensmeltede. Medens Danskerne saaledes i hele England efterlod sig et Navn, der var knyttet til de forskjelligste Mindesmærker, medens man overalt finder Stedsnavne, der synes at have deres Oprindelse fra dem, og medens dansk Aand og Skik i mange Henseender gjennemtrængte hele Landet, efterlod de dog især i det Nordlige det haandgribeligste Vidnesbyrd om sig, og navnlig er Yorkshiremanden kjendelig ved sit blonde Haar og sine brede danske An-

figtstræk; medens man mod Syd finder en langt slankere Bæxt, en mørkere Haar- og Hudfarve. Ogsaa i Sproget er Ligheden iøinefaldende; i Yorkshire udtaler man saaledes „r" med den Brede, som ellers kun de Danske formaae det, mangfoldige Ord, især saadanne, som angaae Bondens daglige Liv og Sysſel, ere aldeles danske, og navnlig skal Jyden og Nordenglænderen næsten fuldkomment kunne forstaae hinanden; medens derimod franske Ord og Vendinger langt mere gjøre sig gjældende i det sydlige England.

Efterhaanden som man fra Østens frugtbare Ager- og Marskland nærmer sig Vestens Bjerge, antager Landet et mere øde Udseende, og man træffer nu og da paa store vidtudstrakte Heder, som gjennemskjæres af Rækker af Kridthøie, kun sparsomt bevoxede med Græs, der drage sig langs Canalens Kyster lige til Dover. Her har hele Naturen et vildt og nøgent Udseende; midt i det rige England med dets Menneskevrimmel træffer man Egne, hvor man fjernt og nær ikke øiner en Menneskebolig, og hvor kun Faarehyrder flakke om tilligemed deres Hjorder. Imidlertid vidner Alt om, at disse Strækninger ikke ere bestemte til at ligge øde hen; paa utallige Steder ere de alt opdyrkede, og Ploven furer, hvad der tidligere kun var en Ørken, medens velbyggede Gaarde overalt lade sig tilsyne. Men i det Sydlige, midt paa Heden ved Salisbury, seer man et storartet Minde om Landets tidligste Beboere i Stonehenge, en Steensætning, hvor umaadelige, langagtige Kampestene i en dobbelt Kreds ere nedsatte i Jorden og forbundne med Overliggere. En Deel af Stenene staae opreiste, andre synes i Tidens Længde at være faldne omkuld; men der ere dem, der mene, at Arbeidet aldrig har været fuldendt, da kun de voldsomste Naturomvæltninger eller mageløse Anstrengelser fra Menneskenes Side vilde være istand at omstyrte et Værk som dette, der i sin Tilblivelse næsten synes at overstige menneskelige Kræfter.

Vi vende os nu længere imod Vesten, og bestige i Tankerne det engelske Bjergland. Da Kymrerne eller Briterne, som Romerne kaldte dem, maatte vige for de sachsiske og

angelske Folkeslag, toge de deres Tilflugt til Fjeldene, og holdt sig der endnu i mange Aarhundreder frie og uafhængige. Disse Bjerge ere nemlig rigtignok ikke høie; men alligevel have de et vildt og øde Udseende. Store Moser, vidtudstrakte Lyngheder, umaadelige, nøgne Klippeblokke bedække overalt Siderne og Toppene, udbrede sig igjennem Dalene, medens en klam og fugtig Taage næsten altid indhyller hele Egnen, eller i det Mindste leirer sig omkring de høieste Fjeldspidser og gjør Veien slibrig og ufremkommelig. Saaledes beskyttede af Naturen sloge de gamle Briter sig til Ro imellem **Wales's** ufrugtbare Fjelde, efterat være fordrevne fra deres Fædres smilende Sletter. Deres Faar og Geder lode de Vinter og Sommer flakke om imellem Bjergene; imedens de selv lyttede til Bardernes Sang, der med deres Harper gik fra Sted til Sted, og overalt fandt aabne Hjerter og aabne Hytter. Og saaledes leve de endnu den Dag i Dag, efterat de forlængst have maattet underkaste sig Englænderne; idet de midt i deres store Fattigdom bevare deres Forfædres Klædedragt, Sæder og Sprog, og afskye Alt hvad der er Engelsk af deres inderste Hjerter. Waleserne ere stærke og firskaarne Bjergboer med fyldige, brede Ansigtstræk, deres Føde er høist tarvelig, Havregrød, Mælk og Bygbrød, deres Huse ere smaae, lave Hytter; de ere hestige og stedse rede til Kiv og Slagsmaal, men tilmed ærlige og gjæstfrie. De ere tappre og udholdende Soldater; men saa forlange de ogsaa Anførere af deres eget Folk, mod engelske Officerer ere de trevne og ofte trodsige. Overhovedet synes de at sætte en Stolthed i ikke at forstaae Engelsk, og selv i Værtshusene ved Landeveien ryste Folk paa Hovedet og sige: „Kymrag“; „Tal Kymrisk“, naar man tiltaler dem paa Engelsk. Kong Edvard den Første havde undertvunget dem, de maatte adlyde ham; men dog kunde han paa ingen Maade faae dem til at erkjende sig som deres Konge. Det var aldeles umuligt, sagde de, at den kunde være Konge over Waleserne, som ikke var født der i Landet, og som forstod et Ord Engelsk. Kong Edvard var ikke at spøge med, men her saae han nok, at før lod hele Folket sig hugge ned, før man

vilde give ham Kongenavnet. Han lod da sin Dronning, der var frugtsommelig, komme til sig; og da hun havde født ham hans førstefødte Søn paa Caernarvon Slot, viste han det forsamlede Folk den nyfødte Prinds, og sagde: „Her have I den Konge, I forlange, han er født iblandt Eder,' og han kan ikke et eneste engelsk Ord." Siden den Tid hedder den engelske Kronprinds altid Prinds af Wales. Men ere Waleserne end ikke stærke i det Engelske, deres egne gamle Folkeviser dem forstaae de saa meget desto bedre; disse leve den Dag i Dag paa Folkets Læber og lyde til den ældgamle Harpe med sine tre Rækker Strenge. Her ville vi endnu kun tilføie et Træk, der tilfulde viser, med hvilken Haardnakkenhed man her holder over gammel Sæd og Skik. Oldtidens Briter havde nemlig en Art Baade, som bestode i en Kurvefletning, overtrukken med Skind, saadanne Fartøier benyttes endnu efter 2000 Aars Forløb af deres Efterkommere, der for Resten ligesaalidt ere gode Sømænd, som deres Forfædre før dem. Den Skildring, vi her have givet af Waleseren og hans Hjem, passer dog kun paa det Nordlige, mod Syden forandrer Landet sin Skikkelse, og Menneskelivet faaer med det Samme et andet Udseende. Sydwales er langt mindre et Bjergland; her have ogsaa Englænderne fundet Leilighed til at trænge sig ind, have blandet sig med de Indfødte, og angliseret eller i aandelig Forstand næsten udryddet dem. I Sydwales findes nogle af Englands rigeste Bjergværker, og især ere Jerngruberne af en uudtømmelig Rigdom, og give mange Tusinde Arbeidere Brød og Beskjeftigelse. Ogsaa i selve Naturen, blandt de vilde Klipper, har den menneskelige Driftighed overalt paatrykket sit Stempel. En herlig Landevei fører langs Fjeldsiden, nede i Dalen drage der sig Kanaler og Jernbaner, der forbinde Værkerne med den nærmeste Havn, og over sit Hoved seer man endnu en Jernbane, ad hvilken Vogntog med Malm og Kul eller med sortsmudsede Arbeidere fare ud og ind i Bjergets Dyb. Umaadelig Dynger af Affald eller Slakker ere overalt optaarnede og vise sig for Øiet som høie, kulsorte Fjelde, og foran disse flammer Luen fra Smelte-

og til en forbausende Billighed. Et Partie Bomuld ankommer til Liverpool. Og medens at man endnu der er beskjeftiget med at udlosse Ballerne, seer man allerede den først affendte Ladning komme tilbage fra Manchester, efter at være forarbeidet der, for med det samme Skib at afgaae til Ostindien eller America, hvor det kom fra. Den ene Dag kommer der en Bestilling fra Hull til Manchester, der forlanger saa og saa mange Tusinde Stykker Calico, næste Morgen afsendes det Halve med Jernbanen med Løfte om, at Resten skal komme inden Aften, og her kunde aldeles ikke være Tale om Arbeide, som alt var færdigt; thi Manchester er kun en Fabrikby, slet ikke en Handelsstad, og der arbeides kun paa Bestilling. Man kan for Resten gjøre sig en Forestilling, om hvilket Opsving denne Næringsvei har taget, naar man betænker, at i vore Dage indføres der 125 Gange saa megen Bomuld i England, som for 70 Aar siden. Manchesters Udseende ligner for en stor Deel Birminghams. Vistnok findes der enkelte prægtige Gader med de rige Fabrikeieres Boliger, ligeledes offenlige Haver og Mindesmærker; men den største Deel af Byen bestaaer dog af smaae, uanseelige Huse, der beboes af Arbeiderne, og gjerne ligge i en Kreds rundtom de store Fabrikbygninger. Især har den nedre Deel et usselt Udseende. For nogle Aar siden lod Parlamentet anstille en Undersøgelse over Tilstanden der, og det fandtes da, at en stor Deel af Gaderne ikke vare brolagte, overalt saae man store Mudderpøle, og Fugtigheden trængte allevegne fra uhindret ind i Husene. Disse saae usle og faldefærdige ud, og vare indenfor opfyldte med Smuds og Ureenlighed; en klam, indesluttet Luft, trængte den Indtrædende imøde, og især overgik Elendigheden i de af Irlænderne beboede Hytter al Beskrivelse. Disse Irlændere findes overalt i de store engelske Stæder, de ere dragne hjemmefra af Mangel paa Arbeide, og søge nu deres Udkomme i England, hvor de til Spotpriis paatage sig de besværligste og laveste Forretninger, som man ikke let faaer nogen Englænder til at overtage, og saaledes forøge de da overalt, hvor de komme frem, Elendigheden paa de Steder, hvor de nedsætte sig, og friste en

ynkelig Tilværelse under idelig Kiv og Strid og Drukkenskab. Men ogsaa de engelske Arbeideres Stilling er ofte høist beklagelig. I Almindelighed have de en god Fortjeneste; men saa komme der undertiden slette Tider, Arbeidet standser tildeels, og nu ere de aldeles forladte; de engelske Fabrikfolk forstaae kun sjeldent at spare, for at have Noget under ugunstige Forholde, i det Hele taget ere de uøisomme og fordringsfulde, og skade derved ofte sig selv. Nødes Fabrikeierne, tvungne af Tidsomstændighederne, til at nedsætte Lønnen, strax erklære de Alle som Een ikke at ville arbeide under saadanne Betingelser; men Eieren er ikke istand til at give Mere, og endelig tvinger Nøden dem til atter at tage fat paa deres Arbeide. Til andre Tider seer man dem rotte sig sammen og ødelægge Fabrikker og Maskiner, fordi de mene, at det er disse, som stille sig imellem dem og deres Livs Underhold; men Maskinerne ere nu engang opfundne, og kunne derfor ikke undværes, og naar vi tale om den Skade, som disse Indretninger have foraarsaget Menneskeheden, da er det ingenlunde, fordi de gjøre Menneskeværket overflødigt; thi med det Samme udvider Arbeidets Mængde sig; men fordi de gjøre det saa simpelt, fordi de nedværdige Mennesket til et Led i Maskinernes Række, fordi de berøve Almuen Betingelsen for alt aandelig Liv, Tilfredsstillelsen ved Tanken om et fuldendt Arbeide. De mange snurrende Spinderokke ere gaaet istaa tilligemed Spinderskernes muntre Sange, og i det Sted er det Hele hobet sammen i en stor Fabrik, hvor Opsynsmanden paabyder Stilhed, og hvor ogsaa uden det al Sang maatte forstumme under Maskinernes og Dampkjedlernes hvirvlende og brusende Støi. See, derfor har man ogsaa kaldet Fabrikvæsenet det hvide Slaverie, og mindet Englænderne om, at medens de forfulgte Slavehandelen i det Fjerne, bestod den i deres Midte i sin skrækkeligste Skikkelse. Hvad nu iøvrigt Arbeidernes ydre Omstændigheder angaaer, da er den langt bedre, end man ofte troer, naar man hører de mange Klager over Næringsløshed og Mangel. Englænderne gjøre store Fordringer, og bilde sig ind, at de lide Nød, naar de ikke regelmæssigt kunne faae

deres gode Oxekjød og stærke engelske Porter; vil man see et Sted, hvor der virkelig findes Nød, da maa man gaae til Schlesien eller Westphalen, eller ogsaa man maa lade sig sætte over til Irland, i England selv er det som oftest kun Irerne, der virkelig kunne siges at føre et ydre kummerligt Liv. I det Hele taget er Levemaaden blandt de lavere Classer nutildags langt bedre i England, end den var for 100 Aar siden. Dengang var Byg- og Havrebrød det Almindelige, nu spiser man kun godt gjennembagt Hvedebrød; dengang nød den simple Mand næsten aldeles intet fersk Kjød, nu regner man i Gjennemsnit 134 Pd. for hvert Menneske, og det ene fortræffeligt Stude- og Bedekjød, thi Kokjødet anvendes næsten slet ikke; dette kan vel ikke kaldes at lide Nød. Ogsaa Sukker, Caffe og Thee, samt det stærkeste Øl forbruges af enhver Stand i rigelig Mængde, og kun Brændeviinsdrikken aftager med den almindelige Udbredelse af Smagen for sunde og nærende Spiser; det er ikke nu som fordum i England, da man traf Brændeviinshuse med følgende Paaskrift: „Her faaer man sig en Perial for 1 Penny, drikker sig pærefuld for 2 S, og faaer endda ovenikjøbet noget Straa til at sove Rusen ud paa.“ Men alligevel kan det ikke nægtes, at der nu og da indtræffe ugunstige Tider, især for Bomuldsvæverne, og at Arbeiderne da, hvad enten nu Skylden er deres egen eller ikke, lide virkelig Nød. En Reisende, der besøgte England paa en saadan Tid, saae Husene i Manchester for en stor Deel staae tomme; Eierne havde uddrevet Beboerne, fordi de ikke betalte deres Leie, eller flere Familier havde slaaet sig sammen, og laae som sammenstuvede i et snevert Rum, for saaledes at spare. „Han saae de ledige Arbeidere modløse sidde rundt om Ilden i Fabrikerne, hvor man havde forundt dem Ly om Dagen, og med misundelige Blikke betragte deres Kammerater, som endnu havde Beskjeftigelse. Hist og her stode velklædte Folk paa Gaden og betlede; det Eneste, de eiede, var deres Klæder, og dem vilde ingen kjøbe, thi Englænderne gaae ikke gjerne med andre Folks aflagte Tøi. Paa nogle Steder var det alene Børnene, som havde Arbeide; thi dem havde man

billigst, de vare ogsaa nemmest at raade med, og Fabrikarbeide er sjeldent saa vanskeligt, at Børn ikke kunne paatage sig det; saaledes fremkom da en bagvendt Tingenes Orden, det var Børnene, der maatte ernære deres Forældre, istedenfor at det burde have været omvendt. Disse Børns Stilling er nu ogsaa blevet meget forskjelligt bedømt. Nogle sige, at de blive mishandlede, at de fra deres Barndom indaande den kvalme, usunde Luft, fuld af den løsrevne Bomuldsstøv, at de derfor see usle og svagelige ud, og deres hele Liv igjennem gaae og slæbe paa et sygt Legeme, indtil de i en tidlig Alder udtærede synke i Graven; Andre derimod paastaae, at den hele Beretning er usand, der er Ingen, som mishandler dem, Luften er reen og sund, og der er ikke Spor af Lidelse eller af Svagelighed i deres Ansigtstræk. Det er nu en Ting, som man aldrig bliver enig om, fordi man aldrig støtter sig til de samme Kjendsgjerninger. Men selv de, som meest roste disse Børns ydre Stilling, maatte indrømme, at de saae blege og indesluttede ud, og hvordan skulde det vel være anderledes. Der staae de den hele Dag midt imellem de snurrende Hjul paa en Plet, hvor de knap ere istand til at røre sig, og imidlertid høre de næsten aldrig en menneskelig Lyd, Aanden stivner i dem fra Smaae af, de føle sig ikke i Forhold til noget Menneske, Fabrikherren bryder sig lige saa lidt om dem, som han bekymrer sig om sine andre Arbeidere, Opsynsmandens Stemme lyder kun til dem i korte Befalinger, og i Arbeidet selv er der aldeles Intet, som kan tiltale Sjelen. Men Opholdet i Fabriken varer gjerne fra den tidlige Morgen til den sildige Aften, og saaledes opvoxe de da uden Kundskab om Gud og Verden, og lære at betragte sig selv som det, de virkelig ere, et Hjul i den store Maskine, eller med andre Ord, de opvoxe til Fabrikarbeidere. Kun nu og da lykkes det et opvakt Hoved iblandt dem, med sin Tanke at trænge ind i den kunstige Orden af samvirkende Kræfter, og saaledes udgaaer fra saadanne Mennesker mærkelig nok en stor Deel af de nye Opfindelser, som fremkomme, og mange af de rige Fabrikeiere skulle have begyndt som simple Arbeidere; men just derfor, paastaaer man,

er det Fabrikherrerne slet ikke kjert, at deres Folk blive for oplyste; godt afrettede Dyr vare dem i Grunden kjerest. At der ere udkommet Love, som paabyde Skolegang for Børnene, og som skulle forhindre, at de anvendes i for ung en Alder, veed jeg; men jeg har aldrig været istand til at bemærke nogen Frugt af disse Love i Virkeligheden, og saalænge de nuværende Forholde bestaae, er det vel næppe til at haabe, at det skal blive anderledes.

Ligesom Manchester er Hovedsædet for de engelske Bomuldsfabriker, saaledes er Leeds det for Klædemanufacturerne, og begge ere, ligesom ogsaa de andre Fabrikhovedstæder, omgivne af en Kreds af rigtignok mindre, men dog i og for sig meget betydelige Stæder, hvor den samme Gjerning drives. I ældre Tider var Norwich det vigtigste Sted for den ovennævnte Virksomhed; thi her var det, de hollandske Uldvævere nedsatte sig, der for 300 Aar siden maatte flygte bort fra deres Fædreland, for at undgaae Albas Bøddeløxe. Nu er den Herlighed forbi, alt i 30 Aar er det gaaet tilbage med Norwich, medens Leeds just i den Tid saa utroligt er tiltaget. Arbeiderne havde nemlig stiftet en Forening imellem sig, der skulde varetage deres Fordeel; nedsatte en Fabrikant Lønnen, eller tog han en eller anden Bestemmelse, de ikke syntes om, strax blev der befalet, at Ingen maatte arbeide hos en saadan, den der alligevel gjorde det, blev mishandlet paa alle mulige Maader; man trængte sig endogsaa ind i hans Huus, sønderrev hans Arbeide, og ødelagde hans Bohave; erklærede en Værtshuusholder eller Kræmmer sig imod Foreningen, strax udgik der Forbud mod at give en saadan Søgning. Følgen blev, at den ene Fabrikherre efter den anden flyttede bort fra Staden og nedsatte sig i Leeds. Hvad der meget hjælper Klædefabrikerne i deres Opkomst, er den udmærkede lange og fine Uld, der findes paa de engelske Faar, og Landet leverer selv over det Halve af den Uld, det forbruger, medens al Bomulden indføres langveis fra, fornemmelig fra de nordamericanske Fristater; og i det Hele taget er Klædehandelen langt stadigere end den idelig vaklende Handel med Bomulds-

tøier, hvorfor der ogsaa hersker meget større Velstand iblandt Uldarbeiderne i Yorkshire, end Tilfældet er med de lancasterske Bomuldsarbeidere.

En høist mærkelig Virksomhed findes endelig ogsaa i det saakaldte Pottemagerdistrict, der forsyner hele Verden med hvidt Leertøi. For 100 Aar siden saae man her nogle smaae Landsbyer med et Par Tusinde Mennesker tilsammen; hist og her laae der nogle smaae Jordovne, hvorfra Tørverøgen nu og da steg i Veiret, og udenfor Husene gik et Par Folk i Ro og Mag med Piben i Munden og dannede en Krukke eller et Fad. Naar saa disse rødglasserede Leervarer vare færdige, solgte man dem gjerne i den nærmeste Stad, og meget langt bort fra deres Hjemstavn kom disse Arbeider vel aldrig. Nu ere Landsbyerne blevet til store Stæder, der med hver Dag stedse rykke nærmere sammen; medens umaadelige Ovne og Fabriker vise sig fjernt og nær. En tyk Sky af Kuldamp betegner alt langveis fra det Sted, hvor Hundredetusinder af Mennesker ere beskjeftigede; dernæst udbreder der sig ligesom umaadelige Fæstningsværker for Øiet., og saaledes er man da ankommet til Pottemagerierne. Ogsaa det engelske Porcellain udgaaer fra disse Værksteder; men det nyder langtfra den Anseelse som hine simple Varer, og i det Hele taget har man gjort den Erfaring, at hvorsomhelst Talen er om Nyttighedsgjenstande, er der intet Folk, som overgaaer Englænderne, deres Arbeider af den Art udmærke sig baade ved Styrke og Skjønhed; hvor Talen derimod er om egenlige Skjønhedssager, overgaaes de i høi Grad af Franskmændene. For saaledes at tage et Exempel, den franske Plov er plump og ubekvem, den engelske lader Intet tilbage at ønske; Modevarer derimod faaer man selv i England fra Frankrig, og de engelske Silkefabriker ere uagtet de senere Aars Fremskridt endnu ikke istand til at maale sig med Franskmændenes.

Vi have allerede ovenfor omtalt Englands udmærkede Havne, der ere af en saa utrolig Nytte for dets Handel. Alligevel ere gode Havne, ligesaa lidet som naturlige Skatte i Landets

Indre, tilstrækkelige til at hæve et Folks Handel; England var fra Arildstid i Besiddelse af begge disse Fordele, og dog var det først i de sidste Aarhundreder, da Verdenshandelen tog en anden Retning, og den almindelige Handelsvei ikke længere gik over Middelhavet, men over Atlanteroceanet, at England hævede sig, medens Middelalderens berømte Stæder, Venedig og Genua, Aar for Aar aftog i Betydning og Vælde. Fra den Tid voxede med hvert Aar Landets Rigdom; dets Colonier udvidede sig over alle Haves Kyster, og medens Spanien frydede sig ved Amerikas Skatte, ændsede det ikke, at det var England, der i Virkeligheden kom til at høste Fordelen af dets umaadelige Besiddelser. Den vigtigste Handelsstad i Riget er endnu stedse ligesom i gamle Dage London; men den Tid vil maaskee snart komme, da Liverpool vil kunne rose sig af, at have taget Luven fra Landets gamle, berømte Hovedstad. I det 16de Aarhundrede var Liverpool en ubetydelig Kjøbsted, og ikke stort Andet end et Fiskerleie med en 5—600 Indbyggere. Chester ved Dee var dengang den vigtigste Søhandelsstad ud ad mod det irske Hav. Men da hændte det sig, at Floden Dees Munding blev tilkastet med Sand; og fra nu af voxede Liverpool med hver Dag, medens Chester nedsank i Ubetydelighed. I Aaret 1700 havde Liverpool 6000 Indbyggere, 1720 10,000, 1740 18,000, 1773 34,000, 1801 78,000, 1821 120,000, 1841 225,000 og tilligemed sine Forstæder over 300,000 Indb. For nærværende Tid maa Folkemængden vistnok i det Mindste anslaaes til 400,000 Mennesker. Hvad der er af saa utrolig Nytte for denne Stad, er for det Første, at den ligger saa gunstigt for den amerikanske Handel, dernæst at den ligger saa fordeelagtigt for den indenlandske Forbindelse, næsten midt i det britiske Rige, og endelig, at den ligesom er omgiven med en Kreds af hine umaadelige Fabrikstæder, og saaledes er nærmere Manchester, Leeds, Sheffield osv., end det er Tilfældet navnlig med London. Især er Nærheden af Manchester og Forbindelsen med denne Stad af en utrolig Betydning for Staden. Her var det ogsaa, at den første Jernbane med Be-

vægelse ved Dampkraft blev anlagt i Aaret 1830. Nu er hele England paa Kryds og Tverts gjennemskaaret af Jernbanelinier; under dem drage sig electromagnetiske Telegrapher; herved kan en Kjøbmand i London for Exempel for et Par Dalers Penge i faae Øieblikke afgjøre en Forretning med en Handelsven i Newcastle eller hvilkensomhelst anden stor Stad i England eller Skotland. Fra enhver By, som ikke ligger ved Jernbanelinien gaae der udmærkede Veie til de nærmeste Stationer; og selv Canalerne, som man maaskee kunde formode havde tabt deres Betydning ved Anlægget af Jernbanerne, anvendes endogsaa hyppigere end nogensinde før, thi den billige Fragt ad dem gjør, at man benytter dem til Forsendelsen af alle tungere Varer, især saadanne, som det ikke haster saa overdrevent med. Især er det bridgewaterske Canalanlæg berømt. Dets Hensigt er, at forsyne Manchester med Kul, og saaledes drager dette Værk sig igjennem murede Hvælvinger dybt fra det Indre af et Steenkulsbjerg, og bevæger sig dernæst paa uhyre Buer over en Flod. Saaledes er selv i det Indre af England Alt beregnet paa Handel og den levende Samfærdsel imellem Folkene.

Denne korte Beskrivelse af Naturen og Menneskelivet i England har oftere nævnet Hovedstaden London, Verdens rigeste, stærkest befolkede Stad. Hele Danmark indeslutter ikke saa stor en Menneskemasse, som denne ene By indenfor sine snevre Grændser. Allerede i Oldtiden var den en stor og mægtig Handelsstad; men en stor By var dengang noget ganske Andet end nuomstunder, og i det 14de Aarhundrede skal den ikke have havt mere end nogle og tredive Tusinde Indbyggere, og har følgelig dengang vel næppe været betydelig større end Kjøbenhavn paa den Tid. Men fra nu af steg den med hver Dag i Vigtighed og Folkemængde, og det er ikke urimeligt, at Pesten i det 17de Aarhundrede virkelig bortrev 50000 Mennesker i London. Men det er dog først i dette Aarhundrede, at dens Tilvæxt har naaet sin fulde Styrke; i Aaret 1811 havde den dog kun 800000 Indb., nu for Øieblikket næsten 3 Gange saa mange. Man regner, at Folketallet hvert Aar i Gjennemsnit forøges med over

30000 Mennesker; og da den ikke er indesluttet af Fæstnings-værker, udvider den sig Aar for Aar til alle Sider, opsluger den ene Landsby efter den anden, og man seer stedse ikke blot enkelte Huse men hele Gader, der ere under Arbeide; tre lange Grave gjøre Begyndelsen, den i Midten betegner Kloaken eller Afledsrenden med Kjelderne til begge Sider, Vandrenderne og Gasrørene nedlægges i Jorden; dernæst begynder selve Opbygningen, og det ene Huus reiser sig saaledes ved Siden af det andet. Over en Miil fra London ligger Staden Greenwich med sit Søhospital; men Veien imellem begge Byer er alt forlængst saa tæt bebygget, at den danner en eneste umaadelig Gade. Den østlige Deel af London er City, Gammelstaden; den er Sædet for Stadens Handel, og her have de londonske Kjøbmænd deres Skrivestuer og Pakhuse. Selv boe de derimod gjerne i Westminster, den vestligste og anseligste Deel af Staden, og de have saaledes ofte over en Miil fra deres Hjem til deres Forretningssted. Men City er nu engang Handelssædet, det ligger jo ogsaa nærmest ved Havnen, og Westminster er den anseligste Deel, hvor Alt, hvad der er prægtigt, har samlet sig; og det er heller ikke saa underligt, thi i hele England har Vestenvindene Overvægten, og Kuldampen føres derfor i Almindelighed ikke henover den Deel af Staden. Den tredie Deel af London er Southwark paa Themsens sydlige Bred. Her var det, at de Danske, dengang de havde Magten i England, anlagde en Befæstning, som de kaldte Sydvirke, og heraf er Navnet fremkommet. Southwark har ganske en Fabrikstads Udseende. De umaadelige Fabrikbygninger, rundtom hvilke Arbeidernes Smaahuse ligge i en tæt sammentrængt Hob, de snevre, smudsige Gader, hvor man aldrig træffer den fine Verden, men kun fiirskaarne, sortsmudsede Arbeidsfolk, den umaadelige Kuldamp, der overalt har sværtet Husene, og endelig Støien af Maskinerne, som stedse gjennemtrænger Luften, medens det afbrugte, skidne Fabrikvand, guult og ildelugtende vælter sig igjennem Gaderne ad Themsen til, alt dette er ligesom i Manchester og Leeds. I Southwark er det ogsaa, at Barklays umaadelige

Bryggerie er beliggende; det er som en heel Stad, naar man regner alle de Huse sammen, som høre dertil. Svalekarret er saa stort, at Hertugen af Wellington her engang anrettede et Gjæstebud, for jeg veed ikke hvor mange Gjæster. Ogsaa Tønderne, hvor Øllet gjærer, ere af et umaadeligt Omfang, saa høie som et toetaget Huus, og man fortæller, at engang, da saadan en Tønde var gaaet i Stykker, anrettedes der en formelig Overswømmelse i de tilstødende Gader. Vi kunne jo nok tænke, at der i en By som London, der gjennemstrømmes af en Flod som Themsen, maae findes mange prægtige Broer; men da fandt man engang paa, at det kunde være ret løierligt, om man istedenfor en Bro havde en Vei, som gik under Vandet; man maatte da grave en Løngang igjennem Flodbunden fra den ene Bred til den anden, og Havmandsnaturen hos Englænderne forlystede sig ved Tanken om at gaae der nede under Vandet og at have Skibene og Fiskene svømmende over sit Hoved. Parlamentet bevilligede Penge til Anlægget, og Arbeidet begyndte. Men snart indtraf det ene Uheld efter det andet, og navnlig brød Vandet flere Gange igjennem; man maatte da sende Dykkere ned i Floden for at undersøge, hvor Hullet var; der maatte dernæst kastes Sandsække ned, og endelig maatte Vandet med umaadelig Arbeide pompes ud. Derved forøgedes Bekostningerne utroligt, og i ethvert andet Land havde man vistnok ladet det Hele fare; men det er nu engang ikke Englændernes Sag, at opgive et Arbeide, som de have paataget sig, og endelig lykkedes det ogsaa at faae det færdigt. Der findes to Veie for Vogne, ved Siden af ere der Fortouge for Fodgjængere, det Hele er opført af mægtige Kvaderstene og oplyst ved Gaslamper; men det kan dog ikke benyttes af Vogne, da man først maatte rive en Deel Huse ned, for at anlægge en Kjørevei, og Eierne opskrue Priserne til det Utrolige. Dette er nu den saakaldte Tunnel under Themsen. I det Hele taget er London ingen smuk By. Gaderne ere rigtignok i Almindelighed fortræffeligt brolagte, og om Aftenen paa det Prægtigste oplyste med Gaslamper, men de ere tillige snevre og krogede; der

findes vistnok mange store, prægtige Paladser; men disse forsvinde dog saa godt som ganske i den umaadelige Vrimmel af smalle, eensformige Huse, der rage frem næsten som Taarn ved Siden af Taarn. Englænderen holder nemlig ikke af, at beboe et Huus i Fællesskab med Andre; ethvert Huus er derfor kun indrettet til een Familie, og da Grunden i en stor By som London nødvendigviis maa være kostbar, have disse Bygninger gjerne i Længden, hvad de mangle i Drøiden; det gaaer da hele Dagen Trappe op og Trappe ned, saa ofte man skal fra det ene Værelse ind i det andet. Men derved opnaaer Englænderen ogsaa, at hele Huset er hans ligefra Gadedøren til op paa Loftet. „Mit Huus er min Fæstning", hedder det paa Engelsk; og det kan ogsaa kun den sige, for hvem ingen Deel af den Bygning, han beboer, er fælles for flere Familier. Man finder derfor i England endogsaa Trappegangen fredet og belagt med Tæpper, og i det Hele spille Gulvtæpperne en vigtig Rolle der i Landet; endogsaa den simple Mand anskaffer sig dem for hele sit Huus, og vi kunne nok tænke os, at de under et saa fugtigt Klima som det engelske blive betragtede som en virkelig Nødvendighedsgjenstand. Man kan ved at gaae igjennem Londons Gader iagttage mange Træk, der vidne om den engelske Folkeaand. I Boutikerne fremstilles enhver Gjenstand saaledes, at dens Anvendelse lige falder i Øinene. Modehandleren lader sine Varer glimre i den skjønneste Belysning, Delicatessehandleren bestræber sig for at faae alle Lækkermundes Tænder til at løbe i Vand, Lærredskræmmeren derimod er ikke saa angst for Noget, som at det skulde hedde, at han søgte at stadse med hvad han har at sælge; saaledes havde En faaet et Partie Lærred fra Irland, indsvøbt i smukke Hylstere; det Første, han havde at gjøre, var at pakke det om i ganske simple Omsvøb; thi ellers var der ikke Een i hele London, sagde han, der vilde kjøbe hos ham. Fremdeles seer man overalt paa Gaderne Køer, der blive drevne fra Dør til Dør og malkede foran Husene; saaledes kan Enhver overbevise sig om, at han faaer sin Mælk reen og uforfalsket. Om Søndagen er Alt i London og i hele England stille og

lydløst, Fabriker, Bjergværker, Markarbeider hvile, og endogsaa enhver Lystighed er forbuden; man har anket meget over den Strenghed, hvormed man ligesom vil tvinge Folk til Gudsfrygt; den simple Mand har kun fri paa denne ene Dag, man berøver ham enhver uskyldig Adspredelse, han kjeder sig og søger sin Morskab i Kroerne; thi ikkun de tør være aabne om Søndagen. Det kan være sandt nok; men Spørgsmaalet er dog, om Søndagsstilheden ikke er sammenvoxen med hele det engelske Liv, om Englænderen ikke vilde blive høist forundret, naar Nogen om Søndagen kom og talte til ham om Arbeide eller om Lystighed. Selv Tyvene, siger man, gjøre ingen Forretninger om Søndagen; det er maaskee overdrevet; men Noget er der sagtens deri.

Idet nu saaledes Billedet af London fremtræder for os med sin Vrimmel af Menneskeboliger, med sin umaadelige Virksomhed og sit stille huuslige Liv, da kan det ikke være anderledes, end at ogsaa den menneskelige Elendighed og den menneskelige Fordærvelse bæres hen for vort Blik. Vi have allerede tidligere omtalt Landalmuens fortrykte og forsømte Tilstand, vi have hørt om Nøden i de store Fabrikstæder, især iblandt alle disse stakkels forladte Irlændere, der fødes og døe i Ureenlighed og den usleste Armod; vi kunne tilføie, at hele Aaret igjennem flakker en Hob af Dagdrivere om fra Sted til Sted, og søger om Natten Ly i Arbeidshusene, lader sig der pleie og bespise, Alt ifølge Lovens Bud, drager næste Morgen videre, og kommer saa efter en Tids Forløb tilbage til de Natteherberger, de tidligere have besøgt, idet de frem for Alt ikke glemme at indfinde sig der, hvor Forpleiningen syntes dem at være god og rigelig. Men navnlig indeslutter dog London det høieste Maal af menneskelig Usselhed; den øde Ørk frembyder intet bedre Skjul for, hvad der ikke taaler Lyset, end denne uoverskuelige Hovedstad. Der findes mangt et Sted i London, hvor faldefærdige Rønner ligge sammenhobede i den smudsigste Ureenlighed, Kjeldere, hvor knap et Glimt af Lys trænger ned; der findes Huse, hvor de enkelte Stuer afgive Ly for flere Familier;

men selv her glemmer Englænderen ikke sin medfødte Tilbøielighed, forat have, hvad han ene raader for, Kridtstreger paa Gulvet betegne den Krog af det usle Værelse, som Enhver kalder sin. Og ogsaa her udmærke Irlænderne sig ved Støi og Drukkenskab, Smuds og Fattigdom. St. Giles, en af Londons gamle Forstæder, som nu forlængst er forenet med selve Staden, er især beboet af disse Stakler; her ligne Gaderne store Møddinger, fjernt og nær gjenlyder Alt af Slagsmaal og Skjenderie; men midt imellem de usleste Hytter seer man prægtige Bygninger, det er de berygtede Brændeviins Paladser, der straale af Marmor og det fineste Mahognitræ; og her træffer man idelig store Hobe af pjaltede Mennesker, der om end kun for et Øieblik søge at glemme deres Elendighed. Mange Smaabørn flakke ved Dag og Nat om paa Gaderne uden at have Ly, indtil de londonske Tyve tage sig af dem, og opdrage dem til den Fordærvelse, hvori de selv befinde sig. Dog endelig synes man i England at have faaet Øinene op for den aandelige og timelige Nød, der hvilede tungt over en stor Deel af Hovedstadens Befolkning. Midt i disse Ophobninger af Ryggesløshed og Elendighed, hvor kun Gudsbespottelse, Banden og liderlig Tale opfyldte Luften, har man anlagt Skoler. Mangfoldige Børn ere alt dragne ud af den Fordærvelse, hvortil de syntes bestemte; man søger at bibringe dem Kundskaber, at oplære dem i Arbeidsomhed, og naar de saa ere confirmerede, anviser man dem Underhold og et anstændigt Udkomme i Australien; og saaledes skal der med Guds Hjælp fremblomstre en kraftig, nyttig og gudelig Slægt af den Ungdom, hvis Liv alt fra Fødselen af syntes indviet til Syndens og Vederstyggelighedens Tjeneste.

Skotland.

Idet man Syd fra drager over Cheviotshill med sine Moser og store Hedestrækninger, naaer man snart den lille Bæk, der

antyder Grændsen imellem England og Skotland. Og i vore Dage er den ringe Bjergstrøm et mere end tilstrækkeligt Skjel imellem de forenede Kongeriger; medens en vidtudstrakt Bjergørken i fordums Tid ikke var istand til at adskille de fjendlige Folkestammer. Man overskrider altsaa disse umaadelige, afrundede Bakker, der hæve sig til en Høide af 3000 Fod; de skarpe Bjergvinde forhindre overalt Kornavlen og Træværten, kun hist og her viser der sig imellem Lyng og Hedebuske enkelte grønne Pletter, hvor store Faarehjorder flakke om fra Sted til Sted; man kommer forbi eneſtaaende Hytter opsatte af Kampestene; men ikke en Stad, selv ikke en ordenlig Landsby viser sig paa en Strækning af 16 danske Miil; fra det immergrønne England er man nu kommet til en Egn, hvor Sneen om Vinteren opdynger sig i umaadelige Hobe, og der ere opstillede høie Pæle, der paa saadanne Tider kunne betegne de Reisende Veien. Herfra stiger jeg nu atter ned i Skotlands frugtbareste Egne, og ligesom i England drager sig ogsaa her et Lavland mod Syd og Øst, imedens Fjeldlandet imod Vest og Nord danner en ny Klippevold mod Atlanteroceanet. Skotlands Natur er alligevel ikke nogen Gjentagelse af den engelske; Lavlandet er her, især mod Øst, langt smallere og mere indskrænket, det er mindre jevnt og bæver sig ikke blot med Bakker, men ogsaa med enkelte Fjeldstrøg mod det nære Høiland; heller ikke er Luften i den Grad fugtig og taaget, og aldrig saasnart har man overskredet Grændsen, førend man istedenfor det mørkegraae Slør, der indhyller Englands Bjerge, seer ligesom en blaalig Dunstkreds, der drager sig over Klipper og Høie i det Fjerne. Men med det Samme seer man ogsaa strax, at det er et andet Folk, imellem hvilket man færdes, ikke længere de slanke Englændere, men en firskaaren, bredskuldret Menneskerace med bredt Ansigt, stor Mund og fremstaaende Kjevebeen, og Skotterne adskille sig derfor ogsaa selv fra deres sydlige Naboer, og ville aldeles ikke høre om, at de skulde være Englændere. Sproget er endnu det samme, men har dog en ganske anden Klang for Øret, og alt nu seer man det første Spor af den særegne skotske Klæde-

dragt; thi hver Mand bærer Plaiden over sine Skuldre, ligesom et stort fiirkantet Shawl af tærnet uldent Tøi, der er befæstet over Brystet. Endelig vidner ogsaa den første Indtrædelse i Landet om andre Love og andre Skikke. Lige ved Grændsen ligger nemlig det berømte Gretnagren, hvor indtil den seneste Tid en Mængde ægteskabelige Forbindelser ere indgaaede imod Forældrenes Vidende; de skotske Love ansee nemlig ethvert Ægteskab for gyldigt, naar de Paagjældende for Fredsdommeren have erklæret det for deres Hensigt at leve og døe som Ægtefolk.

Imellem Cheviotshill og Høilandene drager der sig en yndig, frugtbar Dal, der vandes af Floderne Clyde og Forth, og som vi kunne kalde det sydlige skotske Lavland. Naturens Ynde skal her overgaae al Beskrivelse; Mark og Skov, Bjerg og Sø ere overalt harmonisk forenede, det Hele er tilmed fortræffeligt opdyrket, og Clyde-Forthdalen har igjennem hele Historien stedse været Skotlands egenlige Middelpunct. Mod Øst gaaer Høilandet hinsides Taydalen næsten lige hen til Nordsøens Kyster, men gjør dernæst Plads for en flad, skovløs Lavslette, imedens et frugtbart Skovland med yndige Bakker og rivende Bække, der fra det nærliggende Høiland styrte sig mod Havet, drager sig langs Murraybugtens sydlige Kyster lige til Inverness. Intetsteds paa Jorden har Agerdyrkningen i de senere Aar gjort saa store Fremskridt som her i disse Egne; det er ikke længere nu som i gamle Dage, da det iblandt de stolte skotske Baroner blev anseet som en ubodelig Skam at give sig af med Jordens Dyrkning; nu kan man ikke tale med en Skotlænder, hedder det, uden at Landvæsenet bliver bragt paa Bane. Man tilskriver Folket i det Hele taget megen practisk Sands; Englænderen er vistnok mere driftig; men kommer det an paa at udføre en Ting paa den nemmeste og bedste Maade, skal Prisen tilkomme Skotlænderen. „Een Skotte gjør det af med tre Englændere“, hed det i gamle Dage her i Landet, og det Samme siger man ogsaa endnu; men dengang var det paa Kamppladsen, nu derimod paa Marken, at man

mener at staae saalangt forud for et Folk, hvis Kraft og Dygtighed, man ellers anseer det al Ære værd at ligne; og virkelig skulle Skotterne navnlig i Opdyrkningen af øde Strækninger overgaae alle andre Egnes Landmænd. Hvorsomhelst man kommer i de skotske Lavlande, seer man Sædemarkerne fortrinsviis bevoxede med Hvede. Hveden er her den fornemste Kornsort og den eneste, der benyttes til Brød. Stiger man derimod op i Høilandene, hvor Klimaet og Jordbunden ikke længere egne sig til at dyrke Hvede, da er det Havre, hvoraf man tilbereder Brødet, og for omtrent 100 Aar siden var dette det Almindelige i hele Skotland. Derimod bliver Rugen aldrig benyttet til Brød, og den Smule, man dyrker af denne Sædeart, anvendes alene til Hestefoder. Fra hele Skotland, især fra de lavere Høilande, drage om Efteraaret store Trifter af Slagtekvæg over Grændsen, hvor det bliver solgt paa de engelske Markeder. Man kommer derved uvilkaarlig til at tænke paa Jylland, og der er i Sandhed overmaade Meget, hvori Skotlænderne synes at ligne vore Jyder. Vi have allerede omtalt Skottens practiske Sands, at han overalt veed at komme frem og gjøre sig gjældende; paa samme Maade er det med Jyden. Begge ere sparsommelige, og vide at benytte den mindste Fordeel. „Hold fast paa hvad du har“, og: "Lidt til Lidt gjør Skjeppen fuld“, hedder det her som der. Lysten til at slaae en Handel af er ligestor hos begge, og den jydske Studepranger har megen Lighed med den skotske Topsman, der paa sin lille hvide Hest eller ogsaa med sin Knortestav i Haanden følger sit Kvæg ad England til og vender tilbage med en fyldt Pengepung. En saadan Topsman blev engang, som han veltilmode tradskede over Hedelandet ad sit Hjem til, tænkte paa sin gode Handel og lagde Planer for næste Aar, overfalden af en engelsk Røver; Pengene maatte han da give fra sig. Men ikke nok med det; thi Røveren sagde dernæst: „Gode Ven, jeg har altid havt for Skik at give Folk et Erindringstegn med, at de stedse skulle mindes, at de have havt med mig at gjøre, læg din Haand her paa denne Træstub, saa hugger

jeg den af nok saa net". Og Skotten sagde ganske rolig sin Haand paa Stubben; men da den Anden saa hugger til, trækker han behændig Haanden bort, Klingen gaaer dybt ned i Træet, og medens Røveren forgjeves søger at faae den løs, griber og baster han ham, tager da først sine Penge, gaaer saa til den nærmeste By, hvor han giver Besked, og fortsætter rolig sin Vei, som om der Intet var forefaldet. Lignende Historier hørte man i gamle Dage ikke saa sjeldent fra Jylland. At Lysten til Vinding for Resten ikke altid er noget elskværdigt Træk, lader sig rigtignok ikke nægte, og Reisende fortælle, at aldrig roser en Skotte en Ting, uden at han tillige vil vide, hvad den har kostet. Man fortæller en Historie, der betegner den sparsommelige Skotlænder, ligeoverfor den ødsle Irlænder. Det var i Slaget ved Waterloo, at en Bataillon Irlændere blev commanderet til at gjøre et Angreb, strax kastede Folkene deres Bagage og gik kjekt mod Fjenden; en skotsk Bataillon blev kort Tid efter sendt dem til Undsætning, fandt deres Randsler ligge paa Jorden, og da de meente, at det var Synd, at alle disse gode Sager skulde gaae til Spilde, toge de dem op, og gik dernæst dobbelt belæssede imod Fjenden. Den Lighed, vi have fundet imellem Skotlænderen og Jyden, skal selv vise sig i Sproget; man vil endog paastaae, at de med Lethed forstaae hinanden, og om dette vel endog er overdrevent, findes der dog i det skotske Almuessprog en stor Mængde jydske Ord; og der har vistnok i gamle Dage været en temmelig betydelig Forbindelse mellem disse Lande.

Vi have beskrevet de engelske Fabrikstæder og Virksomheden i dem. Hvad vi der have bemærket af Storartet og Mægtigt, men tillige af Sørgeligt og Nedtrykkende for den menneskelige Følelse, gjælder ogsaa Skotland. Det er mod Vesten Glasgow, mod Østen Dundee, der ligesom have opslugt hele Landets Handels- og Fabrikliv. Dundee var endnu i Midten af forrige Aarhundrede en ringe Fiskerby, nu er den en mægtig Handelsstad og Hovedsædet for Forfærdigelsen af det skotske Lærred. Men især rager Glasgow dog frem

iblandt Skotlands Stæder. For noget over 100 Aar siden var det endnu en ubetydelig Stad; og først fra Begyndelsen af dette Aarhundrede er den Dag for Dag voxet i den Grad, at dens Folkemængde for Øieblikket beløber sig til henved 300000 Mennesker. Hvad der i England er fordeelt paa en Mængde Stæder som Liverpool, Manchester, Birmingham o. s. v., findes her samlet under Eet. Alt kort Tid efter, at man har overskredet Grændsen, seer man om Aftenen et underligt rødligt Flammeskjær mod Nord; det er Gjenskinnet af Jernværkerne rundtom Glasgow, og disse have fra først af mægtigt bidraget til at hæve Stadens Betydning. Alt som man nærmer sig den, øiner man paa mange Miles Afstand ligesom et umaadeligt Taarn; og i Sandhed det er en af Verdens mægtigste Bygninger, over 200 Alen høi, altsaa næsten af samme Høide som Taarnet paa Strasborg Domkirke. Og dog er det Hele ikke Andet end en Skorsteen. Glasgow er nemlig Sædet for Frembringelsen af alle Slags chemiske Varer; man faaer dette tilgavns at føle, naar man nærmer sig Byen; thi Mage til afskyelig Stank findes end ikke midt i den tætteste engelske Kuldamp. Og da nu en Mand ønskede at anlægge en ny Fabrik for slige Sager, maatte han finde sig i, at man bestemte ham et Maal for hans Skorsteen, som man skulde synes maatte afskrække Enhver fra et saadant Foretagende. Men en Skotlænder lader sig ikke lettelig skræmme, og saaledes kneiser da denne Kjæmpebygning i Veiret, ret som om den vilde sige: Middelalderens Storhed var dens mægtige himmelstræbende Kirker; dernæst kom der en Tid, der prangede med Paladser; Nutiden hæver sig atter kjekt mod det Høie, Fabrikerne, det er nu vor Storhed; selv holde vi os ved Jorden, men vore Røgdampe blande sig med Himmelens Skyer. For Resten er Glasgow Hovedsædet for de skotske Bomuldsfabriker, og her var det ogsaa, at Dampens Kraft først blev benyttet som et Redskab i Menneskenes Hænder. Her levede Dampmaskinens Opfinder Watt, han, om hvem man fortæller, at han selv som Dreng ikke havde Tanke for Andet end Vanddampe, saa han

hele Timer kunde staae foran en dampende Theekjedel, som anede han alt dengang den mægtige Kraft, Skaberen har nedlagt i Vandet under dets Udvidelse til Luft. For Resten indeholder Billedet af Glasgow, hvad vi allerede have omtalt ved England, mægtige Fabrikbygninger, usle lave Arbeiderboliger, Smuds og Kuldamp, udtærede, støiende Irlændere; eller med andre Ord, det er en fuldkommen Fabrikstad. Dog dertil kommer endnu et hyggeligere Billede; en Deel af Staden er smuk og velbygget, og ligesom Mersey ved Liverpool udvider ogsaa her den lille Flod Clyde sig til et mægtigt Vand, og gaaer efterhaanden over til at blive en fuldkommen Havarm; ogsaa her har Havet efterhaanden udvidet Flodens Leie, og driver i Flodtiden dens Vande tilbage mod dens Kilder; en umaadelig Skibsbro drager sig over en halv Miil langs Clydes Bredder; og det mægtige Handelsliv, som her rører sig under den frie Himmel, er langt mere tiltalende for Sjælen end den hvirvlende Bevægelse i de lumre, indesluttede Fabriker.

Det er Forbindelsen med England, som Skotland kan takke for sin opblomstrende Velstand. Saa fattig som en Skotte: var i ældre Tider et høist betegnende Udtryk. Thi ikke at tale om de blodige Stridigheder imellem de forskjellige tæt sammensluttede Stammer, der hindrede alt fredeligt Liv fra at udvikle sig, i Hobetal jog Landets Indvaanere bort fra deres Arne, og tvang dem til at søge deres Udkomme i fremmede Magters Tjeneste, og vi have som bekjendt i Hr. Zinklairs Tog et nærliggende Exempel paa saadanne Udvandringer; ikke at tale om de mange Familier, der ogsaa droge bort, for paa fredeligere Viis at søge sig en anden Hjemstavn, saaledes som den skotske Tapetmager, hvis Søn, Slangerupvæveren, var Fader til vor Kingo, saa laae Landet saa afsondret, saa indknebet mellem sine Fjelde, at endog den fjerneste Tanke, om at det skulde kunne hæve sig, syntes at maatte fortrænges. Da bragte Forbindelsen med England et nyt Liv ind i de skotske Dale; hvad det sydlige Land igjennem Aarhundreder havde tilvunden sig ved ufortrøden Driftighed, kom med Eet dets nordlige Broderland tilgode,

og med Handelen og Industrien hævede nu tillige Agerdyrkningen sig, saa Skotland er for nærværende Øieblik noget ganske Andet, end 100 Aar tilbage i Tiden. Og dog har Skotlænderen stedse følt sig ligesom fremmed ligeoverfor Englænderen; han har en Fornemmelse af, at det Eiendommelige i det skotske Folkeliv stedse mere trænges tilbage af det Engelske, og kun Følelsen af, at Landets Velstand er knyttet til Forbindelsen med England, forhindrer Uvillien fra at bryde ud i lys Lue.

Er der Noget eiendommeligt ved et Folk eller Land, afpræger det sig stedse i dets Hovedstad, og saaledes maae vi da heller ikke her forbigaae Edinburgh. Alle fremmede Reisende have været henrevne af Stadens fortryllende Beliggenhed; Sligt er nu visnok intet Menneske istand til at beskrive for et andet; men vi kunne dog nok forstaae, at der kan være noget Ophøiet, i at see en stor og herlig Stad ligesom hæve sig op ad Bjergenes Skraaning, at det maa forbause Øiet, at see en mægtig Bro, der støttet paa umaadelige Søiler, fører fra Klippe til Klippe, og hvorfra man skuer ned over Huse og Haver, der ligesom sænke sig ned i en yndig Dal. Og dertil kommer, at Indbyggerne i Edinburgh gjøre alt Muligt forat forskjønne deres Stad; den er hverken blevet rig ved Handel eller Fabriker; men den er Sædet for den skotske Adel, og overalt seer man prægtige Paladser; men det gamle Kongeslot staaer øde og forladt, og man ymter om, at Skotterne med Længsel see den Tid imøde, da de haabe, at de atter skulle føre deres egen Konge ind i de forrige skotske Kongers Herresæde. Men fordybe vi os saa i den gamle Deel af Staden, i disse snevre, smudsige Gader, der aldrig have været oplyste af Solens Straaler, der drage sig som smalle Klipperevner, kun et Par Alen brede, imellem de umaadelige Bygninger, der med deres svære Mure hæve sig til en Høide af 10 til 12 Etager, og hvor Gjenboerne med Lethed kunne række hverandre Hænderne over Gaden, og høre vi saa, at her boede i fordums Tid de skotske Baroner, der just i Gadens Sneverhed søgte en Beskyttelse mod deres Fjenders Angreb, da synes det just ikke at være nogen hyggelig Tilstand,

disse Skotlandsvenner dvæle ved med saamegen Kjerlighed. I vore Dage ere hine usunde, fugtige Huller kun beboede af den fattigste Deel af Befolkningen, og Irlænderen har med sfamt sit Sviin opslaaet sin Bolig i de gamle Grevers Sovevœrelser. Men selv Politiet veed næppe at finde Rede i den Labyrinth af Gange og Værelser, som i disse Bygninger krydse hverandre i det Uendelige, og de afskyeligste Forbrydelser gaae uhindrede i Svang indenfor deres tykke Mure. Her var det saaledes, at Burke for en Deel Aar siden drev sit Væsen. De engelske og skotske Læger have nemlig meget ondt ved at forskaffe sig Lig forat undersøge det menneskelige Legemes Indretning, de staae derfor ofte i Forbindelse med Folk, der opgrave Ligene paa Kirkegaarden; men Burke fandt, at det var nemmere, at forskaffe sig denne Art Vare fra første Haand, og lokkede Folk ind i sit Smuthul, slog dem ihjel og solgte dem til Lægerne; og først efter flere Aars Forløb lykkedes det Øvrigheden at gjøre Ende paa dette Uvæsen.

Fra det frugtbare Lavland med sine Sletter, lave Fjelde og skovbegroede Bakker stige vi nu op i det øde, vilde Høiland. Sneen ligger her næsten hele Aaret paa de høieste Bjergtoppe, bratte Klipper hæve overalt deres lyngklædte Hoveder i Veiret; man trænger igjennem snevre Pasſer med steile, nøgne Fjeldvægge, der rage frem, mørke og truende, som støbte af Jern; overalt sees der Spor af Omvæltninger i Naturen, talløse Klippebrokker ligge adspredte i Dalen og opad Fjeldets Skraaning; man maa springe fra Steen til Steen, som de ligge der beklædte med Mos, glatte og slibrige, og glider da Foden, synker man ned i Mosedynd til over Livet. Dalen udvider sig, man synes at øine en vidtudstrakt Græsmark; men det er kun et Kjer, bevoxet med Vidier og Raigræs, og man maa skynde sig tilbage for ikke at begraves i Uføret. Paa andre Steder seer man store, vidtudstrakte Heder imellem Klipperne, og kun hist og her vise sig Levninger af en gammel Skov, der endnu har undgaaet de skarpe Havvindes Ødelæggelse. Dog denne øde, vilde Natur har ogsaa sin Skjønhed; de smalle,

lange, dybe Søer udbrede sig for Øiet som Klippekløfter, fyldte med Vand, Elvene bruse igjennem Dalene eller styrte sig som Fossfer ned fra de lodrette Klipper, og det er et underligt Syn; disse mørkebrune Vandfald frembyde, der ere farvede af Moserne, hvorfra Elvene have deres Udspring. Men over det Hele drager sig den omtalte blaalige, altgjennemtrængende Dunstkreds; halvgjennemsigtig breder den sig ud over Hederne, bedækker Bjergenes Toppe, stiger, falder og hæver sig atter, fortæller os de mange underlige Sagn om Bjergaander og varslende Syner, minder os om Hexene, der mødte Macbeth paa Heden, hilste ham som Skotlands Konge, og omtaagede hans Blik, saa han glemte sin Pligt og myrdede sin Herre og Konge paa Iverness Slot. Kun sjeldent møder man et Menneske i denne vilde Natur, kun Hedefuglen flyver skrigende igjennem Luften, medens Ræve og Vildkatte liste sig om imellem Klipperne, og Harer og Raadyr søge sig et Ly under Buskene. Dog engang om Aaret, inden Vinterens Komme, afbrydes Eensomheden. Menneskestemmer svare hverandre fra Fjeldene, Geværskuddene knalde, og Jægerne gjennemstreife Egnen; men snart vender Stilheden igjen tilbage, og Vildtet aander atter frit, uden at forstyrres af Menneskenes Efterstræbelser. Men hist og her viser der sig en Hytte, Murene ere opførte af løse Kampestene og tættede med Mos, Taget bestaaer af Bjelker, belagte med Lyng eller Græstørv, og overalt seer man Halmreb hænge ned, belæssede med store Kampestene, at ikke Vinterstormene skulle rive det Hele med sig. Der er intet Loft, Ilden brænder midt paa Gulvet, og Røgen udbreder sig frit i Hytten, indtil den endelig finder Vei igjennem det utætte Lyngtag eller ad den Aabning, man har gjort for den i Taget; og ad den samme Vei trænger ogsaa for det Meste Lyset ind i Stuen, thi meget sjeldent seer man Vinduer i en saadan Hytte. I Nærheden ligger der en lille Havremark midt imellem Mosejord og Klippestykker, og Faareflokke afgnave det sparsomme Græs, der hist og her titter frem imellem Lyngen; Kartofler, Havrebrød og Mælk er Folkenes sædvanlige Spise, og kun nu og da slagter man et

Faar til Helligdagene. Saaledes see vi da overalt Sporene til Armod, og selv disse Klipper og Moser tilhøre ikke Befolkningen, den boer der kun til Leie, og maa aarlig betale store Afgifter til Eierne. Høiskotterne nedstamme fra de gamle keltiske Folkeslag, og medens deres Brødre i Lavlandene blandede sig med de indvandrede Englændere og Danskere, bevarede de Forfædrenes Sprog og Skikke rene og ublandede igjennem mange Aarhundreder; undertiden gjorde de et Røvertog ned i de lavere, frugtbare Egne, og deres utilgjængelige Bjerge beskyttede dem mod ethvert Angreb, hvorved man søgte at hevne sig paa dem. De adløde kun af Navn Skotlands Konger; derimod vare de inddeelte i mange forskjellige Stammer eller Klaner, hver under sit Familieoverhoved, ligesom ogsaa Alle, der hørte til den samme Stamme, betragtede hverandre indbyrdes som een eneste stor Familie. Vild Hevngjerrighed var stedse Særkjendet for alle disse stolte Høilændere; i Valeserens Hjerte bruser det som gjennem hans Harpes Strenge, Høilænderens Sind derimod samstemmer med Sækkepibens hvinende og skjærende Lyd, og den har jo ogsaa altid været hans Yndlingsinstrument. Den frygteligste af alle disse Stammer var dog Mac Gregors, eller Gregors Sønnerne. Drummond, Kongens Jæger, havde grebet nogle Vildtyve, de vare blevet straffede med Tabet af deres Ører; det krævede Hevn. Drummond blev slaaet ihjel; dog endnu var Hevnen ikke mættet; Morderne træde ind i hans Søster Huus, og stille Broderens afhuggede Hoved hen paa Bordet for hende; hun taber Forstanden af Forfærdelse og vanker længe affindig omkring imellem Klipperne. Morderne blive forfulgte, tye til de mægtige Mac Gregors, og disse sværge ved Alteret paa Drummonds blodige Hoved, at de de ville staae Last og Brast med dem. Fra nu af høre vi om en Række af Mord og Blodsudgydelser; indtil endelig Mac Gregors fange en talrig Skare af deres Modstandere, indespærre dem i en Lade og brænde dem Alle inde. Da først slog Straffens Time, en Skare af sørgende Kvinder i hvide Liin drage ind i Kongeborgen, og forlange under Jammerskrig Hevn

over deres Mænds Død. Hele Skotland reiser sig, og Mac Gregors Stammen bukker under for den almindelige Forbittrelse. Dette skete i Aaret 1590. Men ogsaa indbyrdes rasede Clanerne mod hverandre, og mangfoldige Skrækkebilleder bæres os allevegne fra imøde, naar vi læse Skotlands gamle Historie. Hist see vi en brændende Kirke, den indeslutter Mænd og Kvinder, Voxne og Børn, og hvo der søger at undgaae Ilden, falder for Sværdet; en Spillemand blæser op til Dødningedandsen, for saaledes at haane de ulykkelige Offere; deres Klager og Jammerskrig synes af sig selv at lyde igjennem hans Sækkepibe; og dette Stykke var siden efter stedse Glengarystammens Livmelodie. Her see vi en Flygtning forfulgt af en fjendlig Stamme; han naaer en Afgrund; et dristig Spring, og han staaer frelst paa den anden Side. Forfølgerne standse ved Svælget. En blandt dem vover Springet; i næste Øieblik sees han hængende imellem Himmel og Jord, omfattende en Green med sine Arme. Da iler den Forfulgte til. „Vi to have nok en Regning at afgjøre," raaber han, svinger sin Øxe, og Grenen styrter med den Ulykkelige i Afgrunden. Dog endelig frembrød den Dag, der skulde gjøre Ende paa Clanlivet. Høiskotterne havde samlet sig om den sidste Stuarts Banner; hans Sag var tabt, og nu maatte de finde sig i, at deres ældgamle Stammeforbindelser bleve opløste. Og fra dette Øieblik fik Høilandene og hele Skotland en ny Skikkelse. Clanhøvdingen stod fra nu af som skotsk Lord; hans fordums Drabanter søgte ned i Stæderne, og saaledes grundlagdes efterhaanden de skotske Fabriker; derimod flyttede driftige Forpagtere fra Lavlandet op imellem Bjergene, og talløse Faarehjorder græsse nu paa Steder, hvor fordum kun Jægerne flakkede om efter vilde Dyr. Man seer saaledes her i vore Dage mange Landmænd, hvis Boliger næsten overgaae de engelske Forpagteres; Korn dyrke de ikke meget, dertil er Klimaet for raat, Jorden for gruset; men derimod have de Faareflokke paa 3—4000 Stykker; naar Vinteren kommer, blive disse Dyr indsmurte med en Blanding af Smør og Tjære, det skal nu være til Beskyttelse mod Kulden, og dernæst overladte

til sig selv. Ogsaa seer man om Sommeren i de mindre høitliggende Egne store Hjorder af sort, ofte kullet Kvæg, der om Efteraaret bliver drevet ned i Lavlandene, og solgt der, eller ogsaa bliver ført heelt ad England til. Dette Kvæg er for Resten smaat, ligesom ogsaa de hvide, krølhaarede Høilandsheste, der besidde alle en Bjergbestes Dyder. Høilænderen besad fra Arildstid sin særegne Nationaldragt. Den bestod foruden den ovennævnte Plaid af Kilten, en kort Blouse med mange Folder, Navnet kommer af det danske „kilte", altsaa en opkiltet Kjole; paa Fødderne bar man Sandaler, sammenbundne med brogede Baand; lignende Baand vare istedenfor Strømper vundne op om Benene; men endeel af Læggen og hele Laaret var nøgent, og paa Hovedet havde man en Kaskjet af sammenfoldet Tøi med en Ørnefjeder. Kilten og Plaiden vare syede af tykt, tærnet Tøi, som kaldes Tartan; hver Clan havde sin bestemte Farve, og vee den, der vovede at anmasse sig en Art Tartan, som ei tilkom ham. Senere hen blev Høilandsdragten aldeles forbuden, man befalede nemlig Folkene, at de skulde bære Buxer, og da de ikke vovede aabenbart at være ulydige, saae man Folk, iførte deres gamle Dragt, bære Buxerne omkring med sig paa en Stok. Endnu i vore Dage ere der dog endnu mange afsides Egne, hvor man klæder sig paa den gamle Maade, den er i det Mindste almindelig for Drenge, og gamle Folk kunne slet ikke vænne sig til det nye Væsen; de fryse, sige de, naar de trække Buxer paa; det lyder jo noget underligt, men er dog i Grunden ikke urimeligt; de bare Laar ere de vante til, medens vor Klædedragt just lader de Dele temmelig aabne, som de vare vante til at have meget stærkt bedækkede. Naar vi nu fremdeles høre om, hvorledes Høilændernes gamle Sprog daglig mere taber sig, hvorledes det allerede næsten er forsvundet i de østlige Egne, og kun lever i hele sin Kraft paa de yderste vestlige Klipper, saa synes Alt at bære Vidnesbyrd om, at den sidste Rest af Høilandslivet snart som Solen skal dukke ned i Vesten, og maaskee kun paa de atlantiske Klippeøer endnu holde sig en Stund som et Minde om et forsvundet Folkeliv. Men det er dog ikke saa;

thi hvad hele det skotske Folk har af aandeligt Liv i Modsætning til Engelskmanden, det er stedse udgaaet fra de høie Bjerge; igjennem hele Landets Historie aander der et Pust fra Høilandet. Tidselen er hele Skotlands Vaaben; den minder om Æslet, siger Englænderen for Spot; nei den siger: Tag dig iagt, kom mig ikke nær, svarer Skotten; mine Høilande ere som en Tidsel, vogt dig, at de ikke blive et Skjær, hvor dit Skib engang i Tiden kommer til at strande. „Grib fat," „hold paa hvad du har", og mange andre Valgsprog, der findes under de skotske Baroners Vaaben, synes at have deres Udspring fra Livet i Høilandene; hele Skotland bærer Plaiden, Sækkepiben lyder igjennem hele Landet, hver en Skotlænder bærer i sit Ansigt Vidnesbyrdet om de gamle Kelter, og overalt i hele Landet seer man Familieforholdet udstrakt til de fjerneste Beslægtede. Clanaanden er ikke død, den slumrer.

En lang, dyb Bjergspalte fra Loch Eil til Murray Bugten deler Høilandet i en nordvestlig og en sydøstlig Halvdeel; den er opfyldt med en Række Indsøer, og disse ere forbundne med hverandre og med Havet ved den mærkværdige caledonske Canal. Forsaavidt som Bestemmelsen med dette Arbeide var at skaffe Høilænderne Noget at fortjene, maa Hensigten fuldkomment være opnaaet, thi det har kostet umaadelige Summer; men for Resten synes det hele Foretagende temmeligt unyttigt; og man skulde troe, at det maatte klinge noget latterligt i engelske Øren, at man anlagde en Canal igjennem Landet, fordi man var bange for at seile paa Havet. Thi rigtignok er Atlanterhavet ved Skotlands Kyst yderst uroligt og næsten idelig i Oprør, Bølgerne kaste sig med Raserie mod Hebridernes Klippekyster, naar det, som det ofte skeer, stormer fra Vesten, og Seiladsen gjennem Pentlandsstrædet er fra gammel Tid bekjendt for sine Farer. Men Kystens Beboere sætte dog uden Frygt over Strædet paa deres Baade, eller tumle sig som Fiskere ude paa det vilde Hav. Fiskerierne ved Skotlands og de nærliggende Øers Kyster ere i det Hele taget af den største Betydning, især er Sildefangsten yderst vigtig og over-

gaaer endogsaa, hvad Norge seer sig istand til at yde. Det er fra Midsommer til Vinterens Begyndelse, at Sildene i store Stimer trække ind mod Orken- og Shetlandsøerne, og derfra besøge Fastlandets Bugter, saavel mod Øst som især mod Vest. Man fanger dem i stormaskede Garn, de blive dernæst meget omhyggelig nedsaltede, og saaledes forsendte rundtom i Verden. Dog disse Fiskere ere ingenlunde Høiskotter, men nedstamme fra Normændene, der i Oldtiden havde store Besiddelser i Skotland. De adskille sig ved deres høie, anselige Væxt, deres lyse Haar og brede Ansigtsformer fra de lavere og mere sortladne Bjergskotter; man finder nordiske Navne og flere nordiske Skikke blandt dem; i Tidens Løb have de antaget det engelske Sprog, men have dog beholdt adskillige Ord og Talemaader, der minde om deres egenlige Fædreland. Bjergskotten ynder ikke Havet, han lader dets Rigdomme skjøtte sig selv, og Hollænderne uhindrede fiske langs sine Kyster; hine derimod ere just som skabte for Søen; i den stærkeste Storm tabe de end ikke deres Rolighed, sidde tause ved Aarene, og udføre hurtigt og bestemt Styrmandens Befalinger; han er den Eneste, der mæler et Ord. Det er den nordostligste Halvø af Skotland ud mod Pentlandsstrædet, der er beboet af disse Mennesker. Her i Caithness er Landet langt frugtbarere og lavere end ellers i Høilandene; ved Siden af Fiskeriet drive de ogsaa Agerdyrkning og tiltage daglig i Velstand. Men ogsaa Sutherlands (Sønderlandets) Kyster vare en Tid lang beboede af Normændene, eller som de i Folkemunde stedse kaldes, de Danske. Overalt i det nordlige Skotland leve disse „Danske" i Folkets Erindringer; man tilskriver dem Alt, hvis Oprindelse man ikke veed Besked om; de gamle Klippeborge og Mindesmærker, siger man, tilhørte de Danske, dem var det, deropbrændte Høilandets Skove, og lærte Folkene i det Sted at brænde Tørv; ja man nærer endnu stedse, hedder det, Frygt for, at de Danske skulle komme igjen, og da Oldgranskeren Worsaae undersøgte Egnen, troede man, det fortæller han i det Mindste, at han var den

den danske Kongesøn, der var kommet hid for at udspeide Landet.

Imidlertid var det dog Øerne Norden for Fastlandet, der i fordums Dage var Hovedsædet for Normændenes Magt i det nuværende Skotland. Den sydlige Gruppe, nemlig Orkenøerne, er lavere og frugtbarere end den nordlige, Shetlandsøerne; men Kysterne ere dog paa begge Steder steile Klipper, omgivne med en Formuur af bratte Skjær, og saavel hist som her hæver Landet sig i det Indre med lynggroede Bjerge og umaadelige Fjeldmoser, medens de fladere, frugtbarere Egne drage sig langs Bugternes Kyster. Klimaet er ikke strengt, men dog fugtigt og stormfuldt. Ligesom paa Færøerne er Tordenveir hyppigt ved Vintertide, og Sommeren afbrydes gjerne ved Snee og Hagl midt i Juni Maaned. I Aarhundredernes Løb har den norske Befolkning for største Delen tabt sit eiendommelige Præg; den er paa det Skrækkeligste bleven undertrykt af Skotterne, de gamle Jarlers Afkom have forlængst mistet deres Odelsret, og maae nu som Forpagtere eller Fæstere paa Aaremaal opdyrke Landet, medens de ligesom Høiskotterne maae boe i Røghuse af Kampestene, hvor Mennesker og Dyr ere sammenstuvede i det samme snevre Rum. Ogsaa det gamle Sprog lyder ikke mere fra deres Læber, deres gamle Sange ere forstummede, og selv deres Udseende minder ikke længere om deres Herkomst. Alligevel blandes dog endnu enkelte nordiske Ord med det tillærte Engelske, de ere djerve Fiskere ligesom deres Fædre; og navnlig have de i Klædedragten megen Lighed med deres Naboer, Færingerne; den strikkede Hue og Skoene af Faareskind ere saaledes fælles for begge Folk. Men paa Hebriderne, disse vestlige Klippeøer, hvor Mose og Hede næsten bedækker Alt, hvor det vaade, stormfulde, uvenlige Klima næsten forhindrer al Opdyrkning, medens Klipperne overalt gjenlyde af Søfuglenes Skrig, hvis Æg og Fjeder ere en af Indbyggernes vigtigste Indtægtskilder; der findes, midt iblandt de smaae, mørkhaarede Høiskotter med deres ubehagelige Ansigtstræk, et Folk af et aldeles forskjelligt Udseende, lyshaaret, høit

og kraftigt, der anseer sig for langt bedre end hine, men som dog have antaget deres gaeliske Sprog og leve i de samme smaae, lave Steen- og Jordhytter; det er Efterkommerne af de gamle Normænd. Og endelig træffe vi paa Øen Man et gaelisk Folk og Sprog med mange Levninger af nordisk Sæd og Skik. Her er endnu mange Runestene opbevarede fra hine gamle Dage, og her samles Folket endnu paa Thinge, antager eller forkaster Parlamentets Love for deres Øs Vedkommende, og midt inde i det britiske Rige, paa en lille Ø i det irske Hav, staaer Nordens gamle Retsforfatning endnu ved Magt, og her leve endnu de sidste Spor af Nordens berømte Old.

Irland.

Europas yderste Egn mod Vesten er Irland, denne frodige, eviggrønne Ø, hvor Befolkningens Armod og Elendigheden alligevel synes at overgaae enhver Beskrivelse. Irland er for største Delen et fladt Sletteland; men det vilde Atlanterhav omgiver det fra de tre Sider, og her har Naturen ligesom anlagt en Vold, en Befæstning af steile, vilde Klipper, hvor Bølgerne forgjeves søge at bryde igjennem. Naar Havet under Ebben drager sig tilbage, dukke Øer og Landtunger ligesom frem af Dybet, og betegne de Steder, hvor rimeligviis i gamle Dage frugtbare Landstrækninger ere blevet bortrevne af Bølgerne, store Huler lade sig tilsyne, hvor Vandet i Aartusindernes Løb har udhulet Fjeldet; men rundtom ved Kysten findes der overalt dybe, rummelige Havne imellem Klipperne, og i det Hele er det ikke mod Vest, men mod Øst at Irlænderne see med Skræk og Gru; det er Englænderne, de give Skylden for Alt hvad Ondt og Sørgeligt deres Land indeslutter, Englænderne staae for dem som Fjenden, der har taget deres Land i Besiddelse,

og som de jo før jo hellere ønske at see fordreven. Hvad der er sandt, og hvad der er falskt i disse Beskyldninger, haaber jeg vil blive klart under den følgende Udvikling.

Naar man fra England besøger Irland, er Hovedstaden Dublin gjerne det nærmeste Maal for Reisen. Det er en umaadelig Stad, en af de folkerigeste i Europa, og dog ikke Andet end en Colonie af Englændere, en fast Plads paa Østsiden af Landet, hvorfra de alt mere udbredte deres Magt over Øen, og i vore Dage har Dampskibsfarten end yderligere forbunden Dublin med England, da man nu hele Aaret igjennem paa faae Timer sætter over det irske Hav, medens Forbindelsen forhen ofte var afbrudt hele Vinteren over. Det er altsaa fuldkommen en engelsk Stad; de brede, reenlige Gader, de smaae, simple Huse ere ganske som i England, og er der endogsaa en Deel af Byen, hvor Irlænderne have opslaaet deres Boliger, og hvor man følgelig træffer en Sammenhobning af Armod og Ureenlighed, da er det ganske paa samme Maade som i London og Liverpool, og de findes forholdsviis heller ikke her i større Mængde. Naar man da fra Dublin reiser mod Vesten, udbreder der sig et herligt, frugtbart Sletteland. Klimaet ligner det engelske og overgaaer det endog i Mildhed, Markerne ere altid grønne, og Græsset taber aldrig om Sommeren sin livlige Friskhed; men Himmelen er ogsaa næsten stedse taaget og skyfuld, Regn og Storm volde ofte Ubehagelighed, og Solen skinner kun sjeldent i sin fulde Kraft. Og dog mærker man ligestrax, at man ikke længere er i England; store Moser strække sig igjennem Landet, de udbrede sig til alle Sider, opfyldte med mørkebrune Søer og Pytte, og kun sjeldent seer man Vidnesbyrd om Menneskenes Anstrengelser for at udtørre dem. Markerne ere ikke behandlede med Omhyggelighed; man bemærker hverken Hegn eller Grøfter, og Husene see gjerne usle og forfaldne ud; paa flere Steder ere de styrtede sammen af Ælde, eller man seer frit igjennem Muur og Tag ind i den elendige Stue. Og dog er man ikke endnu ret trængt ind i Irland; her have Englænderne vidst at fortrænge Landets gamle Sprog

og Religion; en stor Deel af Befolkningen er af engelsk Stamme, men har dog i Tidens Løb optaget meget af de oprindelige Beboeres Sæder og Skikke; de ere Englændere for Irerne og Irere for Englænderne, i Virkeligheden ligesaalidt det Ene som det Andet.

Efterhaanden, som man drager længere mod Vesten ad Connaugth til, forværres Landets Udseende endnu mere. Frugtbarheden tager af. Moserne udvide sig, og store, golde Klippestrøg lade sig hist og her tilsyne. Men det er dog især, hvad man nu faaer at see af Menneskelivet, der maa fylde Hjertet med Bekymring. En Jordhytte tjener til Bolig; Taget er belagt med Grønsvær, Murene bestaae af Tørvejord, blandet med nogle Kampestene, der er hverken Vinduer eller Skorsteen, men igjennem den lave, snevre Dør trænger Lyset ind i Hytten, baner Røgen sig en Udvei fra samme. Saadanne Boliger kunne ikke ret længe holde sig mod Veir og Vind; men de koste da heller ikke meget Arbeide at opføre paa ny; Faderen henter Tørvejord paa en Trillebør, den ene Søn hober det op, og den anden staaer imidlertid ovenpaa og stamper det fast. Hyttens Indre svarer stedse til dens Ydre; den bare Jord er Gulvet, en Smule gammelt Straa tjener som Seng, Bord og Stole sammenslaaer Enhver selv af uhøvlede Brædder, hvis han da ellers har saa stor Luxus i sit Hjem, og Svinet roder lystigt omkring i Hytten. Thi Svinet er de fattige Irlænderes eneste Huusdyr, det holdes næsten som et Barn af Huset; det er Børnenes Ven og Legekammerat, tumler sig hele Dagen med dem i Hytten eller udenfor den, har da ogsaa, naar Aftenen kommer, sin Krog, hvor den kan slaae sig til Ro, ligesom Børnene have deres. Men mange Irlændere have aldrig i deres Liv smagt Flæsk; de sælge deres Sviin for at kunne betale Tienden og de øvrige Afgifter; og det skal ordenlig være rørende at see saadan en fattig Stakkel tage Afsked med sit kjere Dyr, følge det ombord, og med Taarer i Øinene omfavne den troe Huusven og sige ham Farvel. Den almindelige Føde er derimod Kartofler, og man seer gjerne udenfor den usle Hytte

en lille Kartoffelmark, det er Alt hvad Familien har at leve af. Selv ved deres Gilder nyde de sjeldent Andet; Bryllupsgjesterne, finde Kartoflerne paa Bordet, naar de vende tilbage fra Kirken, og blot en Skaal Mælk betegner Dagens Høitidelighed. Kun i Fængslerne lever Irlænderen godt og rigeligt, faaer fuldt op af Oxekjød og Hvedebrød, medens han som ærlig Mand maa lade sig nøie med den usleste Kost. Ofte har han endogsaa ondt med at forskaffe sig den; slaae Kartoflerne undertiden Feil, er den største Deel af Folket udsat for Hungersdøden, og da er det gjerne Englænderne, de forhadte Englændere, der maae see at hjælpe; Privatfolk skyde sammen, Regjeringen hjælper til, og det er ikke en Smaating at give Millioner sultne Stakler, hvad de trænge til. For nogle Aar siden indtraf der et saadant Uaar, det er endnu føleligt for Landet den Dag idag; thi da Foraaret kom, stod Svinekrogen overalt tom, og saaledes regner man, at der ere flere Hundrede Tusinde Sviin færre nu end for 6 Aar siden. Den Gang sendte man store Ladninger med Mais over til Irland, det er en særdeles billig Kornsort, og den anvendes meget i de sydlige Lande; men Irlænderne vilde ikke ret indlade sig med Maisen, de sagde, at det var Svineføde. Retsom om de nogensinde spiste Andet. Det er en gammel Historie, hvis Troværdighed jeg dog ikke vil indestaae for, at saa ofte man sætter sig til at spise, blive Kartoflerne satte paa Bordet i en Træbakke; først lede Mand og Kone de bedste ud, saa bliver Truget skudt ned for Enden af Bordet til Børnene, og endelig sætter man det paa Jorden, hvor Svinet fortærer Resten. Alligevel kunne Irlænderne see muntre, sunde og stærke ud ved denne usle Føde, blot de kunne faae Salt til Kartoflerne; men der ere Mange, der ikke engang ere istand dertil. Her i det vestlige Irland i Connaugth, hvor de ægte Irlændere boe, der tale Landets gamle Sprog, her er ogsaa Elendigheden ægte irsk, og man regner, at over Halvdelen af Befolkningen ikke er istand til at forskaffe sig Livets første Fornødenheder. Det er umuligt for Sognene, selv at understøtte deres Fattige, og endog under almindelige Forhold ligge de Regjeringen til Byrde;

Fattighusene ere paa de fleste Steder overfyldte, og undertiden, især om Foraaret, findes den skrækkeligste Dødelighed i disse Rum, hvor Menneskene ere sammenpakkede som Negre paa et Slaveskib. Og nu Klædedragten, den skal endogsaa overgaae Boligen og Næringen i Usselhed. Tænk blot, siger man, et heelt Folk i Pjalter; næsten aldrig møder man en Dragt, som man ikke maa rødme over, den franske Modeherres Stadskjole ender gjerne sin jordiske Løbebane paa Irlænderens Ryg, store Ladninger af gamle Klæder, som ere gaaet igjennem adskillige Hænder, og alt flere Gange af deres forskjellige Herrer ere erklærede for at være opslidte, sendes over til Irland, og der benyttes de for sidste Gang, indtil de stykkeviis falde af Kroppen. Ethvert Folk har ellers gjerne sit Særegne i Dragt, i Bohave og Levemaade; men Irlænderen har intet andet Særegent end Pjalter og Ureenlighed, og den dybeste Armod har saaledes trykket sit Præg i Folkets Ydre. Det er ret en snurrig Karl den Paddy, saaledes kalder han sig selv efter sin fornemste Helgen St. Patrik, han er altid lystig og snaksom midt i sin Elendighed; han er gjæstfri midt i sin Armod, og man fortæller, at der ere mange Egne, hvor Folkene, naar de gaae til deres Arbeide, sætte Mad paa Bordet, forat, hvis en Reisende kom ind i Hytten, medens de vare fraværende, han da kunde finde Noget at vederkvæge sig paa. Og da Verden nu ikke er efter hans Hoved, drømmer han sig selv et Feeland, og deri lever han næsten mere end i den virkelige Verden. Enhver har selv seet de Underjordiske, den Ene har en Sækkepibe, og den have de givet ham, og de har lært ham at spille paa den, saa han piber trods den Bedste, og der er dog aldrig noget Menneske der har viist ham, hvorledes han skal bære sig ad; den Anden har faaet en Kappe af dem, naar han har den paa, tør Ingen binde an med ham, for han er da 7 Gange stærkere end et andet Menneske, fortæller han selv, og han husker godt, hvordan de fik ham den narret paa, og han maatte gaae foran dem i Kampen mod de andre Underjordiske med sin 7 Mands Styrke; og saadanne Historier fortælle de hverandre ganske troskyldigt, og

der er Ingen, der tvivler paa dem; de ere lige saa paalidelige som Historien om Kongen, der kom ned i deres Slot paa Bunden af den dunkle, brune Sø, og der levede han i 200 Aar i evig Ungdom; men saa fik han Lyst til at see sig om paa Jorden, og de gav ham en Hest, med den foer han usynlig hen over hele Landet, og vogtede sig vel forat sætte sine Fødder paa Jorden, thi det var ham strengt forbudet. Men da kom han til sin egen Kongeborg, og der saae han en anden Konge, og da det nu ikke var efter hans Hoved det, som denne befalede, sprang han af Hesten. See da stod pludselig en gammel Mand over 200 Aar gammel i Hallen, og i det Samme segner han død til Jorden. Irlænderen er altid bange forat fornærme disse hemmelighedsfulde Væsener; han benævner dem stedse Godtfolk, thi han mener, at de ikke kunne lide at kaldes Alfer eller Underjordiske, og paa de Steder, som ansees forat være helligede „Godtfolk", vover han ikke at røre en Pind. Medens han saaledes lever i en overnaturlig Verden, hvor Alt er deiligt og lysteligt, forglemmer han sin Armod, men ogsaa at gjøre Noget forat afhjælpe den. Der er ingen Flid og Driftighed hos ham; her have vi en af de væsenligste Grunde til Armoden i Landet. Der er Meget af Sydboens Natur hos Irerne, saaledes det støiende Væsen, den levende Indbildningskraft, Ulysten til at bestille Noget; og der er ogsaa i deres Ydre et sydligt Præg, de ere gjerne mørkhaarede og have en brunlig Hud, skjøndt dette vistnok er Noget, de have tilfælleds med alle Folk af den keltiske Stamme. Der er for Resten ofte noget høist Elskværdigt ved denne Irlænderens Sorgløshed og Ubetænksomhed; men den passer ikke for denne Verden, navnlig ikke for et nordligt Land. Paddy vilde engang, fortæller man, skrive til sin Kjereste; han lægger Alt tilrette, Papir, Pen og Blæk, da husker han paa, at han ikke kan skrive; naturligviis er han i Begyndelsen høist ulykkelig derover, men trøster sig snart ved Tanken om, at selv om han havde kunnet skrive, saa kunde Kjæresten dog ikke læse. Vi see i denne Fortælling en anden Udgave af Livet i denne Drømmenes Verden, der saa ganske er efter Irerns Smag;

han vil helst komme sovende til enhver Ting. Men alligevel er Oplysningen langt større, end man skulde vente hos et Folk, der boer i Jordhytter; man seer dem ofte more sig med at læse i gamle Haandskrifter, og hist og her bemærker man en Mængde Smaahoveder, der titte frem igjennem Aabningen af en Hytte forat nyde Godt af det sparsomme Lys; over dem rager en pjaltet Skikkelse frem, det er Skolemesteren; thi her holdes Skole. Hvad practisk Virksomhed derimod angaaer, da ere de rigtignok stærke og haardføre, kunne ogsaa arbeide dygtigt; men de gjøre det uden Lyst og uden Driftighed; derfor seer man overalt i det britiske Rige, at kun det groveste Arbeide, som ingen aandelig Anstrengelse udkræver, udføres af Irlænderne, og saaledes er det ogsaa i deres eget Fædreland; hvor vi see Fabriker eller Bjergværker eller en betydelig Landvirksomhed, er det næsten altid Skotter eller Englændere, som staae for Arbeidet, og Irerne ere kun Dagleiere. Det er denne Mangel paa paa Driftighed, som gjør, at man ofte seer en Mængde Mennesker sammenpakkede paa en lille Plet, der langtfra formaaer at ernære dem Alle, medens rundtom store, frugtbare Strækninger ligge aldeles øde og ubeboede, at der derfor aarlig udvandre Tusinder og atter Tusinder til England, hvor de til Spotpriis leie sig ud for Sommeren, dernæst reise hjem og give sig ifærd med deres egen lille Høst, istedenfor at de skulle blive hjemme og opdyrke deres eget Land; thi det herlige, frugtbare Irland kunde godt og rigeligt ernære sin store Folkemængde, blot dets Kræfter ordenlig bleve benyttede. Men Irlænderne have jo intet Land, som de kunne kalde deres eget, bemærke Nogle, og dernæst begynde de at opregne al den Uret, som Englænderne skulle have begaaet imod dem. De have intet Land; men det have Englænderne heller ikke, det er nogle enkelte Adelsmænd, der paa begge Steder besidde saa godt som al Grundeiendom, og det kan vel næppe ansees for nogen væsenlig Forskjel, at det i Irland for største Delen er engelske Familier, der fra først af med Urette have erhvervet sig deres Besiddelser, Forholdet til Forpagteren bliver dog i Hovedsagen det samme. Men dernæst

er det en ganske anderledes væsenlig Omstændighed, at næsten alle disse irske Godseiere ikke opholde sig i Landet. Der ere Mange, der ikke ret ville troe paa Nøden i Irland; de sige: See engang hvad den Ø er istand til at udføre, Flesk, Smør, saltet Kjød, fersk Kjød, Lærred. Disse Sager blive godt betalte i England, hvor blive da Pengene af? Ja, de gaae tilbage til England, hvor de rige irske Herrer fortære deres Indkomster, saa den rige Udførsel af Landet er ikke som andetsteds et Tegn paa Velstand, men ligesom et Rov fra et Folk, der synes at leve i en aldrig ophørende Hungersnød. Og dette er end ikke Alt, Godserne blive i Herrens Fraværelse bestyrede af en Forvalter, denne har sjeldent den rette Iver, det er ham ligegyldigt, hvordan det gaaer, blot han kan sende Eieren de Afgifter, han har Krav paa, og imidlertid skjøtter Forpagteren sig selv, deler sin Lod i saa mange Dele, han vil, og saaledes er Jorden efterhaanden blevet udstykket i den Grad, at de færreste Lodder ere istand til at føde deres Mand. Man seer ogsaa, at overalt i Irland, hvor Eierne opholde sig paa deres Godser, er Tilstanden ulige den bedste. Men Grunden, til at de saaledes søge hjemmefra, ligger igjen for en stor Deel, i at Irlænderne ere et Folk, som det just ikke altid er godt at have med at gjøre. Der er stedse Kiv og Støi, hvor de ere sammen, man hører idelig om Mord og Lemlæstelse, den godmodige, lystige Irlænder bliver, naar Hadet og Hevngjerrigheden driver ham, til en sand Djevel, og man har havt skrækkelige Exempler paa den Grusomhed, hvormed han ligesom har piint Livet ud af sit Offer; men Herremanden veed, at han, blot fordi han er Herremand, er forhadt af hele Folket. Der var en Tid, da man glædede sig over, at Forbrydelserne aftog; men siden den sidste store Hungersnød for sex Aar siden, have de saa igjen tiltaget i en utrolig Grad, og det synes tidt, som om hele Folket i moralsk Henseende var gjennemtrængt af en sløv Ligegyldighedsaand. En Irlænder, fortæller man, var af sine Kammerater sendt ud forat slaae en Godseier ihjel; han overfaldes af et skrækkeligt Uveir, og som han ligger ved Veien, forkommen og halvdød,

kjører der en Mand forbi, som tager ham op i sin Vogn, fører ham til sit Huus, vederkvæger og pleier ham. Men da hører han, at hans Hjælper i Nøden just er det ham bestemte Offer. Han gaaer da sin Vei, møder en Kammerat, der har faaet et lignende Ærinde, og siger til ham: „Lad os bytte, tag du min, saa tager jeg din;" dermed var den Sag afgjort, og Paddy havde sin Samvittighed fri. Forhen var det saa godt som aldrig Nbogjerrighed, men alene Had, der var Skyld i disse Snigmord, og Tyverie var en stor Sjeldenhed; men i de senere Aar hører man om, at bevæbnede Bander indfinde sig hos de mere velstaaende Forpagtere, røve og plyndre. Især er Egnen mod Sydvest berygtet, der ligger Grevskabet Tipperary, og Tipperary-Mændene have selv i Irland et ondt Ord paa sig. Men da nu Usikkerheden er saa stor, kunne vi ikke finde det underligt, at Godseierne ikke gjerne opholde sig i et Land, hvor de daglig ere udsatte paa Liv og Lemmer, og i de sidste Aar har man idelig seet dem komme flygtende fra Landet ind i Stæderne, mange sælge for Spotpriis deres Eiendomme og skynde sig med at forlade den ulykkelige Ø. Man har gjort sig Umage forat faae nogle af de rige skotske og engelske Forpagtere over til Irland forat opdyrke Landet; men de tør ikke udsætte sig forat miste, hvad de eie, i et Land, hvor Tilstanden er saa forstyrret; man har villet drage Nytte af den naturlige Rigdom paa Kobber og Steenkul, men Værkerne have af samme Grund ikke ret ville trives. Saaledes var Tilstanden i Irland for mindre end to Aar siden, og saaledes er den vistnok i det Væsenlige endnu. Det lader sig alligevel ikke nægte, at Skylden for en stor Deel maa tilskrives England, til hvilket Landet igjennem Aarhundreder har været trælbundet, skjøndt der paa hele Jorden vel Intet er, som staaer hinanden fjernere end Irsk og Engelsk. Vi behøve blot at nævne eet Forhold, der tilfulde afpræger den Uretfærdighedens Aand, der stedse har hvilet over det engelske Herredømme i Irland. Fra ældgammel Tid var Landet alt christnet, Evangeliet havde næsten paa eengang grebet Folket, og ligesom ved et Trylleslag reiste sig

Korsets Mærke over hele Landet; men da saa senere Reformationen udbredte sig over England og Skotland, viste Irland den tilbage, det romerske Væsen tiltalede Folket, og endnu i vore Dage ere næsten de syv Ottendedele af Landets Indvaanere at henregne til den romerske Kirke. Men alligevel gaaer og gjælder den engelske Kirke som Statskirken; man har berøvet Irerne deres gamle Templer, de faae Protestanter samle sig til Bøn i St. Patriks, St. Kevins, St. Michais Kirker, og Catholikerne, det vil sige, den største Deel af Folket med Undtagelse af de Indvandredes Afkom, maatte for ikke mange Aar siden næste stjæle sig til at holde Gudstjeneste uden Klokkeklang og for lukkede Døre. Der bestaaer endogsaa en Lov, der skjenker den ældre Broders Førstefødselsret til den yngre, naar denne vil træde over til den engelske Kirke, og indtil den allerseneste Tid havde ingen Catholik Ret til at lade sig vælge som Medlem af Parlamentet. Ethvert Sogn har en Sognepræst af den engelske Kirke, der ofte næsten er den eneste Protestant i sin Menighed, og dog maa hver Mand yde ham Tiende, og han fører et stort Liv ved de Penge, som ere piinte ud af den Fattige; medens Folket desforuden kummerligt maa ernære sine egne Præster. Paa andre Steder træder man aldrig saasnart ind iblandt en catholsk Befolkning, førend man mærker det paa hele det ydre Liv; Helgenbillederne, som overalt ere opstillede, Korsene paa Landeveien, Munkevrimmelen og de prangende kirkelige Optog i de store Stæder, Alt minder, om hvad det er for et Liv, der bevæger sig i Folkenes Indre. I Irland er alt Saadant forbudt, uagtet vel intetsteds den romersk catholske Aand mere har gjennemtrængt Folket; men vi kunne nok tænke, at Saadant kan forbittre et Folk, og Regjeringen veed heller ingen anden Maade at inddrive Tiender paa, end ved at sende Soldater om i Landet. Hadet mod Englænderne stiger med hver Dag, og Irlænderne kræve stedse mere høit og lydeligt, at Foreningen imellem deres Land og England skal ophæves; ja vi kunne sige, at det er det Eneste, de tænke paa, forsaavidt de ellers sætte sig noget bestemt Formaal. For nogle Aar siden

fremstod den berømte Maadeholdsapostel Pater Mathews; han havde med Sorg seet, hvorledes Drukkenskaben tog Overhaand i Landet, og opfordrede enhver Irlænder til at aflægge det Løfte, at han vilde afholde sig fra stærke Drikke, og snart saae man Pater Mathews's Afholdenhedsmedaille paa næsten enhver catholsk Irlænders Bryst; han stod for dem som en Mirakelmand, der havde helbredet Lamme og gjort Blinde seende; de følte ligesom et nyt Liv gjennemstrømme deres Aarer, og glædede sig over Folkets vaagnende Kraft; thi nu kunde man haabe, at den Dag snart skulde komme, da de kunde afryste det engelske Aag. Da kom Hungersaaret, den nye Livskraft var forsvunden, og Forbrugen af Brændeviin tiltog paany. For Resten kan man med al Medlidenhed med et stakkels undertrykt Folk ikke Andet end smile, naar man seer, hvorledes det daglig ruster sig til den forestaaende Kamp mod England; man kommer til at tænke paa Historien om Paddy, der vilde skrive til sin Kjæreste; Irerne lægge Alt til Rette forat begynde en Kamp, som de aldrig vilde være istand til at føre; og selv om de opnaaede dette deres høieste Ønske, vilde det dog næppe være dem til stor Nytte; thi det var fra først af Mangel paa selvstændig Kraft hos Folket, der gjorde, at det engelske Herredømme saaledes kunde udvikle sig, som vi have seet i det Foregaaende.

Den Reisende seer overalt i Irland Vidnesbyrd om Landets forsømte Tilstand; et saadant har man i de mange uopdyrkede Strækninger, navnlig Tørvemoserne, der som før er omtalt, bedække en stor Deel af Landet, og blandt hvilke navnlig Allenmosen udmærker sig ved sit Omfang; idet den paa vid Strækning gjennemskjærer Slettelandet i Øens Midte. Disse Mosers Udseende er bruunligrødt, de frugtbareste Marker strække sig ofte lige til deres Grændser, og Randen er gjerne bevoxet med vilde Skovtræer; ved første Øiekast synes de at være aldeles jevne og flade, men ved nøiere Betragtning seer man let, at de hæve sig i Midten. Der findes nemlig stedse en rig Plantevæxt af Mosarter paa Bunden af disse Kjer; herved fastholdes der en stedse større Masse af Fugtighed; den faste

tørre Rand forhindrer dem en Tidlang fra at udvide deres Grændser, de høine sig derfor mod det Indre, indtil de med Eet bryde igjennem og nu vælte de sig over de nærmeste Strækninger, ødelægge Bygninger, bedække Marker og Enge. Man seer overalt i Landet Sporene af slige Udbrud; store Strækninger, der i gamle Dage bleve opdyrkede, ere nu Moser, og naar man skaffer Tørven bort, findes paa mange Steder frugtbart Agerland nedenunder. Alt, hvad godt og nyttigt der bliver sat i Værk i Irland, udgaaer gjerne fra Englænderne, og disse have ogsaa fortrinligt henvendt deres Opmærksomhed paa de irske Tørvemoser. Paa nogle Steder søger man at udtørre Mosen ved Canaler og Pompeværk, og man seer i den Anledning store Ladninger Havsand, der ad Canalerne føres ind i Landet, forat blandes med Tørvejorden, paa andre Steder skaffer man Tørven bort, og benytter dernæst den frugtbare Jord nedenunder; og det er høist mærkeligt, hvorledes man har vidst at benytte Mosestoffet, og at drage Olie, Edikesyre, Amoniak, Valrav og andre saadanne Ting ud deraf. Men alle disse Bestræbelser forat benytte Landets Rigdomskilder møde stedse Modstand fra Beboernes Side; den Ene vil ikke lade Tørven tage fra sig, den anden er bange for sine Mosefaar, og saaledes gaaer det stedse; Regjeringens og Privatfolks Planer til Landets Opkomst strande deels paa Folkets Sløvhed og Vrangvillie, deels paa den almindelige Usikkerhed; vi have alt tidligere berørt Bjergværkernes og Steenkulsgrubernes Tilstand; paa samme Maade gaaer det med Bestræbelserne forat hæve Fiskeriet langs Havets Kyster, og saaledes møder, hvad der gjøres for Folkeundervisningen, stedse den stærkeste Modstand; skjønt vi i denne Henseende rigtignok ikke kunne nægte, at Frygten, forat Folkets gamle Tro og Tungemaal derved skulde udsættes for Fare, kan være en væsenlig Grund til, at man er mistænkelig mod alle slige Foranstaltninger.

Det er Mosen, der giver Irlands Natur dens bestemte Præg; den drager sig, som vi have seet, igjennem Landets frugtbareste Egne, og vende vi os derfra henimod Fjeldstrøgene, da

see vi Bjergene og Klipperne enten aldeles nøgne, eller den golde Steengrund bedækket dermed; kun enkelte forkrøblede Birketræer findes adspredte imellem Fjeldene, alle Dale ere vidtudstrakte Tørvemoser; kun hist og her øiner man en lille Plet bevoxet sparsomt med Havre eller med Kartofler. Enkelte Geder gaae adspredte imellem Klipperne, og hist og her rager lige[illegible] en Græstue frem af Jordens Skjød; det er Menneskeboliger, og man seer med Forbauselse, at det er muligt at finde uslere Hytter, end dem vi ovenfor have beskrevet. Men fra Moserne paa Fjeldtoppene flyder den opløste Tørvestof ned, alle Klipperevner ere opfyldte af hærdet Tørv, Fjeldsiderne paa mange Steder farvede sorte, og ofte bryde Moserne ud, der have samlet sig paa Toppen og styrte sig som Laviner ned ad Fjeldene. Søerne have et ganske besynderligt Udseende, de ere guulbrune og dog saa klare, næsten gjennemsigtige som en farvet Ædelsteen, og naar man stirrer ned i disse dunkelklare Vande, da opstaaer der en Anelse om et Liv dernede i det Skjulte, og man fatter, at Irlænderens Indbildningskraft kunde skabe et heelt Rige i det Dybe.

Det er naturligt, at man ved at udkaste et Billede af Irland først og fortriinsviis kommer til at dvæle ved Elendigheden; thi denne er saa stor og træder allevegne saa aabenbart frem, at man ofte har ondt ved at bemærke, at der dog virkelig hist og her rører sig et sundt og kraftigt Liv i det Land, som man sjeldent kalder Andet end det ulykkelige Irland. Allerede Listen paa hvad der udføres, viser, at vi her ikke have et Land, som alene frembringer Kartofler og Sviin, og det irske Smør skal i Godhed overgaae alle andre Landes Frembringelser af den Art. Reiser man saaledes mod Nord ind i Ulster, da forandrer Landet med Eet aldeles sit Udseende. Man seer smukke, reenlige Vaaninger, med venlige Haveanlæg, Markerne ere stedse fortrinligt opdyrkede, Orden og Driftighed viser sig overalt. Besøger man Stæderne, da finder man ogsaa der en vidtudstrakt Virksomhed, og navnlig er Belfast Sædet for den høist vigtige Tilberedelse af Lærred, og irsk

Lærred er almindelig bekjendt for sin Skjønhed og Varighed. Det er *Skotter*, som her have bebygget Landet, efterat Cromwell i tusindviis havde forjaget Landets oprindelige Indbyggere. Men ogsaa hvor Landet beboes af de egenlige Irlændere, findes der Egne, hvor Velstand og Lykke synes at blomstre, hvor man næsten intet Spor finder af Armod, hverken Pjalter eller Ureenlighed. En saadan Egn er Wexfordshire mod Syd, og da fornemlig *Baroniet Forth*. Denne sydostlige Halvø af Landet betragtes som Irlands Perle, og det er det høieste Ønske for enhver Fædrelandsven, at hele Landet engang skulde komme til at see ud som Baroniet Forth. Her findes ingen af disse umaadelige Godser, hvis Besiddere aldrig besøge deres Eiendomme, og Bønderne ere for en stor Deel Herrer over den Mark de dyrke, hvad der intet andet Sted er Tilfældet i hele det britiske Rige.

Vi høre endelig, at de *Danske*, det vil da for største Delen sige *Normændene*, i sin Tid have havt store Besiddelser i Irland. I flere Aarhundreder vare der nordiske Konger i *Dublin*, i *Waterford* og i *Limerik*, og de Danske leve endnu stedse i Irlændernes Erindringer; hvorsomhelst de see et Oldtidsminde, tillægge de gjerne de Danske det; og uagtet en stor Deel af hvad der saaledes henføres til vore Forfædre er af en langt ældre Oprindelse, er det dog vist, at man i Irland nu og da opgraver nordiske Oldsager, og at der hist og her staaer et gammelt Taarn, der maaskee er bygget af dem. Men for Resten er ethvert levende Minde om dem forlængst forsvundet; det er i England og Skotland, at Nordboen maa søge, hvis han vil finde sine Eiendommeligheder afprægede i Folkets virkelige Liv.

Paa mit Forlag er udkommen:

Fortællinger
om
Kjøbenhavn,
ved
A. E. Meinert.

Andet forøgede Oplag.

Priis 80 ß.

Denne Bog indeholder:

Kjøbmandshavnen ved Øresund.
Slottet Axelhuus og det ældste Kjøbenhavn.
Bispestaden — Kongestaden.
Tydskernes Angreb paa Kjøbenhavn.
Den gamle Ørn.
Reformationen.
Kong Christian den Fjerde.
Den svenske Beleiring.
Carl den Tolvtes Angreb paa Kjøbenhavn.
Pesten i Kjøbenhavn 1711 — Den store Ildebrand 1728.
Christian den Sjette og Frederik den Femte.
Christiansborgs Brand.
Den store Ildebrand 1795 — Slaget i Kongedybet.
Det engelske Overfald — Martsdagene 1848.
Stemningen og Tilstanden i Kjøbenhavn under Krigen med Tydskland.

C. G. Iversen

Hos C. G. Iversen, st. Kjøbmagergade Nr. 9 faaes:

Brandt, C. J., Rim og Sange til Fædrelandets Historie. I. Til Valdemar Seiers Død indb. 60 ß. II. 1240—1840 indb. 48 ß.

Brandt, C. J., Legender. 3 Samlinger à 48 ß.

Hammerich, Fr., Det tredie slesvigske Felttog. 1 Rbd. 32 ß.

Müller, Ludv. Chr., Danmarks Sagnhistorie, stift heftet 1 Rbd.

Rothe, Wilh., Det danske Almueskolevæsen og dets Reform. **Et kronet Priisskrift.** 1 Rbd. 16 ß.

Rothe. Wilh., Den danske Kirkebygning efter dens Oprindelse og Betydning. 72 ß.

Rudelbach, A. G., Om Sognebaandet og om Ordinationens Væsen og Betydning. En kirkehistorisk-kirkeretlig og dogmatisk Undersøgelse. 64 ß.

I alle Boglader modtages Subscription paa:

Kirkepostille

over

Evangelierne,

af

Dr. A. G. Rudelbach.

Af denne Postille, der udkommer i Hefter til en Priis af 6 ß. pr. Ark, have 5 Hefter forladt Pressen. Den bliver sluttet inden Paaske næste Aar.

Prisen paa de udkomne Hefter er:

2 Rbd. 28 ß.

C. G. Iversen,
st. Kjøbmagergade Nr. 9,
(ligefor Postgaarden).

Som passende Børneskrifter anbefales:

Dyrehaven

i

colorerede Afbildninger,

indeholdende 16 Plader med 82 forskjellige Dyr, tilligemed oplysende og forklarende Text.

Priis: 3 Rbd.

De talende Blomster,

en Børnebog med 10 colorerede Billeder.

Efter det Franske.

Priis: 1 Rbd. 16 ß.

C. G. Iversen,
St. Kjøbmagergade Nr. 9,
(ligefor Postgaarden).

145

NOV 1 5 195[illegible]